

ԱՀԱԳՆ
ԵՐԿԵՐ
ԱՎԹՅԱՆ
ԵՐԿՈՒ
ՀԱՏՈՒՌՈՒ,

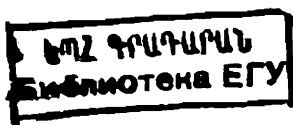
Տեղադրիչ Հենրիկ Մամյան

„Յոգեաբան գրող“ լրատվամիջոցում
ԵՐԵՎԱՆԻ 1985

ԱՆԱԳՆ
ԵՐԿԵՐ

ԱՎԹՅԱՆ
ՀԱՏՈՐ
ԵՐԿՈՐԻՊ

Հայերգութիւն. Շուքն Երեւնի.
Կար սիրու արի. Կար Սալտուցի
մասին. Ճերմակ շիաւորդ.
Զվարթնոց. Ռոնդրակեցի
ներ. Շիրանի ծառ. Լոմիտաս
Բայց Ժնվեցի. Իեքվինմ
Գիշերային պրոպ Զարեկայու ընտ.

Դավթյան Վ. Ա. 149913

Դ 134 Երկեր: 2 հատորով.— Եր.: Սովետ. գրող.: Հ. 2., 1985, 424 էջ.

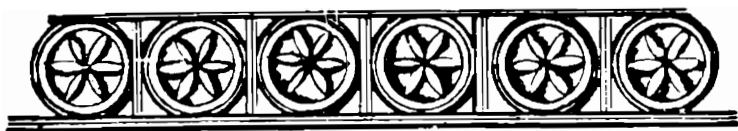
Վ. Դավթյանի երկերի երկհատորյակի երկրորդ հատորում ամփոփված են Ռեդինսկի պոեմները:

4702080200

ԳՄԴ Հ 7

Դ 705 (01) 85 85 «Տ»

*Ու՛ լանքի վանգակու ռապմի դու փող,
Ու՛ վիհի անկում, գագաթի ներքո՜ղ...*

ՀԱՅԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆ

... Եվ ճանապարհը ինձ տանում է վեր:

Ծեկ քարափներ եմ, պղնձե վիհեր,
Պղնձե տապ է,
Պղնձե տոթ է,
Պղնձի համ է,
Պղնձի հոտ է,
Պղնձի շողուն, պսպղուն փոշի:

Արևահարվող, մարող օշոշի
Դեղին հորանջ է, ծարավ է դեղին,
Դեղին մորմոք է ու ցա՛վ է դեղին:

Եվ ճանապարհը ինձ տանում է վեր:

Մի հոգնած, ծարավ, շնչահատ ստվեր
Իրեն հազիվհազ այդ տապից հանել,
Ժայռի մութ խորշում լուռ ապաստանել
Ու գիրկն է առել մի կապույտ ծաղիկ...
Եվ բարակ, բարակ, բարակ մի աղբյուր,
Որ չես հասկանում՝ ծիծա՞ղ է մի բուռ,

Թե՞ մի բուռ լաց է, մի բուռ հեկեկանք,
Մի վայրկյան միայն պեծին է տալիս,
Թողնում ակունքը ու մահանալիս
Զուգում է իրեն կանաչ պսակով...

Հայաստան աշխարհ,
Ինչպե՞ս ապրեցիր
Այդ մի բուռ ջրով ու մի լուրթ ծաղկով...
Եվ ինչպե՞ս եղավ,
Որ գլխիդ վրա խշխշում է դեռ
Կանաչից, աստղից ու քամուց հյուսված
Մենավոր բարդին....

Հայաստան աշխարհ,
Առեղծված ես հին,
Խրթին առեղծված,
Ու չեմ կարենում գաղտնիքդ բացել,
Սեպագիր ես դու հողմերից եղծված,
Ու չեմ կարենում խորին խորհուրդդ
Խոսքի վերածել,
Ծակատագիր ես,
Որ մրուրի մեջ թաթախված շանթն է շառաշով գրել
Եվ սրբագրել տառապանքն ինքք...

Բայց ինչպե՞ս եղավ, որ քո երկինքը
Մաքուր է այճքան,
Ասես չի լսել և ոչ մի անեծք,
Եվ ինչպե՞ս եղավ, որ ապրում ես դու
Ծիծեռնակների
Ու արծիվների
Ու աստվածների կապույտ աշխարհում...

Հայաստան աշխարհ,
Դու լուռ, լուռ,
Լոկ տալիս ես թճճ
Ծիծեռնակների
Ու արծիվների

Ու աստվածների կապույտ աշխարհից
Դեմքդ դիտելու շնորհը վերին:

Ու ես մայում եմ լեռնապարերին,
Ուր շողշողում է լուսաբացն անձիր...

Հայաստան աշխարհ,
Ինձ ուշ ծնեցիր,
Ու ես չտեսա լուսաստղի մաքուր քուրայից ելած
Առավոտները քո այն մախնական,
Որ քայլում էին հովիտներն ի վար
Ու ոտներն ի վար թափթփվում էին ճառագայթ ու ցող:
Ու ես չտեսա կապույտի միջով դանդաղ ընթացող
Քո աստվածներին,
Որոնց անունը կրակ էր ու սեր...

Ես աչք եմ բացել ու քա՛ր եմ տեսել...

Քարը՝
Աստղծո խիղճը քարացած,
Քարը, որ ծանր է, ինչպես չլացած
Ու սրտին կաթած մարդու արտասուք...

Քարերի բուք էր ու քարերի սուգ...

Ու երբ իմ հոգնած երակների մեջ
Ծավն է տնքացել քարի ծանրությամբ,
Իմ ոխն արթնացել
Ու ծառացել է քո դեմ, արարո՛ղ,
Ինչո՞ւ այս քարի ու չարի հետ բիրտ,
Զլացար մի բուռ քարություն ու հող...

Բայց երբ նույն հոգնած երակներինս մեջ
Զարթնել է հանկարծ արարիչ մի դող,
Ծննջացել եմ.

— Ների՛ր, արարող,
Քանզի այդ քարի երակների մեջ

Դու կարծրությունն ես դրել իմ ցեղի,
Դրել ես կայծի հրաշքը մաքուր
Եվ աղբյուրների լույսը արարող...

Ու նայում եմ քեզ,
Սրբազան իմ հող...

Նախաստեղծության մոլուցքը վայրի
Այստեղ քարեղեն իր ռիսն է թողել,
Բայց կատարներին լճեր կան բարի,
Իբրև աստղծո բոբիկ ոտքերից
Կաթկթած ցողեր...

Այստեղ ժայռերը հոշոտել իրար,
Քարեր են ձևել, քարափներ քանդել,
Բայց և կախել են քարափներն ի վար
Աղբյուրներն իբրև արծաթե ծամթել:
Ապառաժն այնքան վայրի է ու բիրտ,
Որ շանթերն անգամ չեն կարող խոցել,
Բայց քարե ձեռքով, իբրև սեր ու սիրտ,
Բռնել է բոսոր կակաչի բոցեր...

Այ կակաչների ապստամբություն
Եվ խոնարհություն մանուշակների...

Հայաստան աշխարհ,
Բիրտ խոռվքների ու քնքշանքների
Անվերջանալի ալեբախություն,
Բարբարոս բարբառ ու զտված հնչյուն,
Դու անմեկնելի ու մեծ ներշնչում,
Որ մերթ հանում ու թաթախում է քեզ
Աստղալույսի մեջ ու արշալույսի
Եվ մերթ տապալում անդունդներն ի վար...

Դու՝ լույս, դու՝ խավար,
Դու՝ խառն ու խրթին,
Որպես խավարով ու մառախուղով

Խմորվող խոռով նախաստեղծություն,
Եվ դու՝ դաշնավոր բանաստեղծություն,
Որ աղոթում է լույսի, բարության,
Քո խաղաղության ու հացի համար...

Եվ բուրում է քո հոգևոր հացը...

Քո մագաղաթի ամեն մի էջը
Խշխշուն ու տաք մի լուսաբաց է,
Եվ ամեն տողը
Լուսաբացի մեջ մխացող ակոս,
Որ ոգիդ շոպլ ցորյան է թափել,
Եվ ամեն նախշը՝
Որդան կարմիրի հրեղեն թևով
Երկինք սավառնող հարության հրաշք
Եվ համբարձումի անսուտ առասպել...

Մագաղաթեն՝ րդ...
Ու մինչև հիմա չեմ կարողանում
Վերծանել նրանց խորհուրդը խորին,
Այդ ինչպե՞ս եղավ, որ օրը օրին
Շնչել խավարը քո տառապանքի,
Արտաշնչել եմ «առավոտ լուսո»,
«Արեգակ արդար», «փառք ճառագայթաց»...

Մայրենի լեզու,
Դու՝ ոգի, դու՝ հաց,
Դու՝ անգուգակից, դու՝ միակ աստված,
Որ աստծո նման զոհ է պահանջում...
Եվ երբ շաչել է փառծության քամին,
Մենք մեզ ենք դրել զոհասեղանին,
Սակայն չենք զիջել
Քեզնից ոչ մի բառ և ոչ մի հնչյուն...

Հայաստան աշխարհ,
Դու՝ խոնարհ աղոթք,
Բայց նաև՝ արծվի ահեղ կոնչյուն,

Դու՝ վանքի զանգակ ու ռազմի դու փող,
Դու՝ վիհի անկում, գազաթի ներքող,
Դու՝ ներման թավիշ, վրեժի եղջյուր,
Դու՝ խաղաղ կրակ, մոլեգնած դու ջուր,
Դու՝ սիրո ծաղիկ ու վայրի թափանկ,
Դու՝ լեղի որոմ, կաթնահամ դու հասկ,
Նարեկա վանքի քարե հրթիռով
Առ աստված միտող դու Նարեկացի
Եվ ասածո կողը զանգատով խրվող
Ահեղ ցասումը ֆրիկյան կայծի...
Եվ դու՝ տառապանք,
Որ ծանր է որպես կռանը՝ սալին...

Բայց այդ խոռվված անդաշնության մեջ
Դու ինչպե՞ս գտար
Դաշնության խորհուրդն՝ այդ զարմանալին:
Խաչքարիդ վրա
Ասես թե ինքը հրաշքն է թառել,
Որ թեթև շնչից պիտի վերանա:
Եվ քո կամուրջի
Սլաք կամարը այնպես է սուրում,
Ասես հրեղեն հովատակ է նա:

Հայաստան աշխարհ,
Այդ ինչպե՞ս արիր, որ քարը շնչի
Ու ոգիանա ու դառնա Անի...

Ինձ ուշ ծնեցիր,
Բայց ես երևի քո մայր ուստանի
Մի գմբեթի մեջ խորհուրդ եմ եղել,
Մտորմունք մի լուռ,
Նրա մի զանգի դողանջը տխուր,
Ծքեղ թախիծը ինչ-որ կամարի
Եվ քար եմ եղել պարիսպների մեջ՝
Վեմ հպարտության...

Ինձ ուշ ծնեցիր
Ու կտակեցիր ցավը պարտության...

Իմ սրտի միջով խուժում է ահա
Դեղին սամումը անապատային,
Հորդան այդ շեղաչ, խուժողուժը, վայրին,
Որ խուլ կոնչում, երգում ոնգաձայն,
Վարգում բյուրեղյա հրաշքիդ միջով
Ու նիզակներն է մեխում քրքիջով:

Հայաստան աշխարհ,
Այդ հեղեղի դեմ բիրտ ու հողմասուն
Դու՝ փլշող գմբեթ ու ծալվող դու սյուն,
Դու՝ թոփչքի մեջ տապալվող կամար,
Լպիրշ աչքի դեմ՝ դու մերկ Տիրամայր,
Քարե հառաչանք, քարե արտասուք
Եվ գեղեցկության ծնկածալ դու սուգ...

Եվ քո տապալվող գեղեցկության հետ
Դարեր ու դարեր տապալվել եմ ես,
Ամեն սասանվող ու ծալվող սյան հետ
Սասանվել եմ ես ու ծալվել եմ ես,
Մոխիր եմ ծամել ու ծամել փոշի,
Այդ փոշու միջից նորից թևել եմ
Ու քո ցավի պես հարատևել եմ...

... Աշնան առավոտ... Մենավոր բարդին
Ասես գիշերվա թափած աստղերը
Մեկ-մեկ հավաքել, բարձել սաղարթին
Ու նորից դեպի երկինք է տանում...

Հայրենի հովիտ՝ սրբազան անուն,
Այստեղ ծեր Նոյը, այդ պատկառելին
Քամեց տոաջին ողկույզը արդար,
Խմեց, խենթացավ ու աստվածացավ
Ու աստծո նման կանգնեց մերկ ու բաց...

Աշնան առավոտ,
Քո իսկ խելագար բույրերով հարբած,
Քայլում ես նորից աստծո նման մերկ

Եվ առած հողի շռայլ նախընծան,
Հողոտ ու շողոտ մտնում ես հնձան...

Աշնան թուխ գիշեր՝ հոգնած այգեպան,
Նստել ես ահա քո այգու քարին,
Զեռքիդ գավաթը, որ դեռ աստղային
Կայծկտումների տենդով է եռում...
Գդակդ խաղաղ դու վար ես բերում
Եվ աչքերիդ մեջ կապույտը վերին,
Գինին տանում ես քո շրթունքներից
Ու սուրբ մի ծեսով,
Սուրբ դողով լեցուն,
Խաղաղություն ես մաղթում դու խոնարհ
Քո վազին, այգուն ու ամենեցուն...

Բայց դու, Հայաստան,
Մերակների տակ տրորված ողկույզ,
Դու՝ հեղված գինի, բզկտված դու լույս,
Հանգչող փեթակի տաք ու խուլ դու ձայն,
Դու՝ անդուռ հնձան...

Եվ գիշերային անքնության մեջ,
Երբ իմ արյունը մխացել տխուր,
Մեջքիս երակը տնքացել է խուլ,
Տնքացել, ինչպես մայր Արածանին,
Հնազանդվել եմ ես նրա ձայնին,
Ծամփա եմ ընկել,
Որ նշխարների մեկ-մեկ հավաքեմ
Ու ոտից գլուխ քեզ երկրպագեմ:

Եվ թափառական գուսանի նման
Անցել Մասիսի կապուտակ փեշով,
Հոգնած ոտքերս ցողել մշուշով,
Իջել եմ նորից հովիտների հին...

Անձրևից հետո
Արտույտներն այնտեղ խենթանում էին,

Անձրևից հետո երկնքի միջով
Յոթ միրհավ էին թռել երևի
Եվ թողել էին իբրև ծիածան
Հետքը թևերի...

Անձրևից հետո այնտեղ յոթ երկինք,
Յոթ ծիածան կար ու յոթ մանկություն...

Հողի կոնքերին
Դողում մայրության մի տաք ցանկություն,
Հևում տարփանքով, փարվում էր խոփին:

Օրը՝ բարության արցունքը կոպին,
Ոսկե սերմեր էր ակոսին հղում:
Եվ խոփն այնպես էր այնտեղ պսպղում,
Ասես նրա մեջ աշխարհի խիղճը
Ամենախոշոր իր աստղն էր վառել...

Հայաստան աշխարհ,
Դու՝ արտ, դու՝ արև,
Դու՝ ծլարձակման կանաչ արշալույս,
Երկնքի դիմաց դողացող դու հույս,
Քրտինքով ցողված հասկի ճառագայթ,
Իմաստության պես խոնարհված դու արտ,
Դու՝ ամառային մեծ արևագալ,
Դու՝ հնձի զնգոց, ոսեղեն դու կալ...
Վանքի խավարում Տիրամոր առաջ
Հասկերից հյուսված ոսկեցոլ դու խաչ
Եվ արյուն՝ հեղված այդ հուսո խաչին...

Ինձ ուշ ծնեցիր,
Ու ես չտեսա
Քո Թշոր Դավթի թուրը հրածին,
Ինձ կտակեցիր
Տխուր արյունը Փոքր Մհերի՝
Նրա զորավոր անզորությունը,
Քարանձավային հառաչը նրա,
Քարանձավային այդ դառնությունը:

Հայաստան աշխարհ,
Քո անձավներում
Առեղծվածային ոգիդ է ապրել,
Որ հեզ էր իբրև աղոթք ու ներում
Եվ ըմբոստ, որպես լույսի առասպել:

Քարի արցունքն է որպես ջինջ կանթեղ,
Նրանց կամարից կախվել հեծությամբ,
Քո երազներն են բնակվել այնտեղ
Իրենց սովահար ճգնակեցությամբ:
Քո մոլոր հույսն է այնտեղ թափանցել,
Խաչվել է քարի արտասուքներում
Եվ այդպես խաչված, նորից համբարձել,
Միտել է դեպի անհայտն ու հեռուն:

Միտել, սլացել, սուրացել է վեր,
Որ կապույտի հետ, աստծո հետ խոսի,
Քանի անգամ է այստեղ կրկնվել
Ավետարանը ըստ Մատթեոսի...

Հայաստան աշխարհ,
Դու ինձ ծնեցիր
Մեծ ու գերագույն տառապանքիդ մեջ,
Քո անկումի մեջ մեծ ու գերագույն...
Եվ գիշերները, երբ իմ արյունը
Այրող ծարավից մխում է անքուն,
Ինձ թվում է թե բերդ եմ պաշարված
Ու որոնում եմ դեպի ջուր տանող
Միակ գաղտնուղի՜ն,
Չեմ գտնում սակայն...
Ու մերթ թվում է,
Թե անապատի ավազի միջով
Միայնակ քալող որբ մանուկ եմ եւ,
Որ ձայն եմ տալիս,
Բայց չեմ ստանում ոչ մի արձագանք...

Տնակ եմ ավեր, թոնիր եմ հանգած
Եվ ավերակի ճեղքերից բխած

Եղինջի կսկիծ,
Հուրհրան աստղն է ծագում գիշերով,
Որ վրաս հսկի ,
Բայց արցունք դարձած՝ կաթում է վրաս...
Ու մերթ թվում է,
Բյուրեղ առ բյուրեղ փշրված հրաշք,
Վանք եմ փշրված
Ու մի բզկտված, արնոտված «Նարեկ»,
Ընկած գավիթում:

Քամին գալիս է,
Իմ մագաղաթյա հառաչը թերթում
Եվ իմ հեծության մրրիկը առած,
Տանում, փռում է ամառի երկրի
Որք ու ամառի թախծության վրա:

Ու մերթ թվում է՝ աղբյուր եմ մաքուր,
Որի կոկորդում մեր վարդաւառի
Ծիծաղը մնաց որպես հեկեկոց...

Կալ եմ ամառի, ջրադաց եմ գոց
Եվ գյուղի ճամփին
Արծաթ թափթփող մենավոր բարդի,
Որ էլ ոչ մեկի ճամփան չի պահում...

Բայց ինչպե՞ս եղավ, որ ապրում եմ դեռ
Ծիծեռնակների
Ու արծիվների
Ու աստվածների կապույտ աշխարհում...

Հայաստան աշխարհ,
Ո՛չ, հող չես դու լոկ, դու քար չես միայն,
Դարեր ու դարեր գոյացել ես դու
Մեր երազների տաք անյուններից,
Որոնցից անվերջ նոր երազների
Հրաշքն է աճել,
Դու գոյացել ես

Մեր ըմբոստության շառաչյուններից,
Որոնց արձագանքն ահագնացել է
Ու անվերջ շաչել...

Դու գոյացել ես առեղծվածներից,
Մեռնող ու ծնվող մեր աստվածներից,
Մեր համբերության քարե բերդերից,
Մեր սիրո մաքուր ծաղկաթերթերից,
Լացող մամուռի արտասուքներից,
Նահատակներիդ սուրբ մասունքներից,
Օջախի բոցից, ծխանի ծխից,
Քո ոգուց էլնող այն մառախուղից,
Որից աստղեր են ծնվում աշխարհում...

Հայաստան աշխարհ,
Իմ կավ, իմ արյուն,
Իմ հին տառապանք ու իմ պարտություն,
Իմ լուսե խոյանք, իմ հպարտություն,
Իմ թաքուն գանգատ ու իմ գոհություն,
Իմ բախտ, իմ հավատ ու իմ գոյություն...

Հայաստան աշխարհ,
Դու խաչելության, ցավի, թախծության
Եվ հրաշալի ու մեծ հարության
Անվերջանալի արարողություն...

Հայաստան աշխարհ՝ Արա Գեղեցիկ,
Հայաստան աշխարհ՝ հրեղեն դու սյուն...

Եվ ծխի մեջ Քերմակ կրտառան էր ցոլում,
Եվ խշշում էր, խշշում կրտաշատի բարդին

ՆՈՒՒ ՆԵՒՆԻ

Եվ պղնձե հազար շեփոր պարզվեց ծագող արեգակին,
Եվ պղնձե արեգակից փայլատակեց հազար ծնծղա,
Եվ շեփորներն այդ պղնձե դողանջեցին միանգամից,
Միանգամից ծիծաղեցին ծնծղաները պղնձաձայն...

Ու երկնային աներևույթ զորքի նման

Գունդը գնդին գումարելով,

Հազար-հազար ալիք տալով,

Հոխորտալով ու ծփալով,

Ղողանջներն այդ ահագնացան

Ու գնացին նվաճելու երկինքն արար:

Պղնձադեմ հազար խուրմեր ծունկի եկան միանգամից,

Միանգամից ծունկի եկան հազար կրակ քրմուհիներ,

Ծունկի եկան ու ուզեցին արևի դեմ.

— Փա՛ռք քեզ, արև, օրհնա՛նք քեզ, Ռա՛,

Դու ես ցոլում մեր սրբազան

Ու մայրաճութ Նեղոսն ի վար,

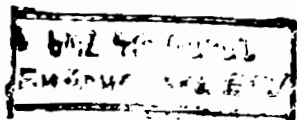
Դու ես սրում ու զորացնում

Սուրբ Ապիսի եղջյուրը խոլ...

Փա՛ռք քեզ, արև, օրհնա՛նք քեզ, Ռա՛,

Դու ես տալիս արմավ ու ձուկ

Եվ նաև խեժ անուշահոտ,

Դու ես լցնում ողկույզն արդար
Եվ ստինքը մատաղ կույսի:
Փա՛ղք քեզ, արև, օրհնա՛նք քեզ, Ռա՛...

Նեղոսն ի վար արեգակի ցուքն է Ռոսում՝ պղինձ է լույծ,
Նեղոսն ի վար ասես վագրի մորթիներ են փռել հազար,
Նեղոսն ի վար հազար ճեղմակ առագաստ է լողում դանդաղ,
Հազար ճեղմակ ու մի կարմիր, բո՛ց առագաստ...
Բոցն այդ ծփում, ցուք է նետում Նեղոսն ի վար,
Նեղոսն ի վար ցուքն այդ կարմիր՝ արյուն է տաք,
Վին է զնգում Նեղոսն ի վար,
Զնգում ջնար ու թամբուրա...

Պղնձադեմ հազար քուրմեր խոնարհվեցին կրկին անգամ,
Կրկին անգամ խոնարհվեցին հազար կրակ քրմուհիներ,
Ու հևացող լուռության մեջ
Մի երգասան ոգեց, ասաց.

— Կլեոպա՛տրա, թագավորաց դու թագուհի,
Կլեոպա՛տրա, գեղեցկություն տիեզերաց,
Կանգնել ես դու առագաստիդ բոցի ներքո,
Եվ մարմինդ սյուն է բոցի,
Կլեոպատրա, և ինչի՞ց է, որ չի վառվում
Քո պարեզուրը թափանցիկ...

Կլեոպա՛տրա, հայացքիդ տակ
Ծեկ առյուծներն անապատի
Սողուն դարձած, գալիս, ոտքերն են քո լիզում,
Կլեոպատրա, հայացքիդ տակ
Սողունները անապատի
Ծառս են լինում ու մոլեգնում են կախարդված:

Կլեոպա՛տրա, ծամիդ հյուսկեն թոկ ես արել
Եվ գցել ես պարանոցին թագավորաց,
Քո մատների շոյանքը մեղմ
Ստրկության խարան է խոր
Շակատներին թագավորաց,

Նշեալատրա, քո այդ քնքուշ ոտքերի տակ
Տերութիւններ են խարխալում թագավորաց...

Նեղոսն ի վար հազար ճերմակ առագաստ է լողում դանդաղ,
Հազար ճերմակ ու մի կարմիր, բո՛ց առագաստ,
Նեղոսն ի վար հազար-հազար թի է ելնում միանգամից,
Միանգամից հազար-հազար թի է ցոլում արևի դեմ,
Ու թիերից հալած պղինձ է կաթկթում...

Հազար ճերմակ առագաստներ անշարժացան Նեղոսի մէջ,
Ու մի կարմիր, բոց առագաստ դեպի ափը լողաց դանդաղ,
Եվ թագուհին իջավ նավից:
Ոսկեմուճակ փոքրիկ ոտքը դրեց հողին՝
Զիստը դողաց մետաքսի տակ:
Ոսկեմուճակ փոքրիկ ոտքը պոկեց հողից,
Եվ թրթռաց ստինքը տաք:
Նա քայլ արավ, ու գալարվեց մեջքը բեկ-բեկ,
Ինչպես մեջքը պիթոն օձի,
Նա քայլ արավ, ու մետաքսը կոնքերն ի վար
Ծփաց, ինչպես շողքը բոցի:

Նա քայլ արավ, և հայացքներ հազար-հազար
Խոնարհվեցին ու փովեցին ոտքերի տակ,
Նա քայլ արավ, և հայացքներ հազար-հազար
Ելան դանդաղ ու հիացքով գալարվեցին մարմինն ի վեր:

Դեմը բեմն է, ու բեմն ամբողջ արծաթ է ձուլլ՝
Անտոնիոսն է այդպես կամել,
Դեմը բեմն է, ձուլլ ոսկի է գահը բեմի՝
Անտոնիոսն է այդպես կամել,
Հովանին է ոսկեբանված,
Գոհար ակոյ ու մարգարտով ծիածանված,
Եվ բազրիքներն են պորփյուրե՝
Անտոնիոսն է այդպես կամել:
Ծովացել է աշխարհն այստեղ ու կարկամել
Եվ սպասում է շնչահատ:
Եվ շնչահատ շոգն է հեռում,

Եվ դունչերը իրենց քարե թաթին դրած,
Քարե ահեղ առյուծներն են ասես հետո
Բեմի աջին ու ահյակին:

Կլեոպատրան ելնում է բեմ,
Ելնում, կանգնում աշխարհի դեմ ու տոթի դեմ:
Կլեոպատրան՝
Հպարտություն սքանչելի
Եվ թագակիր օձ է շողում,
Կլեոպատրան՝
Միրածի պես անմատչելի
Եվ տենչալի մահ է ու թույն...
Կլեոպատրան՝ այրամարդու
Տաք ձեռքերի տենչանքը տաք,
Կլեոպատրան՝ այրամարդու
Արյան մրրիկ ու փոթորկանք...
Կլեոպատրան ելնում է բեմ
Նժույգի պես առույգ ու ձիգ
Եվ արևի շողքին պարզում
Իգությունը իր գեղեցիկ...

Պղնձադեմ հազար քուրմեր խոնարհվեցին կրկին անգամ,
Կրկին անգամ խոնարհվեցին հազար կրակ քրմուհիներ,
Եվ որոտաց մունետիկի թմբուկը բամբ.
— Թող լսելի լինի համայն տիեզերաց,
Աշխարհներին արևելյան,
Աշխարհներին արևմտյան
Թող լսելի լինի հավետ.
Սուրբ օրհնությամբ Օսիրիսի և Ապիսի
Եվ օրհնությամբ Կլեոպատրա աշխարհաշող արեգակի
Եվ Անտոնինոս զորավարի զորեղ բազկով
Արմենիան է հավետ պարտված ու նվաճված...
Եվ արդ արքան Արմենիայի՝
Արտաքազը շղթայակապ,
Կլեոպատրա արեգակի առաջ գլուխ պիտի թեքի
Եվ հաստատի՝
Արմենիան է հավետ պարտված ու նվաճված...

Թնցվեց հանկարծ հայոց շղթայակապ արքան,
Եվ ցնցվեցին ձեռքի շղթաները ոսկե,
Զգաստացան նրա պահապաններն իսկույն,
Ու ցցվեցին իսկույն նրանց տեգերը շեշտ:
Արտավազդի դեմքով գայրույթի ամպ անցավ,
Եվ քծիծաղ շողաց աչքերի մեջ տխուր.
«Արմենիա՛ն է պարտված, այդ ումի՛ց է պարտված,
Եվ նվաճվա՛ծ նաև, և նվաճված ումի՛ց...

Գո՛ղ Անտոնիոս, դու գող, փառքի չնշին դու ցող,
Եվ մուրացիկ փառքի, և մուրացիկ սիրո,
Գո՛ղ Անտոնիոս, դու գող... Պարթևներից պարտված,
Պարթևներից ջարդված դու երկիրս եկար,
Ստրուկի պես եկար ու քրածե՞ծ մի շան,
Երկար շողոմ խոսքով ու քծնությամբ եկար...
Հաց մուրացիր՝ տվի, գութ մուրացիր՝ տվի,
Ծածկ մուրացիր՝ տվի զինվորներին քո գող,
Գո՛ղ Անտոնիոս, տվի, տվի հային վայել,
Մարդուն վայել տվի ու արքային վայել...
Գո՛ղ Անտոնիոս, տվի... Եվ գիտեի սակայն,
Ես գիտեի վատիդ, այդ դու էիր հատել
Կիկերոնի գլուխն, այն գլուխը լուսե,
Որ ճաճանչ էր տալիս քո հոռոմաց հողին
Եվ ճաճանչ էր տալիս տիեզերացն արար...
Ես գիտեի... Ու ես կարող էի պարարտ
Պարանոցիդ վրա սրիս շեղքը փորձել
Եվ նիզակս փորձել ճարպակալած կրծքիդ,
Կարող էի, հոռո՛մ, սակայն չարի, զի մենք
Սովորություն չունենք զարկել զարկված մարդուն
Եվ ընկածին ոտնել...

Ու ես չարի, հոռո՛մ,

Գո՛ղ Անտոնիոս, չարի, սակայն դու ի՞նչ արիր...
Զորք հավաքած նորից իմ երկիրը եկար,
Դարձյալ շողոմ խոսքով ու քծնությամբ եկար,
Եղբայրության երդմամբ, ընծաներով եկար,
Ու ես՝ զինվոր ու մարդ՝ հավատացի վատիդ
Եվ վրանդ եկա... Ու գողացար դու ինձ,

Ելուզակի նման ինձ գողացար,
 Ձեռքիս շղթա դրիր, շղթաներն այս ոսկե,
 Որ պարտության ամոթի խայտառակ
 Ոսկեզօծես այսպես, գող Անտոնիոս,
 Եվ ինձ նվեր բերես Ռոմանուհուն քո բոզ,
 Գո՛ղ Անտոնիոս, դու գող, հազար անգամ դու գող...
 Եվ արդ ի՞նչ է ճշում մունետիկդ...
 Հայաստա՛նս է պարտված, այդ ո՞ւմից է պարտված,
 Եվ նվաճվա՞ծ նաև, և նվաճված ումի՞ց...
 Հայաստա՛նս... Այնտեղ առավոտ է հիմա, արևագալ,
 Արտաշատի բարդին կապույտն ի վեր միտող թիթոռց է ոսկե,
 Բարի ծվլոց կա թռչունների բարի կտուցներից,
 Եվ Մեծամորն ի վար արծաթի ու լույսի թափալում կա զվարթ:
 Հնձաններից պոկած գինեթաթուխ փեշերն առույգ ծածանելով,
 Հովն է անցնում հիմա խարտյաշ այգիներով Արտաշատի,
 Ծավի ծուխ է պոկում արևն ի վեր շնչող ծխանների շուրթից,
 Թոնիրների շուրթից տաք բուրմունք է պոկում ցորեն հացի...
 Հայաստա՛նս... Այնտեղ առավոտ է հիմա նավասարդյան,
 Եվ վաղ առավոտի ծիրանածիր ու ծուփ ծխի միջով
 Կուռքերի պես զորեղ ու աննվաճ ցուլեր
 Իրենց երթն են անում Արարատյան դաշտով,
 Եղջյուրներին՝ ծանր, շեկ ողկույզներ,
 Ծակատներին՝ արև ու ճառագայթ...
 Իսկ տաճարի առջև Աստղիկ աստվածուհուն
 Կաքավում կա զվարթ ու փանդիոնի նվազ...
 Եվ աղջիկները մեր լուսաստիճք
 Մոտիկ վայելումի թաքուն դողից շիկնած,
 Կաքավում են զվարթ և սպասում
 Փեսաներին իրենց քաջագոտի,
 Որ Աստղիկի բարի հայացքի տակ
 Իրենց անմեղության տատրակները զոհեն...
 Եվ բացվում են հիմա Արտաշատի
 Դարպասները ծանր ու պղնձակոփ,
 Եվ նծույզներ՝ սլաք ու նետ պարանոցով,
 Եվ հրդեհի ծվեն ալ նծույզներ,
 Եվ փոթորկի ծվեն խոլ նծույզներ
 Սլանում են բացված դարպասներով,

Ռուսներին մեջ հեռու զովը լեռան,
Ուր քարայծն է թռչում քարերն ի վեր,
Ուր վարգում են խարտյաշ եղջերուներ,
Եղնիկներ են վազում տխուրաչյա...

Ո՛ւ այր, օ, ո՛ւ տայր ինձ ծխանիս ծուխը սուրբ,
Ո՛ւ տայր առավոտը նավասարդյան,
Եղնիկների վարգը հայոց լեռներն ի վեր,
Ու եղջերվաց վարգը ձորերն ի վար.
Ո՛ւ տայր, օ, ո՛ւ տայր ինձ...»:

Եվ պղնձն հազար շեփոր կրկին պարզվեց արեգակին,
Եվ պղնձն արեգակից փայլատակեց հազար ծնծղա,
Եվ շեփորները պղնձն դողանջեցին միանգամից,
Միանգամից ծիծաղեցին ծնծղաները պղնձաձայն...

Կլեռպատրան նստեց գահին մետաքսների ցուլք ու փայլով,
Ծուլք ու փայլով մետաքսների տուրևառեց արևի հետ,
Եվ շքերթը շարժվեց դանդաղ...

Դանդաղ քայլեց հայոց շղթայակապ արքան,
Ու զնգացին ձեռքի շղթաները ոսկե:
Հայոց արքան՝ անձնյա մի այրամարդ,
Հայոց արքան՝ խայտակն ու գանգրաղեղ,
Հայոց արքան ասես կուռք է մի կուռ,
Ուր Վահագնի մարմար պատվանդանից իջել
Եվ քայլում է... Գանգուր գիսակներին
Զյուն է դիպել թեթև, թեթև եղյամ:
Քայլում է նա, ասես դրոշմում է հողին
Կշիռը իր անձի... Քայլում է նա դանդաղ,
Աչքերի դեմ հեռու, կապույտ մի ծուխ,
Ուր ծփում է թեթև, երակ-երակ
Ու ձգվում է դեպի ոլորտն անամպ,
Ուր տեսիլքի նման Արարատն է ցոլում..

Արարատը՝ նրան դար ու դարեր
Հայոց ըմբոստ հողի աստվածներն են նայել

Եվ թողել եմ ձյունե կատարներին
Իրենց հայացքն իբրև հավերժություն...
Արարատը՝ նրան հեռու մի օր
Հայոց ըմբոստ հողի մահապետն է նայել
Եվ ժայռերին նրա ու քարերին
Թողել ադամանդյա մի կարծրություն...

Քայլեց այդպես հայոց շղթայակապ արքան
Ու երբ հասավ բեմին, որոտացին կանչեր,
Աղաղակներ թռան աջ ու ձախից.

— Գլուխ թեքիր, արմե՛ն...

— Բարբարոսդ, թեքի՛ր...

— Թեքի՛ր Կլեոպատրա արեգակի առաջ...

Բայց հայացքը հեռու Արարատի ցուքին,
Անցավ հայոց արքան վսեմ ու լուռ:

Սակայն հրաշք եղավ կարծես,
Կլեոպատրան ելավ տեղից,
Եվ աչքերում չկար ցասում,
Եվ ճակատին չկար կնճիռ,
Եվ շուրթերին վճիռ չկար...
Առեղծված կար աչքերի մեջ,
Եվ ճակատին պայծառություն,
Եվ շուրթերին գորով կար տաք:

Եվ Անտոնինոսն ահա հեռվից մարտակառքով սուրաց, եկավ,
Կանգնեց հայոց արքայի դեմ և հոխորտաց ցասումնալից.

— Հանդգնեցի՞ր, ստոր արմեն,

Հանդգնեցի՞ր, ստրուկդ նենգ,

Հանդգնեցի՞ր իմ կամքի դեմ ու թագուհու:

Եվ փրփուրն է հևում շուրթին,
Եվ քրտինքն է ծորում կաթ-կաթ, 4
Կաթ-կաթ ճարպ է ծորում դեմքից:

— Ե՛տ, նորից ետ, ու այս անգամ
Ոչ թե գլուխ պիտի թեքես,

Այլև ծունկի իջնես պիտի,
Թե չես ուզում դու քառատվել:

Ու ետ քայլեց հայոց շղթայակապ արքան,
Եվ ցնցվեցին կրկին շղթաները ոսկե:
Ու ետ քայլեց հայոց շղթայակապ արքան,
Աչքերի դեմ հեռու, կապույտ մի ծուխ,
Ուր տեսիլքի նման Հայաստանն է ցոլում...

Հայաստա՛նը... Այնտեղ աստվածները մի օր
Հավանաբար քարե մորիկներ են հանել,
Եվ քարը ծառս եղել, որձաքարն է ելել
Ու ծառացած կեցել երկնքի մեջ ծավի:
Հայաստա՛նը... Այնտեղ երկնքի շանթը շեկ
Իր շեղբերն է փորձում ժանիքներին ժայռի,
Սակայն փշուր-փշուր թափվում է վար:
Հայաստա՛նը... Այնտեղ մորիկներ են շաչում,
Որ լեռները պոկեն իրենց տեղից,
Եվ չգիտեն սակայն մորիկներն այդ անմիտ,
Որ արմատներ ունեն լեռներն այնտեղ,
Եվ այդ արմատներն են պղնձաջիղ,
Եվ այդ արմատներն են երկաթաջիղ...
Հայաստա՛նը... Այնտեղ ամպերը սև
Գալար-գալար սողում լեռներն ի վեր
Ու փորձում են նրանց ձյունն ցոլքը մարել...
Եվ չգիտեն սակայն ամպերն անմիտ,
Որ կատարներն այդ սեգ ու ձյունացող
Հավերժ օթևանն են աստվածների
Եվ աստղերի համար՝ զրուցավայր,
Եվ շողերի համար մրցարան են մաքուր...

Եվ հայացքն այդ մաքուր կատարներին,
Անցավ հայոց արքան վսեմ ու լուռ:

Կրկին Ռաշք եղավ ասես,
Կլեռպատրան հլավ տեղից,
Եվ աչքերում չկար ցասում,

Եվ ճակատին չկար կնճիո,
Եվ շուրթերին վճիո չկար...
Առեղծված կար աչքերի մեջ,
Եվ ճակատին՝ պայծառություն,
Եվ շուրթերին՝ թաքուն մի դող:

Անտոնիոսը մարտակառքով սուրաց կրկին,
Կանգնեց հայոց արքայի դեմ,
Կանգնեց գոռոզ... Եվ, սակայն, ո՛չ,
Չհոխորտաց, այլ... շշմջաց.
— Գլուխ թեքիր, գոռոզ արմեն,
Անսա խոսքիս, գլուխ թեքիր,
Եվ ինձանից ետ կստանաս կյանքդ փրկված...

Բայց չխոսեց հայոց արքան:

— Ով Արտաբազ, անսա խոսքիս եղբայրական,
Աղերսանքիս անսա, արմեն...

Բայց չխոսեց հայոց արքան:

Կլեոպատրան ելավ տեղից մետաքսների ցուլք ու փայլով,
Մետաքսների ցուլք ու փայլով տուրևառեց արևի հետ
Ու շուրթերի թաքուն դողով երգեց ասես.
— Հայոց արքա Արտաբազին իր զնդանը տարեք կրկին:

Եվ չհնչեց ոչ մի շեփոր,
Չորոտաց ոչ մի թմբուկ,
Լոկ մի ծնծղա լոռության մեջ ընկավ գետին
Ու ծիծաղեց պղնձաձայն:

• • •

Եթեճոսյա սև մաճի մեջ մինչ է մտել քաղաքն ահա,
Նիմշ է մտել տարփոտ ու տաք թագուհու պես,
Եվ գիշերը՝ խափշիկ նաժիշտ, արմավենու թովհարներով
Ասես թով է անում վրան:

Նեղոսն ի վար ցոլք է նետել ճերմակ մարմարն ապարանքի,
Եվ ցոլքն ի վեր օրորվելով մի մակույկ է լողում դանդաղ,
Ու մակույկից երգ է գալիս.

— Կլեոպատրա թագուհու դուռ,
Թե մի գիշեր քացվես իմ դեմ,
Ես քեզ համար զոհ կբերեմ
Հարյուր հազար ամենի ցուլ...
Եվ քեզ համար, ոսկե կողպեք,
Հարյուր հազար ճերմակ երինջ,
Եվ քեզ համար, դռան ծխնի,
Հարյուր հազար գառ նորածին,
Եվ քեզ համար, դռան բռնակ,
Հարյուր հազար տատրակ վայրի...
Իսկ թագուհու մի գիշերվան
Միայն մի զոհ ես կբերեմ՝
Պարանոցս կտամ դահճին...

Իսկ թագուհին թիկնել բարձին իր փետրալից.
Հեռվից եկող երգն է լսում և սպասում:
Եվ հևում են շուրթերը տաք,
Եվ ունգներն են դողում թեթև,
Ինչպես ունգները զամբիկի...

Եվ թագուհու աչքերի դեմ,
Կարմիր-կարմիր մուծի միջով
Քալ է անում հայոց արքան,
Քալ է անում գանգրագիսակ ու կորովի.
Եվ թագուհին իր կողերին
Ասես զգում է կորովի
Այդ ձեռքերի օղակը տաք,
Իր դողացող շրթունքներին
Զգում է շունչ մի հևացող
Եվ գալարվում բարձերի մեջ...
Եվ գալարվում է թագուհին
Բարձերի մեջ իր փետրալից
Եվ գալարում բարձերի մեջ
Իգությունն իր սքանչելի

Ու սպասում...

Ու սպասում...

Եվ վերջապես զրնգոց է գալիս դրսից,
Եվ վերջապես հետ եմ գնում դռները ձույլ,
Եվ ծանրաքայլ ներս է մտնում
Շղթայակապ հայոց արքան:

— Արձակեցե՛ք շղթաները Արտաքազի
Եվ հեռացեք բոլորդ մեկ...

Կլեոպատրան քայլ է անում գորգի վրա՝
Ասես սահանք է կարապի,
Կլեոպատրան խոսք է խոսում տաք շուրճերով՝
Եվ հնչում է ասես տավիղ մի բազմալար:

— Հայո՛ց արքա, հպա՛րտ արքա,
Ոտքերիս տակ արքաներ եմ տեսել ես շատ
Եվ ծարավի եմ այրական հպարտության,
Քո այրական հպարտությամբ
Սրտիդ ուզածը պահանջիր:

«Ահա Կլեոպատրան՝ մոտիկ ու մերձ,
Ահա Կլեոպատրան...

Եվ թափանցիկ

Քողերի տակ ահա մարմինը մերկ՝
Կանչող, սքանչելի ու... մատչելի...
Կլեոպատրան՝ գոռոզ այն Կեսարի
Հոմանուհին լկկված...

Եվ Կեսարի

Ձեռքով իր եղբորն իսկ կառափնարան տարած
Կլեոպատրան ահա...

Կլեոպատրան՝

Հոմանուհին բազմաց ու բյուրերի,
Հոմանուհին խափշիկ զինվորների,
Լոկ մի գիշեր նրա ննջարանը քերված,
Ծեգին կառափնատված ստրուկների...

Կլեոպատրան, է՛գը...

Եվ վերջապես

Կլեոպատրան՝ այդ գող Անտոնիոսի
Ծարպոտ ձեռքերի մեջ գալար եկած,
Ծարպոտ շրթունքները կրքով պագած
Կլեոպատրան, է՛գը...

Ծախո՛ւ, ծախո՛ւ,

Հոռոմների ծախու Ռոմանուհին,
Հոռոմների զագիր շունչը շնչած էգը...
Մինչև արևածագ կվայելի իրեն,
Ապա, հագեցնալով, դահճի ձեռքը կտա,
Որ Անտոնիոսն այն գող չկասկածի ոչինչ»:

Եվ զսպելով ճիչն ու ընդվզումը արյան,
Հայոց արքան խոսեց, այսպես ասաց.

— Կլեոպատրա, գեղեցկությունդ մարմնավոր
Բազմապատկիր քո հոգևոր գեղեցկությամբ
Եվ տո՛ւր ինձ ծուխն իմ ծխանի...

Ու թագուհին սիգաց հանկարծ
Եվ պատից պատ քայլեց ընդոստ,
Ալիքվեցին քողերը նուրթ
Ու ծփացին զիստերն է՛ վար,
Հետո կանգնեց ջահերի տակ,
Խոսեց, ասաց.

— Ով Արտաքազ, նայիր դու ինձ:

Նայեց հայոց արքան արձանացած,
Եվ թագուհու քողերն ալիք-ալիք
Ծածանվելով ընկան ու կիսամերկ
Կանգնեց այնտեղ կինը...

Հրաշալի՛,

Հրաշալի, ինչպես կինը միայն:
Հրաշալի կորերն իր կոնքերի
Զալար մեջքին հասած, իրար գալիս

Եվ ճոճում եմ մի պիրկ, քարակ իրան,
Եվ կրծկալները ձիգ ու հուրհրան
Ասես պոռթկան պիտի լույս ու բոցով...
Եվ ողորկ եմ ուսերն ու վիզը ճոճ,
Շրթունքները խոնավ եմ ու դողդոջ,
Եվ ունգներին դող կա ու թրթռում...

— Հայո՛ց արքա, հպա՛րտ արքա,
Քո այրական հպարտությամբ
Սրտիդ ուզածը պահանջիր:

— Կլեոպատրա, գեղեցկությունդ մարմնավոր
Բազմապատկիր քո հոգևոր գեղեցկությամբ
Եվ տո՛ւր ինձ ծուխն իմ ծխանի...

— Հայո՛ց արքա, հպա՛րտ արքա,
Ինչ-որ երգ է գալիս դրսից,
Մի պահ ականջ արա երգին...

Եվ գիշերվա լուռության մեջ
Երգն էր հնչում Նեղոսն ի վար...

— Կլեոպատրա թագուհու դուռ,
Թե մի գիշեր քացվես իմ դեմ,
Ես քեզ համար զոհ կբերեմ
Հարյուր հազար ամենի ցուլ...
Իսկ թագուհու մի գիշերվան
Միայն մի զոհ ես կբերեմ.
Պարանո՛ցս կտամ դահճին...

Կլեոպատրան կանգնեց կրկին ջահերի տակ,
Խոսեց, ասաց.

— Ով Արտաբազ, կրկին անգամ մայիք դու ինձ...

Նայեց հայոց արքան արձանացած,
Եվ թագուհու կրծկալը հուրհրան

Հուրհրալով պոկվեց, ու դողացին
Իր ստինքները զույգ... Ու դողացին
Ինչպես ստինքներն են միայն դողում:

Կանգնած էր կինը մերկ,
Հրաշալի՜,

Հրաշալի, ինչպես կինը միայն,
Եվ բաղձալի, ինչպես կինը միայն:
Կանգնած էր կինը մերկ,
Կանգնած խոնարհ...
Կինը՝ արյան մորիկ,
Կինը՝ արյան մուուցք,
Կինը՝ արյան տենչանք
Ու հիացում:

Եվ թագուհին խուռեց կրկին,
Եվ դողդոջ էր ձայնը նրա
Ինչպես ձգված լարի թրթիռ...

— Հայո՛ց արքա, հպա՛րտ արքա,
Քո այրական հպարտությամբ
Սրտիդ ուզածը պահանջիր...

— Տո՛ւր ինձ ծուխը իմ ծխանի...

Կլեոպատրան վրան նետեց
Իր քողերը ալեծածան,
Եվ ցասում կալ. աչքերի մեջ,
Եվ ճակատին գնդրո կար մութ,
Եվ վճիռ կար գունատ շուրթին:

Կլեոպատրան կանգնեց հպարտ, անմատչելի,
Կանչեց՝

— Դահիճ...

Դրսում փայլ էր առնում Նեղոսի մեջքն արդեն,
Եվ չքնաղ էր Նեղոսն ինչպես պիթոն օձը,

Սև նոճիներն էին կեցել անշարժ ու լուռ,
Եվ արևելքն ամբողջ արյուն էր ու բոց էր:
Քայլեց հայոց արքան դեպի կառափնարան
Ու գլուխը դրեց կոճղին արյունաճերկ,
Եվ կապույտի, լույսի, արշալույսի մեջ պաղ
Ասես ծփաց մի տաք, զարմանալի մի երգ...
Տխուր զնգում էին բամբիռները ոսկե,
Կապույտ ծուխն էր ծփում ու ծավալվում անծայր,
Եվ ծխի մեջ կապույտ ոգում էին, ոգում,
 Լեռներն էին ոգում,
 Ոգում էր հողը տաք,
 Եվ անդունդներն էին
 Կոկորդաձայն ոգում...

Ո՛ տայր, օ, ո՛ տայր ինձ ծխանիս ծուխը սուրբ,
Ո՛ տայր առավոտը նավասարդյան,
Եղնիկների վարգը հայոց լեռներն ի վեր,
Ու եղջերվաց վարգը ձորերն ի վար
Ո՛ տայր, օ, ո՛ տայր ինձ...
Ո՛ տայր Արտաշատի ոսկեփողի ճամփան,
Հնձանների բուրմունքն ու փշատի փողին,
Ո՛ տայր թոնիրների բուրմունքը սուրբ,
Ո՛ տայր, օ, ո՛ տայր ինձ...
Տխուր զնգում էին բամբիռները ոսկե,
Կապույտ ծուխն էր ծփում ու ծավալվում անծայր
Եվ ծխի մեջ՝ ճերմակ Արարատն էր ցոլում,
Եվ խշշում էր, խշշում Արտաշատի բարդին:

Օ, սուր չառՆեր, մարդիկ, ընդեմ սիրո...

ԿԱՔ ՍՒՐՈՒ ԵՎ ՍՐԻ

Երեք փոշեթաթավ ու հոգնաբեկ գուսան
Ուսերն ի վար երեք արծաթալար փանդիո,
Պղնձե կուռ ու կոփ դարպասներով
Քաղաքամայր մտան հանդիսաքայլ
Ու միջամուխ եղան հանդիսաքայլ,
Ողջույն առաքելով ամենեցուն,
Ինչպես գուսանաց է օրեն ու կարգ:

Մեկն էր ալևորիկ, ալեմորուս,
Ապա երկրորդն այր էր թխամորուս
Եվ երրորդն էր հուրհեր մի պատանյակ:

Եվ կանգ առան նրանք աղբյուրի մոտ
Եվ վար առան ապա աղբյուրի մոտ
Փանդիոնները իրենց արծաթալար:

Եվ աղբյուրից այն պաղ ու քարագուռ
Պղնձե մեծ թասով ջուր ըմպեցին
Եվ փառք տվին ապա այդ պաղ ջրին,
Եվ փառք տվին ապա առհասարակ
Հայրենահամ հողին ու արևին:

Եվ նստեցին ապա աղբյուրի մոտ,
Առան փանդիոնները արծաթալար,
Եվ լարերով փանդիոն արծաթալար,
Ալևորիկ գուսանը որոտաց
Եվ բամբ որոտալով վիպեց, ասաց.

— Նախ քեզ ասեմ, Արշակ, հայոց արքա,
Այրդ կաղնեբազուկ ու մեծագործ
Եվ տարաբախտ, սակայն, և տարաբախտ...

Եվ ապա քեզ ասեմ, հայոց տիկին,
Փառանձեմդ չքնաղ ու գեղաշյա,
Եվ տարաբախտ, սակայն, և տարաբախտ...
Եվ ապա քեզ ողբամ, պատանյակդ Գնել,
Խարտիշագեղ, անձնյա ու սիրառատ
Եվ տարաբախտ, սակայն, և տարաբախտ...
Եվ նզովեմ ապա քեզ, դավադիր Տիրիթ,
Եվ նզովեմ ապա քեզ դարեդար:

Գուսանն ալևորիկ դրեց փանդիոնը վար,
Խոսքը տալով հուրհեր պատանյակին:
Եվ պատանյակն հուրհեր վիպեց, ասաց.

— Եվ գեղեցիկ էր հույժ և հույժ մոգիչ
Փառանձեմը, դուստրը Սյունյաց հողի,
Փառանձեմը, դուստրը քաջ Անդովկա:
Աչքերը ծով էին՝ խավարամած,
Եվ ծովերի վրա լույս էր քամված
Եվ ծովերի վրա ծուփ-ծածանված
Մի շողակաթ, անհուն արևագալ:
Եվ շուրթերից նրա լեցուն ու տաք
Կաթկթում էր լույս մի ծիրանագույն,
Եվ դեղձենու ծաղիկ էր կաթկթում:
Իսկ պարանոցը սեգ՝ կոթող էր սեգ,
Եվ պարանոցն ի վար գոհար ու ակ
Փայլակ չէին տալիս պարանոցին,
Պարանոցից էին առնում փայլակ:

Ապա կործքը լուսե և առլեցուն,
Եվ առլեցուն դողով ու մայրությամբ
Եվ առլեցուն գինով աստվածների:
Ապա մեջքը ասեմ, մեջք չէր, օ՛, ոչ,
Այլ մարմարից տաշած սափորի վիզ...
Եվ պարմանիք հազար ու քյուր հազար,
Պայազատներ հազար ու քյուր հազար,
Օ՛, կտային արևն իրենց կանաչ՝
Արձակելու նրա մեջքի գոտին...
Ու երբ քայլ էր անում, չէր քայլում, ո՛չ,
Այլ սիգում էր նա սեզ ու սիգալով
Ծուրջը սեր էր փոում ու առավոտ...
Այսպես գեղեցիկ էր և հույժ մոգիչ
Փառանձեմը՝ դուստրը Սյունյաց հողի,
Փառանձեմը՝ դուստրը քաջ Անդովկա:

Եվ սիրելով սիրում Փառանձեմին,
Եվ տենչալով տենչում Փառանձեմին,
Տոչորում էր Գնելն այն պատանյակ:
Գնելն՝ արծվաչյա, սոսեհասակ,
Ծակատը լայն ու քաց մի ասպարեզ,
Ուր մրցախաղ էին անում ասես
Ցուլքերն ազնվության ու բարության:
Գնելն՝ արծվաչյա, կորովաձեռք,
Ծամբուտների մեջ շեկ երասխ գետի
Սեպուհների հետ քաջ որս անելիս,
Հովազն իբրև ուլ էր նա սպանում:
Իսկ երբ արի արքա Արշակի հետ
Ելնում էր նա ընդդեմ պարսից զորքի,
Սուրը շանթ էր դառնում նրա ձեռքում...
Գնելն արծվաչյա... Նա սեր ուներ
Եվ ապա ձիրտ ուներ մի ահագին,
Որից նեղվում նրա զրահը կուռ,
Ծաք էր տալիս պղինձը թանձրածալ...
Եվ այդ սիրով սիրում Փառանձեմին,
Եվ այդ սիրով տենչում Փառանձեմին,
Տոչորում էր Գնելն այն պատանյակ:

Եվ այդ սերը վսեմ, աստվածային
Հույժ հաճելի եղավ աստվածներին,
Հույժ հաճելի եղավ քաջ Վահագնին
Եվ ամուսնուն՝ նրա՝ յույս Աստղեկան:
Եվ Աստղիկը՝ սիրո քաշխիչն առատաձեռն,
Եվ Աստղիկը՝ սիրո սատարուհին,
Հարսանիքի փոխեց սերը նրանց:
Եվ հարսանիք եղավ յոթը գիշեր,
Եվ հարսանիք եղավ յոթը ցերեկ:
Ծառագայթյալ ժամից մինչև խավար
Եվ խավարակ ժամից՝ ճառագայթյալ,
Փողեր էին փչում,
Թմբուկ զարկում,
Եվ ոսկի էր տեղում տեղատարափ,
Մարգարիտ էր տեղում որպես անձրև:

Եվ Փառանձեմ անգույգ գեղեցկուհին,
Աստվածների բարի հայացքի տակ,
Գնել պատանյակին ընծա բերեց
Եվ լիաբուխ այնպես ընծա բերեց
Ծկուն ու ճոճ մեջքի կանաչ գոտին,
Ընծա բերեց կույսի կանաչ գոտին
Ու տիրաբար սիրեց, սիրեց, սիրեց,
Խոնարհաբար սիրեց, սիրեց, սիրեց,
Սիրե՛ց Փառանձեմը Գնել պատանյակին:

Եվ գուսանը հուրհեր դրեց փանդիորը վար.
Խոսքը թխամորուս այն գուռանին տվեց,
Որ վիպելով, ասաց.

— Եղո՛ւկ ասեմ ես ձեզ, ասեմ՝ ավա՛ղ,
Մեր ազնավուր, անձնյա ու քաջ պապեր,
Վիշապաքաղ Վահագն էր ձեզ աստված,
Եվ Աստղիկն էր չքնաղ՝ աստվածուհի,
Եվ ձեզ աստված էին արիություն,
Ազնվություն ու փառք առաքինի,
Ապա աստված էին սուր ու կորով,

Ապա աստված էին սեր ու գինի,
Աստվածներո՛վ էիք հարուստ, պապեր...
Բայց ձեր երկրպագած արևի տեղ,
Այն ծիրանի, կարմրիկ արևի տեղ,
Ավաղ, մոմեր դրին դողդոջ ու թույլ...

Եվ Աստղիկի տեղակ ու Վահագնի,
Արդար սիրո տեղակ ու քաջության,
Մարդիկ գործակիցներ արին իրենց
Խարդախությունն ու դավն աղվեսակերպ
Եվ նենգության օձը գալարած:

Եվ նենգության օձը գալարած
Գալար-գալար եկավ ու ծվարեց
Արշակ թագավորի եղբորորդու՝
Տիրիթ կոչեցյալի սև սրտի մեջ,
Երբ նա տեսավ չքնաղ Փառանձեմին,
Տեսավ, շամբուշացավ ու ցանկացավ...
Դարձյալ եղո՛ւկ ասեմ, ավա՛ղ ասեմ ես ձեզ,
Ահա՞ցած ոսկեղենիկ ժամանակներ,
Եվ ձեզ, մեր նախնիներ կորովաձեռք,
Ձեզ, որ հանուն կնոջ աստվածային սիրո
Մրցախաղի էիք հանում հպարտ
Վեհանձնության մծույզը սիգապանծ,
Ազնվության վահանն անխոցելի
Եվ քաջության սուրը ճաճանչափայլ:
Այս Տիրիթը, սակայն, խորհեց իր խոհը սև
Ու նենգության մթին խորխորատից
Ի դուրս գոչեց չարի ոգիներին:

Եվ նենգության մթին խորխորատից
Դուրս ելավ դավն իր կենտ, կանաչ անթով,
Ստությունը՝ ելավ ձեռքին կծիկ մի սև,
Նաև քծնությունը՝ լեզվին մեղր ու թույն:

Եվ այդ սպասարկու վտառն առած,
Չվեց, գնաց Տիրիթն Արշակի մոտ,
Հայոց արի արքա Արշակի մոտ:

Նախ քծնությունն իր մեղրը ծորացրեց,
Եվ դա հաճո եկավ արքայական քիմին,
(Օ, քծնության մեղր, ո՞ւմ չես հաճո),
Ստությունն իր կծիկն ապա բացեց
Եվ իր աներևույթ ու նուրբ թելով
Խիտ խճճեց խոհերն արքայական:
Եվ ապա դավն իսկույն անցավ գործի
Ու խուլ բարբառելով, այսպես ասաց.
— Գնել պատանյակն այդ արի է հույժ,
Գեղեցկադեմ, անձնա ու սիրառատ,
Եվ սիրում են նրան սիրով առատ
Նախարարներն ամեն ու սեպուհներ,
Եվ ռամիկն է սիրում առհասարակ:
Եվ ամենքն են ուզում առհասարակ,
Որ ի վերա հայոց թագավորի
Պատանյակն այդ և ոչ Արշակ արքան...
Եվ զայրույթից դողաց Արշակ արքան,
Բռունցքն իր թավամազ զարկեց գահին,
Ու երերաց գահը ոսկեդրվագ:
— Մարդ առաքեք իսկույն Գնելի մոտ
Եվ պարզենեք տարեք նրան առատ
Եվ ասացեք ապա ողորջագին,
Որ կարոտ եմ տեսքին իր ազնավոր:
Եվ պատշաճ է, որ նա իր ողջ աղխով
Շնորհ բերի տոնին նավասարդյան,
Որ գավաթները մեր զարկենք իրար,
Դիտենք պարը չքնաղ վարձակներիս,
Ապա թմբուկ հարենք, փողեր փչենք,
Որսի ելնենք աշնան անտառներում,
Ինչպես օրեն է դա թագավորաց:
Եվ ասացեք՝ սա կամքն է արքայի:

Այսպես ասաց հայոց ահեղ արքան,
Ապա իջավ գահից ոսկեդրվագ
Եվ ծանրաթաթ քայլեց սրահներով:
Եվ քայլերից նրա այդ ծանրաթաթ

Լուռ տնքացին գորգերն արյունացոլ
Եվ հուր մորթիները հովազների:

Թխամորուս գուսանն իր փանդիոջ դրեց,
Խոսքը կրկին հուրհեր պատանյակին տալով,
Որ վիպելով, ասաց.

— Եվ առավոտ եղավ նավասարդյան,
Եվ վաղ առավոտն այդ նավասարդյան
Իբրև վարդամատն մի քրմուհի
Ոտաքոթիկ կանգնեց լեռան վրա
Եվ ապա քայլ արավ լանջերն ի վար,
Եվ մատներից նրա ու ոտքերից
Վարդեր կաթկթեցին հող ու քարին
Ու շաղվեցին շողեր շուշանագույն:

Եվ առավրտ եղավ նավասարդյան,
Բարդու տերևն իբրև ոսկեդրամ
Փայլակ առավ ծագող արեգակից,
Ծագող արեգակին փայլակ տվեց:
Եվ առավոտ եղավ նավասարդյան,
Ծխանների ծուխերն անուշ ելան,
Կապույտ գումարելով կապույտ առավոտին:
Եվ առավոտ եղավ նավասարդյան,
Երիվարը Գնել պատանյակի
Լույս էր շնչում տամուկ իր ռունգներով,
Ապա նորից լույս էր արտաշնչում:

Իսկ ոսկեդեմ համառ մի ճառագայթ
Փորձ էր անում անվերջ թառել մի պահ
Գնել պատանյակի կումբ-գրահին
Ու չէր կարողանում, սակայն, թառել:
Եվ Գնելի կողքին, Գնելին կից
Փառանձեմն էր վարգում ինքնավայել,
Ու սեգ երիվարի ամեն քայլքից
Ալեկոծվում կուրծքը նրա կանգուն,
Եվ շապկի տակ լո՛ւյս էր ալեկոծվում:

Եվ այդ ճափառարարաց տառալուսի միջով
Վարգում էին նրանք, ու նրանց հետ
Սերն էր աստվածային,
Սերն էր՝ հալված, ձուլված
Եվ տերևի դողին,
Եվ ցողերին ցուլուն,
Սերն էր, որ արտույտի թուխ թևերին թառած,
Բարձրացել էր մինչև ոլորտն արեգական
Ու ճախրում էր ազատ՝ տիեզերքի
Գմբեթի տակ կապույտ ու լուսալիր...
Սե՛րը, որ բողբոջ է
Ու բագինի կրակ,
Որ շարժումնքն է միակ աստղերի ու ջրի,
Սերը, որ սիրուն է լոկ հպատակ
Եվ ոչ, և ոչ երբեք արքայական սրին...
Սերը, որ արմատն ու հողովումն է կյանքի,
Սերը՝ սերմը բարու,
Հունդը ազնվության
Եվ անսպառ ակունքը զորության:
Սերը, այդ սիրուց էր ալեկոծվում
Գնել պատանյակի արյունը տաք,
Փառանձեմի կուրծքը աստվածային
Եվ աշխարհին իջած լույսը արդար:

Իսկ անտառում մութ կար դեռ ծվարած,
Մութը, որ լույսին է միշտ հետամուտ,
Մութը, գործակիցն ու սպասարկուն դավի:
Մութն այդ հանկարծ ծոցից
Մութի մի գունդ հանեց,
Որ սրերով էին,
Նիզակներով էին,
Որ սակրերով էին
Ու վաղրերով էին,
Սվիններով էին,
Ասպարակիւր էին...
Եկան նրանք, հասան Գնել պատանյակին,
Գլորեցին ծիուց Գնել պատանյակին,

Կապկպեցի՜ն ամուր Գնել պատանչակին
Ու իրենց հետ տարան:

Փառանձեմը... ճչաց Փառանձեմը ցավից,
Եվ Գիզակի նման ճիչը սուրաց հեռու,
Խրվեց արշալույսի տաք սրտի մեջ
Եվ արյունեց սիրտը արշալույսի:
Եվ ապա ծառս հանեց նա երիվարն իր սեզ
Ու սրաթև սուրաց:
Հանդիպակաց քամին
Քանդեց Փառանձեմի ծամի ծանր հյուսկեն
Ու ծածանեց օդում սև բոցի պես:

Հասավ Փառանձեմը բանակն արքայական,
Մտավ Փառանձեմը խորան-եկեղեցին
Ու հերարձակ փովեց սուրբ Ներսեսի առաք:
— Կաթողիկոս,— ասաց,—
Հասիր, առանց մեղքի
Խողխողելու տարան իմ ամուսնուն:

Եվ Ներսեսի շուրթին սառեց աղոթքը սուրբ,
Ու նա խափանելով պաշտոնն առավոտյան,
Դեպի արքայական ալ վրանը սուրաց:

Եվ ծառաներն իսկույն արքային լուր տվին,
Թե Ներսեսը ահա, տազնապած ու վրդով,
Խոյանում է դեպի վրանն արքայական:

Քայլեց արքան դեպի վրանի խորքը մութ,
Թիկնեց իր գահույքին ոսկեդրվագ,
Գլխին քաշեց փափուկ սամուրենին
Ու ձևացավ քնած...

Մտավ կաթողիկոսն ալլագունած
Ու նախ խոսքեր ասաց ողորագին,
Հորդորանքի խոսքեր ասաց խոնարհ:

Սակայն իզուր, միայն քնած մարդու
Շնչառությունն եղավ պատասխանը նրա:

Ապա խոսքեր ասաց նա խորհրդի
Եվ խրատի խոսքեր ասաց մեղմիվ:

Կրկին իզուր, կրկին քնած մարդու
Շնչառությունն եղավ պատասխանը նրա:

Ապա խոսքեր ասաց նա զայրույթի
Եվ անեծքի խոսքեր ասաց ահեղ:

Օ՛, վերստին իզուր, քնած մարդու
Խոնփոցը եղավ պատասխանը,
Մի խոնփոց, սակայն, որ առյուծի
Մոնչյուն էր ասես...

Եվ այդ պահին վրանն արքայական
Մտավ Երազմակը այն դահնապետ
Ու մեջքածալ ասաց.
— Ի կատար է հրամանն արքայական:

Բացեց Արշակ արքան աչքերն ահեղ,
Նստեց իր գահույքին ոսկեդրվագ,
Հսկա ու թավամազ բոունջքներով
Ծփեց մի պահ աչքերն արյունամած
Եվ հարց տվեց, ասաց.

— Եղե՞լ է ինչ...

Սուրբ Ներսեսը կանգնեց արքայի դեմ
Եվ որոտաց, ասաց.

— Ինչպես որ օձն է քարր ականջները խցկում,
Որ չլսի ձայնը ճարտար թովչի,
Այնպես էլ դու, արքա,
Դու խցկեցիր ունկդ,
Դու փակեցիր, արքա, խողովությունը քո,
Որ չլսես խրատն աստվածային,
Ուստի՝ անեծքի գաս:

Այսպես ասաց Ներսեսն, ապա չվեց, գնաց,
էլ չդարձավ բանակն արքայական:

Եվ հրաման եղավ արքայական,
— Թող ամենայն մարդիկ, որ քանակում են իմ,
Եվ ամենայն մարդիկ, որ հողում են հայոց,
Բոլորն առհասարակ՝ փոքր ու մեծ
Ողբան մահը Գնել մեծ սեպուհի:
Թող գան հայոց հողի ճարտար եղերամայրք,
Եվ ձայնարկու կանայք ամեն կողմից թող գան /
Ու հերարձակ ողբան Գնել պատանյակին:
Ապա թող գան նաև հմուտ ոսկերիչներ
Եվ դրվագեն ոսկով դագաղն սպանվածի:

Եվ գուսանը հուրհեր դրեց փանդիոր վար,
Խոսքը թխամորուս այն գուսանին տվեց,
Որ վիպելով ասաց.

— Ով դու նավասարդյան խարտյաշ արևագալ,
Եվ դու, նավասարդյան ծխանի ծուխ...
Հայոց լեռնաստանի կատարներով կապույտ
Քալյում էին հայոց աստվածները թռչոր,
Ուսերն ի վար ծփուն ծիրանիներ...
Եվ այդ հուրհեր, խարտյաշ արևագալին ի տես
Մի սիրատարփ եղնիկ ու եղջերու
Վարգում էին դեպի հովիտները սիրո,
Երբ անտառից ելավ մի ծանրաթաթ առյուծ
Ու ջախջախեց մեջքը եղջերուի...
Եվ եղնիկը՝ խարտյաշ արևագալին ի տես
Բառաչում էր ահեղ...

... Արքայական հսկա բանակի մեջ
Բացել էին արձակ մի ասպարեզ
Եվ մրտենուց ճյուսված պատգարակով
Բերել, դրել էին Գնելի դին:
Եվ Փառանձեմ տիկինն իր հերքը սև
Փռել սիրեցյալի հասակն ի վար,

Ողբ էր ասում ու ողբն այսպես ասում.
— Գնե՛լ, նապասարդյան իմ առաւոտն էիր,
Ծխանիս ծուխն էիր, անուշ Գնել,
Սև ամպն իջաւ հողին, զարկեց կարկուտը սև,
Ու ծխանիս ծուխը հանգաւ, Գնել:

Որսի էիր եկել, դե ե՛լ. ժամն է որսի,
Բայց դու քնել, եղո՛ւկ, խորն ես քնել:

Եվ ձայնարկու կանայք ձայնում էին ահեղ
Ու ձայնակցում էին Փառանձեմին:

— Վեր ել, ասպար հագիր, սոսեհասակ Գնել,
Գնել, Փառանձեմի թագ ու պսակ Գնել:

Եվ Փառանձեմ տիկինը ծնկածալ
Իր հերքն ի վար բուռ-բուռ հող էր ցանում
Ու ձայնում էր ահեղ երկինքն ի վեր.

— Տապարո՛ւ վ եմ զարկել պարանոցին քո սեզ,
Այս ինչքան է խորունկ վերքդ, Գնել,
Ա՛խ, թող գնան մարդիկ, հարաւեզներ բերեն,
Որ դու զարթնես քնից, էլնես, Գնել:
Որսի էիր եկել, դե ե՛լ, ժամն է որսի,
Բայց դու քնել, եղո՛ւկ, խորն ես քնել...

Եվ մտախոհ, մռայլ ու ծանրաթաթ
Կոծի վայրը եկաւ Արշակ արքան,
Նստեց Փառանձեմի դեմ-հանդիման
Եվ սկսեց սգալ Գնել պատանյակին:
Հառաչանքներ իջան գանգուր մորուքն ի վար,
Գանգուր մորուքն ի վար արտասուքներ իջան:

Իսկ Փառանձեմ տիկնոջ ականջի տակ
Ինչ-որ մեկը հանկարծ խուլ շշմջաց.
— Փառանձեմդ չքնաղ, մի տանջիր քեզ՝
Զի ես բարի եմ, քան Գնելը քո
Եվ արի եմ, քան նա...

Լսեց Փառանձեմը շշուկն այդ խոսքի
Եվ ծառս եղավ տեղից ու մոլեգնած
Պատառ-պատառ արեց շապիկն ճագի...
Եվ ի՞նչ... նավասարդյան առավոտին ի տես
Եվ ամբոխին ի տես մերկացավ կուրծքը գիրգ,
Որ շառավիղ նետեց արեգակին
Եվ շառավիղ առավ արեգակից...
Եվ այդ նավասարդյան առավոտը պայծառ
Ասես թե առավել պայծառացավ:
Նայեց Արշակ արքան այդ թրթռուն կրծքին,
Սանձահարեց արյան ընդվզումը վարար
Եվ փակելով աչքերն այդ լույսի դեմ,
Մտքում տվեց վճիռն արքայական:

Իսկ Փառանձեմ տիկինը շանթահար
Գուժեց ի լուր մարդկանց ու կոծելով ասաց.
— Օ՛, լսեցեք, մարդիկ, ականջալուր եղեք,
Իմ պատճառով հեղվեց այս արյունը արդար,
Մեկը ինձ աչք դրեց և սպանել տվեց
Իմ Գնելին՝ ազնիվ, իմ աստծուն...

Արշակը շեշտ նայեց Փառանձեմին
Եվ Տիրիթին նայեց թավ հոնքերի տակով,
Հասու եղավ դավին այն օձաձև
Ու մտքի մեջ տվեց վճիռն արքայական:

Իսկ Փառանձեմ տիկինը դեռ կոծում
Ու կոծի ձեռն կուրծքն էր ալեկոծում:
Ալեկոծվում էին երկու ալիք,
Երկու հուր աստղ էին ալեկոծվում,
Ալեկոծում արյունը արքայի,
Արքայի կիրքն էին ալեկոծում:

Թխամորուս գուսանն իր փանդիոը դրեց,
Խոսքը ալևորիկ այն գուսանին տալով,
Որ վիպելով, ասաց.

— Եվ գլխատվեց Տիրիթն այն դավադիր,
Իսկ Փառանձեմ անզույգ գեղեցկուհուն
Արշակը կին առավ:

Արշակը կին առավ Փառանձեմին,
Գոհար ու ակ տեղաց Ռասակն ի վար,
Սեր ու քնքշանք տեղաց Ռասակն ի վար
Եվ աղերսանք տեղաց Ռասակն ի վար,
Ու չսիրեց, սակայն, չքնաղ Փառանձեմը
Արշակ թագավորին:
Այլ առավել՝ ատեց, ատեց, ատեց,
Ատե՛ց Փառանձեմը Արշակ թագավորին:

Եվ ի՞նչ... Սերը մեռավ...
Աստվածները հայոց, զայրացած ու վրդով,
Թողին իրենց զահերն ամպածրար
Ու փակվեցին մթին անձավներում...

Աստվածներից թափուր հայոց հողին
Արհավիրքներ իջան այնուհետև...

Հիմա լարեմ փանդիոս ու ոգելով ասեմ,
Ասեմ կրկին անգամ ու բյուր անգամ ասեմ.
Օ՛, սուր չառնեք, մարդիկ, ընդդեմ սիրո...
Եվ բնության,
Մարդու բնության դեմ,
Օ՛, սուր չառնեք, մարդիկ, **Թ**, սուր չառնեք...

Խոսեց մեր լեզուն,
Հոգուն թու դարչալ ու հանձարին՝ սյուն...

ԱՎՐԱՇԱՅՈՅՑԻ ՄԵՍԻՆ

Մենք վիշտ ունեինք,
Քանզի սանձակոծ առշավում էին քոլոր կողմերից
Ու մեր ժայռերը դարձնում ահեղ սրերի հեսան,
Եվ արևելյան, և արևմտյան խորշակ-հողմերից
Խանձվում էր արդեն հայոց ցորյանի արտը սրբազան:
Հայոց ծիրանին իր ծաղիկներն էր թերթ առ թերթ թափում,
Եվ կորանում էր մեր հպարտության քարդին այն շիտակ,
Ցամաքում էին ակն-աղբյուրները մեր մարմարաբուխ
Օտար ձիերի երախների տակ:
Մեր ինքնությունը ու մեր ոգին էր ոսոխին ավար,
Մեր կենաց ծուխը, ծիրանի ծուխն էր ցրվում հողմերից,
Ու մեկիկ-մեկիկ քար էր գլորվում անդունդներն ի վար
Մեր հին բերդերի սյուն ու որմերից:

Բայց մի ժողովուրդ, որ ազատաշունչ իր անասպելի
Եռաթև նետով խոցել էր սիրտը բռնակալ Բելի
Եվ իր ինքնության կրակը վառել,
Որ աստվածներ էր բոցից արարել,
Եվ իր Արայի նման գեղաթով
Արհավիրքների դժնդակ պահին
Մահանալ գիտեր գեղեցիկ մահով

Եվ գիտեր մահով հաղթել իր մահին,
Ապրել էր ուզում, ուզում էր մնալ,
Եվ սակայն չկար ապրելու հնար:

Ապրելու համար մեզ զարմանալի մի հրաշք էր պետք,
Հրաշք, որ դառնար լեռներից հենված քյուրեղյա գմբեթ,
Հողմի դեմ՝ սուսաց անտառ մի դալար,
Ոգու աղեղին՝ պնդաջիղ մի լար,
Փոթորկի հանդեպ՝ մի ծանր խարիսխ,
Հորձանքի դեմ սև՝ կոփածո պարիսպ,
Ոգու երաշտին՝ ներշնչման տարափ,
Մութ գիշերի մեջ՝ լույսի պատարագ,
Քուրայի կրակ, օջախի անթեղ,
Հանճարի բուրվառ, մտածման կանթեղ,
Դառնար անսպառ ու մաքուր ցորյան,
Մեր ոգու հացը, հանապազօրյան...

Ապրելու համար մեզ զարմանալի այդ հրաշքն էր պետք:
Եվ գեղջուկ մի այր,
Որ զորական էր, սրի տիրապետ,
Համճարեց, խորհեց,
Որ անհնար է այդ սուրբ հրաշքը լոկ սրով անել,
Որ այդ հրաշքի արարման համար
Պետք է լույս հանել...

Հրաշքի համար, այո՛, լույս էր պետք:

Ով սքանչելի լույսի վարդապետ,
Ով դու տառապած բանի ուխտավոր,
Քո դեմ անտառ կար մի խորհրդավոր,
Մի մթնշաղ կար, մի ծով կար անհուն,
Որ անթոնելի ձայնի, հնչյունի,
Անշուշափելի մի կարկաչյունի
Առեղծվածով էր քո դեմ բարձրանում:

Այնտեղ թնդում էր մեր ուզմի կանչի որոտմունքը բամբ,
Ինչպես վաղ գարնան ամպրոպն է թնդում լեռներում հայոց,

Գողթան երգերի կորովն էր այնտեղ խոսում վեհությամբ,
Շառաչում, որպես եղեգան փողից դուրս ելած մի բոց:
Ոլորվում շին հորովելները մեր լուսաթաթախ,
Ինչպես ծիրանի ծուխն է ոլորվում արևագալին,
Այնտեղ խոսում էր մայրական սրտի օրհնանքը խաղաղ,
Եվ հոր պատգամը՝ ծանրաշեշտ, որպես կոանը սալին:
Այնտեղ՝ ողջույնի բարի մեղմություն,
Այնտեղ՝ անեծքի ժանտ ահեղություն,
Այնտեղ՝ հեզ աղոթք ու անզուսպ հառաչ,
Այնտեղ՝ ցասումի շանթակերպ շառաչ,
Ոգորման քամբյուն,
Ահեղ փոթորկանք,
Եվ ամբողջ, ամբողջ մի ժողովրդի
Սիրտ, ոգի ու կյանք...

Եվ մենության մեջ, անհունության մեջ քո խավար խցի,
Ով դու հողեղեն, գուցե ոգեցիր՝

— Թող լո՛ւյս եղիցի...

Եվ այդ ձայների հրախաղը թեժ
Քո խցի որմին և մեր շառաչուն պատմության վրա
Զարմանահրաշ ձևեր ստացավ,
Ս'ի զարմանալի պարզ տեսիլք դարձավ,
Դարձավ լույս ու գիր ու Այբբենարան...

Մենք վիշտ ունեինք,

Մեծ էր ցավը մեր,

Իսկ ցաված սիրտը ուզում է խոսել,

Զորերում բանտված գետերի ձման

Ուզում է շաչել, ուզում ընդվզել:

Ու բացված լույսով քո արևազուն,

Հասնոված հանճարիդ ոսկե կնիքով,

Բարբառեց, խոսեց,

Ոգեց մեր լեզուն

Իր հանճարափայլ ոսկեղենիկով:

Խոսեց, բարբառեց.

Որ թեև փոքր ենք մենք որպես ածու,

Բայց Հայկն ապստամբ իր զորքը վարեց

Ու կամքը փշրեց բիրտ բաբելացու...
 Ու թեև փոքր ենք մենք որպես ածու,
 Բայց կորովն ունենք Վահագն աստծու,
 Գիտենք փորձության ու դավի ժամին
 Դիմադարձ լինել նենգ Շամիրամին...
 Ու թեև փոքր ենք մենք որպես ածու,
 Բայց մեր սխրության ոգին թևածում
 Ու Տիգրան Մեծի շառաչուն սրով
 Գիտե պահպանել մեր սուրբ հայրենին,
 Մեր նավասարդյան առավոտը զով,
 Մեր վարդավառը, մեր հացն ու գինին,
 Հպարտությունը Արարատ լեռան,
 Խոնարհությունը մայրացող վազի,
 Մեր օջախների կրակն հուրհրան
 Ու բոցկլտումը մեր տաք երազի:
 Եվ այնպես, ինչպես լեռները մեր սեզ ու ձյունապսակ
 Իրենց հասակն են չափում Գեղամա կապույտ հայելում,
 Մեր պատմության մեջ մեր վեհությունը մենք նորից տեսանք
 Ու մեր հասակը տեսանք վայելույ:
 Եվ մենք քարձրացանք, շտկեցինք նորից մեջքերը մեր կոր,
 Մեր կամքը նորից արեցինք որպես եռաթև մի տեգ,
 Ու երբ ոտիդ քարբառեց հեռվից որոտով մի գոռ,
 Թե՛ հարկ է թողնեք լեզու և հավատ ու իմը պաշտեք,
 Ով սքանչելի լույսի վարդապետ,
 Ով տառապաքաջ ուխտավոր քանի,
 Սաներիդ շուրթով դու ի պատասխան գոչեցիր՝ երթեք,
 Ոչ հավիտյանս և ոչ էլ մինչև մահն հավիտյանի...

Եվ Ավարայրում,
 Ուր խոսում էին երկաթ ու արյուն,
 Վիճարկում քախտը հայոց աշխարհի,
 Ով քանի, լույսի վարդապետ արի,
 Դու Վարդանի հետ, Վարդանի կողքին,
 Արշավում էիր, սուրում անկապան,
 Եվ աննյութական քո սրի շողքից
 Նախանջում էին պարսիկ ու քաբան:
 Եվ Ավարայրում,

Ուր խոսում էին երկաթ ու արյուն,
Ընկալ Վարդանը մահով իմացյալ,
Ընկան քաջերը մահով գեղեցիկ,
Եվ սակայն ապրեց լեզուն մեր պաշտոն,
Ու մենք ապրեցինք:

Ապրեց մեր լեզուն,
Ոսկեղենիկը մեր մեսրոպագուն,
Ապրեց ոսկեղեն այն ծաղկի կյանքով,
Որ հյութ է քաղում ապառաժ քարից,
Որ արմատների, նուրբ արմատների խոր տառապանքով
Վիճում է քամու, հողմի հետ վայրի,
Որ համառորեն փշրում է ժայռը, փշրում ու ձևում,
Գտնում ջուր ու հող ու սերմ է տալիս ու հարատևում:
Ապրեց մեր լեզուն,
Ապրեց ճամփամերձ այն վազի նման,
Որ սմբակների կոխան է դառնում,
Որ կոտրովելուց լալիս է կամաց,
Սակայն այն լացով,
Որից Ռարության ընձյուղն է հառնում,
Եվ հրաշագործ գինի պարզևող ողկույզ է դառնում:
Ապրեց մեր լեզուն,
Ծողաց, հուրհրաց նա բոցի նման,
Ու երբ շուրջբոլոր մոայլը մութի շատ էր խտանում,
Բոցն ալո առավել բորբոք էր դառնում,
Քանզի ցասումի փայլակն էր գալիս, ձուլվում ալո բոցին,
Ատելությունն իր շանթերն էր տալիս նրա հնոցին,
Սերն իր շիկնանքն էր նրա մեջ վառում,
Հույսն իր շողերն էր նրան գումարում,
Իր մաքրությունն էր տալիս արցունքը,
Քրտինքն՝ իր լույսը,
Խունկն՝ իր բուրմունքը,
Նետն՝ իր սլացքը,
Եվ սուրն՝ իր շողը,
Խոփն՝ իր ցոլանքը,
Մուրճն՝ իր կորովը,
Իսկ մեր արյունը, իսկ մեր արյունը

Տալիս էր նրան իր տաք ավյունը
Եվ անմահության գաղտնիքն էր տալիս:

Մենք վիճտ ունեինք,
Բայց և ունեինք
Մենք ստեղծումի սրբազան մի հուր,
Որ պիտի խոսեր,
Պիտի ընդվզեր,
Ծառանար պիտի մինչև գահն աստծո,
Մինչև հավերժի ոլորտը մաքուր:
Ու խոսեց լեզուն,
Ոսկեղենիկը մեր ոսկեդրվագ,
Ու մեր վանքերի, դպրանոցների կամարների տակ,
Այրերն այն ճարտար լույսի տակ մոմի,
Կամովին տրված պասի ու ծոմի,
Արշալույսների բռնկում էին սրտերից հանում
Ու մագաղաթի վրա սերմանում:
Եվ ի հեռուկա քախտի դժնդակ ու ցուրտ ձմեռվա,
Դժգույն մագաղաթն ասես հրաշքով դառնում էր այգի,
Զարդագիր դարձած սոխակն էր այնտեղ գեղգեղում գերված
Ու սիրամարգն էր ծածանում իր ճոխ ու շքեղ ագին:
Այնտեղ լեռնային մեր եղնիկների սլացքն էր ճկուն,
Ապրիլին ծաղկած դեղձենիների բոցը շառագույն,
Արշալույսների շեկ հրախաղը երկնքում ծավի,
Աստծու հետ խոսող Գեղամա ծովի լաջվարդը թավիշ,
Այնտեղ վարդ, այնտեղ կարմիր վարդավառ ու բոցի մագանք,
Այնտեղ լույս, լույսի անմահ երազանք:

Խոսեց մեր լեզուն,
Ոսկեղենիկը մեր ոսկեբարբառ,
Որ շիրակացի մի կորովամիտ ու ըմբոստ մի այր
Իր խավար դարի խավար երկնքից հրաշքներ պեղի,
Անշեջ հրի պես մատյանների մեջ հավետ անթելի
Խորհուրդն աստղերի, խորհուրդը նյութի,
Անմահ խորհուրդը հավերժ պտույտի,
Խորհուրդներ, որոնք
Ծած էին բերում աստծուն իր գահից

Ու մարդուն տալիս գահն այդ աստղային
Խոսեց մեր լեզուն,
Հոգուն թե դարձավ ու հանճարին՝ պուն,
Խոսեց, որ մի այդ խավար խցի մեջ Նարեկա վանքի
Իր հոգին բանա մի աստվածային վսեմ ճախրանքի,
Կապույտ աղոթքով մրրկի, ինչպես ծովակը Վանա,
Սրբվի, մաքրվի,
Մերձենա աստծուն
Ու... աստվածանա:

Մենք վիճտ ունեինք,
Մեր գանգատն էր մեծ,
Լոել չէր կարող
Լեզուն մեր անեղծ,
Նա պիտի խոսեր,
Պիտի ընդվզեր,
Որ մի տառապած ու հեզ ժողովուրդ,
Կանգնած լեռներում բարձրաբերձ ու լուրթ,
«Ֆրկան ասացյալ» շանթակերպ խոսքով
Անարդար աստծու ճակատը խանձի,
Թե՛ մեկն ինչո՞ւ է ծովանում ոսկով,
Մյուսը չունի փող մի պղնձի:

Մենք վիճտ ունեինք,
Բայց և ունեինք անարատ մի սեր,
Եվ պիտի ապրեր և պիտի խոսեր
Մեր ոսկեղենիկ ու ճարտար լեզուն,
Որ սիրուց գինով մի Աղթամարցի
Աշխարհի առաջ իր սիրտը քացի
Եվ խոստովանի ,որ կրակ կա ալ
Իր վանականի սև սքեմի տակ,
Որ մի հանճարեղ, զվարթ մի Քուչակ
Իր սիրեցյալի ճերմակ ծոցիկը ժամատուն անի
Եվ իր սուրբ մեղքերն արդ խորանի դեմ լոկ խոստովանի,
Որ դժբախտ ու մեծ մի Սայաթ-Նովա
Ասի աշխարհին, թե ի՞նչպես գիտենք մենք սիրահարվել
Եվ ի՞նչպես գիտենք սիրո մեջ այրվել...

Սակայն մեր սիրուն միշտ տառապանքի հողմն էր ուղեկից,
Մեր գլխի վրա միշտ ատելության մորիկն էր վայում,
Մեր սիրտն էր խոցվել սրից ու տեգից,
Ու դժնի, դժնի գիշեր էր իջել հայոց աշխարհում:
Իջել էր մի սև, զարհուրիկ խավար,
Ու ողջը ավեր ու ողջը ավար,
Հայոց հույսերը՝ պատառ-պատառիկ,
Հայոց կույսերը՝ հարեմին գերի,
Կիսալուսինը՝ շիկացած չարիք,
Բարիքն էր հնձում հայոց արտերի:

Մենք վիշտ ունեինք,
Խորունկ էր այնպես վերքն Հայաստանի,
Ու պիտի ապրեր, խոսեր մեր լեզուն,
Որ մի հանճարեղ, ըմբոստ պատանի
Արարատ լեռան կատարից անեղծ
Արձակեր անգուսպ, խրոխտ մի գոչում.
— Այդ ո՞ւմ վրա եք ձեր սուրը հանել,
Հայոց մեծ ազգին դուք չե՞ք ճանաչում:

Ու շատրվանեց նորից մեր լեզուն,
Մրրկեց ըմբոստ, թախծեց երազուն,
Շողաց, հուրհրաց նա բոցի նման,
Ու երբ շուրջը շուրջ մոայլը մութի շատ էր խտանում,
Բոցն այդ առավել պայծառ էր դառնում:
Քանգի ցասումի փայլակն էր գալիս, ձուլվում այդ բոցին,
Արդար բողբոջն իր շանթերն էր տալիս նրա հնոցին,
Սերն իր շիկնանքն էր նրա մեջ վառում,
Հույսն իր շողերն էր նրան գումարում,
Իսկ մեր արյունը, իսկ մեր արյունը
Նրան տալիս էր իր տաք ավյունը
Եվ անմահության գաղտնիքն էր տալիս...

Մենք վիշտ ունեինք,
Մենք դատ ունեինք,
Բայց որ մեր վիշտը չասենք աշխարհին,
Չկարողանանք մենք չարին դատել,

Ոսոխն ուզում էր հատել մեր լեզուն,
Արմատից հատել...

Մ, Դեր-Ջոր, Դեր-Ջոր, դու հայոց շիրիմ,
Առաջ էլ արդյոք անապատ էիր,
Թե՞ հայ մայրերի ողբից չորացար:
Զգվում է ահա մահապարտների,
Ուրվականների քարավանն անծայր...
Ու պատավ մի կին,
Մի մամիկ, մի մայր, մի մայր Հայաստան
Իր թոռնիկներին շուրջը հավաքած,
Մոռացած անգամ տառապանք ու քաղց,
Սորազան մի լույս խորշոմած դեմքին,
Ավազի վրա գրում է դանդաղ,
Դողդոջ մատներով գրում՝ Այք. Բեմ. Գիմ...
Ավազի՞ վրա...
Ո՛չ, գրում է նա
Իր թոռնիկների երազի վրա...]

Մենք վիշտ ունեինք,

Ցասում ու բողոք,

Սիրել գիտեինք,

Գիտեինք ատել,

Ու ոչ մի բազուկ

Բիրտ ու անողորմ,

Չկարողացավ

Մեր լեզուն հատել:

Եվ անագորույն իր ճանապարհին

Հերքելով չարը, հաստելով բարին,

Եկավ նա, հասավ

Մորիկով, արշամբ ու լույսով հղի

Այս ահեղ դարին:

Եկավ ալեհեր մոխիրների տակ հավերժ ամթելած

Իր պարմանության բորբոք կրակով,

Եկավ նա կենաց ժայռերից պեղած

Իր իմաստության ոսկե երակով,

Եկավ բուրմունքով հացի ու խունկի,

Շողարձակումով վճիտ արցունքի,

Եկավ որպես խոփ,
Եկավ որպես սուր,
Եկավ քարակոփ,
Ադամանդակուտ,
Եկավ հառաչով,
Եկավ շառաչով,
Եկավ նա բարու ու եղբայրության խոսքերով շռայլ՝
Եվ իր Չարենցի շուրթերի վրա
Դարձավ խելագար ամբոխների երգ
Ու դարձավ ըմբոստ «Ինտերնացիոնալ»:

Գիշեր է գարնան:
Եթերում երգն է իմ ահեղ դարի,
Եվ ալիքվում է իմ հայրենախոս Երևանը հոծ...
Բայց հրա՞ջք է սա...
Հայոց երկնքի կապույտ պաստառին
Հրե տառերով գրված է «Մաշտոց»:
Հրե՛ տառերով...
Այն նույն տառերով,
Որ դու, վարդապետ, տեսար պաղ որմին քո քարե խցի,
Երբ արարչական այն սուրբ տեսիլքն էր եկել քեզ այցի:
Հրա՞ջք է նորից...
Ո՛չ, հրաջք չկա:
Այն շենքի վրա,
Որ պահ ենք տվել մեր գանգերն անգիւն,
Դարերից բերած մատյանները հին,
Եվ որին քո սուրբ անունն ենք ձոնել,
«Մաշտոց» է գրել լույսը նեոնե...
Նեոնե... Օ՛, ոչ...
Այդ տառապանքն է վառվում դարերի,
Դարեր շառաչող ցաաման փայլակն է ձուլվել այդ բոցին,
Սրդար բողոքն իր շանթերն է տվել նրա հնոցին,
Սերն իր շիկնանքն է նրա մեջ վառել,
Հույսն իր շողերն է նրան գումարել,
Իր մաքրությունն է տվել արցունքը,
Քրտինքն՝ իր լույսը,
Խունկն՝ իր բուրմունքը,

Նետն՝ իր սլացքը
Եվ սուրն՝ իր շողը,
Խոփն՝ իր ցոլանքը,
Մուրճն՝ իր կորովը,
Մեյք երազանքն իր կապույտ անհունը,
Մեր ալ դրոշը՝ իր շառագույնը,
Իսկ մեր արյունը,
Իսկ մեր արյունը
Նրան տվել է իր տաք ավյունը
Եվ անմահության գաղտնիքն է տվել...

1982

...Ու մի սակավիկ
Շատապալ բարին աշխարհի վրա:

ՃԵՐՄԱՆ ԶԻՆՎՈՐԸ

Եվ հազար-հազար վանքերի ծանր զանգերի զարկով,
Եվ հազար-հազար անդունդ ու ձորի խուլ արձագանքով
Սև գույժը նորից սողեսող մտավ աշխարհը հայոց.

— Ծապո՛ւնն է գալիս...

Ծապո՛ւնն է գալիս...

Ծապոնն է նորից Հայաստան սողում իբրև վիշապ օձ...

Եվ գուժեան ու սև բոթին հետամուտ՝

Ծապոնը մտավ աշխարհը հայոց:

Ծապոն արքայի նծույգը բոց է ու դրոշը՝ բոց,

Եվ շեկ առյուծն է բոցին դրոշի,

Ու երբ ծփում է բոցը դրոշի,

Ծեկ առյուծն ասես ղեշքը ճկելով քայլում ծանրաթաթ,

Ուզում է ոստնել և ժանիքներն է մխրճել ուզում

Հայոց աշխարհի ողին ու կողին:

Ծապոն արքայի ծիրանին ալ է ու միրուքը ալ,

Եվ ալ աչքերը, աչքեր չեն բնավ՝ բներ են ոխի:

Եվ ծառս է լինում Ծապուն արքայի Գծույզը թերև
Եվ պար է գալիս հայոց աշխարհի քամիների մեջ:

Ծապուն արքայի ձեռքերը ցամաք
Միրութն. են շոյում Ծապուն արքայի,
Ծապուն արքայի փառքերն անքանակ
Սիրտն են օրորում Ծապուն արքայի:

Եվ Ծապունի հետ

Ահարումագդան հաշտ է ոգևին,

Ահարումագդան

Եղբոր մնան է սլարգապես իր. հետ,

Ահարումագդան

Աջակից եղավ Ծապուն արքային,

Եվ Ծապուն արքան

Կալեց-կալանեց. քեզ՝ շուն արմենիդ,

Եվ Անհուշ բերդի գնդանը նետեց:

Հա՛-հա՛-հա՛, Արշակ, հայոց թագավոր,

Ծապուն արքայի միտքը սուր է դեռ,

Իր թրից էլ սուր,

Եվ Ծապուն, արքան իր մտքով այդ սուր

Սպարապետին քո այն սիրեցյալ,

Քո աղվեսացյալ

Գոռոզ Վասակին մորթազերծ արեց,

Մեջը խոտ լցրեց ու դրեց քո դեմ:

Եվ Ծապուն արքան

Իր. թուրը պարզած,

Երկիրդ մտավ,

Եվ Ծապուն արքան

Որտեղ շեն տեսավ

Ու տեսավ քաղաք,

Որտեղ արտ տեսավ

Ու տեսավ այգի

Ու տեսավ հնձան,

Ծարակ դարձրեց սրբազան հրին:

Եվ, Ծապուն արքան

Ժողովեց երկրիդ մահուկ իծերին,

Նետեց իր հարբած փղերի ահեղ

Կճդակների տակ...
Եվ Շապուն արքան
Ժողովեց երկրիդ այրերիմ ըմբոստ
Եվ նրանց ըմբոստ ցցերի, հանեց:

Եվ Շապուն արքան
Ժողովեց երկրիդ կին ու կույսերին,
Իր գորքին տվեց իբրև վայելում:
Եվ Շապուն արքան
Արշավեց ապա. դեպի Արտագերս,
Բերդդ պաշարեց,
Քարե բերդիդ հետ
Պաշարեց փափուկ քո Փառանձեմին:

Հա՛-հա՛-հա՛, Արշակ, հայոց թագավոր,
Համբակ չես եղել դու կի՞ն ո՞նտրելում:

Քո Փառանձեմը
Հովազ էր մի շփ,
Քո Փառանձեմը մոլուցք էր վայրի,
Քո Փառանձեմի մագիլները սուր
Մի ամբողջ գիշեր փորել ուզեցին
Ակնախորշերը Շապուն արքայի:
Սաևայմ Շապունը տղա չէ, տիկիմ,
Յերմ է աշխարհի,
Կիրք է նա վայրի,
Մոլուցք է ու ոխ...

Եվ մոլուցքի մեջ իր ահագնացող
Նա պատառուտեց, ծվատեց, ձկեց
Մետաքսը հագիդ,
Տիրացավ քեզ, է՛գ...

Ու երբ լիացավ, այդպես բաց ու մերկ
Իր գորքին նետեց իբրև վայելում:

Շապուն արքայի ձեռքերը ցամաք
Միրուքն են շոյում Շապուն արքայի,
Շապուն արքայի փառքերն «նքանակ
Սիրտն են օրորում Շապուն արքայի:

Եվ Շապուհ արքան նորից ժանիքն է ուզում մխրճել
Հայոց աշխարհի ողին ու կողին...
Հովազի նման փշաքաղվում է աշխարհը հայոց
Եվ նիզակներն է ցցում իր ոխի:

• • •

Հայոց աշխարհի բարձրիկ լեռներում քամին է խաղում,
Հայոց աշխարհի բարձրիկ լեռներում կապույտ է ու լույս,
Եվ կապույտի մեջ ցոլում է իբրև սպիտակ կրակ
Նծույզը Մուշեղ Մամիկոնյանի...

Քեզ ասեմ, Մուշե՛ղ, քաջ սպարապետ,
Քեզ ասեմ, որդուդ ազնավոր այն հոր,
Որ զույգ ոտքերով կանգնած էր անպարտ
Զույգ լեռան վրա...

Ու երբ հեճվում էր քաջը աջ ոտին,
Աջ լեռն էլ տանում խորխորատն ի վար
Ու երբ հեճվում էր քաջը ձախ ոտին,
Ձախ լեռն էր տանում խորխորատն ի վար:
Իր այրուծիու վարճով հեղմավար
Նա թռչում արյաց արքայի ընդդեմ
Եվ բանակները քամուն էր տալիս...

Եվ նա, որ, ավաղ,
Բյուր հազար ավաղ,
Արդ Անհուշ բերդում չոր խոտով լցված
Ու դեմն է դրված իր թագավորի:
Քեզ ասեմ, Մուշե՛ղ, որդի Վասակա,
Քեզ ասեմ, հայոց քաջ սպարապետ,
Քեզ ասեմ, արիդ, ու կոչեմ ոխի:

Հայոց աշխարհի բարձրիկ լեռներում քամին է խաղում,
Հայոց աշխարհի բարձրիկ լեռներում կապույտ է ու լույս,
Եվ կապույտի մեջ ցոլում է իբրև սպիտակ մորիկ
Նծույզը Մուշեղ Մամիկոնյանի:
Սուրը շիկացել սրբազան ոխից,
Դարձել լույսի շեղք
Ու շանթ է դարձել:

Ծապունի գործը

Հայոց ձորերում ձգվել, օձացել
Եվ գալար-գալար առաջ է սողում:

Հայոց աշխարհի ձորերը քիրտ են ու վայրիվերո,
(Արարման պահիմ գլխապտույտ է ունեցել աստված),
Հայոց աշխարհի ձորերը սողում, դառնում են վիհեր,
Եվ վիհեր՝ անդունդ:
Անդունդների մեջ
Թնդյուն կա ու մութ,
Անդունդների մեջ
Հովազների պես որսին հետամուտ
Գետեր կամ ահեղ՝
Փրփուրը կախված երախներն ի վառ:

Ծապունի գործը

Հայոց ձորերում ձգվել ընդերևար
Ու գալար-գալար առաջ է սողում:

Սպարապետը

Ելնում, կանգնում է ապանդակներիմ,
Որոտում է շեշտ.

— Ի զե՛ն, հայորդիք, հանուն Արշակա,
Հատենք այս անգամ պոչը վիշապի:

Եվ օձաշապիկ

Պատյաններն ի դուրս

Սրերն են թռչում ու սուլում են սուր,
Եվ կատարների հովերը լազուր
Սրերի քարակ սայրերի վրա
Զնգոցով կիսվում,
Խզվում են կապույտ, ձիգ պաստառի պես:

Սարալանջն ի վար

Մոռ՛ւնչ է սուրում:

Կոխ՛ւնչ է սուրում,

Եվ ոյս է սուրում
Սարալանջն ի վար:

Այդպես կրակն է անցնում հողմափար
Աշնան չոր ու շեկ շամբուտի միջով,
Այդպես կայծակն է հոտի մեջ զարկում:
Հայոց գնդերը զարկում ահարկու,
Սրատում,
Հատում
Պոշը վիշապի
Եվ նորից թեթև սլանում են վեր:

• • •

Հայոց աշխարհի
Գիշերը սև է, զարհուրիկ ու սև,
Անդունդից ելած,
Նա ստվերներ է քերում ամիսերի,
Եվ ստվերներն այդ պարում անհետանա,
Թավալ են գալիս անդունդից անդունդ:

Հայոց աշխարհի
Գիշերը սև է, սևակնած ու լուռ,
Սև վանքերն այստեղ լուռ են աղոթում.
Լուռ են աղոթում սև քարերն այստեղ,
Ու սև սարուափը լուռ է թափառում:
Եվ արյաց գորքը կրակ է վառում
Եվ արյաց գորքը ուզում է վանել
Ծունչն Ահրիմանի,
Որ խավարի հետ
Սողում է, սողում...

Լեռների վրա
Սպարապետի մերկ սուրն է շողում,
Օծված աստղերի շողակաթ լույսով:

— Ի զե՛ն, հայորդիք, հանուն Վասակա,
Զարդենք այս անգամ մեզքը վիշապի:

Եվ օձաշապիկ
Պատյաններն ի դուրս
Սրերն են թռչում ու սուլում են սուր,
Եվ գիշերային քամին սևասույր
Սրերի քարակ սայրերի վրա
Հատաչով կիսվում
Ու խզվում է սև, ձիգ պատտառի պես:

Դեմն արյաց զորքի խարույկներն են հուր,
Դեմը՝ բանակը պորտը թաց հողին,
Մրափում է լուռ:

Սարսափի աչքերն անդունդներ են կույր,
Եվ ահառիկ է ձայնը սարսափի
Եվ գիշերվա մեջ ընդերկար ձգվում
Ահառիկ վայում ձայնը սարսափի,
Ոռնոց է դառնում:

Ծողակաթ սրերն ահեղ սավառնում,
Թրատում մուրջ
Եվ քնաթաթախ սարսափ են հնձում,
Վիշապի մեջքը ճկվում, ճռնչում
Ու ճարճատում է գալար-գալարիկ...

Հայոց աշխարհի
Արևածագը քրքում է ու բոց,
Հայոց աշխարհի
Արևածագը որդան է կարմիր,
Արտերից պոկված արտուտիկը թուխ
Արևագալի ցոլանքների մեջ
Բռնկվում հանկարծ
Ու թևալարող կրակ է դառնում:
Մշուշի միջից լեռներն են հառնում.
Իսկ Մասյաց ձյունը կրակ է ասես,
Որ աստվածներն են

Վառել երկնքի անհունի մեջ ցուրտ:
Եվ թոնկվում են կատար ու բարձունք:
Հայոց աշխարհն է թոնկվում համակ
Եվ ալեվետում
Կապույտների մեջ:

— Ի զե՛ն, հայորդիք, այս անգամ արդեն
Գլուխը հատենք պարսից վիշապի:

Պատյաններ ի դուրս
Սրերն են թռչում բոցերի հանգույն,
Եվ լուսաբացի քամին վարդագույն
Սրերի բարակ սայրերի վրա
Արնելով կիսվում,
Խզվում է կարմիր, ձիգ պաստառի պես:

Եվ հեծյալների խթանները սուր
Թռիչք են տալիս
Պրկված ձիերի մկան-ջղերին:
Թռչող ձիերի ծփում բաշերը
Մորիկ են ու հողմ,
Թռչող ձիերը
Շապուն արքայի բանակը հասած,
Դառնում են ահեղ մի պտուտահողմ,
Որ վրաններ է պոկում, հալածում,
Որ արնաթաթախ զորքերի միջով
Ծամիա է բացում
Դեպի վրանը Շապուն արքայի:

Շապուն արքայի ձեռքերը ցամաք
Միրութն են փետում Շապուն արքայի,
Եվ Շապուն արքան մոլուցք է համակ,
Եվ Շապուն արքան ցասում է վայրի,
Եվ Շապուն արքան թռչում է թամբին
Իր երիվարի
Ու սուրն է հանում:

Ծապուն արքայի խթանները սուր
Կողերն են արնում իր երիվարի,
Եվ Ծապուն արքան սուրում է արի
Եվ Ծապուն արքան արշավում է խոլ,
Սակայն այս անգամ ոսոխին պարզած

Ոչ թե գլուխը,

Այլ ջողում գավակն իր երիվարի:

Եվ ականջներում Ծապուն արքայի
Հայոց աշխարհի քամիները պաղ
Հոճոում են խենթ.

— Հա՛-հա՛-հա՛, Ծապուն, արքայից արքա,
Այդ ո՛ր ես այդպես սուրում քաջամի՛

Թողած ծիրանիդ,

Դրոշների ամեն

Եվ կանանո՛ցդ...

Եվ կանանո՛ցդ...

Հայոց աշխարհի

Արևածագը քրքում ու բոց է,

Հայոց աշխարհի

Արևածագը որդան է կարմիր,

Հայոց աշխարհի

Արևածագի ցուքերն ի տես

Եվ հայոց հաղթած զորքերին ի տես

Իրենց մետաքսե ալ վրաններից,

Լաջվարդ, փիրուզե, զառ վրաններից

Ելնում են մեկ-մեկ,

Ելնում կիսամերկ

Ծապունի կանայք՝

Պատիվն ու փառքը Ծապուն արքայի:

Տիկնանց տիկինն է՝

Ցու աղամանդը,

Հակինթը գահի...

Շղարշների մեջ իր գիշերային

Տիկնանց տիկինը հրաշալիք է.

Աչքերն անդունդ են՝ աստղերով լիքը,
Իսկ սև ճոճքերը ուր որ է ահա
Թևին պիտի տան,
Սլանան պիտի...

Չափում Ռասակը սպարապետի
Եվ իր թափանցիկ շղարշների տակ
Գալարք է տալիս մեջքին իր զալար
Եվ ալիք տալիս կոճքերին իր գիրգ...
Տիկնանց տիկինն է՝
Խավար է ու լույս,
Ծաւում է ու ոխ,
Նազանք է ու կիրք...

Եվ սկյութունին՝
Սիրեցյալ կինը Ծապում արքայի,
Ոսկե վարսերի հեղեղը թել-թել
Արշալույսի պես ուտերին մետել,
Արշալույսի պես գալիս է, կանգնում
Արշալույսի դեմ:
Անքուն է, հոգնած,
Նվաղ ու փխրուն:
Կապույտ աչքերում մեղսամքն է տխրում,
Ու մեղկություն կա աչքերում կապույտ:
Եվ մեղկությունը կապույտ աչքերի
Եվ կապույտ ստվերն այդ աչքերի տակ՝
Եվ կուրծքը դողդոջ,
Եվ վարսը խոփվ,
Եվ շրթունքները, որ խոնավ են դեռ,
Խոսում են անխոս, որ ոսկեծամի
Գիշերն այդ գիշեր բարի է եղել:

Եվ ասորունին...
Ծղարշները բաց,
Վարսերի սևը մերկ կրծքին թափած,
Գալիս է թեթև:
Ու երբ թափառիկ, մոլորված քամին

Կրծքից խլում է սևերն այդ ծամի,
Ասես հարավի գիշերվա միջից
Արևագալն է շողակաթ շողում:

Գալիս է թեթև
Ծփում է ասես,
Ու կուրծքն է դողում:

Իր սև աչքերի սև հրացույթով
Սպարապետին մի պահ ողողում,
Նա խաղ է տալիս իր կեռ հոնքերին
Ու բարբառում է.

— Ով ճերմակաձի,
Բնավ էլ ցավ չէ լինել քո գերին:
Ու եթովպոսիին...

Նուրբ քողերի տակ
Զույգ արևներ կան, որ լույծ են ու տաք,
Եվ արևներ կան մաշկի տակ իր թուխ,
Եվ արևներ կան շուրթերում իր լի:
Ճուլանքների մեջ արևագալի
Նա քայլք է անում թուխ նծույգի պես,
Ու մորթն է ցլում յուղերով օծուն:

Լույծ արևները
Ելեւջում են իր տաքուկ ծոցում,
Ելեւջում են զիստերը զորեղ,
Եվ ալիքվում է գավակը պարարտ:

Եվ վրացուհին...
Վրաց լեռների լույսն է անարատ
Իր լայն ու լուսե կոպերից կաթում,
Իր լայն ու լուսե կոպերը թարթում,
Բացում է մի զույգ ակաթե գիշեր,
Մի զույգ ակաթե գիշեր է փակում:

Իսկ պարանոցը
Նազով սլաքվում
Ծարունակում է սլացքն իրանի:
Ու թվում է թե, եթե քայլ անի,

Փշրվի պիտի, հալչի, վերանա,
Ծուխ դառնա բարսւկ,
Լույս դառնա ու ցող...

Եվ քուշանուհին...
Շեղ աչքերի մեջ
Անապատների կրակն է խոցող,
Ծարավն ու տոթն է անապատների:
Նա քայլում հպարտ
Ու ինքնավայել,
Սիգում է իբրև թեթևոտների:
Իսկ կրծքին իջած քողերը ծփում
Անգոր են մարել
Ու թաքուն պահել
Ցուցում աստղերն իր ստինքների:

Եվ հելլենուհին...
Դաշնություն է նա երգող ձևերի,
Երգող ձևերի հաշտություն է նա,
Տավիղ է ասես,
Յոթնադի քնար:
Ու երբ փոխում է քայլերը մանրիկ
Ու երբ նայում է սպարապետիմ,
Շղարշների տակ ծնունդ է առնում
Կրծքի, կոնքերի
Ու սրունքների
Անհուն մեղեդին:

Եվ կինե՛ր, կինե՛ր,
Եվ ուրիշ կիներ,
Ալանուհիներ
Ու կիներ հոռոմ,
Երուսաղեմի
Դուստրեր սևահոն,
Եգիպտուհիներ,
Թուխ հնդկուհիներ
Եվ կինե՛ր, կինե՛ր,

Դեռատի կիներ
Եվ վեշտասանայա
Պարմանուհիներ...
Եվ բոլորը՝ բա՛ց,
Եվ բոլորը՝ տա՛ք,
Բոլորը՝ գարուն...

Հայոց գործերի երակների մեջ
Զարթնել է արուն,
Հայոց գործերի երակների մեջ
Խելագարվում է մի ծարավ արյուն,
Հայոց գործերի ողնաշարի մեջ
Քաղցն է մոնչում,
Հայոց գործերը ծանրորեն շնչում
Եվ սպասում են սպարապետի
Խոսք-հրամանին:
Իսկ սպարապետն իր խոսքն է ասում
Եվ ասում այսպես.
— Արդ ժանավարներ սարքեցեք հարմար
Եվ բոլոր կանանց Ծապուհի հետքով
Տիզբոն հասցրեք անարատ ու ողջ:

Լուրջուն եղավ...
Ու մի գորական
Այդ լուրջյան մեջ մոլտում է խուլ.
— Սակայն վրե՞ժը Փառանձեմ տիկնոջ...

Սպարապետը շնչում է.
— Ո՛չ...

Եվ ավագանին մոլտում է խուլ.
— Սակայն վրե՞ժը Փառանձեմ տիկնոջ...
Սպարապետը բարբառում է.
— Ո՛չ...

Եվ հայոց գործը ծանրորեն շնչում,
Հետո է ահեղ ու խուլ մոնչում.
— Սակայն վրե՞ժը Փառանձեմ տիկնոջ...

Սպարապետը որոտում է.

— Ո՛հ...

Ծապուհի դեմ եմ ես պատերազմում

Եվ ոչ իր կանանց:

Եվ կրկին անգամ որոտում է.

— Ո՛հ...

Եվ ապա քերթող իմաստուն մի այր

Տարեգրում էր վանքի մուր խցում

Ու գրում այսպես.

«Եվ այդ լսելով մեծացան սաստիկ

Արմամած բիբերն արյաց արքայի,

Եվ այդ լսելով ձգվեցին սաստիկ

Անգույն շրթունքներն արյաց արքայի,

Եվ այդ լսելով զարմացավ սաստիկ,

Եվ տասնապատիկ,

Եվ բյուրապատիկ

Զարմացավ արքան...

Զարմացավ արքան և հրամայեց,

Որ իր ոսկեծուլ գինու գավաթին

Նկարեն պատկերն սպարապետի,

Նկարեն ճերմակ ճծույցի վրա...

Ու ետ այնօրիկ,

Երբ Ծապուհ արքան նստում էր սեղան,

Ու ետ այնօրիկ,

Երբ խրախճան էր իր գորքին տալիս,

Այդ գավաթն առնում

Եվ բարբառում էր կենացն առաջին.

— Թո՛ղ ճերմակաձին գինի վայելի...

— Թո՛ղ ճերմակաձին արքենա գինով...

Եվ խոսք են խոսում, թե ետ այնօրիկ

Մեղմացավ բարքը գազան Ծապուհի,

Ու մի սակավիկ

Ծառացավ բարին աշխարհի վրա:

*Օրհնյալ լինես, օրհնյալ, որոնումի տանգանք,
Օրհնյալ լինես, գյուտի սուրբ բերկրոպշուն :*

ԶՎԱՐԹՆՈՅ

Ծագող արեգակի առաջին շուրջ շեղ
Նախ Ազատն Մասսի ձյունը վառեց,
Ձյունների հետ ոսկով տուրևառեց,

Ապա բեկվեց,

Թեքվեց

Վիհերն ի վար

Եվ ապառաժ բնում դեռ ծվարած

Ու քնի մեջ երկինքն իր թևերին առած

Արծվի կոսյին թառեց:

Եվ բաց արեց արծիվն իր կոպերը դեղին,

Եվ բաց արեց արծիվն ապա թևերն իր թավ,

Ու թևերի քամուց ալերախում եղավ,

Մորիկ եղավ փոքրիկ:

Պոկվեց տեղից արծիվն ու շանթակերպ սուրաց

Ազատ Մասիսն ի վեր:

Ու երբ իր թևաբաց ճախրանքի մեջ

Անշարժացավ մի պահ,

Օդում գամվեց,

Վարից այնպես թվաց, թե մի գույգ բաց թևեր

Մասսի գմբեթն առել ու սլանում են վեր:

Ծարտարապետ Հովնանն աչքը արծվին հառել,
Քայլ էր անում դանդաղ դաշտով Արարատյան,
Քայլ էր անում դանդաղ, իսկ դաշտն Արարատյան
Զնհալոցի վերջին առուններով ողող,
Մխում էր թաց, ինչպես ջրհեղեղից հետո:

Այրվող եղեգնուտի ծուխը ձգվել գետով,
Կապույտ ծիր էր տվել ոտքերի տակ Մասյաց,
Ոտքերի տակ Մասյաց ասես խունկ էր վառել:
Արշալույսի այտը լեռան սայրին առել,

Արնոտվել էր թեթև

Ու վառվում էր այդպես արնոտ ու շեկ:
Իսկ շենքերի ծուխը ելել մեկ-մեկ
Ու երկնքի վերին ոլորտներին հասած,
Ծիրանի էր խառնել իր կապույտին:

Մասսի լանջերն ի վար

Ու լեռներից Սուկավ

Լույսը՝ առու-առու, լույսը՝ հեղեղ-հեղեղ
Թավալվելով իջել ու ծփում էր դաշտում:
Արարատյան դաշտում արարչության սարսուռ,
Արարչության տոն էր, զարթոնքի ծես,
Դեղձիների վրա ծուխ էր իջել կարծես,

Ծիրանագույն մի ծուխ,

Ու դողում էր կամաց...

Ծինականը կանգնել էր տանիքին կանաչ
Եվ աղոթք էր հղում ծագող արեգակին.

— Լո՛ւյս, առաջին ընծա,

Լո՛ւյս, հիասքանչ դու գանձ,

Լո՛ւյս, քեզ բարև ու փառք,

Փառք քեզ, Վահե, Վահե...

Լո՛ւյս, հարության դու հույս,

Լո՛ւյս, դու ցուրյան ու բար,

Լո՛ւյս, քեզ բարև ու փառք,

Փառք քեզ, Վահե, Վահե...

Եվ աղոթքի միջով, լույս ու շողի միջով,
Խոնավ դողի միջով Արարատյան հողի

Հովնանն էր լուռ քայլում դեպի Մասիսն Ազատ
Արծիվը դեռ ճախրում ու ավեզարդ
Մասսի գմբեթն առած դեռ սլանում էր վեր,
Տանում դեպի աստծո ոլորուն արարչական

... Մի՞թե որոնածն իր պարզ էր այսքան,
Մի՞թե Մասիսն Ազատ մի տաճար չէ վսեմ,
Եվ Ազատն Մասսի ձևերի մեջ վսեմ
Իր արարման երազն ու տենչը չի պահված...
Եվ մի՞թե ինքն արծվի քաց թևերին թառած
Այս լույս գմբեթը չէ, որ փնտրել է կյանքում...
Օ՛, տքնության պահեր երջանիկ ու անքուն,
Օ՛, երկունքի պահեր տառապագին...
Քանի-քանի անգամ իր խոհերում մոլոր
Ինքը ձև է տվել այդ տաճարին վսեմ,
Բայց և հաջորդ պահին իր ձեռքերով քանդել,
Քանզի վաղուց եղած հինն է խոսել այնտեղ,
Իսկ իր երազն ուրիշ, շա՛տ էր ուրիշ...
Եվ պահեր են եղել, Օ՛, խաբուսիկ պահեր,
Երբ թվացել է, թե ներշնչանքով մի վեճ
Ինքն իր որոնածը ստուգապես գտել
Եվ հասել է արդեն հանգրվանին, սակայն
Սիրտը մտքի գտածն իսկույն հերքել,
Բեկոր-բեկոր քանդել ու թափել է ներքև:

Բայց այս Մասիսն ահա ու այս արծիվը վեճ...
Օ՛, դաշնություն ձևի
Եվ պարզության վսեմ գեղեցկություն...

Օրհնյալ լինես, օրհնյալ, որոնումի տանջանք,
Օրհնյալ լինես, գյուտի սուրբ բերկրություն

Եվ նա քայլում է լուռ... Արարատյան դաշտում
Արարչության ասրսուռ, արարչության աղոթք,
Արարչության տոն է, զարթոնքի ծես...

Եվ Հովնանի հանդեպ որմ է ելնում կարծես,
Քար է դրվում քարի,
Քար է դրվում քարի,

Եվ խարսխի վրա սյուն է դրվում միատող,
Եվ սյունների վրա արծիվները միատող
Վսեմ գմբեթն իրենց քաց թևերին առնում,
Սավառնում են,
Ելնում

Ու տանում են դեպի արևածագ
Ու տանում են դեպի ոլորտն աստծո
Ըմբոստացումն հայոց
Ու համբարձումն հայոց...

• • •

Արարատյան դաշտում ամառ է ու կեսօր...
Արարատյան դաշտում մի մենավոր քարդի
Ուզում է շունչ առնել ու թրթռալ հովից,
Բայց նվաղում հանկարծ ու կարկամում է ծուղի:
Արարատյան դաշտում ամառային մի հուր
Իր շեկ լեզուն հանել ու հևում է, հևում:
Միայն վերում մերթ-մերթ արագիլն է թևում
Եվ իր ստվերը սև՝ դեղին խոզանն ի վար
Դանդաղ պտույտ տալիս ու տանում է հեռու:

Արարատյան դաշտում մի դեղնաթերթ օշոշ
Արեգակի դեղինն իր բաժակում առել,
Դեղին բոց է վառել իր բաժակում փոշոտ...

Արարատյան դաշտում լուռություն է ու շոգ,
Եվ լուռության մեջ շոգ
Մուրճ է իջնում քարին,
Եվ լուռության մեջ շոգ
Մուրճ է զնգում ու քար,
Քար է դրվում քարի,
Քար է դրվում քարի,
Ծեփ են քարերը, շեկ,
Տափ են քարերը, տաք,
Ասես թե տաք ամռան քուրայից են հանված,
Եվ քարերի վրա ողկույզներ են բանված...
Եվ նոսր են բանված և բանված է տերև...

Արարատյան դաշտում քար է դրվում քարի,
Ծանրիկ քար է դրվում, ծանրիկ ու տաք քարի,
Եվ խարսխի վրա ծանրաքանդակ քարի
 Ծանր սյուն է դրվում
 Եվ սյունից սյուն ձգվում
 Ու կորվում է կամար...

Արարատյան դաշտում ամառ է, շեկ ամառ...

Ու ճամփի շեկ փոշով ճոճչում են սալեր,
Եվ սալերի վրա ապառաժ է ու վեմ,
Եվ սալերի վրա՝ սեպով կտրած ժայռեր...
Իսկ կորույի եզներն աչքերի մեջ արև,
Աչքերի մեջ թախիժ ու հեռավոր սարեր,
Խոր աղուրներ թողած ճանապարհի փոշում,
 Ձգում են դեռ համառ:

Ամառ է, շեկ ամառ:

Ժարտարապետ Հովնաթն իր տաճարի որմից
Ոլորանն է դիտում փոշոտ ճանապարհի
Եվ ապաստում, թե երբ ոլորանի վրա
Նազով ճոճվի պիտի մի բարախիկ իրան,
 Պաղ ջրի կուծն ուսին:

Տե՛ր, նման է սերը ներշնչումի լույսին,
Արարման է նման ու բախտավոր գյուտի:

... Կալի վրա երգը թուխ արտույտի
Կախվել, օրորվում էր վարդավառի հետ վառ,
 Վարդավառ էր կալում,
 Արև, ծաղիկ ու ջուր,
 Օրը ծափ էր տալիս,
 Քրքջում ու ճչում,
Օրը վեր էր թռչում շիթերի հետ ջրի,
Կարմիր-կանաչ կուռած իջնում էր վար...
Վարդավառ էր... Ու նա վարսերը թաց,

Թագ զգեստը կրծքին
Ու կոնքերին կպած,
Հանկարծ ելավ իր դեմ...

Եվ օդ չեղավ ասես հանկարծ օդում,
Վայրիվերում եղավ լույս ու մույթի:
Կալի վրա երգն էր թուխ արտույտի,
Եվ արևն էր զնգում կալի վրա
Իր լուսեղեն ու մեծ պատարագով:

... Արագածից փախած անակնկալ մի հով
Ընկել փշատենու սաղարթների մեջ խիտ,
Թրթռում է կամաց շշուկի հետ սիրո.
— Հոգեկ, ա՛խ, օրը գա, տաճարն ավարտ առնի,
Ու պսակվեմ քեզ հետ այս տաճարում...

Սաղարթների միջով մի աներես արև
Ընկնում ու աղջկա դեմքն է վառում:

— Հոգեկ, ա՛խ, օրը գա, տաճարն ավարտ առնի,
Ու հարսանիք անեմ, քեզ տանեմ տուն...

Խոնարհում է աղջիկն իր թարթիչները խիտ,
Մի գույգ խոնավ-խոնավ մանուշակ է փակում:

— Հոգեկ, ա՛խ, օ՛րը գա... Հովնանի ձեռքը տաք
Փարվում ու աղջկա մեջքն է վառում:

Մեջք չէ, ճյուղ է ճապուկ,
Աղջիկը պոկ գա՛լու,
Հեովից բարակ ձեռքն է թափահարում:
Գնում, ետ է նայում, ծիծաղում է մանրիկ
Ու այրում է հեովից, այրում, այրում...

Արարատյան դաշտում
Քար է դրվում քարի,
Արարատյան դաշտում
Մուրճ է զնգում ու քար,

Եվ գնգոցը մութնի նուր է կորզում քարից
Եվ ողկույզ է կորզում զրնգոցը մութնի
Եվ տերև է բացում շեկ փոշու տակ...

Տաք են քարերը, տաք,

Ծեկ են քարերը, շեկ,

Եվ քարերիմ կւթող

Քրտինքի շիթը շեկ

Ծանր է, շողուն ու տաք:

Եվ ոամկական մեջքեր, մեջքեր պղնձացած

Մկվող ողնաշարի խուլ ճորնչ են հանում,

Եվ ոամկական ձեռքեր, ձեռքեր պղնձացած

Ծանր ու խաղաղ ծեսով

Ծանրիկ քարը առնում

Եվ այնպես են դնում ծանրիկ ու տաք քարի,

Որ ասես ոչ թե քար,

Այլ հավատ են դնում:

... Եվ ամառ է գալիս և ամառ է գնում.

Օրորվում է հովից փշատենիմ փոշոտ,

Սաղարթներում պահած սիրո շշուկը շոգ.

— Հոգե՛կ, աշունը գա, տաճարն ավարտ առնի,

Ու հարսանիք անեմ, տանեմ քեզ տուն...

Ծագող արեգակի առաջին շողը շեղ

Նախ Ազատն Մասսի ձյունը վառեց,

Ձյուների հետ ոսկով տուրևառեց,

Ապա բեկվեց,

Թեքվեց,

Մասիսն ի վար,

Դիպավ Զվարթնոցի ոսկե խաչին,

Կապույտի մեջ ոսկին բոցավառեց:

Արշալույս է, աշուն... Ողջ աշխարհի վրա

Ասես կապույտ-կապույտ մի թախիծ են կործել,

Այգիները հագել հրակարմիր ձորձեր,

Այդ թախծի մեջ այրվում,
Չեն մոխրանում սակայն...

Մեղրամոմն քարդին՝ անեզրական
Կապույտի մեջ իր սուր բոցն է տարուբերում,
Զրնգացող ու ջինջ մաքրություն է վերում,
Առում՝ մաքրություն է ամբողջովին:
Դեղձին դեմքը պարզել լուսաբացի հովին
Եվ ուզում է այրվող շիկնությունը մարել,
Ծիրանի ծառն ուսին ծիրանի է առել,
Իսկ տանձենին գլուխն իր զանգրահեր
Թաթախել է որդան կարմիրի մեջ:
Աշնանային ոսկու և հրի մեջ,
Աշնանային օրվա մաքրության մեջ կապույտ
Զվարթնոցն է կանգնել վերասլաց,
Զվարթնոցն է կանգնել եռասլաց,
Զվարթնոցն է կանգնել Մասսի դիմաց
Իբրև մի սրբատաշ, բյուրեղ Մասիս...
Եվ ձևերը նրա իրար գալիս,
Եվ ձևերը նրա տանում են վեր
Ներդաշնության խորհուրդն անմեկնելի
Ու երկնքի խաղաղ ոլորտի մեջ
Սկսում են քարե մի պատարագ:

Զվարթնոցը՝ ոգու մաքուր կրակ,
Ոգու մաքուր մրրիկ ու ներշնչում,
Զվարթնոցը՝ քարե արարչություն,
Ըմբռստություն քարե...

Հովնանը կանգ առել
Ու նայում է խաղաղ, նայում հաշտ ու հոգնած:
Օ՛, արարման խոնջենք, վերին դու գանձ,
Կա՞ աշխարհում արդյոք քեզնից վսեմ վայելք,
Քեզնից վսեմ պարզև ու ամօքում...
Դու այն լույսն ես քարի, որ փոփում է հոգուն
Եվ ողորքում հավետ կսկիծը այն վերքի,
Որ ակոսել էին քո սրտի մեջ

Միջակության նախանձն ու բթությունը բիրտ:
Եվ արդ թո կիրակին, թո խրախճանն է, սի՛րո,
Ու այդ խրախճանքի կոչնակներն այսօր
Այս կապույտն է՝ նորին իր մեծությամբ,
Հույսն է՝ արեգական անեղծությամբ,
Լյառն ամենայն լեռանց՝ Մասիսն Ազատ,
Իր ձյունափառ, մաքուր վեմությամբ:

Արագածն է ապա,
Արամազդը, Արան
Եվ լեռներն են Սուկավ
Եվ ամենայն
Կատարներն են հայոց...

Այս աշունն է խարտյաշ, մեղրամոմե բարդին,
Այգեստաններն այրվող, այգեստաններն են իփտ,
Որ ոսկի են թափում, թափում մարջան ակներ,
Եվ թո սերն է, սեռը,
Նա, որ աչքեր ունի
Որպես Գառնո ձորում բացված մանուշակներ...

Հովնանը կանգ առել
Ու նայում է փոշոտ ճամփաներին:
Ծամփով արևելյան,
Ծամփով արևմտյան
Եվ հարավա ճամփով,
Եվ հյուսիսա ճամփով,
Ծամփաներով ոլոր,
Ծամփաներով բոլոր
Երթն է ահա ձգվում ժողովրդյան ..

Եվ փանդիո է հնչում,
Եվ մայում են գառներ,
Բառաչում են ճերմակ,
Սեզ արջառներ,
Որ իրենց տաք արյամբ
Նոր տաճարի որմերն օծեն պիտի:

Օծումն է տաճարի... Ու լոկ աստված գիտի,
Թե Հոռոմն այդ գոռոզ,

Կոստանդինոս կայսրը բյուզանդական,
Այդ ինչո՞ւ է այդպես շնորհ արել այդքան
Եվ կամեցել այդքան ներկա լինել
Հայոց նոր տաճարի օծման ծեսին...

— Բարի է կամքն,— ասին,—

Եվ խորհուրդը բարի...

Ճարտարապետ Հովնան, դա այդպես է անշուշտ,
Միշտ բարի է լինում կամքը բռնակալի:

Եվ սակայն ի՞նչ արած, թող հոռոմները գան,
Թող գան, նայեն հայոց Զվարթնոցին,
Որ բարձունքից իրենց սուրբ Սոփիայի
Զհոխորտան այդքան կոկոզավիզ:

Եվ որոտաց հեովից եղջերափողը ձիգ,
Եվ փողփողաց հեովում մի ոսկեհոտ դրոշ,

Մի ծիրանի ծփաց,

Եվ այրուծի մի սեգ

Հոխորտալով խաղաց

Դեպի տաճարը նոր:

Կոստանդինոս կայսեր դեմքը մարմար է պաղ,
Եվ աչքերն են հանգած Կոստանդինոս կայսեր...

Բայց տաճարին ի տես՝ աչքերի մեջ հանգած

Բռնկում է, շողում

Ինչ-որ թաքուն մի կայծ

Ու հանգչում է իսկույն:

Կոստանդինոս կայսրը աջը վեր է պարզում,
Ողջույն հղում հայոց ավագանուն
Եվ տաճար է մտնում կոկոզավիզ:

... Հայոց պատարագը նախ թախի՛ծ է թավիշ,

Սոսափյուն է սույաց,

Եվ մխանք է ոգու,

Որ ոլորվում վսեմ սյուներն ի վեր

Ու դողում է կամար գմբեթի տակ...

Հայոց պատարագը անձրև է տաք,

Եվ անձրևից Ռետո
Ծափալումն է լույսի,
Թափալումն է շողի
Եվ խորհուրդ է ոգու,
Եվ բարձրության աղերս...

Հայոց պատարագը լույսի մրրիկ է, ծես,
Սաստկացում է լույսի,
Փառք է ճառագայթման,
Եվ մրրկող ոգու
Ալեկոծված կապույտ...

Հայոց պատարագը ալերախում,
Բարձրանում է վսեմ սյուներն ի վեր
Եվ կորզելով տանում սյուներն ի վեր
Մաքուր զրնգոցը որձաքարի...
Հայոց պատարագը ալերախում,
Հայոց պատարագը գմբեթի տակ կախվում,
Զնգում է ընդերկար...
Եվ սյուներն են զնգում,
Եվ գմբեթն է զնգում,
Զվարթնոցն է զնգում ոտից-գլուխ
Ստուգված ու մաքուր զանգի նման:

Ու երբ հալվեց, մարեց պատարագը հայոց,
Եվ լոռություն եղավ մի անսահման,
Կոստանդինոս կայսրը
Խոսեց, ասաց.

— Ծարտարապետ Հովնանն այր է հանճարամիտ,
Եվ տաճարն իր կնիտած վսեմաշուք է շատ...
Ու ես նրան պիտի շնորհ անեմ վերին,
Բարի կամքով նրան հրամայեմ պիտի,
Որ յուր ճարտարաձեռ վարպետներով հանդերձ
Իսկույն ճամփա ընկնի դեպի քաղաքս սուրբ,
Քանզի հանճարը յուր
Բյուզանդիոնում պիտի առավել լս շողա...

Եվ Հովնանի ոտքին փաթաթվել է մի ձիգ,
Մի ձյուն ու ցեխ ճամփա,
Եվ Հովնանի դիմաց ծանրացել է մի գորշ,
Հողին կպած երկինք:

Իր երկինքը մնաց այնտեղ, հեռվում...

Առավոտյան կանուխ այդ երկինքը վերում
Խնկի ծուխ էր կապույտ
Եվ աստղծո ոգի,
Եվ մանկության երազ,
Եվ խորհուրդ էր խորին...

Երբ ծագում էր արևն, այդ երկինքը այնտեղ
Ասպարեզ էր շողի,
Մառազայթի հանդես,
Մրցախաղ էր լույսի,
Լույս էր ամբողջովին...

Ապա օրվա կեսին այդ երկինքը այնտեղ
Կապույտի ճիշ էր ջինջ
Եվ կապույտի ծիծաղ,
Եվ կապույտի զնգոց...

Եվ արևի մուտին այդ երկինքը այնտեղ
Եղեգնուտի հրդեհ
Եվ ծիրանի ծով էր,
Ծիրանի բոց...

Բայց Հովնանի ոտքին փաթաթվել է մի ձիգ,
Մի ձյուն ու ցեխ ճամփա,
Եվ Հովնանի դիմաց տարածվել է ահա
Մուծով պատուծ մի դաշտ:

Հո՛ղը, ա՛խ, իր հողը մնաց հեռվում:

Հո՛ղը... Երբ արևից խոփը վառվում
Ու ճեղքում էր նրա թխությունը խոնավ,
Նա այնպես էր մխում, այնպես բուրում

Ու երագում այնպես իմաստնորեն,
Որ անգամ սիրտը քո մի պահ նորեն
Ուզում էր հող դառնալ ու խառնվել հողին:

Հո՛ղը... Հայոց հողը... Ամբողջովին
Ոգի է նա, լույսով շաղված անյուն,
Նա մայրական բուրմունք
Ու մանկության բուրմունք
Ու բուրմունք է հացի...
Հողը, հայոց հողը...
Նա տուն է ու կրակ,
Աղոթք է ու գինի,
Նա ծխանի ծուխ է քարձրագնա...
Հողը, հայոց հողը, հայոց ոգի՛ն է նա:

Բայց Հովնանի ոտքին փաթաթվել է մի ձիգ,
Մի ձյուն ու ցեխ ճամփա
Եվ ճողփում է պղտոր իր ջրերով:

Ջո՛րը, ա՛խ, իր ջուրը մնաց հեռվում:

Այնտեղ, Արագածի բարձունքներում
Կար մի Կապույտ աղբյուր,
Կապույտ որձաքարից
Կապույտ առշալույս էր արտաբխում
Ու զնգալով փոփում քարերն ի վար...
Եվ աղբյուրներ կաշին,
Կաթնաղբյուրների վարար,
Եվ աղբյուրներ՝ ծնված
Արտասուքից աստղի,
Ծաղկի արտասուքից
Ծնված ծալի ջրեր...
Ջրեր, ծալի ջրեր
Ու ծաղկահամ ջրեր,
Ու կաթնահամ ջրեր,
Ու աստղահամ...

Բայց Հովնանի ոտքին փաթաթվել է մի ձիգ,
Մի ձյուն ու ցեխ ճամփա,
Եվ Հովնանի դիմաց բլուրներ են գաճաճ:

Իր Մասիսը մնաց այնտեղ, հեռվում:

Մասի՛ս, հայոց հողում և աշխարհում համայն
Ծագող արեգակի շողն առաջին
Քո կատարն է վառում
Եվ իրար է խառնում կրակ ու ձյուն,
Կրակ ու ձյուն խառնած՝ ոգին ես դու հայոց,
Պարզված հավերժությանն ու աստծուն:

Մասի՛ս, դու՝ հող ու քար,
Մասի՛ս, դու՝ ժայռ ու ձյուն,
Մասի՛ս, սակայն հայոց հայացքի դեմ
Դու՝ հրեղեն կատար,
Դու՝ հրե սյուն:

Եվ դու տվիր, Մասի՛ս, ինձ վեհությունդ պարզ,
Եվ դու տվիր, Մասի՛ս,
Հայոց ոգու խորհուրդն անմեկնելի,
Հայոց արնաքամվող,
Խաչվող, գամվող,
Հայոց մեռնող,
Սակայն հրաշքի պես հառնող
Ոգու խորհուրդը պարզ:

Եվ այդ ոգին էր պարզ, որ Զվարթնոց դարձավ,
Դարձավ հայոց հողի հառնող խորհուրդ,
Ըմբոստացում դարձավ
Ու համբարձում:

Եվ Հովնանի ոտքին փաթաթվել է մի ձիգ,
Մի ձյուն ու ցեխ ճամփա
Ու քաշում է, քաշում, քաշում է ետ:
Այնտեղ, հեռու-հեռվում մնաց քարակ մի գետ,

Մնաց փոքրիկ մի տուն ու ծիրանի մի ծուխ,
Մնաց դռնակն այգու, մի տաք հնձան մնաց,
Բույրը մնաց հացի...

Գալարվում է ճամփան, ու դիմացի
Բլուրներից նստած ամպերը գորշ
Քամու բերանն ընկած, ձգվում երկար
Եվ իրար են խառնում երկինք ու հող
Ու սև ստվերները մայրամուտի:

Ե՞րբ էր... Կալի վրա երգն արտույտի
Կախվել, օրորվում էր վարդավառի հետ վառ...
Վարդավառ էր կալում,
Արև, ծաղիկ ու ջուր,
Օրը ծափ էր տալիս,
Քրքջում ու ճշում,
Օրը վեր էր թռչում շիթերի հետ ջրի,
Կարմիր-կանաչ կապած իջնում են վար:
Վարդավառ էր... Ու նա վարսերը թաց,
Թաց զգեստը կրծքին ու կոնքերին կպած,
Հանկարծ ելավ իր դեմ...

Եվ օդ չեղավ, ասես, հանկարծ օդում,
Վայրիվերում եղավ լույս ու մութի...

Կալի վրա երգն էր թուխ արտույտի,
Եվ արևն էր զնգում կալի վրա
Իր լուսեղենն ու մեծ պատարագով...

Գալարվում է ճամփան... Ամպերը գորշ
Քամու բերանն ընկած չվում հեռու,
Ասպարեզ են քացում հողմի համար:

Էլ չի լինի արև, չի լինի կալ,
Ծափ չի զարկի օրը վարդավառի,
Եվ աչքերն այն, իբրև մանուշակներ,
Էլ չեն ծպտա խոնավ խոնարհությամբ:

Քամին սուրում է պաղ մի չարությամբ,
Քամին սուլում է սուր ու զարհուրիկ վայում...
Իր հոգու մեջ ինչ-որ բոց է մարում,
Ինչ-որ լույս է հատնում իր կրծքի տակ...

Այնտեղ, Գառնո ձորում մի քարածայո կար տաք,
Մի ծանրանիստ, վայրի, մի շեկ քարափ,
Ասես անձնակերտ պատվանդան էր ու հիմք:
Եվ այդ հիմքի վրա ինքը քանի անգամ
Մտքով որմ է հանել, խոյակ ու սյուն
Եվ ձևերն է դրել նոր տաճարի...

Այդ քարափի վրա պիտի հավետ լո՛ի
Մի փլատակ երազ...

Ասես ահեղ ու ցուրտ անդունդներից ելած,
Անդունդների շունչ է բերում քամին,
Քամին քարանձավի դող է բերում:
Իր հոգու մեջ ինչ-որ բոց է մարում,
Ինչ-որ լույս է հատնում իր կրծքի տակ...

Քամին հողմ է դարձել և սպիտակ
Բաշերով է արդեն ալեվետում:

«— Հոգեկ, աշունը գա, տաճարն ավարտ առնի,
Ու հարսանիք անես, տանես քեզ տուն»:

Հարսանիք է, ճերմակ մի հարսանիք,
Հողմը կադկամձում է, հողմը վայում,
Եվ հողմի մեջ գայլի ոռնոց կա ձիգ:

Հարսանիք է, ահեղ մի հարսանիք...

Հողմը քաշն է զարկում հող ու քարին,
Հողմը ծափ է տալիս ձյունի պարին,
Հողմը արշավում է տիեզերքով...

Եվ օրերն են ծեծվում հողմի երգով,
Գիշերներն են ծեծվում հողմի երգով,
Կաղկանձում են ցավից ու գալարվում:

Իր հոգու մեջ ինչ-որ բոց է մարում,
Ինչ-որ լույս է հատնում իր կրծքի տակ,
Եվ թախծում է մի պաղ ամայություն:

Շուրջը օտար դաշտեր, հողմ է ու ձյուն,
Օտար հողմը նրան քերանն առած,
Տանում է աշխարհով, ո՞ր է տանում...

Եվ ծնկները արդեն դողում են թույլ,
Թույլ մխում է ներսում մի թաց կրակ,
Մարում էության մեջ իր ամայի:
Հողմի ոռնոցներում շունչն է մահի,
Իսկ ճանապարհն անվերջ ձգվում է դեռ
Ու գալարվում այրող ձյունափոշով:

... Արարատյան դաշտում մի դեղնաթերթ օշոշ
Արեգակի դեղինն իր բաժակում առել,
Դեղին բոց է վառել իր բաժակում:

Հեծյալ հողմը ահեղ ասպատակում,
Բոցն այդ տրորում է կատաղորի:
Եվ Հովնանին լսնում ոտքերի տակ:

Հետո հողմի ալիքն իբրև պատանք
Պարուրում է նրան
Ու հետքերը ջնջում:

Իսկ սանձակոծ հողմը դեռ վրնջում,
Ասպատակում է դեռ...

Հոգոր քունկումից երևում է խամփան,
Եվ հորիզոնն է ողջ տեսանելի դառնում...

ԹՈՒՆԴՐԱԿԱՆՅՈՒՆԵՐ

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

Հայոց աշխարհի այրված, շիկացած, պղնձե սարեր,
Ու քարեր, քարեր, քարեր պղնձե,
Հայոց աշխարհի մի հսկայական, կծու մի արև
Ծեկ հովիտների ձարխտող հնձել,
Թափուր հանդերի խոսպանը խանձել,
Սարալանջերից լիզել թուփ ու սեզ,
Այդ ճարակումից հագեցել ասես
Ու կապույտի մեջ մրափել է լուռ:

Ամայի լեռներ,
Ամայի ճամփա, ամայի բլուր:

Միայն մենավոր, շողուն մի ճպուռ
Թառել լուսեղեն ինչ-որ մի թելի
Եվ իր անիմաստ ու երանելի
Երգն է ճովողում աշխարհին ի լուր:

Ամայի լեռներ,
Ամայի ճամփա, ամայի բլուր:

Հողը քարացել, դարձել է երկաթ,
Եվ նման է օդն անգույն կրակի,
Ծարավ է աշխարհն, ու օձն իր մի կաթ
Արտասուքով է երևի մարում
Ծարավն իր ձագի:

Իսկ շեկ բլուրի ամայի կողով
Սողում է դանդաղ փոշու գորշ մի ամպ,
Քարավա՞ն է, հո՞տ,
Որ փոշու քողով
Ծածկել է իրեն ու վար է սահում
Հոգնած ու մոլոր ամպի ծանրությամբ:

Բայց նստանում է փոշին այդ դեղին,
Ու նախ երևում մի արաբ հեծյալ,
Չալման սպիտակ,
Սպիտակ է ձին,
Եվ ալ է հագինն ու հայացքը ալ:

Իսկ նրա հետքով շարան առ շարան,
Ջեռք՝ արին ամուր շղթա ու պարան,
Տղաներ են թուխ
Ու գանգրագիսակ,
Աղջիկներ մեծաչ
Ու մանկահասակ,
Կին ու այրամարդ,
Մանուկ ու մայրեր,
Եվ ճամփի փոշուց՝ բոլորն սպիտակ,
Բոլորն ալեհեր:

Տոթը հևում է լեռների միջև,
Ու բույրն է հևում շիկացած քարի,
Մարդու ստվերն իր ոտքի տակ իջել
Եվ վախենում է, թե քիչ երկարի:

Դեղնադեմ մի այր արևաճարվել,
Կողքի ջլապինդ պատանուն փարվել

Ու քարշ է տալիս ոտքերը անուծ,
Ու քարշ է տալիս անուծ մի հառաշ:

Եվ քարավանը ձգվում է առաջ,
Եվ քարավանը քաշում է իր հետ
Մի երկար, փոշոտ, գալարիկ ճամփա,
Որի մի ծայրը, է՛, հեռու-հեռվում,

Քաղաքում Անի,

Մյուսն ո՞վ գիտե, ո՞ր պիտի գնա,
Ո՞ր շեն ու ապատն Արաքստանի:

Ծփում են օդի բոցերը անգույն,
Ու հորանջում է հեռաստանը շեկ,
Դեմի լեռները ալեվետում են

Լույսի ծփանքում,

Ասես տենդի մեջ արևահարման

Դողում են բեկ-բեկ:

Իսկ հեռու-հեռվում գորշաքար մի վանք,
Իր խաչը պարզել իբրև աղերսանք,
Այդ ի՞նչ է հայցում քարացած ու լուռ:

Ամայի լեռներ,

Ամայի ճամփա, ամայի բլուր:

Եվ վանքին ի տես ելնում են ձեռքեր,
Որ աստծուն իրենց տուրքն ու պարտքը տան
Ու սակայն անգոր ընկնում են ներքև,
Զի կապերն ամուր ու ծանր է շղթան:

— Ա՛խ, լաո՛, չկա ողորմ, քան գերին,
Քար է իր ուսին ու սրտին իր՝ քար,
Դու ասա, ա՛խ, դու, տեսնողդ վերին,
Մինչև ե՞րբ մնա հայն այսպես տկար:

— Չէ՛, Գինդ շինական, հույսդ մի մարի,
Ականջալուր եմ, ու ինձ հավատա,
Փրկիչն է ծնվել հայոց աշխարհի,
Որ ճորտ ու գերուն փրկություն մի տա:

— Հավատաւոր ես, եղբայր իմ Տրդատ,
Եվ սակայն ողորմ կյանքս է քեզ վկա,
Այս աստնավորիս փրկիչները շատ,
Բայց փրկությունը չկա ու չկա:

Ծամփեզերքն ի վար օշինդրը այրվել,
Տոթին է խառնել բույրերն իր լեղի,
Իսկ ճամփի փոշին ոտքերին փարվել,
Զգվել է երկար, ձգվել է դեղին:
Արևով հարբած այն ճպտուն էլի
Քարավանի հետ անբաժան թևում,
Հողում, շողում է խաղաղ եթերում
Եվ իր անհմաստ ու երանելի
Երգն է ճովողում աշխարհին ի լուր:

— Ծարավ եմ, մերիկ, ջուր, ա՛խ, պուտ մի ջուր...
— Համբերի՛ր, հոգեկ, համբերի՛ր, հասանք...
— Ո՛ւր ես մեր սարի զմփզմփան ախպուր,
Ախպուր չէր, լաո՛, զանգ ասա դու, զանգ...

Ու մեկն՝ աչքի դեմ մի զանգակ աղբյուր,
Ու մեկն՝ անտառի ծմակ մի կանաչ.
Ու մեկը՝ բարձրիկ սարի ձյան մի բուռ,
Ու մեկը գետի խշշոցը առած,
Գնում են, գնում, գնում են առաջ:
Գնում է, գնում քարավանն առաջ,
Քարշ տալով իր հետ փոշոտ մի հառաչ,
Քարշ տալով իր հետ փոշոտ մի ծարավ,
 Փոշոտ մի անեծք,
 Փոշոտ մի արև...

Եվ ահա հեռվից ցոլում է մի խաչ,
Ու պարիսպներն են երևում քարե:

Հայոց աշխարհում հազար արահետ,
Հայոց աշխարհում հազար ճանապարհ,
Եվ այս մեկն ահա քարավանի հետ
 Գալիս է հոգնած,

Գալիս է հեռապառ,
Գալիս է ծարավ,
Մտնում Մանագկերտ:

— Հե՛յ, հեռու կացեք,
Ասպարեզ բացեք,
Մեծ գերեվաճառն Ալ-Իբն-Մանսուր
Իր գերիների ստվար բազմությամբ
Մտնում է շուկա...

— Ոտքս կոխեցիր, գեղջուկ անասուն...
— Անասունն ինքդ ես, քաղքի սրիկա...
— Հե՛յ, որդան կարմիր, կարմիր, կրմզի...
— Դվիճի դիպա՛կ...
— Քիրմանի խաս շա՛լ...
— Այստեղ համեցեք ով գնել ուզի
Մենաց աշխարհի մետաքսը անծալ...
— Այ նաբաթ շաքա՛ր, այ նաբաթ շաքար,
Մեղրի պես քաղցր է, սառն է ձնան պես...
— Եղբայր, շաքարիդ գինը հրամես,
Գնեմ մի նուկի...

— Այ լուսնակերես,
Ինձ պագիկդ տուր շաքարիս համի
Ու ամենը տար առանձ դրամի...
— Հա՛-հա՛-հա՛...
— Հի՛-հի՛...

Ծիծաղ է լսվում աջից ու ձախից,
Ու Մանագկերտի շուկան է թնդում
Աղմուկ-ծիծաղից:

— Հե՛յ, լսեք, լսեք,
Ես՝ Գորգիկ Ծիլենց բաժրարս կրկին
Ազդարարում եմ բաժը տերունի.
Սալլ ու գրաստով քերված ցորենի
Բաժն այսուհետև արծաթ է քսան,
Եվ մսի համար՝ լինի ոչխարի,
Եղեբլի լինի, թե լինի եզան,

Կեսի Ռամար տան ու կեսն ազատ է...

— Դվին քաղաքի գորգե՛ր բազմագույն,
Երկայնքը տաս է, լայնքը՝ հինգ կանգուն,
Բուրդը բերված է քաղքեն Նահրաբան...

— Հե՛յ, բացեք ճամփան,

Հե՛յ, բացեք ճամփան,

Մեծ գերեվաճառն Ալ-Իբն- Մանսուր

Իր գերիների ստվար բազմությամբ

Մտնում է շուկա:

— Վախ, Ռայոց աշխարհ, ողբամ ես ըզքեզ,
Պակասո՛ւ հազար, գերիդ կա ու կա:

— Ո՞վ է ցանկանում ինձնից ուսանել,

Թե ինչպես պիտի պղինձ-երկաթից

Զուտ ոսկի Ռանել,

Ո՞վ է ցանկանում

Ուսանել գաղտնիքն այդ արարչական,

Ուզողներ չկա՞ն, ուզողներ չկա՞ն...

— Կորի՛ր, խաբեբա...

— Մազե լավ կապա՛,

Մազե լավ կապա՛...

— Մշո ցորենի լավաշ հաց ընտիր,

Մեկ գրիվն արժե լոկ կես դահեկան...

— Գերիներն եկան...

— Գերիներն եկան...

Կանգ առավ մի պահ արաբն առնացի

Ու այսպես խոսեց նժույգի վրա.

— Չկա՛ այլ աստված ալլահից բացի,

Եվ Մուհամեդն է մարգարեն նրա...

Ով Մանազկերտի ազնիվ ծողովուրդ,

Ընտիր ապրանք եմ բերել քեզ համար՝

Տղաներ պարթև, գործի մեջ հմուտ,

Աղջիկներ սիրուն, մանկունք անհամար...

Եկեք, սակարկեք, ջոկեք ու ընտրեք,

Ձեզ համար ծառա այլ տեղ մի փնտրեք,
Այլապես վաղը խումբն այս գերեվար
Ծարժեմ պիտի վար,
Մինչև Դամասկոս...

- Պարտավի կտա՛վ, պարտավի կտա՛վ...
- Տանձենու ընտիր շերեփ ու գդա՛լ...
- Հաշի՛շ, լավ հաշի՛շ, ով որ ցանկանա
Հյոր գնալ ջեննեթ, թող ինձ մոտ գա նա...
- Հնդու մարգարի՛տ...
- Մարա սև սնգո՛ւյր...
- Նոան պաղ շերբե՛թ, հեց հիմա քերի...
- Ծարավ եմ, մերիկ, ջուր, ա՛խ, պոտ մի ջուր...
- Համբերի՛ր, հոգեկ, քիչ էլ համբերիր...
- Սադափե կոճա՛կ, սադափե կոճա՛կ...
- Սեկե ալ կաշվից մույկեր ու մոճա՛կ...
- Ընտիր համեմո՛ւնք...
- Ջմուռ ու կնդրո՛ւկ...
- Այրարատ երկրի կենարար գիւնր՝...
- Չիճի՛, լավ չիճի՛...

Լոռւմ է հանկարծ ամեն կանչ ու ձայն,
Ու երևում է այլակերպ մի այր,
Հագին ձորձեր են, միրուքը ծածան,
Ու շուրթին մի խոսք.
— Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, վա՛յ...

Խոսք չէ, այլ հառաչ,
Ջայն չէ, այլ կական,
Ծունչ չէ քերանին,
Այլ գեհեճական
Մենճեր է ու մուխ...

Կանգնում է մի պահ, իր շուրջը նայում,
Ջարհուրիկ ձայնով նույն վայր վայում
Ու քայլ է աճում ամբոխի մեջ հոծ:

— Քսան տարի է այդ վայր շուրթին,
Ծրջում է մարդն այս աշխարհում հայոց,
Եվ մինչև հիմա ոչ ոք նրանից
Չի լսել բնավ այլ մի խոսք ու բառ:
— Խե՛նթ է երևի...
— Է՛հ, ինչ իմանաս,
Խենթ է, թե արդար, իմաստուն մի այր...

Իսկ մարդն այլակերպ կանգնում է կրկին
Ու որոտում է.
— Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, վա՛յ...

— Երգնկա քաղքի ընտիր աշտանա՛կ...
— Դամասկոսի թուր, նշտար ու դանա՛կ...
— Դվինի մաքուր բյուրեղապակի՛,
Հապա մի լսեք ինչպես է զնգում,
Ասես թե զանգն է Անի քաղաքի:

Իսկ կողպակների բաց առւարեզում
Պարուս պարձվողներ, օրամշակներ
Մի ծեր գուսանի բոլորել, կանչնել
Ու տաղ են լսում:

— Դե, լսե՛ք, մանկտիք, ասեմ,
Բարի լուր, ավետիք ասեմ,
Ավետիք աշխարհին հայոց...
Սիս-Մասիս գերված լյառն ի վար,
Մեր երկիր տառապալն ի վար
Ծագել է արեգակ մի բոց:

Բոցմորուս ու բոցազանգուր,
Աչքը՝ լույս ու բազուկը՝ կուռ
Փրկիչն է հայտնվել հայոց,
Եկել է հաստատի քարին,
Եկել է մահու տա չարին,
Գերեղարձ անի գերելոց:

Եկել է դժոխքը քանդի,
Սասանի հիսները բանտի,
Զգեստնի թշնամուն դժխեմ,
Կտրի հոսքն այս արյուն-լացի,
Աստղերուն դեմ երդիկ բացի,
Դուռ բացի հարավ քամու դեմ:

Բոցմորուս ու բոցագանգութ.
Աչքը՝ լույս ու քաղուկը կուռ,
Կուռ կռած պողպատ է ասեմ,
Ինքն՝ արդար, խոսքը՝ սուրբ-սրբոց,
Սրտիկը կրակ է ու բոց,
Անունը Սմբատ է, ասեմ:

Ոչ ոք չիմացավ, թե ուսկից հանկարծ
Եկավ վանական մի սևահանդերձ:
Զիլ մտրակի տակ օդը խուլ վնգաց,
Ու երգը հատվեց.

— Դե, առ քեզ՝ «փրկիչ»...

Դե, առ քեզ՝ «Սմբատ»...

Դե առ բաժինդ, հերձվածող դու շուն...

Եվ ալևորիկ գուսանի դեմքին

Պտղեց արյունը ու կաթեց փոշուն:

— Սադափե կոճակ, սադափե կոճակ...
— Սեկե ալ կաշվից մուկեր ու մուճակ...

— Հնդու մարգարիտ...

— Մարա սև սնգո՛ւյր...

— Նոան պաղ շերքե՛թ, հենց հիմա բերի...

— Ծարավ եմ, մերիկ, ջուր, ա՛խ, պուտ մը ջուր...

— Համբերի՛ր, հոգեկ, քիչ էլ համբերիր...

— Ո՞վ է ցանկանում ինձնից ուսանել,

Թե ինչպես պիտի պղինձ-երկաթից

Զուտ ոսկի հանել...

Ո՞վ է ցանկանում

Ուսանել գաղտնիքն այդ արարչական,

Ուզողներ չկա՞ն, ուզողներ չկա՞ն...

Ծփում է շուկան, ալիք է տալիս,
Հևում է շուկան, զնգում ընդերկար:

Իսկ հեռու-հեռվից դեռ ձայն է գալիս.

— Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, վայ...

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Հայոց աշխարհում հազար ճանապարհ,

Հայոց աշխարհում հազար արահետ

Ու մի արահետ,

Որ իր մտածմունք-մտմտութի հետ

Ձոր ու վիհի մեջ

Ասես կաղալով,

Հանդ ու դաշտի մեջ

Ծանր հեալով,

Ապա անսալով

Լեռների կանչին,

Գնում, հանգչում է

Թոնդրակա սարի

Ժայռեղեն լանջին:

Բռնել Թոնդրակա այդ շավիղ-ճամփան

Քայլում է ահա հոգնաբեկ մի այր:

Գորշ է օրն ու տոթ: Լեռներում ամպած

Լույսն ու խավարը զարկում են իրար:

Գորշագույն ամպը՝ գորշագույն հովազ,

Ծանրաթաթ ելնում լեռան լանջն ի վեր

Եվ իր շանթերի ժանիքներն է ջեկ

Մխրճում լեռան ժայռեղեն կողին,

Ու ստեպ-ստեպ ծիրանի լույսեր,

Որոտմունքներ են թավալվում հողին:

Եվ այրն այն ճամփորդ,

Լույսերի միջով, խավարի միջով

Ու որոսմունքի,
Քայլում է հոգնած,
Աչքը՝ Թոնդրակա ամպոտ քարծուքին:

Ասում են լեռն այդ թոնիր է մի մեծ,
Հսկա թոնդրան ակ,
Ինչպես մի հսկա ու թեժ թոնրի մեջ
Այդ լեռան կրծքում ծուխ կա ու կրակ,
Հրաբուխ կա թեժ,
Որ խուլ մոնչում,
Հնում է անվերջ
Ու ծանր շնչում...

Հնում է, հնում Թոնդրակն ահավոր՝
Սրտում ծուխ ու կայծ,
Ու թվում է թե ուր որ է մի օր
Որոտա պիտի
Ու ժայթքի հանկարծ:
Իսկ Թոնդրակն ի վար անդունդ է ու ձոր,
Վիհ է ու կապան,
Եվ շատ քչերն են աշխարհում հայոց
Սիրտ անում բռնել այդ լեռան ճամփան:
Թոնդրակա շենի տներն էլ բնավ
Տներ չեն՝ քերդեր,
Որ դեռ պավղիկյան քաջերն են կերտել
Ընդդեմ փորձության, ընդդեմ ոսոխի...
... Ամպի սև ծոցում

Կայծակը՝ նման հրեղեն ոխի,
Ծողում է հանկարծ,
Ամեն ինչ մի պահ լույսով ողողում,
Բայց և նույն պահին
Ապառաժի դեմ իր շեղբը ջարդած,
Մեռնում է հողում:

Եվ այրն այն ճամփորդ
Այդ կայծակի հետ խոհն իր ոլորում,
Քայլում է հոգնած, քայլում ու խորհում:
Տեղատարափը

Աշխարհը առնում իր ոտքերի տակ,
Վնգոց է հանում ու հանում փոշի,
Տեղատարափը
Ծնծում է քարափն ու քարերը տաք
Եվ տեղն ու տեղը դառնում գոլորշի:

Գոլ է բարձրանում հողից ու քարից,
Նախաստեղծության բույրն է համբարձում,
Արցունք է կաթում թուփ ու մացառից,
Աստղծո՛ւ արցունք...

Եվ արևն ահա
Նորից հարության տոն է կատարում,
Ամեն ինչի մեջ
Նորից իր պայծառ մասունքն է վառվում,
Եվ ահա նորից քարափի եզրին
Աչքերն է ճմլում մի կապույտ ծաղիկ,
Ու, ցողաթաթախ, շողում է մասրին
Իբրև սիրո երգ,
Իբրև հարության հիասքանչ տաղիկ:

Եվ այրն այն ճամփորդ
Ծանապարհի հետ խոհն իր ոլորում,
Աչքը՝ լույսերին, քայլում է հոգնած,
Քայլում ու խորհում...
Եվ իր հողեղեն էությունն ի վեր
Մի լույս է զգում, լույս մի անստվեր,
Ոգեղեն մի լույս,
Որ փարատել է ամեն տարակույս,
Կասկածաճքների տագնապը ցրել,
Ոտքի տակ փշոտ այս ճամփան փռել,
Ասել է՝ գնա...

Ու գնում է նա:

Դեմը Թոնդրակն է,
Թոնդրակա սարի ծեռ քարափի տակ

Աղբյուր է վարար.
Ու ջուր են առնում երկու աղջնակ:
Մեկն իր սափորը ջրի մեջ սուզում,
Նազում է մանրիկ ու երգ է ասում:

— Պաղ աղբյուր կա Թոնդրակն ի վար,
Զրիկն է լույս,
Աղբյուրի մեջ օղս է ընկել,
Ակն էր փիրուզ:

Օղս է ընկել,
Ակն էր փիրուզ,
Ակն էր փիրուզ,
Գի՛ն ծոցերուս:

Եկ, թուխ տղա, կտրիճ տղա,
Զուրը մտիր,
Զուրը մտիր, փիրուզ ակով
Օղս գտիր...
Գտիր, կտրիճ,
Գտիր, որ քեզ
Պագ տամ ճերմակ
Իմ ծոցիկես...

Սակայն գոհարե մի շարոցի պես
Երգը կտրվեց, շաղ եկավ ասես,
Երբ այրն այն ճամփորդ էլավ լանջն ի վեր:
— Բարի ողջույն ձեզ, բարի աղջիկներ...
— Բարին արևիդ, անծանոթ եղբայր...
— Պուտ մի չէի՞ք տա ինձ ջրից այդ պաղ...
— Ինչո՞ւ չէ, եղբայր...
— Չէ՛, չտաս, Սոփի...
— Ո՞ր մեղքիս համար, այ թուխ, ինձ գթա...
— Եղբայր, տեսնում եմ, քրտնել ես ճամփին,
Զուրն էլ պաղ է խիստ, քեզ վնաս կտա,
Հանգչիր մի սակավ, ապա, ինչո՞ւ չէ,
Խմիր, լիացիր...

- Որքան սիրուն ես, նույնքան խելացի...
- Իրավ, քույրիկս խելացի է շատ...
- Պապանձվիր, Սոփի...
- Սիրուն աղջնակ,
Թե ջուրը մտնեմ և օղդ գտնեմ,
Իրա՞վ է, որ դու ինձ պագիկ կտաս...
- Ինչո՞ւ չէ, եղբայր, մեկը չէ, այլ տաս...
- Պապանձվի՛ր, Սոփի, լեզուդ մի բացի...
- Պապանձվե՛մ, Նանե, վատ բա՛ն ասացի...

Երկու աղջնակ...

Մեկը խոնարհ է, աստծո գառ է հեզ,
Մյուսը լեռան եղնիկ է վայրի,
Հոնքերով բերդ է քանդում նա ասես
Կամ քաղաք մտնում առ ու ավարի:

Եվ նա, որ լեռան եղնիկ է վայրի,
Մանրաքայլ նագում,
Սափորը առնում, դնում է ուսին
Ու այսպես ասում.

- Անծանոթ եղբայր, եթե շենը գաս.
Համեցիր մեր տուն,

Մենք աղջիկներն ենք դարբին Դանանի:
— Շնորհակալ եմ, քույրեր սիրասուն,
Թող աստված ձեր թագն ու պսակն անի:

Եվ այրն այն ճամփորդ
Հիշում է ուրիշ ծովական աչքեր,
Ուրիշ մի կրակ
Եվ խնձորենու բուրմունք է հիշում,
Մի տաք պարանոց, մի խենթ զարկերակ,
Եվ այդ ամենը՝ հեռու մշուշում:
Ապա ծնկում է ու խմում երկար
Աղբյուրից այդ պաղ
Եվ շեն է մտնում հոգնած ու դանդաղ:

Իսկ շենի վրա ցորենի բուրժունք
Բուրժունք է կալի,
Եվ բուրժունքի հետ որոտմունք մի խուլ
Ու տազնապալի:
Եվ ականջը՝ խուլ այդ որոտմունքին,
Գնում է այրն այն, գնում ու կանգնում
Կալի պռունկին:

— Ախր, այս ձեռքով ես քար եմ մաղել,
Ախր, այս ձեռքով ես փուշ եմ քաղել,
Ախր, եզան հետ ես լուծ եմ քաշել,
Ախր, եզան պես ես ու եմ մաշել,
Հիմա եկել ես ու ասում ես՝ տուր...
Ա՛ն, այս մեկն էլ առ...
Ձեռքին կոտ մի մեծ այսպես մոլորում,
Մազե պարկի մեջ ցորեն է կիտում
Շինական մի այր:

— Արյուն-արցունքով հողը շաղախել, Վ
Ախր, ես սերմ եմ հողի մեջ թաղել, ՚
Ես քար եմ քաղել, ես ժայռ եմ պեղել,
Ջնան ջրիկ եմ սարերից բերել,
Հիմա եկել ես ու ասում ես՝ տուր...
Ա՛ն, այս մեկն էլ առ...

Ու շինականը՝ շապիկը պատառ,
Մազ-միրուքի մեջ՝ քրտինք ու մղեղ,
Չափում է անվերջ ու ձայնում ահեղ.

— Ախր, ծնկածալ ես քաղ եմ արև,
Ձեռքերս արնել, թիկունքս եմ վառել,
Ու դեռ այս հացից պատառ չեմ առել,
Հիմա եկել ես ու ասում ես՝ տուր...
Ա՛ն, այս մեկն էլ առ...

Եվ կոտն իր ձեռքի գետտում է նա դեն,
Երկինքն է պարզում ձեռքերն արևառ...

— Ոսկորին հասավ, տե՛ր, դանակն արդեն,
էլ ի՞նչ ես կեցել, ա՛ն, հոգիս էլ առ...

— Աբաս, որքա՞ն էր պարտքն այս գյավուրի...

— Քսան ջորեքեռ...

— Որքա՞նը տվեց...

— Տասնհինգը, տեր...

— Մոր փեշից պոկիր լակոտին դրա
Ու հինգ բեռան տեղ գերեվար արա:

Կալը բոլորած ամբոխի շուրթով

Ծռուկներ անցան,

Ասես արթնացող խուլ շունչ է բութի,

Ու հետո պոկվեց զարհուրիկ մի ձայն.

— Չե՛մ տա ձագուկիս...

Ձայնը ճիշ դարձավ ու ահագնացավ,

Մայրն ալլակերպվեց, թխսամայր դարձավ,

Թևաբաց կանգնեց հարկահանի դեմ:

Արաքը ժպտաց, գլուխն օրորեց,

Արաքն իր գոտու մտրակը շոյեց

Ու քաշեց դանդաղ:

Եվ հանկարծ, հանկարծ կալը բոլորած

Մարդկանց թիկունքից

Օտարականն այն դուրս եկավ հանդարտ:

Գունատ է, միհար ու ճապուկիրան,

Աչքերն ածուխ են, ու ճակատը լայն,

Թուխ-մելան մազերն ուտերին իր չոր

Իջնում, ծփում են ալիք առ ալիք,

Նս լուռ քայլում է ամբոխի միջով,

Գալիս իբրև ոխ ու սպառնալիք:

— Ո՞վ է սա...

— Ոսկի՞ց հայտնվեց հանկարծ...

— Հիսո՞ւս է ասես...

— Փառքդ շա՛տ, աստված...

Եվ արաքն իր ջիլ մտրակը հանում,
Հանում է, սակայն մի պահ վարանում,
Վարանում տեսքից
Ահառիկ ու սեգ:

— Էլ ի՞նչ ես նայում, տուր դրան, Աքաս,
Ըմբոստանում է գյավուրը, հասե՛ք...

Եվ հասան ուրիշ երեք հարկահան,
Եվ գալար-գալար մտրակներ ելան:

— Յա ադու ալլա՛հ...

— Յա ադու ալլա՛հ...

Եվ օդը շաչեց,
Եվ օդը տնքաց,
Օդը հառաչեց,
Սուլեց ու վնգաց,
Օդն հագար անգամ
Ծեծվեց ու խաչվեց,
Մտրակը ելավ,
Մտրակը դաջվեց
Օտարականի
Մեջք ու թիկունքին,

Եվ սակայն նորից մղվեց նա առաջ:

Խարազանները
Ասես շիկացան,
Խարազանները
Հրեղեն դարձան,
Խարազանները
Խարկեցին ահեղ,
Ելան զարհուրիկ,
Զարկեցին ահեղ

Եվ սակայն նորից մղվեց նա առաջ:

Խարազանները
Սև օձ են դարձել,
Երկար, ահառիկ

Սուլոց են դարձել,
Խարազանները
Արյուն են հանել
Ծուրթից ու քունքից,
Խարազանները
Կաշիմ են փերթ-փերթ
Պոկել թիկունքից,
Եվ սակայն նորից մղվում է առաջ:

Խարազանները
Արդեն ծվատվել,
Խարազանները
Քրքրվել, հատվել,
Խարազանները
Հոգնել են արդեն
Եվ սակայն նորից մղվում է առաջ:

Խարազանները
Անգոր մոնչում,
Խարազանները
Կարծես նահանջում,
Կարծես սարսափից
«Ալլահ» են ճշում,
Եվ սակայն նորից մղվում է առաջ:

Խարազանները,
Իրավ, նահանջում,
Զարհուրիկ ձայնով
«Ալլահ» են ճշում,
Խարազանները
Զարհուրած փախչում
Ու հեռու-հեռվից
Ոռնում են դեռ ձիգ...

Օտարականը
Երերում է լուռ,
Տապալվում որպես
Արյունոտ կծիկ:

Աստղե՞րն են արդյոք նայում երդիկի երախից խավար,
Թե՞ ինչ-որ աչքեր՝ նենգ ու խուզարկու...

Տենդի ալ բո՞ցն է գալարվում այդպես ողջ մարմինն ի վար,
Թե՞ անապատի ավազն է դարձյալ իր դեմքին զարկում:

Մեծ անապատն, անապատը շեկ ու սապատ-սապատ,
Սապատներն ի վեր այրվող ավազի թրթիոն է անգույն,
Մի անծայրածիր, մի լուռ անապատ,
Ուր ձայնը հալչում, ձայնը կորչում ու չի արձագանքում:

Եվ խշրտում է ատամներիդ տակ անապատն այդ չոր,
Եվ կպել քիմքիդ ու պոկ չի գալիս անապատն այդ տաք...
Այդ ո՞վ էր ընկալ վերջին հառաչով,
Վրան ավազե այրվող մի պատանք:

... Սիրամարգերը ագիներն ի վար հրդեհ է ու կայծ,
Վարդերը բոց են, տունկերը՝ ոսկի ու կամարը՝ հիր,
Ո՛չ, ավազը չէ... Մագաղաթ է դա իր ձեռքով ծաղկած,
Դեղին մագաղաթ ու որդան կարմիր:
Կարմիր ծաղիկ է, նոնենու ծաղիկ,
Ու կարմիրի մեջ՝ մի կարմիր տաղիկ:
Եվ բարբառում է տաղիկն այդ կարմիր,
Թե՞ «Սեր է աստված ու աշխարհը՝ սեր»... \

Բայց այդ ամենը եղե՞լ է արդյոք,
Թե՞ երագում է ինքը լոկ տեսել...

... Բերդապարսպի ճեղքերից անած մասրենու թփից
Հին հուրեր էին կաթում պատն ի վար,
Ծաղկած ծառերը կկոցվում էին գլխապտույտից,
Օրորվում էին ու հեճվում իրար:

Անձրևից հետո խեցթացել էին բոցերը պուտի,
Անձրևից հետո արցունքով էր լի ծաղիկը նուան,
Հովը հարբել էր, ելել պտույտի,
Ինչ-որ մեղսական խուսքեր էր ասում սրան ու նրան:

... Եվ հանկարծ ցողեր ընկան ճյուղերից,
Եվ հանկարծ խշշաց ինչ-որ ոտնաձայն,
Ինչ-որ մեկն առավ մատյանն իր ձեռից,
Եվ այրվող մատներ ճակատով անցան:

Հետո...

Հետո արևն ուշաթափվեց,
Ու սեղմվեց կրծքին աղջկա կուրծք մի պիրկ...

Խավար եղավ հետո...

Ծունշը հատվեց...

Գլխին պտույտ եկավ մի ողջ երկինք,
Ու լույս ելավ...

Հետո մատների տակ
Նվաղում կար ու դող, կար պարանոց մի տաք,
Կուրծք կար դողդոջ,
Կրծքի խենթ ելևեջ...

Ու չիմացավ՝ ծաղկած խնձորենի՞ն էր դա,
Թե՞ աղջիկն էր բուրում արբունքի մեջ...
Փառանձեմը...

Խոնավ, բուրոդ ու տաք...

Փառանձեմը...

Խոնարհ, խոնարհ տատրակ...

... Աստղե՞րն են արդյոք նայում երդիկի երախից խավար,
Թե՞ ինչ-որ աչքեր՝ նենգ ու խուզարկու...

Տենդի ալ բո՞ցն է թավալվում այդպես ողջ մարմինն ի վար,
Թե՞ խարազանն է այրելով զարկում:

Զարկում է, շաշում,
Զարհուրիկ ճշում,
Թե՞ «Դպիր Սմբատ,
Դառնաս սիրո տե՞ր,
Այն էլ ո՞ւմ, ասա,
Իշխանի դստե՞ր»...
Ձի շաշում, օ, ո՛չ,
Օ, ո՛չ, չի ճշում,

Երախը բացած
Ասես քրքջում,
Հոհոում է խենթ.
«Հա՛-հա՛-հա՛, Սմբատ,
Դառնաս սիրո տե՞ր,
Այն էլ ո՞ւմ, ասա,
Իշխանի դստե՞ր»...

Ծարավ էր հետո...
Եվ ծարավի հետ գալարվում մի ցավ
Ու իրեն առած, տանում է եթեր:
Զնդանը չկա,
Մշուշվեց երկիրն ու անէացավ,
Իսկ այստեղ կապույտ ու լույս է թեթև:
Այստե՛ղ երևի,
Հենց այստեղ, բազմած իր ամպե գահին,
Նա՛ պիտի լինի,
Նա՛, սրարիչը ամենայն ինչի,
Նա, սերն անսպառ, աննվազ բարին,
Նա, ակնադբյուրը ոգու և շնչի:

— Լսի՛ր, արարիչ, գաղտնատես, լսիր,
Դատ ունեմ քեզ հետ,
Եվ թող հանդուգն չթվա դա քեզ,
Տարակուսանքն իմ ես քեզ եմ բերում
Այսօր և հավետ
Ու իմ տրտունջն եմ բերում աղեկեզ:

Լսի՛ր, արարիչ, գաղտնատես, լսիր,
Թե աստվածային քո նույն կավից են
Բոլորն արարված,
Թե աստվածային քո նույն պատկերն է
Բոլորին տրված,
Ինչո՞ւ է հապա իմ դեմքի վրա
Քո պատկերն այսպես
Մտրակահարված:

Լսի՛ր, արարիչ, գաղտնատես, լսիր,
Եթե սերն, իրոք, շնորհ է վերին
Քո ձեռքով տրված,
Ինչո՞ւ է ապա իմ սերը այսպես
Շղթայի զարկված
Ու զնդան դրված:

Լսի՛ր, արարիչ, նաև այս լսիր.
Երբ որ աշխարհում սպանում են սեր
Ու հավատ թաղում,
Ինչո՞ւ ծովերը չեն ելնում ոտի,
Ու անտառները չեն փշաքաղվում:

Հեզ ոչխարն ի՞նչ է...
Մոլուցքը արյան
Ժայթքում, եղջյուր է դառնում ճակատին,
Մոլուցքը,
Ոխը,
Ծառումն իր հառնած
Զարկվում են, զարկվում
Զնդանի պատին,
Զարկվում են, զարկվում
Ու մի մութ գիշեր
Դառնում ճանապարհ
Ու ազատություն...
— Ապստամբ Թոմա՛,
Որտե՞ղ է արդյոք բանակդ իջել,
Ես գինվորն եմ քո, ողջո՛ւյն քեզ, ողջո՛ւյն,
Ողջո՛ւյն քեզ, Տավրոս,
Մորիկներ, ողջո՛ւյն,
Եվ քեզ՝ ընդվզման առաջին բերկրանք:

Ու ռամիկների հեղեղն է շաչում
Դեպի վանք ու բերդ,
Դեպի մահ ու կյանք...

Եվ սակայն չեղավ ոչ կյանք ու ոչ մահ,
Եղավ ահարկուն...

Տենդի ալ բո՞ցն է ողջ մարմինն ի վար գալարվում հիմա,
Թե՞ անապատի ավազն է դարձյալ իր դեմքին զարկում:
Երկար է ուղին, ողջ անապատը ոտքերից կախվել

Ու քաշում է վար ու քաշում է ետ...

Տե՛ր, քիչ էր կարծես, որ գերություն ես կյանքում արարել
Եվ անապատ ես արարել նաև այդ գերության հետ:

Մեծ է անապատն, անապատը շեկ ու սապատ-սապատ,
Սապատներն ի վեր այրվող ավազի թրթիռն է անգույն,

Մի անծայրածիր, մի լուռ անապատ,

Ուր ձայնը հալչում, ձայնը կորչում ու չի արձագանքում:

Լեզուն ծարավից ուռել, թանձրացել ու շուռ չի գալիս,

Մաշկը ցամաքել, մագաղաթի պես խշրտում է չոր...

Ո՛չ, անապաս, չէ, հրդեհ է, հուր է, հրեղեն ալիք,

Ինքը չի քայլում, սողում է արդեն ավազի միջով:

... Այդ ո՞ր էր արդյոք, քարափ կար, անտառ, կանաչ կար
ու սեզ,

Եվ քարափ՞ ի վար ջրափռչի էր, ջրվեժ էր վարար,

Ջուրը շառաչում, ջուրը գրնգում, ճշում էր ասես

Եվ ողողում էր աշխարհը արար...

Սողում է, սողում... Դեպի ջրվեժն է հեկին սողում,

Մոտիկ է, մոտիկ... Ծուրթերը շուտով կդիպչեն... սակայն

Փխրուն ավազը սահում է տակից, ինքը ետ լողում,

Ընկնում է նորից կրակների մեջ տարտարոսական:

Եվ ատամները նորից շիկացած ավազ են ծամում,

Ծչում են անձայն ու պատառոտվում շուրթերը այրվող,

Ծարավը նորից իր երակներից շիթ առ շիթ քամում

Ու վեր է հանում ամենի մի ոխ...

Ո՞ր ես, ախ, ո՞ր, աստծո շանթ,

Եվ ո՞ր է, մա՛հ, մանգաղդ ժանտ...

Թափ տալով ամպն իր թևերից,

Ոգի՞ էր դա՝ իջավ վերից,

Թե՞ ոխն էր դա՝ ելավ վարից,
Ելավ հոգու խոլ ծարավից,
Եվ հայտնությամբ իրենց վերին,
Նրանք ահեղ շանթը բերին,
Իր հոգու մեջ դրին այսպես...

— Ինչ էլ լինի, հայոց երկիր,
Պիտի ապրեմ, հասնեմ ես քեզ:

Անդունդներից քո մթաճած,
Քնած հողմեր պիտի հանեմ,
Որձաքարե քո լեռների
Բուքն աշխարհին պիտի տանեմ,

Ռամկի կսկիծն հանեմ ոտքի,
Ոխը սրեմ իբրև ժանիք,
Ես պիտի գամ, հայոց երկիր,
Կյանքս բերեմ տարածամիդ:

Սողում է, սողում... իր հետ սողում է տոթը հուրհրան,
Ջուրը մոտիկ է... Եվ ահա շուրթին դիպավ մի ալիք...
Այդ անապատի քեղվի՞նն է դարձյալ, որ թեքվել վրան
Ու ջուր է տալիս...

Ո՛չ, քեղվինը չէ... անապատ չկա... խրճիթ է մի հին,
Երդիկն է շողում թրթռուն լույսով արևագալի...
Ինքն ո՞ւր է արդյոք, որտե՞ղ է տեսել այս աղջիկներին,
Որ վրան թեքվել ու ջուր են տալիս:

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

— Հե՛յ, հազար քարով, հազար քարի լույս,
Թոնդրակա շենի մարդիկ թուխմորուս
Ու ճերմակմորուս...

Ես քարափրթա ճամփա եմ անցել,
Հասել շենը ձեր,
Որ ձեզ հարց մի տամ...

Ելած Թոնդթակա թեք սարալանջով,
Այսպես քարքառեց որոտմունք կանչով
Այր մի շինական:

— Բարով ես եկել, թե Բարցդ է քարի:
— Բարի է, քարի, Սասնա աշխարհի
Ականջն էս ամառ ձենձենոցի պես
Մի լուր է ընկել խիստ ուրախական:

Ականջալուր ենք, որ Սասնա տան ջոջ
Էն Սանասարը, որ հետն աղբերոջ՝

Ծուռ Բաղդասարի,
Բերեց ապառաժ քարերը սարի
Ու զարկեց սան սուն,
Ծինեց մեր բարձրիկ, գովական Սասուն,
Մի գավակ ունի, որ ժուկով գերվել,
Մըսր է տարվել,
Խոսում են հիմա,
Թե գերությունից հրաշքով պրծել,
Եկել է էստեղ, նստել շենը ձեր,
Որ գերյալ հայուն փրկություն մի տա...
Ճշմարիտ է դա...

— Է՛, ծուռ սասունցի, թե սուտ է մի քիչ,
Ապա մի շատ էլ ճշմարիտ է դա:
— Մի քիչ սուտը՝ հեչ, մի քիչ սուտը ի՞նչ...
Ուրեմն էստեղ ծնկի տի չոքեմ,
Յոթ տեղով էս հողն ու ջուրը պագեմ
Ու փառք տամ ինոր...

— Հե՛չ, նայեք ձորին, հե՛չ, նայեք ձորին,
Ծենը մարդիկ են գալիս նորից նոր:
— Ի՞նչ անեն, լառ, անկար են չգալ,
Էնպես են սեղմել մեր ոտն ու մեր ձեռ,
Որ մոր ծծի կաթն արնի հետ մեր ալ
Եղունգի բերնից ի դուրս է պրծել:
Հնուց է ապաժ. ով համբեր ունի,
Նա էլ կյանք ունի,

Շատ համբերեցիք... Ու չէ, կյանք չկա,
Համբերն էլ հատավ,
Հիմա գալիս ենք, որ խոսքը լսենք
Սմբատ գիտունի
Ու եթե պետք է, թե լինենք իրեն
Ու լինենք սատար:

— Ծինական եղբայր, Սասնա հացն անուշ
Մեր հացի նման շա՛տ է դառնացել...

— Լաոյիս ասեմ, ինչ խարջադար ենք
Արարին դարձել,

Հացի տաշտն ու մաղ կախել ենք պատից:

Արաք մեր շենի մարդիկ նվազցուց,

Մեր շենի խորոտ աղջիկներ տարավ,

Արաք մեր հոգին մեր քերանն հասցուց,

Էս ծով աշխարհում մեզ թողեց ծարավ:

Էդ Մատղավանքն էլ ուրիշ մի կուսից

Ցանում է, տանում

Ու չի կշտանում,

Վանքի ձեռնավորն եկել, կախվել էր

Իմ էս միրուսից,

Թե՛ տասնորդը տուր,

Ասում եմ՝ չկա...

Ձե՛ ու չէ՛ տի տա...

Ասի՛ չեմ ի տա...

Խոսք մի իմ կողմից ու խոսք մի՛ ինոր,

Ու կոնվ ընկավ...

Իմ գլխի մեջ էլ ծուռ երակ մի կա,

Ծուռ եմ մի փշուր,

Հատ մի որ տվի՛ իր վիզը ծովեց,

Մնաց էդպես ծուռ...

Ո՛ր տի գնալի ես ձեռից էդ շան,

Ու փախա շենից, ընկա ձոր ու վիմ,

Գիշերը պալծառ աստղն արի նշան,

Զօրն էլ Սմբատի անունը տվի

Ու, սար Թոնդրակա,

Դեպի քեզ եկա:

— Ու բարով եկաւ:

— Ա՛խ, լառ, լառ,

Վախենամ անեծքն էդ վանականի
Իմ արդար հոգին սև դժոխք տանի:

— Ի՞նչ դժոխք, եղբայր, չէ, մի վախենա,
Բարի է աստված ու վաղուց է նա

Դժոխքը քանդել...

Ես քեզ Սմբատի ասածն եմ ասում.

Հիմ մատյանների իմաստուն գրից,

Ասողերի լույսից ու շարժումներից

Սմբատը արդեն եղել է հասու,

Որ դժոխք չկա:

— Շշմարի՛տ, լառ...

— Արևս է վկա...

— Թե դժոխք չկա, դրա՛խտ էլ չկա...

— Չէ՛, չկա, չկա՛... Դրախտ ու դժոխք

Այստեղ են, եղբայր, այս աստնվորին,

Նայիր այս սարին, նայիր այս ձորին,

Տես, ի՛նչ արև է, ի՛նչ լույս է ու շողք,

Տես, ի՛նչ զմիզմփան ջրեր են հոսում,

Ինչ տեսակ-տեսակ հավքեր են խոսում

Ինչ սաղարթ ու ծառ,

Ինչ ծաղիկ պայծառ,

Ինչ եղնիկ ու վիթ ժեն քարերն ի վեր,

Ու ծառերն ի վար երկնային նվեր՝

Անուշ մանանա...

Ջուրն էլ հո ջուր չէ՛

Երկնային գինի...

Եղբայր, դրախտն էլ ինչպե՛ս կլինի:

Բայց անկուշտ մարդիկ մեզ բռնապետել,

Դրախտն այդ խլել, դժոխք են նետել,

Ասում են հիմա տքնեք, տառապեք,

Որ այնտեղ՝ վերում բախտավոր ապրեք,

Սակայն Սմբատը հասու է դարձյալ,

Որ այդ հանդերձյալ կոչվածը չկա,

Չի լինի հավետ...

— Թե դժոխք չկա, չկա հանդերձյալ,

Էլ ի՞նչ ենք կեցել, տո լաճ տնավեր,
Ելնենք ու զարկենք ակն ընդ ական:

... Ջեռքերին միգակ,
Ջեռքերին մական,
Բարձրացան ձորից
Այրեր շինական,
Եկան սրերով,
Աղեղ ու նետով,
Կաշուսնով եկան
Ու արահճուով,
Եկան Խլաթից,
Դաւ-ճանից եկան,
Փաթիպավանից
Ու Վանից եկան,
Մուշից, Արճեշից,
Տավրոսա տեշից,
Եկան խսբերով
Ու մեկ-մեկ եկան,
Եկավ և գուսան
Մի թափառական:

Պատառ-պատառ են շորերը հագի,
Խորշոմած դեմքին հետքն է մտրակի:

— Ծեծե՛լ են, գուսան...
— Չէ, ի՛նձ չեն ծեծել,
Իմ տա՛ղն են ծեծել,
Այրեր մանկամիտ,
Ու չեն իմուցել,
Որ մծուցի է տաղը մմանակ,
Ու չե՛ն իմացել, որ մտրակի տակ
Ոչ թե խոնարհվում,
Այլ խոյանում է մա ափիպարան
Եվ կտրատում է լկամ ու նյարան:
Այրեր մանկամիտ,
Ու չե՛ն իմացել,

Որ ձույլ զանգի է տաղը նմանակ,
Ու որքան զարկեն,
Այնքան առավել պիտի դողանջի:
— Այրեր մանկամիտ,
Ու չե՛ն իմացել,
Որ ազատության է նա նմանակ,
Որքան բանտարկեն,
Այնքան առավել նա պիտի շաշի:

Եվ նա փանդիորը վար առավ դանդաղ
Ու Թոնդրակն ի վեր, բամբ որոտալով,
Գալարվեց, ելավ
Շառաչուն մի տաղ.

— Ես փա՛նք այն արծվին ասեմ,
Ես փա՛նք այն արծվին ասեմ,
Որ երբ ծերանա արծիվն,
Հե՛յ վախ, ծերանա,
Նորմեկեն թևերը բանա,
Իր ծանդրիկ թևերը բանա,
Երկինք վերանա:
Բարձրանա հավքերի արքան
Մերձենա արևին արդար,
Լվացվի հրով
Եվ ապա շառաչով գա վար
Ու լեռան աղբյուրի մեջ պաղ
Մկրտվի ջրով:

Ու մեկիկ-մեկիկ թոթափին,
Աղբյուրի ջրի մեջ թափին
Փետուրքն հնացյալ,
Եվ նա մանկանա նորեն,
Սլանա ամպերի վերեն,
Շառաչի դարձյալ:

Քարե մի սև կամար ու քարե սև մի խուց
Եվ սևի մեջ՝ հորանջն արդեն հատնող մոմի:
Զնեքուք է դրում, բուք, որ ասես վաղուց
Շգնությամբ մի դաժան իրեն մատնել ծոմի,
Ցնորվել է սովից,
Խելագարվել

Ու ոռնում է Ծումբա վանքի պատերն ի վեր:
Հորանջի տակ մոմի նստել է խոնջ մի ծեր
Ու գրում է.

«Օ՛, տե՛ր, օ՛, արարիչ,
Ծնորհեիր ևս դու մի քանի տարի
Քո Սիմավոն անուն արեղային նվաստ,
Որ մատներով իր թույլ, իր մատներով երեր
Նա մատչանն այս վերջին իր ավարտին քերեր,
Սերունդներին հանձներ իր ոգեղեն հունձքը»:
Մոլեգնում է բուքը և բռունցքն իր
Զարկում քարե պատին, ասես սպառնալով,
Թե ուր որ է հիմա կքանդի այուն ու որմ,
Սակայն վանքը բուքին անտարբեր ու անլուր,
Նստել է ծանր ու սև ու մտորում է լուռ:
Եվ գրում է ծերը.

«Կարգով ժամանակի
Արդ հարկ է, որ այստեղ տարեգրենք ճշտիվ,
Ցարեգրենք նաև առանց սրտմտության
Երևումն ու գործերն այն Սմբատի,
Որն ի Ծաղկոսն է, գեղջեն Զարեհալան:

Հարկ է, սակայն, որ նախ զգաստությամբ խոհեն
Քննենք, բե վասն ինչի երևեցավ Սմբատ,
Զի, եթե չիք պատճառ, ապա հուրն ի քարե
Դուրս չի ելնի երբեք ու չի շարժվի բնավ:
Ուրեմն, տե՛ր, սատար ու աջակից եղիր,
Որ ես ճշմարտությունն աստ արկանեմ գրով,
Քանզի ժամանակս բարեբուստ չէ բնավ
Ծշմարտության համար ու ողջամիտ խոսքի...»

Եվ աջակից եղիր, որ մատյանն այս նվաստ
Այն հավատո քննիչ, բայց անհավատ ու պիղծ
Մարդուկների աչքից հեռու մնա, օ՛, տեր,
Զի ճակատն իմ հոգնած անգոր պիտի լինի
Օր ծերության կրել աղվեսակերպ խարան:

Եվ արդ, էջն այս հոգուս արտասուքով ցողած
Պիտի ողբամ ես քեզ, հայոց քարձրիկ աշխարհ,
Զի հովիվները քո, քո քահանայք,
Որ երբեմն աստծո արդար սիրով լեցում
Եվ աչքերում լույսը սուրբ Մեսրոպի,
Աստվածայիմ քանի խորհուրդ՞ էին պեղում,
Արդ արտաքուստ միայն աստծու՞ հագել,
Նյութն են արել աստված, դարձել արծաթասեր
Եվ շավիղներն ընկել մոլորության՝
Նոքա ոչ թե միայն Քրիստոսից շեղվել,
Այլ գործում են նրան ճիշտ հակառակ:
Եվ ամենուր հիմա քանաարկությունն է քիրտ
Սողում գալար-գալար, թորելով մաղձ ու թույմ,
Կարգալուծ են եղել սեր ու ազնվություն,
Ու մատնությունն է սև իր առյանը բացել:

Եվ այս ժամանակիս հայտնվեցավ Սմբատ:
Ու սմբատյանք թեև հույժ գաղտնի են պահում
Իրենց խորհուրդներն ու դավանանքը իրենց,
Բայց ակունքից ստույգ հասու եմ ես,
Որ երևաց Սմբատն, ու ռամիկն ասաց.
— Աստծո ու մեր միջև պետք չէ միջնորդ,
Պետք չէ եկեղեցի ու վանք պետք չէ,
Մենք կաղոթենք աստծուն ուր կամենանք:
Ռամիկն անսաց նրան ու ապստամբ եղավ:

Ողբամ պիտի ես քեզ, հայոց քարձրիկ աշխարհ,
Զի իշխանները քո չար ու հափշտակող
Անմիաբան վարքով բզկտում են իրար
Եվ միաբան դառնում օտար ուռխներիդ:
Եվ ուռխդ օտար ապատակում է արդ

Հովիտների կանաչ ու ցիրուցամ անում
Քո քանավոր հոտը... Եվ դու չունես հովիվ:

Երևեցավ Սմբատ ու ոամիկին ասաց.
— Աստված իր պատկերն է ամենեցուն տվել,
Թող հավասար լինեն, ուրեմն. ամենեքյան,
Եվ չլինի իշխան և չլինի թող տեր...
Ռամիկն անսաց նրան ու ապստամբ եղավ:

Ապա ասաց Սմբատ, թե խտրություն չկա
Արանց մեջ ու կանանց, և ազատ է սերը...
Աստված ինքն է կնքում սիրո դաշինքը սուրբ
Եվ ոչ եկեղեցին: Եվ արդ, ով ում սիրի,
Թող իմանա, որ դա կամքն է աստվածային,
Ու երկնային պարգև... Ինքեմն թող մարդիկ
Ազատ սիրեն աստծո հայացքի տակ...

Դա հույժ հաճո եղավ ոամիկի սրտին
Եվ ի կատարումն մղեց նրան...
Ու ոչ միայն ոամիկին, վանորայքից
Վանականներ փախան և համախոհ դարձան
Եվ գործակից դարձան թոնդրակեցոց:
Եվ արդ, Հայոց աշխարհ, չունես խաղաղություն,
Սավառնում է վրադ անագորույն մի ահ,
Զնդանների բոլոր լիքն են քերներեքան,
Ուրկանոցները քո լիքն են անմեղներով,
Եվ այրերդ խոհուն խենթանոց են նետված:
Օ՛, զարհուրիկ բարքեր, ժամանակներ դժնի,
Արդ երեքից մեկը քննիչ է հավատո,
Եվ երկուսից մեկը՝ վարձու լրտես:
Ու դու խեղդես պիտի ձայնը սրտիդ,
Խեղդես ձայնը խղճիդ ու հառաչդ խեղդես:
Եվ բանասարկու մարդիկ, նենգ ու քու մարդիկ
Ասպարեզ են գտել ու էլել են որսի:
Եվ բավ է քեզ կնքեն Ռերձվածողի անվամբ,
Որ կորստյան գնաւ դու սերնդե-սերունդ:
Եվ վերացել են արդ վստահություն ու սեր,

Չի վստահում, ավա՛ղ, հայրն իր զավակներին,
Այրամարդը՝ կնոջն ու եղբայրը՝ եղբոր:
Եվ խեղվում է, խեղվում մարդու կերպարը սուրբ,
Եղծանվում է հոգին...

Ժամանակներ դժնի,
Արդ սուտ մատյաններ են վանքերի մեջ գրվում,
Կաղապարով ձուլվում փծուն ու սին տաղեր,
Հանճարդ չի շողում, ով ժողովուրդ իմ հայ,
Որ քեզ նեցուկ լինի տարածամին այս սև
Եվ պահպանի հավետ հրաշագործ ոգիդ:
Օ, զարհուրիկ բարքեր, ժամանակներ դժնի,
Ինչպե՛ս պիտի արդյոք
Այդքան ամոթալարտ ու արյունոտ տեսքով
Դուք երևաք գալիք սերունդներին»:

Ձներուք է դրսում, հողմի ողբ է ու լաց,
Հառաչանք է ասես, որ անդունդի ելած,
Իր ականք բաշով ծեծում է որմ ու վեմ
Ու ծառս լինում ամպոտ երկնքի դեմ:
Իսկ հրեշտակ մի լույս իր մատներով ստած
Մի լավ երազ առել ոլորտներից վերին,
Վար է իջել, մտել խուց մի խավարամած,
Տվել երիտասարդ Տիրայր արեղային:

... Ջով անտառ է, արևածագ
Ու մի կանաչ-կանաչ բացատ:
Բացատն ի վար՝ աղոթքի պես
Մուծի ծվեն կա ծխացող,
Եվ ծաղիկներ,
Եվ ծաղիկներ,
Աչքերի մեջ արև ու ցող:
Ու ծխացող մուծի միջով,
Ինչպես միջով ծիածանի,
Քայլ է անում մի աղջնակ
Ծոճ տալով հյուսն իր սև ծամի:
Քայլ է անում, մանրիկ նագում,
Մանրիկ նագում, երգ է ասում.

— Լույս երես, սև աչքեր ունեմ,
Այ Գանո՛ր, Գանաճո՛ր ծամեր,
Իմ սիրուն ճորտ ու տեր ունեմ,
Այ Գանո՛ր, Գանաճո՛ր ծամեր...

Աքրեշում գորգիկը փռեմ,
Ոսկեթել ծածկոցը վրան,
Հոգեկիս իմ տունը բերեմ
Ու դնեմ ես նիզը դռան:

Սափոր մի ալ գինի հանեմ,
Ու խմենք մեր սիրո վրա,
Իմ շարե շապիկը հագնեմ,
Որ ճերմակ ծոցիկս երևա...

Լույս երես, սև աչքեր ունեմ,
Այ Գանո՛ր, Գանաճո՛ր ծամեր,
Իմ սիրուն ճորտ ու տեր ունեմ,
Այ Գանո՛ր, Գանաճո՛ր ծամեր...

— Սա ի՞նչ է, տեր, չա՛րք է, ոգի՞,
Ելած ջրի մամոռտ ակից,
Ծլած կաղնու մուրփ փչակից...

— Հա՛-հա՛-հա՛-հա՛... խեղճ արեղա,
Այդ ե՛ս եմ, ե՛ս չարքն ու ոգին...
Ես Թոմարակա Դանաճն դարբնի
Աղջնակն եմ՝ սիրուն Սոփին:
«Չարք ու ոգի՛»...

Կեցի՛ր, ասեմ ես հայրիկիս,
Որ միրուքդ տեղից պոկի...

— Ի՞նչ ես անում այս ծմակում:

— Գազպա էինք մենք հավաքում,
Ու կորցրի ես քույրիկիս,
Հիմա տաղ եմ ասում, որ գա...

— Լա՛վ ես երգում...

— Եվ ճի՛շտ է դա...

Հա՛-հա՛-հա՛-հա, տեր, քեզ մեղա,

Երբե՛ք, երբե՛ք ես չեմ տեսել

Այսքան սիրուն մի աքեղա...

Դե, գնացի....

— Քիչ էլ մնա...

Բայց ամպի պես մութ ծմակից

Ելավ Քունձիկն աճեղատես.

— Տիրա՛յր, ճեղի դու գործակից,

Չարքին տվիր հոգիդ այդպես...

Ջով անտառում է, արևածագ

Ու մի կանաչ-կանաչ քացատ:

Բացատն ի վար՝ աղոթքի պես

Մոծի ծվեճ կա ծխացող

Ու ծաղիկնե՛ր,

Ու ծաղիկնե՛ր,

Աչքերի մեջ արև ու ցող:

Ձներուք է դրսում, ձնեհողմ է ու լաց,

Ասես մեղքն է քավում մի սպիտակ ապտված,

Հառաչում է երկար, ողորբագին հեծում,

Բռունցքներով իր պաղ վանքի դուռն է ծեծում,

Սակայն վանքը, բքին անտարբեր ու անլուր,

Նստել է ծանր ու սև ու մտորում է լուռ:

Իր մութ խցում նստել ու մտորում է լուռ

Նաև վանահայրը՝ կորովաբիր մի ծեր:

✓ «Եվ նյութեցին նորից բորբորիտյան գործեր,
Եվ աշխարհն նորից խոռվյալ է սաատիկ...

Ռամիկն ապստամբել և կամեցում է, տեր,

Իշխանին վար բերել երիվարից իր սեզ,

Ինքը հեծնել վրան:

Աղանդապետմ այս մոր
Վտանգավոր է հույժ և հույժ սպառնալի,
Զի ասում եմ, թե նա այր է ճարտարաբան
Եվ ներշնչված այնքան, որ հավատում է, թե
Ընտրյալն է աստծո...

Խոսք եմ խոսում նաև,
Թե մի պարսիկ մոգից մոգությունն է ուսել
Եվ հասու է դարձել այն արվեստին դժվար,
Որով կարող է նա կամքն իր թելադրել
Ու ներշնչել այլոց...

Հավատացի դորան,
Հավատացի այնժամ, երբ ուսմիկն այն բռնի,
Որին կալանեցիներ ու գելարան դրինք,
Ինքն իր ատամներով կտրեց լեզուն, /
Ի բաց թքեց աղբյուս արնաշաղախ,
Որ մեզ ոչինչ չասի դավանանքից իր մոր...

Հավատում եմ, այո՛, հավատում եմ դորան,
Քանզի հուրն իր վառած ճարակում է արդեն
Ապահուցիքն ամբողջ և ի դուրս է սողում:
Եվ վտանգված է արդ, վտանգված է կարի
Հայոց հավատը սուրբ ու միաբան ոգին,
Որ պատվարն է ազգիս, փրկությունը միակ
Եվ գոյության խարիսխն այս խոռվյալ ծովում:

Ուստի, եղիր սատար, տե՛ր, գորավիզ եղիր,
Որ հապշտապ մարենք հուրն այս հայրենադավ
Եվ անաղարտ պահենք ժողովրդյան ոգին
Պառակտության ախտից:

Ներող եղիր նաև,
Թե այս արդար գործում մեզ աջակից անենք
Անգթություն ու ոխ ու անողորմ ցասում,
Թե աջակից անենք ամիրային արաբ
Եվ դարձնենք նրան գավազան մի պատժող
Ի ձեռն մեր տյառն Քրիստոսի:
Ներող եղիր, թե մենք գործենք հրով, սրով,

Տարտարոսով գործենք, գործենք շանթով ահեղ,
Զխնայենք անգամ ծեր ու մանուկ»:

Զներուքը դրսում սպառնաձայն ոգում,
Սարալանջի մացառն ու փշերն է պոկում,
Ծակծկում է, արնում ձեռքերը մերկ,
Ցավից ոռնում, մատներն իր բերանը առած,
Ետ է փախչում, զարկվում ժայռին սառցակալած
Եվ սկսում նորից ահեղ մի երգ:

ԳԼՈՒՑ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

— Մեզ օգնական տեր կենդանին,
Մեզ օգնական Սմբատը սուրբ...

Կռանն իջնում է զնդանին,
Ծուրջը փռում աստղ ու ասուպ...

Թե՛ծ է քուրան, աստված գիտի,
Թե ինչ ահեղ հնոցից են
Հուրն այդ բերել,
Ծանր է կռանն, աստված գիտի:
Թե ո՞ր լեռան ո՞ր ծոցից են
Այդ մետաղե
Ոխը պեղել...

Թե՛ծ է քուրան... իսկ դարբնոցի պատերի տակ
Հողմն է վայում հառաչանքով իր սպիտակ
Ու ձյան շեղջեր հանում ոտի,
Հողմն է վայում, ընկնում, կախվում վիհերն ի վար,
Անդունդներում դեգերում է կույր ու շվար,
Փոխվում ահեղ մի որոտի:

— Մեզ օգնական տեր կենդանին,
Մեզ օգնական Սմբատը սուրբ...

Կռանն իջնում է զնդանին,
Ծուրջը փռում աստղ ու ասուպ:

— Գամփոնները շղթաների
Հողմ ու զողը վաղուց կրծել,
Լույս աշխարհ են հանել նեոին
Ու մեզ նրա ձեռն են գցել:
Սիրով փշրեմք սուրը նեոյ,
Սրի դեմ սուր, ակն ընդ ակամ...

Եվ մաշկի տակ բազուկների
Խաղ են անում ջիդ ու մկան:

Վար է հոսում
Հատիկ-հատիկ
Ծակասունների
Քրտիճքը տաք,
Սուր է կոփվում
Պողովատիկ,
Ծանթ է կոփվում
Կռանի տակ...

— Մանագերտից մինչև Արմեն
Ու Տիվրիգից մինչև Սասուն,
Հողմն է բռնել աշխարհն հայոց,
Հողմ է բռնել, ռիս ու ցասում:
Թող շիկանա երկաթն հիմա,
Թող կարծրանա պաղ ու տաքից,
Որ մեր բազկին ընկեր դառնա,
Դառնա եղբայր ու բախտակից:

Իսկ Թոնդրակա բաշից սլոկված հողմը վայրի
Կաղկանձում է անդունդի մեջ ու քարայրի
Եվ դուրս ելած, ոռնում է ձիգ...
Ժայռից կախված, նորից կատար է մագլցում,
Ժայռից սլոկված, խոր անդունդն է իրեն գցում,
Վայում, սուլում է զարհուրիկ:

— Աշխարհը լոկ խոփով է շեն,
Ու մենք շատ ենք կռել խոփեր...
Սակայն սուր կա ձեռքին նեոի,

Եվ հիմա սուր պիտի կռիւնք:
Իսկ սուրը քո, եղբայր Սմբատ,
Կջրդեղենք հյութով նռան,
Որ երբ հանես, խաղա, շողա
Աստվածային շանթը վրան:

Դե՛, զարկդ զարկ, դարբին Դանան,
Դե՛, զարկդ զարկ, Թոնդրակա շեն,
Չարի շղթայք թող ամրանան,
Բարու շղթայք ի սուր մաշեն:

Սրով փշրենք սուրը նեղի,
Սրի դեմ սուր, աւն ընդ ական...

Եվ մաշի տակ բազուկների
Խաղ են անում ջիղ ու մկան:
Վար է հոսում
Հատիկ-հատիկ
Նակատների
Քրտիւնքը տաք,
Սուր է կոփվում
Պողովատիկ,
Ծանթ է կոփվում
Կռանի տակ...

Իսկ Թոնդրակա բաշից պոկված հողմը երգում,
Իր պաղ շեղրով կաղնու կոճղ է ասես ճեղքում
Եվ հառաչում երկարորեն,
Ժայռից կախված, նորից կատար է մագլցում,
Ժայռից պոկված, խոր անդունդ է իրեն գցում,
Քարնքար է զարկում իրեն:

ԳԼՈՒԽ ՅՈՒԹԵՐՈՐԴ

Գարո՛ւն է, գարո՛ւն,
Հայոց աշխարհի ամպ ու գոլ գարուն,
Թոնդրակա սարի
Զնիկը հալվեց ու լցվեց առուն:

Հետո առումներն
 Իրար գիրկ ընկած՝ վազեցին առաջ,
 Եվ վիճերն ի վար
 Որոտմունք եղավ ու եղավ հառաչ:
 Գարո՛ւն է, գարո՛ւն,
 Եվ ասես անմասն այդ խուլ հառաչին:
 Մասրին է ծաղկել,
 Որ ժայռից քիսած սեր է առաջին,
 Բոց է թրթռում,
 Որ բռնկվել է գարհամ կայծակից,
 Իսկ վայրի մոնիմ փշոտ ճյուղերով
 Սլ ծվեմներ և ասես պոկոտել
 Իր կողքով անցած արևածագից:
 Հարավա քամին
 Ծյուղերից կախվում իր տաք հեղցով,
 Ներքն է թռչում
 Ու խաղ է անում կակաչի բոցով,
 Զանգակածաղկի բաժակը մտած,
 Օրորվում է նա,
 Ծող ու շաղի մեջ փեշերը թրջած,
 Պատկում է քարին, որ քիչ չորամա:
 Գարո՛ւն է, գարո՛ւն...
 Եվ աղբյուրների ջրերը վարար
 Արև են գգում,
 Արև քրքրում
 Ու տանում են վար:
 Թոնդրակա շենի թաց կտուրներն են
 Տալիս կանաչին,
 Եվ աղջիկների շորերն են վառվում
 Սարերի լանջին:
 Ժախ են հավաքում աղջիկներն այնտեղ,
 Ժախ ու թթռկիչ,
 Ու երգն է զնգում սարերի լանջից,
 Զորերի գրկից.
 — Այսօր ալ հագնեմ
 Ու լաջվարդ հագնեմ, հա՛յ...
 Երթամ հոգեկիս

Դունչիկը պագնեմ, հա՛յ...
Գարո՛ւն է, գարո՛ւն,
Հայոց աշխարհի ամպ ու գոլ գարուն,
Ու խոփը նորից
Թոնդրակա սարի կողերն է վարում:
Աղոթալույսիմ
Դաշտերի վրա, սարերի լանջին
Աղոթքի նման
Հորովելներն են ձգվում առաջիմ.
— Օրհնյա՛լ է աստված,
Հիշյալ է աստված, հո՛...
Լույսը լուսացավ,
Բարին շատացավ, հո՛...

Նորից եզների սև-սալոր աչքում
Բոց է ու թախիծ,
Ու նորից հավքերն ակոս են մետվում
Աջից ու ձախից:

Իսկ սերմնացանն արտի ծայրիմ,
Գոգնոցի մեջ սրսուտ գարիմ,
Ակոսն ի վեր քայլ է անում,
Քայլ է անում ու սերմանում
Բուռ-բուռ քարիք...
Եվ ցոլքն արում արեգական
Իբրև վսեմ մի շարական
Երգն է հնչում սերմնացանի.

— Փա՛ղք քեզ, աստված, սուր աջողում,
Թող մեկն հազար դառնա հողում...
Հղեմ ես բունն օրհնանքի պես
Մեր պասպերու սուրբ աճյունիմ,
Բուռն այս երկրորդ աղքատներում,
Գերյալներուն, որ հուց չունիմ,
Բուռն այս հղեմ ուրախ սրտով
Անցվորական ամեն մարդու,
Էս էլ՝ պանդուխտ ու տնանկիմ,

Էս էլ՝ երկնուց ճճնուղ-հապքին...

Ըղլոն-թղլոն,

Իշնք վերից,

Ձեր բաժն ստեք ակոսներից

Ու փա՛ռք տվեք շինականաց՝

Սոսառ լինի բարիք ու հաց:

Ըղլոն-թղլոն թուխ ճճնողուկներ ու արտուտիկ,

Դեղձանիկներ ու սարեկներ վերից գալիս,

Թաց ակոսից կտցում իրենց ոսկե կուտիկ

Ու թի՛ո թաժ, շինականին փառք են տալիս:

Եվ հոբովելը մանկալի,

Սերմնացանի օրհնանքն արդար

Իրար հյուսվում, իրար գալիս

Ու միացած թուխ հապքերի

Ուրախական ծվլոցին,

Ոլորվում են երկինքն ի վեր

Հողին ձոնված, ջրին ձոնված

Աղոթքի պես սրբանվեր:

Եվ սակայն հանկարծ.

— Հե՛յ, գորք է գալիս Թոնդրակա ճամփով...

— Եվ շատվորիկ են...

— Եվ ծայրը չկա...

— Էհ, մեռնեմ ձզի, գալիս է, թող գա,

Ձոր ու անդունդից էս քարսփրթա,

Ո՛ր պիտի փախչի, ո՛ր պիտի երթա:

— Սմբատ, մի թևում գունդն է իշխանի,

Եվ Աբուլ-բարդն է այն մյուս թևում:

— Թող ամեն մեկը իր զենքերն առնի

Ու պատապարվի ժայռի ետևում:

— Բայց չէ, չեն գալիս, կանգ առան ահա,

Եվ գորքից զատվեց մի սևահանդերձ:

— Մեր Ծումբա վանքի վանահայրն է դիմ
Գալիս է, ոսկե իր խաչով հանդերձ:

— Աղոթք է ասում ու ելնում է վեր...

— Սմբա՛տ, ծեռ մի քար չդրկե՛մ նվեր...

— Ժամը չէ, Դանա՛մ, հե՛յ, լինգերն ստեք,
Ծարժեցեք տեղում ապառաժ ու քար
Եվ պատրաստ կախեք, որ անդունդն ի վար
Գլորեք, երբ նա հրամանն իմ տամ:

Եվ վանահայրը՝ միրուքը փարթամ,
Ու միրուքն ի վար ոսկեշող մի փայլ,
Ելավ կորովի, ելավ տիրաքար,
Ելավ վեհատես ու գեղեցկադես,
Կանգնեց Թոնդրակա ռամիկների դես:

— Ողջո՛ւյն, ձեզ բյուր ողջույն, իմ մոլորյալ գառներ,
Ողջո՛ւյն ձեզ, բյուր ողջույն, նաև ապաշխարանք...

— Ապաշխարա՛նք, ինչո՞ւ... Մեղք չենք գործել քնալ,
Արածներս միայն արդար վար է ու ցանք:

— Մեղք չե՞ք գործել քնալ... Օ՛, մեկը չէ, ցավոք,
Բյուր եմ մեղքերը ձեր, իմ մոլորյալ գառներ...

— Եվ սակայն մեկն ասա...

— Ասես և նախ ասես,

Որ դադարել եք դուք աղոթել առ երկինք
Եվ դադարել եք դուք հաղորդություն առնել
Ու զո՞հ անել աստծուն:

— Ամեն արևածագ

Մեր առաջին աղոթքն առ աստված ենք հղում
Ու փա՛ռք տալիս նրան...

— Եվ դա որտե՞ղ արդյոք,

Երբ չեք հաճում մտնել եկեղեցի ու վանք:

— Մեր սրտի մեջ, հոգում, անտառներում կանաչ,
Մեր հանդերում ծաղկոտ, մեր լեռների վրա,

Ուր առավել ենք մենք աստծուն մոտիկ ու մերձ...
Չե՞նք հաղորդվում... Ինչո՞ւ... Ամեն արևածագ
Տերն է մեզ հաղորդում իր երկնային ցողով
Ու հայացքով պայծառ... Սակայն զոհի մասին
Խոսք իսկ պետք չի անել... Ի՞նչ է անձիկը մեր,
Զոհ չե՞ ամբողջովին:

— Հեթանոսնե՛ր եք դուք...

— Եվ դու Ռիմա առած զորքը անհավատի,
Ժամանել ես այստեղ ներշնչելու համար
Մեզ դավանա՞նքը քո...

— Ժամանել եմ այստեղ,

Որ դուք իմ ձեռքը տաք ձեր աղանդի պետին,
Ու ես ետ կդառնամ խաղաղությամբ:

— Իսկ թե չտա՞նք...

— Նայե՛ք, ներքև մայեք մի պահ...

— Այդ վաղուց ենք արել...

— Չե՞ք սարսափել սակայն...

— Սարսափել ենք, այո, բայց տեսել ենք նաև,
Որ այդ օտարական զորքերի հետ
Ժամանել է ծառան Քրիստոսի,
Եվ հուսով ենք, որ նա պիտի բարեխոսի
Ու գառների համար իր մոլորյալ
Ներում պիտի հայցի...

— Ծաղրադիր ես, որդի՛,

Եվ հասու եմ արդեն, որ հենց Սմբատն ես դու,
Եվ հասու եմ նաև, որ հույժ աղետալի

Այս գործի մեջ, որդի՛ս, ոչ բանական ոգին,

Այլ խեղությունն է լույս դաշնակիցդ միակ:

— Շշմարիտ ես գուցե, բայց խորամանկ մտքի
Ծարտար շահարկումից ե՞րբ է արդյոք կյանքում
Երջանկություն ծնվել... Մի անգամ եմ միայն
Ես երջանիկ եղել ու եղել եմ այնժամ,
Երբ չանսալով մտքիս խորհուրդներին խոհեմ,
Ընդառաջ եմ ելել խեղությունը...

— Գիտեմ, որդի՛ս, գիտեմ, ստուգապես գիտեմ
Ես ամբողջ կյանքը քո, գիտեմ սիրուդ մասին,
Գիտեմ նաև, որ դու Թոմա Գազիրացու

Զինակիցն ես եղել և գերվել ես ապա...

— Լրտեսե՛լ եք արդեն...

— Հարկ է, որ թշնամուդ

Լավ ճանաչես, որդի՛... Եվ արդ ի՞նչ ես ուզում...

Մի կարճատև ու սին երջանկության համար

Աղետի՞ ես մատնում ժողովուրդս հայոց,

Պառակտելով նրան եկեղեցուց իր սուրբ...

— Պառակտում եմ, քանզի ձեր հեզության կոշով

Ժորտություն եք սնում հայի հոգում,

Որ նա անվերջ մխա...

— Մխանք պիտի, որդի՛ս,

Մխանք պիտի այսպես, որ չհանգչենք երթեք:

— Ո՛չ, շառաչենք պիտի կայծակի պես:

— Բայց կայծակը, ավա՛ղ, մի վայրկյամ է տևում:

— Մի վայրկյան է տևում, բայց այդ վայրկենական

Հզոր բռնկումից երևում է ճամփան,

Եվ հորիզոնն է ողջ տեսանելի դառնում:

— Ծամփան գտնել պիտի իմաստությա՛ն լույսով:

— Վերին իմաստությունն այն է կյանքում, երբ դու

Իմաստությունը քո մոռանալով,

Ընդառաջ ես գնում ոգուդ կանչին,

Քանզի ոգին մեր մեջ ներշնչում է աստված:

Ինձ ներշնչել է արդ, որ աշխարհում հայոց

Եվ ամենուր ապա ազատություն փոխեմ,

Որ չլինի էլ ճորտ ու չլինի իշխան,

Լինի արդարություն ու սեր լինի ազատ:

— Սքանչելի խոսքեր և գաղափար բարի,

Բայց ամենայն բարի գաղափար ու խոստում,

Երբ աշխարհ է մտնում և դիպչում է կենաց

Խոռ ու խութին ամուր և օրենքին նրա,

Խոտորմակ է գնում, միշտ խոտորմակ:

Պարզ առակով խոսեմ. մի բարեմիտ արքա,

Երբ պտույտ է անում իր տերության ներսում,

Տեսնում է, որ մարդիկ՝ հպատակները յուր,

Խիստ են նեղվում երկրի կիզիչ արեգակից:

Եվ բարեմիտ արքան հրաման է տալիս,

Որ ժողովուրդն ամբողջ ճերմակ գդակ դնի

Ու չնեղվի շոգից...

Եվ ի՞նչ...

Այնուհետև

Նույն արքայի մարդիկ հետևելով խստիվ
Վերին հրամանին, ուր մի մարդ են տեսնում,
Որ սպիտակ գդակ չունի գլխին,
Վիզն են հատում իսկույն...

Այդպես է միշտ, որդի,

Լավ գաղափարն այդպես խոտորմակ է գնում:
— Խխտ անկեղծ ես խոսում դու, վաճառահճոյ,
Եվ խոսում ես անշուշտ քո կենսական փորձից,
Քանզի ձեր Հիսուսին խոտորմակ ես գործում.
Հիսուս պատգամել է՝ հանիր շապիկը քո
Ու տուր մերձավորիդ... Դու Հիսուսից ճառում,
Բայց տեսնում եմ ահա, որ միրուքդ ես օծել
Ոսկեփոշով առատ, ոսկե խաչ ես կախել,
Սխնչդեռ մերձավորդ անոթի է ու մերկ...

— Որդի՛ս, աշխարհն անխախտ իր օրենքներն ունի,
Ում որ շատ է տրված ժառանգություն և ինչք,
Նա էլ շատ է ուտում, ում տրված է սակավ՝
Նա ուտում է սակավ:

— Հենց այդ օրենքն է, որ

Պիտ փշրենք կյանքում:

— Այդ օրենքը, որդի,

Ունի զարմանալի մի հատկություն.

Շո՛ւտ է կպչում իրար:

— Ուրեմն, քո կարծյոք,

Փրկության դո՛ւտ չկա:

— Կա՛... և սքանչելի,

Անցվորական կյանքի ցավ ու տառապանքով
Պիտի ջանանք մաքրել մեր մեղավոր հոգին,
Որ կարենանք հասնել հաճոյեքդալին փսեմ:

— Բարի և շատ բարի, մենք կիսկենք շուտով
Վանքի հողերը ողջ, քո այդ խաչը ոսկե,
Որ այս անցվորական կյանքի տառապանքով
Հասնես քո քարոզած հաճոյեքդալին:

— Բայց դա բնույթ է շան ու բնույթ է գաղլի...

— Եվ առափել է լալ բնույթը շամ,
 Քան բնույթը հիմար, հեզ ոչխարի:
 — Ես կավերե՛մ շենն այս, որջն այս քորքորի:տյամ...
 — Իրավունք է, եթե կարողանաս:
 — Եվ ուր էլ ձեզ բռնենք, պիտի ճակատը ձեր
 Պատվենք աղվեսակերպ շեկ խաբանով...
 Պիտի մեկ-մեկ հատենք ջերը ձեր ոտքի,
 Նստենք բորոտանոց ու գելարան դնենք:
 — Իրավունք է, եթե կարողանաք:
 — Կարողանանք պիտի, զի զորություն և ուժ
 Մեր ձեռքին է, որդի՛:
 — Բայց հաղթելու համար
 Ջորեղ լինելն այնքան կարևոր չէ,
 Կարևոր է լինել արդարացի:

Վանահայրը ժպտաց ներողամիտ,
 Ապա շրջվեց դանդաղ ու վար իջավ լանջով:

.
 — Հե՛յ, նայեք, նայեք...
 Հարավա կողմից խումբ մի արաքներ
 Գաղտնիկ ու մաղտնիկ բարձրանում են վեր...

— Դե՛, ժամն է, Դանան,
 Քո ժայռն ապառաժ ուղարկիր նվեր:

Վեմն ապառաժ պոկեց տեղից,
 Դիպավ ուրիշ ժեռ մի քարի,
 Եվ քարեղեն այդ հեղեղից
 Կուրծքը թնդաց Թոնդրակ սարի:
 Ասես գարնան ամպն է գոռում,
 Ծանթն է զարկում զարկ-զարկոցով,
 Քարերն իրար գալիս ձորում,
 Բախվում են խուլ դղրդոցով:
 Ժայռերն իրար գալիս ձորում,
 Ծուխ են հանում ու խանձահոտ,
 Ծուխն ու փոշին վեր ոլորվում
 Եվ բռնում են արև ու օդ:

Իսկ երբ նորից արևն արդար
Բաց է անում երեսը իր,
Արաբների դիակներն են
Թոնդրական ի վար,
Որ տափակել ու դարձել են
Նախշուն խսիր:

— Գալի՛ս են, գալի՛ս,
Գալի՛ս են նորից,
Վերև են սողում
Բոլոր կողմերից...

— Է՛հ, գալիս են՝ գան, քարն ու վեմը լի,
Թոնդրակա լանջի ապառաժը շատ...

— Դո՛ւ էլ ես այստեղ, Նանե սիրելի,
Եվ ի՞նչ ես անում...

— Ինչ որ դու, Սմբատ...

— Շեն գնա, հոգիս...

— Դու հոգի չունես,

լՀոգիդ առել է ինչ-որ Փառանձեմ:

— Այդ ի՞նչ ասացիր, մեղա՛, տեր իմ, քեզ,
Ինչեր ես խոսում, երազում հո չեմ:

— Չէ՛, երազում չես, քայց միշտ երազում
Նրան ես կանչում, նրա հետ խոսում...

— Գալի՛ս են, գալի՛ս,
Գալի՛ս են նորից,
Վերև են սողում
Բոլոր կողմերից...

Եվ թոթվեցին ժայռերն իրենց

Բաշերը շեկ,

Ու որոտաց ու խոլ թնդաց

Թոնդրակը սեզ,

Ապառաժներ գլոր-գլոր

Ժայռերն ի վար իջան խոլոր,

Գոռգոռացին, ձենձենեցին,

Իրար եկան, մութ հանեցին,

Մոխ Բանեցիմ, հուր ցանեցիմ...
Եվ արծիվները բնաքանդ
Երկինք ելան իբրև սև շանթ
Ու հոտն առած թարմ արյունի
Կոնչացիմ
Ու ճչացիմ,
Ջրերն իրենց ճամփան փոխած,
Որոտացիմ,
Նոր հում քացիմ
Եվ հոսեցիմ խուլ հառաչով:

Երկինքն ասես հուր շառաչով
Հողին զարկեց կայծակ-գոտին,
Ասես դիպամ հազար սև ամպ,
Ու Թոնդրակա քամք որոտին
Հյուսվեց ահա տաղիկ մի քամք:

— Ես թնդում Թոնդրակեն ասեմ,
Թոնդրակա կրակեն ասեմ
Ու ասեմ Թոնդրակա մարտեն,
Ժեռ քարերն ի գիլ գան, ի գիլ,
Վեմ քարերն ի գիլ գան, ի գիլ,
Գիլ-գլոր՝ ոսոխին ջարդեն...

Թոնդրակա քարերը ծանդրիկ
Մեր սրտի ցավերն են ծանդրիկ,
Հա՛յ, ցավերն են մեր...
Մեր ցավերն՝ արյուն ու հառաչ,
Մեր ցավերն՝ ահառիկ շառաչ,
Գնում են ոսոխին շանթեն...
Աշխարհը ծաղիկ է ու շողք,
Մեզ համար՝ զնդան ու դժոխք,
Գնում են դժոխքը քանդեն,
Հա՛յ, հիմեն քանդեն...

Վարդաւաճ է, վարդաւառի կիրակի,
Արեգակը օրհնանք ու սեր է մաղում,
Կռկաչներն են ծփում նման կրակի
Ու հուլի դեմ կրակի պես կառուարում:

Թոնդրակն ի վար ծիծաղ-ջրեր են հոսում
Ծիծաղի մեջ՝ փշուր-փշուր արեգակ,
Խած կաքավն է ժայռին նստած սաղմոսում,
Եվ գուսանը տաղ է ասում ժայռի տակ:

— Ա՛յ իմ կանաչ, կարմիր ու վառ,
Պաղ աղբյուր կա Թոնդրակն ի վար...
Ախ, ես պաղուկ ջուր լինեի,
Այդ աղբյուրին խառնվեի,
Կարկաչեի ժայռի տակից,
Սեր կանչեի աղբյուրակից,
Ա՛յ իմ կանաչ, կարմիր ու վառ...

Ու երբ էմ թուխն արշալույսին
Աղբյուրը գար սափորն ուսին,
Ես իմ ակից անուշ լայի,
Սափորի մեջ գլգլայի,
Ա՛յ իմ կանաչ, կարմիր ու վառ:

Ու երբ սափորն իբրև լուսին,
Էմ թուխն առներ, դներ ուսին,
Կաթկթեի օձիքն ի վար,
Կաթկթեի ծոցիկն ի վար,
Ա՛յ իմ կանաչ, կարմիր ու վառ...

Վարդաւաճ է... Հարս ու աղջիկ ելել դուրս,
Խառնվել են ծաղիկների ծուփ ծովին,
Թուխ ծամերին պսակ դրել ծաղկահյուս,
Կաքավում ու տաղ են ասում խմբովին:
Կաքավում են, ծփում գալար-գալարիկ,

Մահում թեթև, մանրիկ ոտքերն են փոխում,
Ե՛րբ են տալիս մեջքերն իրենց բարալիկ,
Ու ծոցերի, ծոցերի մեջ իրենց տաք
Տատրակներ են դողդողում:

Եվ տղաներ, ծուռ տղաներ քոլորած,
Աչքով անում, խոսք են նետում ամերես,
Ու թեթևոտն աղջիկներն այն մոլորած,
Կարմրում են շառափն առած ամպի պես:
Կարմրում են, նազանքի մեջ քոնկում,
Ու խմբերգն է զրնգում.

— Հոգեկո՛ք քեզ սու է բերել,
Ինչ անմահ՝ն է,
Պագն է քո լույս երեսն էրել,
Նոան անահ՝ն է:

— Հագնես սուներ,
Երթաս կալեր,
Էն թուխ քաջին,
Էն ծուռ լանին,
Ծույց տաս կրծքիդ
Սիրուն խալեր,
Ինչ անմահ՝ն է...

— Կտրի՛ճ, քեզ հետ
Կգամ կալեր
Ու ցույց կտամ
Կրծքիս խալեր,
Թե դու ինձ հետ
Չգաս ձիով,
Չգաս ջորով,
Կտրի՛ճ, ոչ էլ
Գաս հետևակ:

— Կտրի՛ճ տղան
Ելել սարեր,
Երեք օրիկ

Որս էր արել,
Բռնել արծիվ,
Վրամ թառել,
Դուռն էր իջել
Իր սիրածի...

— Ինչ դու ասիր՝
Ես արեցի,
Չեկա ձիով,
Չեկա ջորով,
Ոչ էլ եկա
Ես հետևակ:

— Էն թուխն ելի՛ր,
Հագել սուլեր,
Կտրիճի հետ
Գացեր կալեր,
Կոճակներն իր
Մեկիկ-մեկիկ
Բաց էր արել
Ու էն քաջին,
Էն ծուռ լաճին
Ցույց էր տվել
Կրծքի խալեր:

Մինչ պարում են աղջիկները մազելով,
Ասես հարբած ամռան շոգից ու բույրից,
Տղաները սափորներով, թասերով
Գաղտագողի ջուր են առնում աղբյուրից:
Վարդավառ է, վարդավառ է, վարդավա՛ռ...
Ու տեղում է ջրիկն արար ու վարար,
Աղջիկների անձիկն ի վար, ծոցն ի վար,
Վարդավառ է, վարդավառ է...
Մի թուխ սիրուն, ա՛խ, այնպես է լողացել,
Որ զգեստը կպել կրծքին, զիստերին
Ու մեղավոր, թաքուն ձևերն է բացել,
Բացել հրա՛շք մի վերին...

Իսկ մի կտրիճ նայում, էլ չի համբերում,
Նոս է վազում, գիրկն է առնում, համբուրում...

Վարդավառ է, վարդավա՛ռ...

Եվ աղջիկը հոնքերն առնում վեր ու վար,
Խոռովում է.

— Ինձ խաղք արիր, անառակ...

— Ախ, չէ՛, հոգեկ, մի պագիկը ցերեկվա,
Արժե մթան հազար պագ...

— Վիճակ...

— Վիճակ...

— Հե՛յ, վիճակ...

— Նա, ով տերն է այս օղերի.

Պիտի էրի, պիտի գերի

Ու մի սիրուն արեղաչի

Պիտի բեմեն ի վար բերի...

— Քո՛ւնն է, Սուփի...

— Քո՛ւնն է, Սուփի...

— Ու հաստատ է, վար կբերի... ✓

— Գոտի... Ո՛վ է ձգել գոտի...

Սա սիրածին կկարոտի,

Բայց սիրածի սիրտը, ավա՛ղ,

Պաղ է վրան ու շա՛տ է պաղ:

— Նանեի՞նն է...

— Ա՛խ, քոնն է դա,

Ձե, քույրիկս, մի հավատա,

Ես սիրո դեղ կեփեմ ու ճար,

Ու կսիրի նա անպատճառ... ✓

— Ով որ տերն է այս մարտի,

Սրտիկը շա՛տ կարյունոտի...

— Ծովիկի՞նն է...

— Նշանված է...

— Ինչո՞ւ պիտի արյունոտի...

Վարդավառ է, երգ է, պար է ու քրքիշ...

Սակայն հանկարծ վարդավառի լույսի մեջ

Մխրճվում է մի զարհուրիկ, սուր մի ճի...

Մի վանական է վազում լանջն ի վար,
Վազում է լանջն ի վեր,
Ու նրա հետքով շինական մի այր,
Եվ վանականի սքեմը թացվել,
Դարձել է թևեր,
Ծածանվում է սև ու տազնապահար:

Նա վազում է վար,
Նա վազում է վեր,
Ջայնում է ահեղ,
Զարհուրիկ ճշում,
Իսկ շինականը
Թևերը պարզել,
Գնում է հետքով
Ու խենթ քրքջում:

Թոնդրակը կանգնել,
Թոնդրակը լռել
Ու չի հասկանում
Թոնդրակը ոչինչ,
Իսկ վանականը
Զարհուրիկ ճշում
Եվ ծվատում է
Ամռան օրը ջինջ:

Նա վազում է վար,
Նա վազում է վեր,
Ջայնում է ահեղ,
Սարսափած ճշում,
Թոնդրակը կանգնել,
Նայում է ներքև,
Նայում է Թոնդրակն
Ու խենթ քրքջում...

— Փոկասն է, հա՛-հա՛,
Փոկասն է դա մեր...
— Եվ Ծումբա վա նքի

Քունձիկ արեղան...
 — Ուզում է բռնել,
 Ուզում է հեծնել...
 — Վա՛յ, կրակ չուտի,
 Էդ Փոկաս տղան...
 — Չէ՛, չէ՛, ի՞նչ հեծնել,
 Գրկել է ուզում,
 Մի տես, թե թներն
 Ինչպե՛ս է բացել...
 — Հա՛-հա -հա, հի՛-հի...
 Այդ վանականին
 Իր Ծովիկի հետ
 Փոխ է դա գցել...
 — Հոգնեց արեղան...
 — Սքեմը նետեց...
 — Աղջիկնե՛ր, տարեք,
 Զուր նետեք վրան...
 — Ոտաշորո՞ւմ է...
 — Ոտաշորո՞ւմ է...
 — Վա՛յ, կրակ չուտի,
 Էդ Փոկաս տղան...

Ու ոտաշորով
 Վազում վար ու վեր
 Ծչում է ահեղ,
 Օգնության կանչում,
 Թոնդրակը կանգնել,
 Նայում է ներքև,
 Նայում է Թոնդրակն
 Ու խենթ քրքշում...

— Չէ՛, չէ՛, ի՞նչ գրկել,
 Պագնել է ուզում...
 — Հասավ, հա՛յ, հասավ.
 — Ու պագավ, պագավ...
 — Քունձիկ արեղան
 Քարացավ, տեսեք...

— Ու փախավ, փախավ,
 Հա՛յ, ինչպե՛ս փախավ...
 — Ծա՛տ է ծաղրադիր
 Ու կատակարան,
 Վա՛յ, կրակ չուտի
 Էդ Փոկաս տղան...
 — Բնույթքն է ուրախ,
 Ուրախ է ու տաք...
 — Ո՛նց հոհոացրեց
 Մի ամբողջ Թոնդրակ...
 — Դե, աչքներդ լույս,
 Փոկասը եկավ...
 — Սրտիկդ եկավ,
 Ծովիմար սիրուն...
 — Որդեկդ եկավ,
 Արմաղան մարե...

— Վա՛յ, նրա եկած ճամփիմ ես մատաղ,
 Կարոտից ջուր են աչքերս դառել...

Արմաղան մարեն պոկվեց իր տեղից,
 Փեշերը հավաք, վազեց ընդառաջ,
 Վազեց Ծովիկը նրա հետևից,
 Բայց գոռաց հետվից Փոկասն ահառած.
 — Չէ՛, չգաս, մարե, Ծովիմար, չգաս,
 Ով ինձ մոտենա, մա՛ր է արդարև...

— Աչքերս կուրման, ծովել է տղաս...
 ✓ — Չեմ ծովել, մարե, վարակ եմ դառել...

Թոնդրակը կանգնել,
 Թոնդրակը լռել
 Ու չի հասկանում
 Թոնդրակը ոչինչ...
 Փոկասը հևում,
 Խոսում է այսպես
 Ու ծվատում է
 Ամռան օրը ջինջ.

— Այդ Ծումբա վանքում ինձ կալանեցին,
Աղվեսադրոշմ ինձ խւրանեցին,
Դրին գելարան, գանահարեցին,
Հանց քար քաղեցին,
Հանց հող մաղեցին,
Հետո նետեցին ինձ քորոտանոց,
Էլ Փոկասը չէ, մա՛հն է ձեր դիմաց... ✓

— Հե՛յ վախ, մարել են մի թոնդրի թեժ քոց,
Տնակս են ալրել, թափել վեր հիմաց:

— Էդ Քունձիկն արեց... Աստվա՛ծ, փառքդ շատ,
Բռնեցի դրան ու էնքան պագի,
Որ, ակն ընդ ական, ատամն՝ ատաման,
Իրեն էլ տվի թույնն իմ վարակի:

— Ա՛խ, երազ տեսա, նենգավոր երազ, ✓
Օձ մի դեպի քեզ կու գար գալարիկ,
Կանչեցի ,ասի, ա՛րտ մտիր, տղաս,
Արտը բարիք է ու օձը՝ չարիք,
Օձը արտի մեջ չի կարող սողա...
Ծուտ արա, ասի, արտերը փախիր,
Բայց տո՛թն էր տվեց, կրա՛կն էր, վառեց,
Ծով արտը դարձավ մի բուռ սև մոխիր,
Եվ օձը եկավ, գալարվեց, լարվեց,
Թռավ քեզ վրա, ու մոխսս մարեց...

— Երազդ ելավ, մարե, ա՛խ, մարե,
Օձի սև թույն է արյունս դառել...
Բորոտանոցից գիշերը փախա,
Ծամփան բռնեցի Թոնդրակա սարի,
Մեռնել է՝ մեռնել, ասացի՝ արի
Երթամ ու մեռնեմ Թոնդրակա լանջին,
Մեր պաղ ջրերի ձայնն իմ ականջին,
Մեր ծաղկունքի մեջ, մեր սեզ ու ցողի,
Մեկ էլ հոտմ առնեմ մեր անուշ հողի
Ու մեկ էլ լսեմ՝ ինչպես է շաչում

Թոնդրակա սարի կրակը անշեջ:
Մեռնեմ, ասացի, ազատության մեջ..
Դե՛, շենացիներ, մի բահ տվեք ինձ...

— Բահն ինչի՞դ է պետք...

— Տուն պիտի շինեմ

Ու այստեղ ապրեմ հուր-հավիտենից:

Փոկասն առավ բահն ու փորեց,
Փորեց ձևով գերեզմանի,
Արտասուքով հողը ցողեց
Ահեղ ողբը Արմաղանի:
Իսկ շենացիք լուռ են, կարծես
Մահտուն լինի ու մահվան ծես:
Փորեց Փոկասն իր սուր բահով,
Ակա ելավ, կանգնեց ոտի.

— Դե՛, շենացիք, մնաք բարով,
Մահը մեջս է, մեռնեմ պիտի...
Մնաս բարով, անուշ մերիկ,
Ծովիկ, հոգի՛ս, չլաս սրտում...

Ու դաշույն մի շողաց կեռիկ,
Խոր մխրճվեց նրա սրտում:
Նա երերաց արյունվիկ
Ու փոսն ի վար ընկավ լոիկ:

Սմբատը ելավ, Սմբատը կանգնեց

Մի քարձր քարի,

Ու ձայնը հնչեց հանց ահեղ մի զանգ.

— Ի զե՛ն, շենացիք, հատուցենք չարին,
Ի զե՛ն, եղբայրներ, արևագալի՜ն՝

Դեպի Ծումբա վանք...

— Ի զե՛ն, օ՛ն, ի զե՛ն...

— Ակն ընդ ական...

Ու որոտում է սարը Թոնդրակա:
Թոնդրակա սարի այդ որոտ-ձայնի՜ն
Հյուսվում է ահեղ ողբն Արմաղանի.

— Ելի՛ր, որդի, ա՛խ, ելիր վեր,
 Հերիք պառկես անուշ քամուն, ✓
 Ելի՛ր, մայի՛ր, քո ախպերներ
 Կոիվ կերթան դեմ թշնամուն...
 Ա՛խ, չէ, Փոկասն իմ չի մտել,
 Ինչքան վարդ կա գլխուն դրել,
 Մանուշակի անուշ հոտին
 Քուն է մտել կանաչ խոտին,
 Հիմա կելնի, կառնի իր սուր,
 Կոիվ կերթա հանց ազնավոր...

ԳԼՈՒԽ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

— Տեր ամենատես և ամենագութ և ամենասեր,
 Դու լույս անսպառ, անսպառ շնորհ, անսպառ մերում,
 Ներիր արդ, ներիր քո Սմբատ անուն ծառային նվաստ,
 Որն այս պանծալի ու ահեղ գիշեր,
 Պանծալի օրվա և ահեղ օրվա զալստից առաջ
 Այս լեռան վրա քեզ հետ մերձեցալ
 Եվ գրուցել է կամենում մի պահ:
 Ո՛վ անճառելի, շնորհապարտ եմ ես քեզ հավիտյան,
 Զի ինձ ընտրեցիր դու բյուրերի մեջ
 Եվ իմ հողեղեն այս էության մեջ
 Քո աստվածային կրակը դրիր
 Եվ ինձ կոչեցիր, որ առաքյալը դառնամ ճշմարտի:
 Շնորհապարտ եմ ես քեզ հավիտյան այն պահի համար,
 Երբ իմ հոգու մեջ լույսի հիասքանչ բոցկում եղավ,
 Եվ այդ լույսի մեջ ինձ տեսանելի եղավ ամեն ինչ:
 Ես տառապանքով մաքրված հոգուս ցուանքը տեսա,
 Ես ճաշակեցի ինքնաճանաչման վայելքը վսեմ
 Եվ ըմբռնեցի ինքնագոհումի բերկրությունը սուրբ...
 Եվ չկար մարմին, կար միայն հոգի՝ թեթև, անարատ,
 Չկար տառապանք, կար միայն ցավի անկսկիծ վայելք,
 Եվ չկար երեկ, վաղվա օր չկար,
 Կար մի անսկիզբ ու անվերջ խորհուրդ
 Եվ դու կայիր, տե՛ր...

∠ Եվ սեր էիր դու...)

Եվ քեզանով է ներշնչվել, գիտեմ, կավը մարդկային
 Ու քո կերպարանքն ստացել, աստված:
 Մա՛րդը... Դու նրան ծնեցիր հողի մի բուռ շաղախից
 Եվ սակայն նրան երկվորյակ արիր աստղը երկնքի,
 Որ նա հողի պես արարչագործմամբ գաղտնիքն իմանա
 Եվ աստղի նման ճաճանչավորվի իր բարձրության մեջ...
 Եվ ապա նրան, ո՛վ շուալ, տվիր աշխարհը արար,
 Տվիր արևի գթությունը մեծ ու անանձնական,
 Տվիր անձրևի շնորհը մաքուր,
 Շնչառությունը տվիր հողմերի
 Եվ ծանր հասկի բերկրանքը խոնարհ
 Եվ պտուղն առողջ և բույրը խոտի
 Եվ աղբյուրների բխումը պայծառ ու ինքնանվեր
 Եվ արտույտների կտուցից կախված երգերը բարի
 Եվ արծիվների թևերի բախումն օրինակելի
 Եվ ճծույզների մարմնի մեջ ապրող հողմը գեղեցիկ,
 Գարնան ամպրոպի որոտը տվիր
 Եվ կայծակների մահը լուսավոր ու մեծասքանչ
 Եվ ջրվեժների անկումը հպարտ,
 Տվիր ծովերի կապույտը գորեղ
 Եվ ինքնավայել հպարտությունը լեռնագագաթի
 Եվ սերը տվիր...
 Նա՛ է սերմի մեջ մոլեգնում ահեղ
 Եվ բողբոջի մեջ նրա խորհուրդն է անիմանալի:
 Եվ դու այդ սիրով լիովի լցրիր մարմինը մարդու,
 Սիրո հրաշքը խառնեցիր նրա ամեն հյուլեին,
 Նրա ձեռքերում սերը դարձրիր քնքշանք ու գորով,
 Շուրթերի վրա դարձրիր համբույր,
 Երակների մեջ՝ արյան ընդվզում
 Եվ ունկերի մեջ՝ անհուն մեղեդի...
 Եվ այդ ամենը, ով շնորհաբաշխ, դու մարդուն տվիր,
 Որ նա աշխարհում քո մրցակիցը դառնա արդարև
 Եվ դառնա հպարտ ախույանը քո:
 Եվ սակայն, ավա՛ղ, արծիվը վերից հեգնում է մարդուն,
 Եվ գայլը անգամ հեգնում է վարից,
 Զի չի հոշոտում արծիվը արծվին,
 (Եվ գայլը գայլին, ո՛չ, չի հոշոտում...

Եվ մա՛րդը սակայն...

Տե՛ր, գիշեր է արդ,

Եվ գիշերային այս լռության մեջ բոլոր կողմերից

Ալերախում է համր ձայների մրրիկը ահեղ...

Անուրդի հանված ազատությունն է մոռնում անգոր,

Եվ առևանգված սերն է հեծկլտում տատրակի նման,

Թիապարտության հառաչն է ձգվում ընդերկար ու խուլ,

Խարազանների կսկիծն է ոռնում սպիների մեջ,

Եվ վրճում են ուրուկված ձիեր,

Եվ ամորձատված բողոքն է նվում...

Տեր, այդ ձայների ձիգ հանգույցն եմ ես

Եվ խիտ մրրիկն եմ ես այդ ձայների:

Եվ ահա հիմա այս լեռան վրա

Պանծալի օրվա և ահեղ օրվա ծագումից առաջ,

Ես իմ աղոթքն եմ առաքում առ քեզ

Եվ աղերսում եմ՝ լե՛ր ինձ օգնական,

Որ սանձազերծեմ ձայներն այդ բոլոր

Եվ ոտքի հանեմ մրրիկը նրանց:

Թող այդ մրրիկը սրարշավ անցնի հայոց աշխարհով,

Շառաչով բացի դարպասները փակ

Եվ ծխնիները տեղահան անի,

Թող զնդանների երկաթը ճկի իր ձեռքերի մեջ,

Իր շնչով վանի գոլն այս ճահճահոտ

Եվ օտարաճուտ խորշակը վանի:

Թող հայոց աշխարհն արշալույս շնչի

Եվ արտաշնչի մորից արշալույս...

Թող սեղան բացվի հանուրի համար,

Եվ ազատության խմիչքը դրվի սեղանին այդ բաց,

Եվ դրվի սիրո սնունդը արդար:

Թող մարդու սրտի մաքուր խորանում

Սերը ծնկաչոք իր աղոթքն անի,

Իր խունկը ծխի խիղճը անարատ,

Եվ բարությունը անի պատարագն իր երկնամկեր:

Տեր ամենագութ և ամենատես և ամենասեր,

Դու լույս անսպառ, անսպառ շնորհ, անսպառ ներում,

Ներիր ինձ, ներիր, թե այս պանծալի ու ահեղ գիշեր,
Պանծալի օրվա և ահեղ օրվա ծագումից առաջ,
Նաև իմ մասին գրուցեմ քեզ հետ
Եվ ողորագին աղերսեմ ես քեզ.
Վերադարձրու, տուր իմ սերը ինձ,
Ոչ ոք չգիտի, ու լուկ դու գիտես,
Որ ինձ համար ես նրան արարել
Եվ կյանքի կոչել իմ արյան կանչով.
Որ նրա մեջ եմ հաղորդվում, ով տեր,
Աղերսն իմ արյան և քո արարման հրաշքը վերին...
Տո՛ւր ամենեցուն ինչ որ աղերսեն նրանք քեզանից,
Ինձ այս սշխարհում նրա շո՛ւնչն է պետք...

ԳԼՈՒԽ ՏԱՄՆԵՐՈՐԴ

Արևն արդար ելնում դանդաղ
Ու մի ճարտար ծաղկողի պես
Վաղորդայնի գունատ ու գորշ մագաղաթին
Արշալույս է ծաղկում ահա:
Արևելյան կողմ աշխարհի որդան կարմիր է նա ներկում,
Լերանց ձյունոտ գլուխներին լուսապսակ դնում սրբի,
Լույծ ոսկի է քսում դանդաղ բարդիների տերևներին
Եվ ջրերին լաջվարդ փռում:

Արշալո՛ւյս է... Եվ Թոնդրակա ժայռերի մեջ
Զրնգում է զարթնած քամին:
Արշալո՛ւյս է... Եվ Թոնդրակա լանջերն ի վար
Նծույգները արդեն հևում,
Սնթակներով հողն են պեղում
Եվ սպասում հրամանին:
Արշալո՛ւյս է... Եվ Թոնդրակա զնգուն քամին
Իր հետ տանում, լանջերն ի վար ձգում է ձիգ
Որոտմունքը հրամանի.
— Ի զե՛ն, հառա՛ջ, թոջդրակեցիք...

Եվ պայտերը կայծի խրճեր հանում քարից,
Ապառաժից հուր են հանում ու խանձահոտ

Եվ պայտերը ծեծում ամռան գետինը չոր,
Խուլ վնգոց են կորզում հողից,
Կորզում մի խուլ, ահեղ մի քոթ:
Եվ քաշերը նծույգների ալեվետում
Ու փոխվում են ծփուն բուքի
Եվ քաշերը նծույգների հետ են նետվում
Ու խառնվում հեծյալների
Մազ-մորուքին:

Ծումբա ճամփան ոլոր-մոլոր՝
Թոնդրակն ի վար ձգված պարան,
Ծումբա ճամփով վարգում են խոլ
Նծույգները փրփրաբերան...

Ծումբա ճամփան վնգում է խուլ,
Տնքում են խուլ գետին ու քար,
Եվ փոշին է Ծումբա ճամփի
Զգվում դեղին հառաչի պես,
Հորանջի պես ձգվում երկար...

Զնգուն քամին իրենց սուր-սուր ունկերի մեջ,
Արշալույսը խոնավ ու սև ունգների մեջ,
Նծույգները սուրում են ձիգ,
Պայտերի մեջ աստղ է թարթում, աստղ է հանգում,
Եվ ալեբախ ագիների սև հորձանքում
Մրրիկ կա սև ու գեղեցիկ...

Ծումբա ճամփան ոլոր-մոլոր՝
Թոնդրակն ի վար ձգված պարան,
Ծումբա ճամփով վարգում են խոլ
Նծույգները փրփրաբերան,
Նծույգները ահիպարան
Եվ խատերախ
Եվ խատերախ...

Իսկ վանքը հեռվում սև ծանրությունը քարափին դրել,
Իր սուր գմբեթը միտել է երկինք ու հոգնած լուել:

Արևագալի երկնքի վրա
Վանքը՝ գիշերվա կոփածո բեկոր,
Արևագալի լույս դեմքի վրա
Վանքը՝ սև խոկում
Ու ծանր մի խոֆ:
Վանքը՝ քարակոփ, վանքը՝ քարակոտ,
Ապառաժակերտ,
Վանքը՝ պարսպած ու պղնձադոտ՝
Ամենի մի բերդ:

Ծագող արևի ցուքերն առաջին
Դիպել են վանքի պղնձե խաչին
Եվ հրդեհել են կապույտի մեջ բաց,
Թեքվել են հետո, առել գմբեթին
Սև ստվերներ են տապալել գետին,
Փաթաթել վանքի ոտքերին մամուռ:

Տատրակներն ահա իրարու ետև
Վանքի գմբեթից վեր թռան թեթև
Ու կապույտի մեջ թևահարեցին...
Սակայն երկնքից շանթակերպ մի ցին
Զարկեց, մխրճվեց լույսի երամի մեջ
Ու իր որսն առած լեռները թևեց:

Իսկ վանքի բակում մի հայր Ուխտանես
Յոթն անգամ ահով դեմքին խաչ հանեց.
— Տե՛ր, փրկյա չարեն, ժամն է տարածամ,
Զի վանքիս գլխին չարիքն է դաժան
Պտտվում որպես գիշակեր մի ցին:
Հայր Սիմավոնին զնդան նետեցին
Ու դողում են ես ահից չարագույժ,
Օ՛ր, ժամանակս զարհուրիկ է հույժ...
— Բարի առավոտ, Ուխտանես եղբայր,
Ինչպես ըմբոշխնեց հոգին քո արդար
Նինջն այս գիշերվա...

— Ազարիա անգին,
Մերկ ծնկներին տակ չեչաքար դրել

Եվ գիշերն ամբողջ ես ողորթագին
Աղոթք եմ արել և ապաշխարել,
Զի չեմ հասկանում անցքն այս աշխարհի,
Խիղճս ինձանից խոռվել կարի,
Կեղեքում է ինձ անողորմաբար...
— Կամաց զրուցիր, Ուխտանես եղբայր,
Քունձիկն է գալիս...

— Անե՛ծք այդ չարին,
Անեծք մատնության այդ նենգ ծառային...

... Ծումբա ճամփան ոլոր-մոլոր
Թոնդրակն ի վար ձգված պարան,
Ծումբա ճամփով վարգում են խոլ
Նծույգները փրփրաբերան:
Նծույգները՝ բնագոյ ու կիրք,
Նծույգները՝ ձգված մկան,
Նծույգները լույսերի մեջ արեգական
Վայրի թախիծ, ոխ են վայրի,
Նծույգները բռնել ճամփան դաշտավայրի
Ու սլանում են սանձակոծ,
Սլանում են ահիպարան
Ու խստերախ,
Ու խստերախ...

Եվ շեներից Հերյան, Գետափ ու Դալարիս
Հեծյալներ են, հեծյալներ են ահա գալիս
Ու խառնված խոլ հեղեղին,
Դոպում, ծեծում
Ասպատակում
Վաշտը ուղիք
Եվ սլանում են սանձակոծ,
Եվ սլանում են ահիպարան...

... Իսկ վանքը հեռվում դեռ առավոտյան աղոթքն է ծամում,
Իսկ վանքը հեռվում միտում գմբեթով ու վեր է տանում
Իր ծանրությունը սև ու կոփածո,
Մրմունջն իր խոռով ու խաչն աստծո...

Իսկ վանքի բակում Քունձիկ արեղամ
Ջայնում, ճշում է դեռ փրփրաբերան,
— Հավաքվե՛ք, հայրեր...

Այս վանքի վսեմ գմբեթների տակ,
Ուր մեր լուսեղեն աղոթքն է ծորում,
Ահա ես կրկին ի հայտ եմ բերել
Հերձվածողական մի նոր խմորում...

... Ծումբա ճամփան՝ դաշտի միջով
Թռչող սլաք ու թռչող նետ,
Ծումբա ճամփան դաշտի միջով
Մտասկետ ու ակնդետ
Սուրում է վանք:

Նծույգների աչքերի մեջ
Արեգակ է, շանթ է ու բուց,
Նծույգների երա՛սնել ից
Խլում փրփուր ու վրնջոց,
Բաշերին է քամին խառնում:
Օդում սրեր են սավառնում
Եվ սրատում սույլը օդի,
Եվ պայտերի դոփյունը բամբ
Փոխվում ահեղ մի որոտի,
Ահագնանում,
Հասնում է վանք...

Իսկ վանքի բակում մի հայր Ուխտանես
Դեմքին լոթն անգամ նորից խաչ հանեց.
— Տե՛ր, փրկյա չարեն, ժամն է տարածամ,
Այս ինչ ամպրոպ է զարհուր ու դաժան,
Ինչ որոտմունք է երկնքից ծավի,
Արա՞բն է արդյոք ելել արշավի...

Եվ վանականի սարսափած տեսքով
Հանկարծ բակ խուժեց ճիչ մի բամբ ու ձիգ.
— Թոճորակեցի՛ք եմ,
Հե՛յ, թոճորակեցիք...

— Դարպասը ծածկե՛ք,
Դրեք փակ ու նիզ...
— Գալի՛ւ եմ հեծչալ,
Գալիս սրամերկ...

— Զանգե՛րը հարեք...
— Զանգե՛րը հարեք...

Ասես լեռներից գլորվել մի վեմ
Ու շառաչում է խորունկ անդհդում...
Վանքի պղնձե դարպասների դեմ
Շինականների որոտն է թնդում:

Զանգերը վանքի՝
Զանգեր ծանր ու ձուլլ,
Զարկում են, զարկում,
Զարկում տազնապով,
Մերթ ասես բեկված, հառաչում են խուլ,
Մերթ շառաչում են ամենի թափով,
Մերթ հորդորում են ասես լալագին,
Մերթ կերկերում են, մարում են օդում,
Մերթ զնգում վսեմ ու տառապագին,
Մերթ մաքո՛ւր, մաքո՛ւր աղոթք են ոգում:

Եվ ոամիկների ոխը խելահեղ
Զարկո՛ւմ է, զարկո՛ւմ, զարկո՛ւմ է սաստիկ...
Պղնձափահան դարպասը վանքի
Մոնչում ահեղ,
Երեք է գալիս,
Ընկնում է թավալ ու դիտապաստիկ ..

Բաց է դարպասը...
Ու կամարի տակ
Կուռքի պես ծանր, կուռքի պես շիտակ
Կանգնել, լռել է վանահայրը ծեր,
Կանգնել կորովի, կանգնել փառահեղ,
Կանգնել է գունատ, վսեմ ու ահեղ
Եվ զույգ թևերն է օդում տարածել:

Իսկ մրա ետև
Վանականները ծունկի են չոքում
Ու կոկորդաձայն աղոթք են ոգում:

Զարկո՛ւմ են, զարկո՛ւմ զանգերը վերից,
Եվ սևահանդերձ վանականների
Աղոթքն է հառնում,
Ասես բեկբեկուն լույսեր են բխում
Նրանց սևերից
Եվ ալիք-ալիք երկինք համբառնում:
Հեղեղն ընկրկել հևում ծանր ու խոր
Ու երերում է որպես երկմտանք.
Եվ որոտում է ձայնը վանահոր.
— Մոլորյալ գառներ,
Ձե՛ք խուժի դուք վանք...

Ձե՛նք խուժի, հա՛-հա՛...

Եվ հեղեղից
Նախ վանահոր ծունկն է ծալվում,
Եվ հեղեղից
Կուռքի նման վար տապալվում,
Ընկնում է լուռ ու անմոռունչ...

Վանքի բակում
Պտուտահողմ,
Վանքի բակում
Խորշակաշունչ
Մթին մրրիկն է մոնչում,
Վանքի դռներն են ճոնչում,
Ծխնիներն են գալիս թավալ.
Ու հեղեղն այս ծանրածավալ
Օրորվում է վանքի բակում,
Գնում է ետ,
Գալիս առաջ
Ու մազլցում զանգակատուն...
Տառարակները տազնապահար

Ու սարսափած,
Դուրս եմ թռչում երամ կապած
Ու վերանում երկինքը ծով:

Մի զարհուրիկ դղրդոցով,
Մի զարհուրիկ ծուխ ու բոցով
Ծանր զանգեր
Ու ձույլ զանգեր
Քարե պատով վար շառաչում,
Հառաչում եմ պղնձաձայն,
Ապա բեկոր-բեկոր՝ տնքում...

Քար է զնգում,
Որմ է զնգում,
Փռչին կանգնում է երկնքում
Ու բռնում դեմքն արեգակի...

Վանքի բակում
Պտուտահողմ,
Վանքի բակում
Խորշակաշունչ
Մթին մրրիկն է մոնչում,
Վանքի ողերն եմ ճոնչում,
Ու որմերն եմ գալիս թավալ...
Վանքի բակում ավեր, ավար,
Ո՛խն է պարում վանքի բակում ..

Օրը հոգնած աչքն է փակում...

Եվ մութն արդեն անդունդներից ելնում դանդաղ
Ու մի ճարտար ծաղկողի պես
Խամրող օրվա գունատ ու գորշ մագաղաթին
Մայրամուտ է ծաղկում ահա:
Արևմտյան կողմն աշխարհի
Արյամ գույնով է նա օծում,
Մով է ներկում հովիտ ու հանդ,
Իսկ ավերակ վանքի մոայլ բեկորների՞մ
Սևի հառաչն է նա փռում...

... Դեպի վանք բերող կածանով անձայն
Քայլում է դանդաղ այլակերպ մի այր,
Հագին ձորձեր են, մորուքը՝ ծածան,
Ու շուրթին՝ մի խոսք.
— Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, վա՛յ...

Խոսք չէ, այլ հառաչ,
Զայն չէ, այլ կական,
Ծունչ չէ քերանին,
Այլ գեհեհական
Ծենձեր է ու մուխ...

Կանգնում վանքի մոտ, իր շուրջը նայում,
Ապա պտույտ է անում այսահար
Ու զարհուր ձայնով նորից է վայում.
— Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, վա՛յ...

Ավերների մեջ պտույտ է տալիս
Եվ ճանապարհով սլանում է վար:
Իսկ հեռու հեռվից դեռ ձայն է գալիս.
— Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, վա՛յ...

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍԵՄԵԿԵՐՈՐԴ

Լրած լուսինը
Թոնդրակա սարի թիկունքից ծաթել,
Ապառաժ քարի մամուռն արծաթել,
Արծաթե թելեր
Ու բոժոժներ է կախել անհամար
Մաարենու մացառն ու թփերն ի վար:

Լուսնկալույս է...
Ննջում են հանգիստ լեռները խոնջած
Ու լոկ աղբյուրն է զնգում դիմացի,
Մուգ երկնքի մեջ
Կաթնծիրն ասես ճյուղ է բողբոջած,
Որ պիտի ոսկե ծաղիկներ քացի:

Լուսնկալույս է,
Լուսնկա գիշեր,
Լեռները ասես
Մի հրաշալի աղոթք են հիշել
Եվ անդունդների կապույտ կոկորդոզ
Վեր են առաքում...
Եվ սիրտն է զարկում...
Տագնապի ժամին
Ու տարածամին
Այդպես տագնապած,
Այդպես ահարկու
Իր զարկն էր զարկում
Զանգն իրենց վանքի...

Հիմա աշխարհը անջում է հանգիստ,
Ու սիրտը միայն,
Իր սիրտն է զարկում:
Ծուրթերով ասաց.
— Չե՛մ գա, չէ, չգաս...
Աչքերով ասաց.
— Ա՛խ, կգամ, արի...
Ծուրթերը սուտ են,
Ա՛խ, շուրթերը չար,
Աչքերը ճիշտ են,
Աչքերը բարի...
Հոնքերի խաղով,
Աչքերով բարի,
Նա ասաց՝ կգամ...
Նա ասաց՝ արի...
Ասաց ու չկա:

Ծունկի եկ, ծունկի,
Ով դու կարգալույծ Տիրայր արեղա,
Լեռներն այս քեզ հետ թող ծնկի չոքեն,
Քեզ հետ աղերսի խոսքերը ոգեն,
Ու Սուփին կգա:

Սպասումի մեջ սառել են ասես
Աչքերն աստղերի
Ու էլ չեն թարթում,
Սպասումի մեջ շուրթերն ականա
Աղոթք են կարդում,
Օ՛, ոչ, աղոթք չէ, տա՛ղ է գվարթուն.

— Աչքերը սև, սև ծովեր են գիշերային,
Հոնքերը սև, սև տաճարի կից կամարներ,
Լույս երեսից լույս է կաթում արեգական
Շրթունքներից վարդ է կաթում ու վարդիթեր:
Ծոցիկը լույս լեցուն է լույս շուշաններով,
Մեջքը ճկուն ու բարունակ մի նշենի,
Զայնը ասես տավիղի ձայն է քնքշաթով,
Քաղցրանվագ, աստվածային, շարժվարժենի...
Ծաղիկ ծոցով կույսն այդ ծովաչ
Ծաղկանց ծափի ու ծիրանի
Ծովերի մեջ պսակ հյուսում
Ու ճեմում է թեթևաքայլ:
Ճեմում է նա ու նոճու պես
Ճոճում իրանն օձաճապուկ ու հույժ ճկուն,
Ճեմում է նա ու շուրջբոլոր
Ծաղկանց ծովն է ծիրանածիր
Ծիածանվում ու ծավալվում ծավեժավալ...

... Բայց սեզի միջով
Մոլորված հովի ծվեննե՛ր անցան,
Թե՛ քարայծ անցավ մոտիկ կածանով,
Հնչեցին ասես
Մասրենուց կախված բոժոժներն արծաթ
Ու դողանջեցին աստղային ձայնով:
Քարափից քարափ, կածանից կածան
Ասես արևի ալիքներ անցան,
Լույսեր ծփացին,
Ու լույսերի մեջ
Քայլեց սիգանձ
Ու եղեգնամեջք

Նա՛ արյան կանչը,
Աղերսն իր արյան,
Ամենավերին
Հրաշքն արարման...
Կանգնեց նա բոքիկ
Ու մերկ թևերով,
Եվ այից առած
Կոնքաձևերով,
Շապիկը պատռող
Կրծքով իր հասուն,
Կանգնեց՝ տենչալի,
Հլո ւ, երազո՛ւն...

Թոնդրակա սարի քառերը տաք են,
Ու մամուռը տաք,
Դեռ միջօրեի տաք արեգակն են
Իրենց մեջ պահում,
Ու երբ սահում է հովը կապուտակ,
Հովի հետ ասես արև է սահում:

Ինչ-որ հրեղեն
Խոսքեր խոսեցին
Աստղերն իրար հետ...
— Ա՛խ, Սոփի, հոգեկ.
Թող օրհնյալ լինի
Քո գալուստն հավետ:

Լուսնկալույս է,
Հայտնության գիշեր,
Լեռները ասես մի հրաշալի
Աղոթք են հիշել
Եվ անդունդների կապույտ կոկորդով
Վեր են առաքում:
Գիշերը մեծ է, գիշերն ահարկու:

Աղջկա բարակ շապկի տակ ասես
Բոց է ու անթեղ,

Աղջկա բարակ շապկի տակ ասես
Հրդեհ է ու կայծ,
Այդ հո՞վն էր արդյոք, որ հանկարծ կրծքի
Կոճակը քանդեց,
Ու լուսնյակի դեմ ու լուսնյակի պես
Ծուցլաց հանկարծ
Ստինքն աղջկա...
Աղոթք են փնտրում,
Աղոթք են փնտրում
Ծուրթերը այրվող,
Բայց աղոթք չկա:

Ձեռքերը դողդոջ
Սահում աղջկա մերկ ուսերն ի վար,
Ու կոնքերին են կարոտով փարվում,
Ձեռքերը դողդոջ
Ելնում աղջկա գալար մեջքն ի վեր
Եվ կրծքի վրա
Այրվում են տեղով ու խելագարվում:

Ծունկի եկ, ծունկի,
Այս լեռներն անգամ թող ծունկի չոքեն,
Եվ անդունդների կապույտ կոկորդով
Փառաբանության խոսքերը ոգեն:

— Օրհնյա՛լ լինես դու,
Եվ զարմանալի հայտնությունը քո
Թող օրհնյալ լինի,
— Օրհնյա՛լ լինես դու
Եվ շնորհաբաշխ մեղանչումը քո
Եվ մեղանչումը իմ աստվածահաճ
Օրհնյալ լինեն թող...

Թե Սողոմոնը մեզ տեսներ մեկտեղ,
Մեզ պիտի օրհնել.
Եվ ասեր պիտի,
Որ դու Սարոնի ծաղիկ ես չքնաղ

Եվ հովիտների շուշան ես մաքուր...

Օրհնյա՛լ լինես դու,

Եվ քո մարմինը թող օրհնյա՛լ լինի,

Եվ քո մարմինը թող օրհնյա՛լ լինի...

Թոնդրակա սարի քարերը տաք են,

Ու մամուռը տաք,

Դեռ միջօրեի տաք արեգակն են

Իրենց մեջ պահում,

Ու երբ սահում է հովը կապուտակ,

Հովի հետ ասես արև է սահում:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՄԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ

— Ա՛յ որդան կարմիր, կարմիր, կրմզի...

— Դ՛վիմի մահո՛ւդ...

— Քիրմանի խաս շա՛լ...

— Այստե՛ղ համեցեք, ով գնել ուզի
Ծեմաց աշխարհի մետաքսը անծալ...

— Վանա՛կն շողուն...

— Ոսկե մատանի՛ք...

— Այրարատ երկրի գինի՛ կեցարար...

— Աշնակի ժանիք, աշնակի ժանիք,

Սիրո միակ դեղն աշխարհում արար:

Վա՛յ նրան, ով որ սիրո տեր լինի

Եվ այս ժանիքից զույգ մի չգնի,

Չտանի դնի արեգակի տակ,

Ապա հավանգում չծեծի բարակ

Ու, գինուն խառնած, չտա սիրածին...

— Լսե՛լ ես, եղբայր, թե ինչ է արել

Սմբատ կոչեցյալ Ջարեհավանցին...

— Լսել եմ, այո...

— Եվ սակայն գիտե՞ս ինչպես է արել,

Ասում են, լոկ մի խոսք է բարբառել,

Սրբազան մի խոսք, ու այդ խոսքի հետ

Յնցվել են վանքի հիմերն ու գմբեր,
Եվ որմերն ամեն կողմ ու վիմաքար
Խարխուլել իսկույն ու թափվել են վար...
— Սուրբ է, հիրավի, սուրբ է դա, ելքայր...

— Վանա լավ տառե՛խ...
— Աղ է, Կողբա ա՛ղ...
— Խաղող, ընտիր է, Վաղարշապատի...
— Հեյ, գարիս գցեմ, բախտ բացեմ, հե՛յ, բախտ
Ու մեկնեմ ստույգ գիրը ճակատի...

— Լսե՛լ ես, արդյոք, եղբայր իմ Աբել,
Պատահմունքը նոր...
— Ոչ, ի՞նչ պատահմունք...

— Թոնդրակա շենի գյուղացիք թափել
Եվ ավերել են Ծումբա վանքը սուրբ...
— Իրա՛վ ես ասում...

— Քանդել, ավարել
Ու տեղն էլ վեցկե գութանով վարել...
— Տե՛ր, դու մեզ վերից փրկությունդ տաս,
Այդ թոնդրակեցիք գունդ են գողերի,
Ծների շարք են ու դների դաս:

— Հաշի՛շ, լավ հաշիշ, ով որ ցանկանա
Հյուր գնալ ջեննեթ, թող ինձ մոտ գա նա...
— Արմա՛վ, ընտիր է, Արաքստանա...
— Այրարատ երկրի սերկևիլ ու նո՛ւտ...
— Ծաղկոտնա մե՛ղր, իսկը մանանա...
— Դավրեժա չամի՛շ, լույսի պես մաքուր...

— Մատյա՛ն վաճառեմ, «Պատմություն հայոց»,
Կա և Մովսեսի և Փավստոսի...
Վաճառեմ նաև ես «Եղծ աղանդոց»,
Մատյանը Եզնիկ փիլիսոփոսի:
— Եվ սակայն չունե՛ս Զարեհավանցու
Գիրը, որ կոչի «Բանք ճշմարտության»...
— Կամա՛ց գրուցիր...

— Ծար շապիկացո՛ւ...
Ալ կարմիր թավիշ ու քող հարսնության...

Ալիք է տալիս, ծփում է շուկան,
Ծփում է շուկան, հևում ու տնքում:

Ծուկա է մտնում մի թշվառական
Վիզն ի վար կախված
Զանգակ մի զնգում...
Զը՛նգ հա զրընգ,
Զը՛նգ հա զրընգ...
Զանգն է զնգում,
Խոսում ասես.
— Բորոտ եմ ես,
Ինձնից հեռու,
Բորոտ եմ ես...

— Հեյ, հեռու կացեք,
Ասւլարեզ բացեք,
Մեծ գերեվաճառ Ալ-Իբն-Մանսուր
Իր գերիների ստվար բազմությամբ
Մտնում է շուկա...
— Ալլահն իրեն հետ, թող բարով մտնի,
Հարեմիս հարմար, տեսնես, կին չկա՞...

— Սադափե կոճա՛կ, սադափե կոճա՛կ...
— Սեկե ալ կաշվից մույկեր ու մուճա՛կ...
— Մշո ցորենի լավաշ հա՛ց ընտիր,
Մեկ գրիկն արժե լոկ կես դահեկան...
— Գերիներն եկա՛ն...
— Գերիներն եկա՛ն...

Նախ շուկա մտավ արաբն առնացի
Եվ այսպես խոսեց նժույգի վրա.
— Չկա այլ աստված ալլահից բացի,
Եվ Մուհամեդն է մարգարեն նրա...
Ով Մանազկերտի ազնիվ ժողովուրդ,

Ընտիր ապրանք եմ բերել քեզ համար՝
Տղաներ պարթև, գործի մեջ հմուտ,
Աղջիկներ սիրուն, մանկունք անհամար...
Եկեք, սակարկեք, ջոկեք ու ընտրեք,
Ձեզ համար ծառա այլ տեղ մի փնտրեք,
Այլապես վաղը խումբն այս գերեվար

Շարժեմ պիտի վար,

Մինչև Դամասկոս...

— Ալ-Իբն-Մանսուր, ի՞նչ արժե, ասա,

Այս մանկահասակ, վտիտ հայունի՜ն:

— Հինգ հարյուր դիրհեմ, շեյխդ սրբազան:

— Հինգ հարյուր դիրհե՛մ... գին ասա դու, գին:

— Մի՞թե չես տեսնում, շեյխդ պատվելի,

Որ աստվածային գանձ է այս գերին,

Նայիր դու հապա նրա աչքերին,

Ասես աչքեր են լեռան գագեղի,

Հապա հասակին նայիր նազելի,

Նոճի է ասես, ջենների մոճի,

Իսկ կուրծքը դեռ նոր պիտի բողբոջի:

Չի անցնի անգամ մի երկու տարի,

Ու քո հարեմը նա կզարդարի

Իր շնորհներով աստվածապարզ,

Գնի՛ր, շեյխ, գնի՛ր,

Այսպիսի ընտիր ապրանքի համար

Հարկ չէ սակարկել:

— Հե՛յ, լսեք, լսեք,

Ես Գոգիկ Ծիլենց բաժրարս կրկին

Ազդարարում եմ բաժը տերունի՝

Սալ ու գրաստով բերված ցորենի

Բաժն այսուհետև տասնհինգ արծաթ,

Իսկ մսի բաժը արծաթ է քսան...

— Շուկայում այսօր շինականն է շատ,

Ու չեմ հասկանում այս ուրկի՞ց բուսան...

— Թոնդրակեցիք են...

— Ի՞նչ...

— Կամաց խոսիր,

Թոնդրակեցիք են, լցվել են շուկա...

— Սմբա՛տն էլ...

— Դեռ ոչ, բայց հիմա կգա...

Եվ շուկայի

Վարի դռնից, դռնից վերին

Ռամիկներ են նորից գալիս

Եվ օղակում գերիներին:

Ծուկան ի վեր,

Ծուկան ի վար՝

Զը՛նգ հա զրընգ,

Զը՛նգ հա զրընգ,

Այն բորոտած

Մուրացկանի

Զանգն է զնգում,

Խոսում ասես.

— Բորոտ եմ ես,

Ինձնից հեռու,

Ինձնից հեռու,

Բորոտ եմ ես...

— Բորո՛տ ես, հա՛...

Եվ պահնորդի մտրակն ահա

Ելավ գալար ու ահառիկ,

Ու թշվառի քրձերն ամեն

Դարձան պատառ ու պատառիկ:

Նա գալարվեց, զանգը զնգաց,

Զանգը զնգաց, նա գալարվեց,

Ասես զանգն էր իր թաղումի,

Որ շուկայի փոշում մարեց...

— Հաշի՛շ, լավ հաշիշ, ով որ ցանկանա

Հյուր գնալ ջեններթ, թող ինձ մոտ գա նա...

— Աշնակի ժանիք, աշխարհում արար

Սիրո միակ դեղն ու ճա՛րն է ստույգ...

— Լսո՛ւմ ես, Նանե, եկ ժանիքն այդ առ...

— Իզո՛ւր է, Սոփի...

— Ես կառնեմ մի զույգ...

Եղբայր, ի՞նչ արժե ժանիքն աշնակի...

— Զույգը, սիրունս, երկու դահեկան...

— Վո՛ւյ, որքան թանկ է, գին է կրակի...

— Գին է կրակի, սիրունս, սակայն

Անսեր սրտիկը այնպես կվառի,

Որ աստված ինքն էլ քնավ չի մարի...

— Դե առ դրամը, տուր մի զույգ ժանիք:

— Բարով վալելես թագ ու հարսանիք...

Եղբորս ասեմ, ինչ թոնդրակեցիք

Աշխարհ են ընկել, սեր են քարոզում,

Մաքուր դրամ է գրպանս հոսում:

Եվ հանկարծ, հանկարծ այր մի շինական

Իր ահեղ ճիչով խլացրեց շուկան

Ու գրկեց գերի մի աղջնակի...

— Գտե՛լ եմ, գտե՛լ, Թենի, զավակս,

Անտեր որթուկս, իմ արեգակս,

Գտե՛լ եմ, գտե՛լ...

— Քաշել մտրակի...

— Գտե՛լ եմ, գտե՛լ...

— Ախ, փրկիր, հերիկ,

Ոտքերս արնել, սրտիկս կերի...

— Հնդու համեմո՛ւնք...

— Մսրա սև սնգո՛ւյր...

— Նուան պաղ շերբեթ, հենց հիմա բերի...

— Ախ, փրկիչն այդ նոր ո՛ւր է, ասեք, ո՛ւր,

Ինչո՞ւ չի գալիս...

— Կգա՛, համբերիր...

— Ալ-Իբն-Մամսուր, ասում են այսօր

Դու գերիներ ես բերել շատ ընտիր.

— Գնե՛լ ես ուզում...

— Ուզում եմ, այո:

— Ուզում ես, ընտրի՛ր:

— Գնիր ինձ, կտրիճ, թե գնել կարես,

Ծորտակ եմ, գինս էլ ծանր չէ այնքան:

— Ա՛խ, ինձ էլ, ինձ էլ, քաջաոողջ եմ ես,
Հմուտ դարբին եմ ու լավ շինական:

— Ախ, ինձ էլ, ինձ էլ իմ զավակի հետ...

— Արաքստանում կկորչենք անհետ...

— Ձայների կտրեք, հանդուգն լրբեր,
Իսկ դու շուտ ընտրիր ու դրամը բեր...

— Ընտրեմ, սիրելիս, հենց հիմա ընտրեմ,
Ի՞նչ արժե աղջիկն այս մանկահասակ...

— Հիճգ հարյուր դիրհեմ...

— Թանկ չէ՞, սիրելիս...

— Թա՞նկ, ինչո՞ւ է թանկ...

Խալիֆին վայել գանձ է այս գերին,

Նայիր դու հապա նրա աչքերին,

Ասես աչքեր են լեռան գագեղի,

Հապա հասակին նայիր նազելի,

Նոճի է ասես, ջեննեթի նոճի,

Իսկ կուրծքը դեռ նոր պիտի բողբոջի...

— Կարճկտուր խոսիր... գնեցի դրան:

Իսկ սա ի՞նչ արժե:

— Հիճգ հարյուր դիրհեմ:

— Մի խոսքով, Մանսուր, ինձ բոլորն են պետք,
Բոլորի համար ինչքա՞ն վճարեմ:

— Բոլորի համա՞ր... Հարո՛ւտ ես այդքան...

— Հարո՛ւտ եմ, այո, եղբայր պատվական...

— Բոլորի համար՝ մի հարյուր հազար...

— Գնեցի՛, Մանսուր ..

— Փառքդ շատ, աստված,

Որ գերյալներիս օգնության հասար:

— Իսկ դուք այլևս գերի չեք, մարդիկ,

Ծամփան ոտքն առեք ու վերադարձեք

Ձեր տունն ու երդիկ,

Ձեր հանդն ու ձեր կալ,

Իսկ ով կցանկա մեր Թոնդրակը գալ,

Կընդունենք, մեզ հետ հողը կվարեք,

Ձեր նոր օջախը այնտեղ կվառեք,

Կդատեք մեզ հետ ձեր հացը արդար...

— Օրհնված լինես, ո՞վ փրկիչ դու այր...

— Աշխարհի քարին թող կյանքիդ լինի...

— Թշնամուդ օրը թող մթնի սևով...

— Զրիկդ դառնա նոնահատ գինի,

Սրտիկդ լցվի կարմիր արևով...

— Ապրես քաջառողջ դու հազար տարի,

Օրիկ մի անգամ չգաս դու չարի:

— Եվ սակայն ո՞վ է այրն այս ողորմած

Ու արդարադատ...

— Ինչպե՞ս թե ով է...

— Սմբա՛տն է...

— Ինքը՝ Զարեհավանցին...

— Փրկիչ մար։ արեմ...

— Սուրբը նորահայտ...

— Փա՛ռք նրան...

— Օրհնա՛նք սրբազան անձին...

— Դե՛, վերջացնենք, կարո՞ղ եմ արդյո՞

Իմ դրամները հիմա ստանալ...

— Կարող ես, սակայն դրանից առաջ

Ուզում եմ, Մանսուր, ես քեզ հարց մի տալ:

— Տուր, տեսնենք...

— Ասա, ո՞վ է ստեղծել

Այս մարդկանց, այս խեղճ արարածներին...

— Ինչպե՞ս թե ով է... մի՞թե չգիտես.

Ալլահ աքբարը, բարձրյալը վերին:

— Իրավ ես: Ու թե այդպես է ապա

Քեզ ինչո՞ւ պիտի վճարեմ դրամ:

— Դու իմ ապրանքն ես գնում, բարեկամ:

— Ո՛չ, ինքդ ասիր, արարածներն են

Սրանք ալլահի, դրամը պիտի

Ալլահին ետ տամ...

— Ալլահին... հա՛-հա՛, կատա՛կ ես անում...

Սա իմ ապրանքն է, ուզեմ կվառեմ,

Ուզեմ, այ այսպես, կսրահարեմ...

Գերեվաճառի կեռ սուրը շողաց,

Մի ծերուկ գերի տեղում դողդողաց

Ու վիզն արյունոտ՝ տապալվեց հողին...

... Մարտը կարճ տևեց: Ձեռքերն ամբոխի
Զիուց ցած բերին գերեվաճառին
Ու պահնորդներին զինաթափ արին:

— Լսել ենք, ով որ Հիսուս է պաշտում,
Ողորմած է շատ ու չէ նա դաժան,
Արդ, ողորմացեք կյանքս անարժան...

— Ալ-Իբն-Մանսուր, սովորել ենք մենք
Ողորմել միայն ողորմածներից,
Անողորմ ես դու...
Թոնդրակեցինե՛ր,
Դուրս տարեք սրան ու քաշեք սրի:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ

Բազվում է դուռ մի ոսկեհուռ,
Դուռ մի շքեղ, ծանրաքանդակ,
Ու բացվում է ջեննեթ մի հուր
Հենց Քունձիկի ոտքերի տակ:

Գորգ է հսկա,
Խավը ոսկյա՝
Ոսկելույսով ծիածանմած,
Գորգ է հսկա, ասես ռանված
Ծաճանչնարով արեգակի,
Ծողքով սաթի ու սուտակի
Եվ լուսնյակի արծաթ թելով...
Ու գույներն այդ ալիքվելով
Դառնում են ճոխ, շող մի այգի:
Ծողն՝ ադամանդ, գոհար է ջինջ,
Վարդերն արյուն, գունդ-գունդ տարյուն,
Եվ արցունքի, արյան միջից
Մի ջեննեթ է հրավառվում:
Եվ ջեննեթում այդ հուրհրան,
Ծաղկունքի մեջ, շող ու վարդի,

Կաքավում են բարակիրան
Հուրիները Արու-Բարդի:
Գալարվում են նրանք թեթև
Պորտապարով մի նազանի
Եվ ճախրում են հրաշաթև
Գազելի տակ երգասանի:

Քունձիկ արեղան քարանում շեմքին
Ու սարսափում է Քունձիկ արեղան,
Վարանում է նա, խաչ հանում դեմքին
Ու ողջույնի տեղ շնջում «մեղա»-ն:
Քունձիկ արեղան դժվար է շնչում
Ու շփոթում է քայլերը վարան,
Ամիրան նստած մանր քրքջում,
Երկար միրուքն է շոյում ամիրան:

— Դե, ե՛կ, վանական, ե՛կ, մի ամաչի,
Թող իրենց համար երգեն ու պարեն,
Տխուր եմ այսօր, քեֆս տեղը չի,
Մի արի տեսնեմ, թե ի՞նչ ես արել...
Ո՛վ ալլահ աքբար, այս ո՞ւր ենք հասել,
Որ հոխորտում է ճորտը մեր առաջ,
Հանդգնում զարկել ու պատուհասել,
Չսուլ ջգիե ու չտալ խարաջ...
Վանքեր է քանդում, թե վանքեր քանդի,
Ինձ ինչո՞ւ պիտի նա հնազանդի:

Իսկ Քունձիկը ծուռ ու գաղտագողի
Իր հալացքները սրահ է նետում,
Ծփանքների տակ շղարշ ու քողի
(Մեղա՛ քեզ, մեղա՛...)
Մերկ աղջիկների պարն է վետվետում:

Գալարվում են նրանք թեթև
Պորտապարով մի նազանի
Ու ճախրում են հրաշաթև
Գազելի տակ երգասանի.

— Վարսերը ձեր մի-մի սև գետ,
 Ո՛վ դուք հարսներ մարգարեի,
 Թարթիչները նշտար ու նետ,
 Ո՛վ դուք հարսներ մարգարեի:
 Աստղագետներն անգամ հմուտ
 Ծփոթում են աչքերը ձեր
 Այն գիսավոր աստղերի հետ,
 Ո՛վ դուք հարսներ մարգարեի:
 Ձեր կուրծքն ի վար մեղմ ալիքվող
 Մետաքսեղեն քողերի տակ
 Լուսիններն են դողում վետ-վետ,
 Ո՛վ դուք հարսներ մարգարեի:
 Ով ձեռ կրծքին սեղմի իր կուրծքն,
 Ըմպի ձեր բույրն անմահական,
 Նա կգտնի մի նոր ջեններթ,
 Ո՛վ դուք հարսներ մարգարեի:

Եվ թութակի իր վանդակից
 Հանգերգում է շահիրի հետ.
 — Ջեն-նեթ, ջեն-նեթ...

— Ուշքդ տեղը բեր, Քունձիկ վանական,
 Եվ ասա տեսնեմ՝ ի՞նչ լուր ես բերել...

— Բարի է, քարի...

— Բարի... Եվ սակայն

Բարին վերացավ: Հե՛շտ է առավել
 Արաքստանը ողջ կառավարել,
 Քան իմ հարեմը և Արմենիան ձեր...

— Բարի ամիրա, զուր ես զայրացել,
 Եկել եմ ահա, որ քո ձեռքը տամ

Գաղտնիք մի, որով

Կարող ես իսկույն բռնել Սմբատին...

— Խոսի՛ր, վանական:

— Վաղը, գիշերով

Կլիցի Նազիկ լճակի ափին,
 Հենց մատուռի մոտ:

— Եվ ստո՞յգ է դա...

— Լույսի պես ստույգ, դու ինձ հավատա:

Այդ գործը այնպես հմուտ է սարքած,

Որ ձեռքիդ մեջ է Սմբատն անկասկած:

— Թե այս անգամ էլ սուտ եղար, Քունձիկ,

Կպատուհասեմ անիծյալ մոգիդ,

Աչքդ կհանեմ և հոգի՛դ, հոգի՛դ:

Եվ թութակը իր վանդակից

Հանգերգում է.

— Հոգիդ, հոգիդ...

Քունձիկը դեռ ծուռ ու գաղտագողի

Իր հայացքները սրաձ է նետում,

Ծփանքների տակ շղարշ ու քողի

(Մեղա՛ քեզ, մեղա՛...)

Մերկ հուրիներն են անվերջ վետվետում:

Գալարվում են նրանք թեթև

Պորտապարով մի նազանի

Եվ ճախրում են հրաշաթև

Գազելի տակ երգասանի:

— Քունձիկ վանական, դե ասա հիմա,

Քո Քրիստոսի սուտ դրա՞խտն է լավ,

Թե՞ ճիշտ հարեմը մեր Մուհամեդի...

Եվ ~~թութակը~~ հանգերգում է.

— Մու-հա-մեդի...

— Մու-հա-մեդի...

ԳԼՈՒԽ ՏԱՄՆՁՈՐՍԵՐՈՐԴ

Մայրամուտով օծված պղնձագույն սարեր,

Եվ սարերի վրա՝ ամպեր թափառական,

Ամպեր, կախված ամպեր,

Ալբախված ամպեր,

Մեռնող արեգակի շառափն առած ամպեր,
Ու գորշ ամպեր,
Ամպեր ծխակուտակ...

Դաշտն է փռված լեռան ոտքերի տակ,
Եվ ամպերը դաշտի հեռաստանով
Իրենց ստվերներն են տեղափոխում:

Հեռու-հեռվում ինչ-որ լույս է դողում,
Ցուլցլում է ինչ-որ կապույտ երիզ,
Փայլատակում իբրև շեղբը սրի.
Եվ աչքերն այդ հեռու-փայլատակումին,
Մի հեծյալ է սուրում Թոնդրական ի վար:

Սև սաթի պես շողուն մի երիվար
Իր պայտերի առկաշծ պողովատով
Պաղ օդի՛ց է ասես զնգոց հանում
Եվ ո՛չ հող ու քարից ճանապարհի:

Եվ պաղ մայրամուտի քամին քարի
Իր պաղպաշուն սույլը այդ հեծյալի
Տաք ճակատին դրել ու չի պոկում:

Մեռնող արեգակի հրացուլքում
Մոխրանում են դանդաղ ամպերն արդեն
Եվ մոխիր են մաղում հեռաստանին,
Հեռաստանին փոում գորշ մի թախիծ:
Անդունդները իրենց սև երախից
Գիշերային մութ են արտաշնչում...

Սուրող երիվարը զիլ վրնջում
Եվ դոփում է մթին լուռության մեջ...
Եվ ինչ-որ տեղ ուրիշ մի երիվար
Արձագանք է ասես նրան տալիս
Ու նրա հետ դոփո՛ւմ,
Դոփո՛ւմ, դոփո՛ւմ...

Ինչ-որ մի տեղ կոանն ասես կոփում,
Հարց է տալիս անվերջ.

«Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ»...

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ հիշեց հանկարծ,
Ինչո՞ւ հանկարծ ուզեց տեսնել իրեն...

Ե՞րբ էր...

Արեգակը ուշաթափվեց,
Ու իր կրծքին կապվ աղջկա կուրծք մի պիրկ...
Խավար եղավ հետո...

Ծունչը հատվեց...

Գլխին պտույտ եկավ մի ողջ երկինք,
Ու լույս եղավ...

Հետո մատների տակ
Նվաղում կար ու դող, կար պարանոց մի տաք.
Կուրծք կար դողդոջ,

Կրծքի խենթ ելևէջ...

Ու չիմացավ, ծաղկած խնձորենի՞ն էր դա,
Թե՞ աղջիկն էր բուրում արբունքի մեջ...

Փառանձե՛մը...

Խոնավ, բուրոդ ու տաք,
Փառանձե՛մը...

Խոնարհ, խոնարհ տատրակ...
Լոկ այսքանը...

Հետո դարձավ երազ,
Անմատչելի, անմերձ, անիրական:
Եվ ինչո՞ւ է հիմա հիշել սակայն
Եվ ինչո՞ւ է կանչել, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ...

Սուրող երիվարը զիլ վրնջում,
Սուրող երիվարը ծանր շնչում
Հոտոտում է անվերջ խավարը պաղ:

Եվ ամպերը ահա լուռ ու դանդաղ
Անդունդներից կրկին սև են առնում,
Իրենց սևին կրկին սև են խառնում
Եվ գնում են մթին լողարկության:

Եվ մթան մեջ ինչ-որ մոլոր մի հավք
Իր թևերն է զարկում տազնապահար
Անհետանում, տանում
Կրգով՝ մի ճիչ:

Իսկ ցոլանքը հեռվի, պաղ մի ցոլանք,
Ընդառաջ է վազում երիվարին,
Դարձած գիշերային փայլատ մի լին:

Լիճը Նազիկ...
Լիճը ճողփում հազիվ,
Ծռուկներ է բերում անմեկնելի
Եվ ափերին թողած, գնում է ետ:
Լիճը Նազիկ...
Լիճը դողում հազիվ,
Փայլատ կայլակներով փշաքաղվում
Եվ հևում է, հևում սպասումով:
Երիվարը շնչում գիշերը զով,
Հոտոտում է անվերջ, լկամն ուտում:

Քնած քաղը զարթնում եղեգնուտում,
Կափկափում է ահով
Ու լուծում է կրկին:

— Ինչ-որ մի տեղ այստեղ մատուռ պիտի լինի,
Ու նա լինի պիտի մատուռի մոտ...
Տե՛ր, օգնական եղիր, սատար եղիր դու ինձ,
Որ կարենամ տանել բախտն այս վերին,
Այս շնորհը առատ,
Լույսն այս անակնկալ,
Այս անհնար ընծան,
Անկարելին...

Տե՛ր, օգնական եղիր անարժանիս
Ու զորացրու սիրտն իմ այս նվաղող:

Առկայծում է հեռվից լույս մի աղոտ,
Ասես խորհրդավոր աստղ է թարթում:

— Մոմ է... Կուցե նա է մատուռի դեմ վառել
Եվ գեղեցիկ ու սուր՝ չոքել ծնկի
Ու աղոթում է լուռ:

Զից հոտոտում մութը, ծառս է լինում թերև
Եվ քայլերն է փոխում դժկամորեն:

— Տա՛ւը տարի... Աստվա՛ծ... մի՞թե նորեն
Նրան տեսնեմ պիտի:

Երիվարի երեք քայլերի տակ
Սև գիշերը հանկարծ ելնում ոտի,
Ծափ է զարկում ահեղ,
Ահեղ ճշում...

Խավարի մեջ պառկած երամ-երամ
Թռչուններն են ելնում սարսափահար,
Զայնում իրար, կանչում ու կոնչում:

— Չլող կոունկներ են, իմ երիվար,
Ինչո՞ւ վրդովեցինք նրանց, ինչո՞ւ:

... Սև մատուռը ասես միանձնուհի է սև,
Մոմի թրթռացող բոցը ձեռքին:
Եվ մատուռի առաջ, իրավ, ծունկի չոքել,
Աղոթում է մի կին:

Սակայն ոտնաձայնի՞ց երիվարի,
Թե՞ երամի կանչից սարսափահար
Նա ուտնում է տեղից ու ակնդետ
Խավարին է նայում:

Նա՛ է... Հրաշալի ու հարազատ...
Նա՛ է... Հրաշալի ու վախվորած...

Խոռվ կոունկները լճի վրա
Ծախրում ու խավարն են թևահարում:

Սև մատուռին կպած կինը նայում,
Խաչակնքում է լուռ:

Հեծյալը վար գալիս երիվարից
Ու քայլում է դանդաղ դեպի մատուռ:

Կի՞նը մայում է լուռ,
Նայում, մայում,
Եվ պոկվում է շուրթից ճիշ մի նվաղ:

Մոմի բոցը հովից տարուքերվում,
Ստվերներ է ճոճում հսկայական:

— Միթե դո՞ւ ես, Սմբատ...
— Ես եմ, իշխանուհի...
— Տե՛ր իմ, տեսի՞լք է սա...
— Տեսի՞լք... Սակայն
Միթե գիր չե՞ս հղել, չե՞ս կանչել ինձ...
— Ե՛ս... Չեմ հղել ես գիր...

Լճից պոկված ալիքն ափին զարկում,
Փշրվում է, փչում տառապագին:

— Եվ ինչո՞ւ ես հապա հիմա այստեղ:
— Մորս մատուռն է սա, ամեն տարի՝ այսօր
Ես այստեղ եմ, Սմբատ, լոկ աղոթում:

Խռով կոունկները ճախրում են դեռ,
Տազնապահար ճչում մթին օդում:

— Դա՛վ է լարած, Սմբատ...
Դա՛վ է, փախիր...

Եվ Սմբատը սակայն էլ չի լսում ոչինչ:
Նա՛ է...

Հրաշալի...
'Աչքերը ջինջ...
Նա՛ է...

Մաքուր, սիրող ու սարսափած...
Եվս մի քայլ...

Ու իր մատների տակ
Կնվադի նորից այդ պարանոցը տաք,
Եվ կբուրի նորից աշխարհն արար
Խնձորենու բույրով...

Եվս, ևս մի քայլ...

Սակայն մթան միջից ինչ-որ զորեղ ձեռքեր,
Կառչում, բռնում իրեն ու տանում են ներքև,
Ներքև,

ներքև,

Դեպի անդունդը մութ...

Խոռով կոունկները ճախրում են դեռ,
Մչում, իրար կանչում օդի մեջ ցուրտ:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

— Զին ծակել են, պատը տարել,
Զին էր կավե, ու պատն՝ աշխետ,
Ութը կանգուն կով են առել
Ու կտավ մի՝ իր հորթի հետ:
Դե՛, զարկդ զարկ ու թոիր վեր,
Այ փահլեամ, չարքի ընկեր...

Աղվեսուկին սրբացրել
Ու կարգել են հավնոցի ռես,
Ո՞վ է աշխարհն էսպես ծռել,
Թե՞ միշտ ծուռ է եղել էսպես: Վ
Դե՛, զարկդ զարկ ու թոիր վեր,
Այ փահլեամ, չարքի ընկեր...

Ու Մանազկերտի հրապարակում
Աբուլ-Բարդի ճոխ պալատի դիմաց,
Ծաղրածուն երգում, փանդիո է զարկում,
Ու պար է գալիս մի լարախաղաց:
Մուրացիկները նստել են շար-շար, \\\nՊղնձե մաշված թասերն առաջին:
Եվ զուգակներով գալիս անդադար,

Գալիս եմ մարդիկ փանդիոի կանչին:
Իսկ պահնորդ մի չար, ջիլ մտրակն առած,
Զադկում է անվերջ, անվերջ հալածում
Մութացիկներին խեղճ ու ահառած:

— Ո՞վ է ծռել աշխարհն այս, ո՞վ,
Ով մուրում է աղաչանքով,
Նրան ծեծում, խարազանում,
Ամեն տեղից դուրս եմ անում:
Ո՞վ է ծռել աշխարհն այս, ո՞վ,
Ով խլում է հուր ու սրով,
Նրա առաջ ծնկի գալիս
Ու պատիվ եմ նրան տալիս:

— Ծաղրածու եղբայր, ծաղրածու եղբայր,
Լազլագի վիզը ինչո՞ւ է երկար...

— Դե, լսիր, լառ, վիզը լազլագի
Էնդոր է երկար, որ ի սեր ձագի
Գլուխ է տալիս ամեն ուրուրի
Ու երկարում է վիզը օր-օրի:

— Ի՞նչ տեղին բերեց...

— Ծի՛շտ տեղին բերեց...

— Այդ լավ իմացար, բայց նայիր ու տես,
Լազլագն ինչո՞ւ է կանգնել մի ոտին:

— Ով դու մեծատուն, ինձնից լավ գիտես,
Ինքդ ես կաշառել էդ երկարտոտին,
Որ մյուս ոտքը չդնի գետին,
Թե մյուս ոտքը դնի նա գետին,
Փուլ կգա աշխարհն ու կտատանի
Եվ քեզ էլ հետը դժոխք կտանի:

— Լսեք, հե՛յ, լսեք, ով մանազկերտցիք,
Ոչ ոք չգնա, բոլորդ կեցիք,

Արդ պատիժն արդար դուք տեսնեք պիտի
Սմբատ կոչեցյալ աղանդապետի,
Որ երևեցավ ի գեղջն Թոնդրակ...

— Ի՞նչ... Կալանել են Սմբատին...

— Հե՛յ, վախ...

— Բայց նա՞ չէ գուցե...

— Չէ՛, նա՛ է, ավաղ...

— Եվ ինչո՞ւ ավաղ, նա մոգ էր, գազան,
Վանքերն ավերող ծնունդ էր ների...

— Ո՛չ, փրկիչ էր նա, ահեղ խարազան՝
Մեջք ու թիկունքին այս զրկողների...

— Փրկիչ էր, այր էր նա արդարադատ,
Իր փրկած անթիվ գերիք են վկա...

— Այս աստնվորիս փրկիչները շատ,
Բայց փրկությունը չկա ու չկա:

— Հե՛յ, հեռու կացեք,

Ասպարեզ բացեք...

Հիմա դուրս կելնի ամիրան վսեմ,
Ապահունյաց տերն արդար ու բարի:

— Ես ամիրայի պատանքը հյուսեմ,
Տնակը շինեմ մեջ տապան քարի:

Եղջերափողն է հնչում որոտով,
Պալատի դուռն է բացվում ծանրագին,

Եվ իր ոսկեհուռ,

Այ պարեգոտով

Աբուլ-Բարդն ահա դուրս ելնում դանդաղ,

Բազմում է բարձր գահավորակին:

Բազմում, միրութն է շոյում թավարծի

Ու խոսքն է կախում միրութի վրա.

— Չկա այլ աստված ալլահից բացի,

Եվ Մուհամեդն է մարգարեն նրա:

Ամենակարող ալլահի կամքով

Եվ Մուհամեդի օրհնությամբ վերին,

Ես կալանեցի Սումբատին այն գող

Ու շղթա դրի նրա ձեռքերին...

Հիմա իմ արդար դատն եմ անելու:
Ո՛չ, սակայն նրան չեմ սպանելու...
— Փառքդ շա՛տ, աստված, խղճմտանք դրիր
Անգամ սրտի մեջ այս Արուլ-Բարդի...

— Չի՛ սպանելու...

— Դե եկ հավատա...

— Սո՛ւ կացեք...

— Լսե՛ք...

— Թող խոսքն ավարտի...

— Այո՛, ես նրան չեմ սպանելու...

Խոսք էիք խոսում, թե մի նոր Հիսուս,

Մարգարե է նա...

Ուրեմն խաչենք, թող Հիսուսի պես

Երկինք համբառնա:

Ձեր Հիսուս հարյավ լոկ երեք օրում,

Երեսուն օր եմ ես սրան տալիս:

Ամբոխից հատվում, վազելվազ գալիս,

Ամիրայի դեմ գլուխկոնձի է

Ծաղրածուն տալիս.

— Փա՛ռք ամիրային,

Այսքան գթառատ ու այսքան քարի

Արև չէր ծագել ի վեր աշխարհի...

Եվ Սմբատն, անշուշտ, երբ երկինք հառնի,

Լավության դիմաց

Ամիրային էլ իրեն հետ կառնի,

Որ ճամփին ջեննեթ գցի ապառ:

— Հե՛յ, հեռու կացեք,

Ասպարեզ քացեք,

Բերո՛ւմ են նեղին,

Բերո՛ւմ են նեղին...

Ծանր շղթաներ ոտ ու ձեռքերին,

Մազերը խոփվ, ճակատն արնամած,

Սմբատը ահա գալիս է կամաց...

— Բարձրագույն է...

- Չիլ է ու ճապով...
- Աչքունքին մայիր, տես ոնց եմ էրում...
- Սրբի կերպ ունի...
- Հիսուս է իրավ...
- Խաչն էլ ետևից ուղտով եմ բերում...
- Գանահարել եմ...
- Տանջել եմ սաստիկ...
- Հագիվ է փոխում քայլքն իր երերում...

Եվ իր շղթաների զրնգոցով խաղաղ
Կանգնեց ահա Սֆբատն ասպարեզում այն քաց...

Օր է աշնանային, մաքուր ու մեծ մի օր,
Եվ երկնքում մաքուր տատրակներ կան ճերմակ,
Որ թևածում անփույթ ու արևով օծված
Լողանում եմ խաղաղ...

Բարդիներ կան հեռվում,
Որ մերթ ընդ մերթ իրար ընդհատելով,
Սոսափում են թեթև և զրուցում ասես
Աստվորի, կյանքի ու աստըծու մասին...
Եվ այնպես է թվում, թե շղթաները չեն՝
Օրն է զնգում խաղաղ...

Ու ձայներ են գալիս,
Հեռու հեռուներից գալիս են ջինջ ձայներ,
Աղբյուրների ձայներ, անտառների,
Տերևներից կաթող ծանր ցողի ձայներ
Եվ մանկության հեռու քարայրներում հնչող
Արձագանքներ կորած...

Եվ զանգերի ձայներ,
Որ դողացնում էին իրիկնային մուծում,
Հետո կապույտի մեջ հալչում խաղաղ...
...Մահից հետո, այո, չի լինելու ոչինչ,
Սակայն լիներ այնպես, որ կարենար լսել
Այդ ձայները հեռու... Աղբյուրների ձայներ,
Տերևների ձայներ ու ցողերի...

... Խաչը արդեն դրին, բարձրիկ մի խաչ...
Լավ է, վերջին անգամ պիտի բարձրից մայի

Իր աշխարհին հայոց...

Ժողովուրդը սակայն

Ինչո՞ւ է լուռ այսպես... գուցե ամենևին

Լուռ չէ, ու ինքն արդեն էլ չի լսում ոչինչ

Հեռավոր ու կորած այն ձայներից բացի...

Իսկ սա... Դահիճն է սա... Ջի կարմիր է հագել...

Մոտենում է ահա...

Մոտենում է...

Սակայն

Իր սիրտն ինչո՞ւ այդպես տագնապով է զարկում

Եվ ինչո՞ւ է դողում... Չէ որ վաղուց արդեն

Ինքը հաշտ է մահվան խորհրդի հետ

Ու ոգևորված պատրաստ նրա կանչին...

Սակայն

Մահն այն հեռու էր շատ, շատ էր հեռու... Իսկ սա...

Իսկ սա...

Դահիճ է սա...

Կարմիր հագած դահիճ...

Վեր են տանում իրեն, վեր են հանում արդեն

Ու խաչին են կապում...

Եվ չգիտես ինչու

Ինքն ուզում է նայել աչքերի մեջ դահիճի,

Նայել երկա՛ր, երկա՛ր...

Եվ սակայն՝ զուր,

Փախցնում է ոահիճն իր աչքերը...

Եվ ինչ...

Աչքերի մեջ նրա համբերությունն է լոկ

Ու մեղավոր թախիժ...

Սակայն կողքից

Ո՞վ է իրեն նայում այդպես երկար...

Ախ, դա

Ուղտն է, խաչը քերեց...

Ուղտի վնիտ աչքեր,

Խաղաղություն ուղտի...

Եվ լեռներ են հեռվում,

Պղնձագույն լեռներ ու ամալի լեռներ,

Փծված աշնանային հատնող արեգակով

Եվ այդ լույսով դարձած զարմանալի քնքուշ...
Եվ լեռների փեշին խոզաններ են դեղին
Եվ դաշտեր են դեղին, դեղին ամայություն...
Ու ամայի դաշտից բարձրանում է միայն
Ծխի կապույտ մի ծիր...

Եվ իրենն են դրանք,
Ծավելու չափ իրենն... Ուրեմն թող գնա
Միանալու հավետ այդ լեռներից, դաշտից,
Այդ տխրությանն ամա ու երիզին ծխի...

Կայծակ զարկեց հանկարծ,
Գալար-գալար եռաց հրակարմիր մի ծով,
Գալար-գալար եռաց կապարագույն մի ծուխ,
Եվ հրեղեն գնդեր գլոր-գլոր եկան
Ու ձուլվեցին իրար... Եվ հրեղեն գնդեր
Գլոր-գլոր փախան, անջատվեցին իսկույն
Եվ ձուլվեցին կրկին...

Եվ ցավի սուր մի ճիչ
Կողերն ի վեր ելավ, ելավ կոկորդն ի վեր,
Մեռավ ծնոտների տվայտանքով...

Եվ կայծակեց մտքում.

— Այդ մեխեցին աչքս...

Եվ կայծակեց մտքում.

Հրաշք լինեք հանկարծ,
Ու հեղեղով վայրագ թոնդրակեցիք գալին
Ու հանեին գամն այս ու տանեին իրեն
Դեպի լեռները, վեր, ու չէր լինի էլ ցավ,
Ու չէր լինի էլ մահ:

Եվ աչքերը բացեց,
Նայեց.

Մի կաթ արյուն, միայն մի կաթ արյուն
Ծանր ծորաց ափից ու ընկավ վար...
Իսկ երկնքում մաքուր՝ տատրակներ կան ճերմակ,
Որ թևածում անփույթ ու արևով օծված
Լողանում են խաղաղ...

Եվ կան ուղտի աչքեր,

Որ իրեն եմ նայում... Եվ կան ուրիշ աչքեր...
Նա՛ է... Հրաշալի ու հարազատ...
Նա՛ է... Հրաշալի ու սարսափած...
Եվ կայծակեց կրկին,
Զարկեց մի քույր կայծակ...
Մառախուղ է ու ծով...
Ինչ-որ մեկը ահա ոտաթորիկ քայլում
Ու գնում է ծովի ալիքներով կապույտ...
Ծով չէ սակայն, օ, ո՛չ... Կրակ է լույծ...
Կրակե ծով է ալ... Ու ներբաններն իր զույգ
Կրակին եմ կապել...
Ինքն ուզում է պոկել,
Չի կարենում սակայն,
Ինքն ուզում է պոկել,
Չի կարենում սակայն,
Ու թաթերն եմ վառվում,
Ոսկորներն եմ վառվում,
Ողնաշարն է վառվում,
Ողջ աշխարհն է վառվում
Ու փուլ գալիս...

Ծեղքում ամբոխի հեղեղը անձայն,
Առաջ է գալիս այլակերպ մի այր,
Հագին ձորձեր եմ, մորուքը ծածան,
Ու շուրթին մի խոսք.
— Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, վա՛յ...

Խոսք չէ, այլ հառաչ,
Զայն չէ, այլ կական,
Ծունչ չէ բերանին,
Այլ գեհեճական
Ծենճեր է ու մուխ:

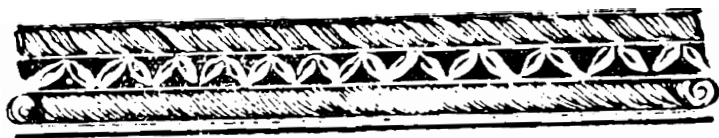
Կանգնում խաչի դեմ, խաչվածին նայում,
Ապա պտույտ է անում այսահար
Ու զարհուր ձայնով նորից է վայում.
— Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, վա՛յ...

Ասպարեզի մեջ պտույտ է տալիս
Ու նեղ զուգակով սլանում է վար.
Եվ հեռու հեռվից դեռ ձայն է գալիս.
— Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, վա՛յ...

Ու երբ խաչվածը մի վերջին անգամ
Աչքերը բացեց.
Իրիկնամուտ էր ու ամպած երկինք:
Ու երբ խաչվածը մի վերջին անգամ
Աչքերը բացեց,
Ամպած երկնքում շանթը թևածեց,
Ամեն ինչ մի պահ ողողեց, օծեց
Լույսով իր շողուն,
Եվ ինչ-որ մի տեղ ապառաժի դեմ
Իր շեղքը ջարդած,
Մահացավ հողում...

1958

1966

Երևի առաջ Հավքերը բոլոր
 Լ՛րախաճներն են ճշնել գետնամասն
 Եւ Հարկարանքով թւեն են առել
 Դարչեն թւամար...

ՃԻՐԱՆԻ ՆԱՌ

ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջին պատկեր

(Ժամանակը միջնադարն է: Ժիրակից Այրարատ տանող ճանապարհին, Արագածի փեշի տակ, քարե կառարակապ իջևանատուն է: Իջևանատան կողքին ժայռուտ է, ու ժայռուտի միջից աճած ծիրանի ծառ, որ ճյուղակուտոր է, քվկտված, քայց կառարին կարմրին են տալիս հասուն պտուղները: Իջևանատան քակում մի կիսակերտ խաչքար է: Վաղորդյան է, աղջամուղջ: Ամայի քակն են մտնում Գուսանը, Ծաղրածուն, լարախաղացներ, աճապարարներ, նվագածուներ: Գուսանը մոտենում, սկսում է ծեծել իջևանատան դուռը):

ԳՈՒՍԱՆ

Հե՛յ, հե՛յ, դուռդ քաց, իջևանատներ...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Ձեմ ու ձուն չկա... Առել եմ կուտը,
 Մտել եմ մութը:

ԳՈՒՍԱՆ

Հե՛յ, հե՛յ, դուռդ քաց...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Քո ձայնը, Գուսան, փափուկ քամբակ է,
Կաց, որ ես գողամ, իմը զանգակ է:
Հ՛եյ, հե՛յ, դուռդ քաց, իջևանատեր...

(Բացվում է դուռը, ու երևում է իջևանատեր Գորգիկը):

ԳՈՐԳԻԿ

Ի՞նչ եք ձայներիդ աշխարհը գցել:

ԳՈՒՍԱՆ

Տեղ չե՞ս տա, քնենք...

ԳՈՐԳԻԿ

Իսկ ունե՞ք դրամ...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Դրամ, հա դրամ... Ես էլ քեզ ուրիշ
Մի հարց պիտի տամ...

ԳՈՐԳԻԿ

Հարցդ քեզ պահիր...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Չէ... Ասա՛, ոսկին ինչո՞ւ է դեղիմ...

ԳՈՐԳԻԿ

Է, ի՞նչ իմանամ, ինչու է դեղին...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Դե, լսիր ասեմ... Քեզ նման ազա՞հ
Մարդիկ եմ ընկել նրա ետևից...

ԳՈՐԳԻԿ

Զայնդ, անառակ...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Քեզ մման ազաճ

Մարդիկ են ընկել նրա ետևից,
Վախից պատռել է այդ խեղճի լեղին,
Դրա համար է նա այդպես դեղին...
Ու այդպես դեղնած ու լեղապատառ
Փախչում է, փախչում... Մեզ ուսկի՞ց դրամ...

ԳՈՐԳԻԿ

Դե որ այդպես է, կորեք այստեղից...
Ազաճ... Ավանակ, այդ ե՛ս եմ ազաճ...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Ավանակ ասաց ու թե ասեր էշ,
Կասեի՝ մարդ կա, էշից էլ է գեշ,
Օձ ընկնի ձեռքը՝ կուզենա խուզել,
Աչքդ դուրս եկավ՝ կասի ինձ տվեք,
Տանեմ իմ կատվին...

ԳՈՐԳԻԿ

Փախիր, քանի դեռ
Մոտդ չեմ եկել...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Աքլորը ելել,
Կանգնել կտուրին, գոռում է՝ փախեք,
Կտուցո՞ւմ պիտի իմ ոտքը քորեմ
Ու ողջ աշխարհը փուլ պիտի քերեմ...

ԳՈՐԳԻԿ

Լպի՛րշդ զքեզ...

ԳՈՒՍԱՆ

Լսիր, քարեկամ,
Դրամի մասին դու թող մի անի,
Լույսը որ թացվեց, դրամը կգա,
Մեր գործն է այդպես...

ԳՈՐԳԻԿ

Եվ ի՞նչ գործ է դա...

ԳՈՒՍԱՆ

Գործ է գուսանի ու ծաղրածուի.
Լարախաղացի ու անպարարի:

ԳՈՐԳԻԿ

Է, միով բանիվ, սուտասան եք... հը՞...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Այնպես ճիշտ ասեմ, որ այս աշխարհի
Մեծ-մեծ ստերը պազեն կողքին...

ԳՈՐԳԻԿ

Դե, որ այդպես է, ներս հրամեցեք...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Լեզուդ չար է քիչ, բայց թոգիդ՝ քարի...

ԳՈՒՍԱՆ

Մտեք, մանկտիք, իսկ ես կմտնեմ
Այստեղ՝ գերանին, կննջեմ մի քիչ:

(Բոլորը մտնում են ներս, Գուսանը մտնում է պատի տակ ընկած գերանին: Բեմը դանդաղորեն սկսում է լուսավորվել:՝ Քիչ հետո իջևանատնից դուրս է գալիս քարտաշ Քերովբեն):

ՔԵՐՈՎԲԵ

Բարի լույս, ճամփորդ...

ԳՈՒՍԱՆ

Բարիմ հետը գաւ

(Քերովբեմ գնում, նստում է խաչքարի դեմ ու սկսում տաշել):

ՔԵՐՈՎԲԵ

Գիշե՛րն ես եկել...

ԳՈՒՍԱՆ

Ձէ, լուսադեմին:
Սուրբ արևագալ, օգնական ինձ լեր,
Որ ես կարենամ ճշմարիտ խոսքով
Սև ողբը հյուսել Անի քաղաքի
Եվ գովքը հյուսել քաջ Պահլավունու...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Ի՞նչ ես մրմնջում...

ԳՈՒՍԱՆ

Ոչինչ, ասում եմ,
Թե այդ քարը քեզ շատ կշարչարի,
Պիմդ է երևում:

ՔԵՐՈՎԲԵ

Քա՛ր է իր համար:

ԳՈՒՍԱՆ

Մուրճդ հագիվ է փշուրների պոկում:

ՔԵՐՈՎԲԵ

Թող հագիվ պոկի, միայն թե պոկի:

ԳՈՒՍԱՆ

Ծշմարիտ ասիր՝ միայն թե պոկի:

ՔԵՐՈՎԱԲԵ

Եվ ո՞ր ես գնում...

ԳՈՒՍԱՆ

Է, ի՞նչ իմանամ,
Հայոց աշխարհի ճամփաները շատ...

ՔԵՐՈՎԱԲԵ

Ձե՞ս ուզում ասել ու մի էլ ասա,
Մարդ հիմա պիտի փակքերան լինի:

ԳՈՒՍԱՆ

Ձե, այդ չէ, վարպետ, ճշմարիտն ասի,
Ինքս էլ չգիտեմ, թե ո՞ր եմ գնում,
Իմ գործն է այդպես:

ՔԵՐՈՎԱԲԵ

Եվ ի՞նչ է գործդ...

ԳՈՒՍԱՆ

Գուսան եմ, վարպետ:

ՔԵՐՈՎԱԲԵ

Հա, եղավ, եղավ,
Ես էլ կարծեցի, թե հալածական
Թոնդրակյան ես դու:

ԳՈՒՍԱՆ

Ղողանջեք անմխիթար,
Զանգակներ Հայաստանյաց,
Հյուսիսից մինչև հարավ

Ղողանջեք տրտմաթափ ի՜նչ,
Լուր տարեք ամենեցուն,
Որ ծախվեց Անիւն մեր սուրբ,
Արծաթով ծախվեց Անիւն,
Միածին Հիսուսի պես...

ՔԵՐՈՎԱՅ

Ինչո՞ւ լռեցիր, լսում եմ, ասա...

ԳՈՒՍԱՆ

Առայժմ միայն այդքանն եմ հյուսել:

ՔԵՐՈՎԱՅ

Ափսոս... Երևի լավ տաղ հյուսելն էլ
Դժվար է նույնքան, որքան պինդ քարից
Խաչքար հանելը... Դե, ուրեմն թող
Սուրբ առավոտն այս քեզ սատար լինի,
Որ տաղդ բարով ավարտի բերես
Եվ հյուսես արդար, լույսի պես արդար,
Ծշմարիտ խոսքով, զի ճշմարտությունն
Անհայտ է մնում դեռ ժողովրդյան...

ԳՈՒՍԱՆ

Այդպես է, այո:

(Ռջեմամտամ դռնից երկար, ոսկեգույն մազերը սանրելով, դուրս
է գալիս տրապուռի խուշուրը):

ԽՈՒԾՈՒԾ

Բարի առավոտ...

Խցում տոթ էր խիստ, ասացի՝ գամ դուրս,
Նստեմ զովի մեջ, մազերս սանրեմ...

ՔԵՐՈՎԱՅ

Է, խուշուշ աղջիկ, այդ Բյուզանդիոնը
Աղարտել է քեզ: Ի՞նչ շնորհք է դա,

Ամեն առավոտ գլխաքաջ գալիս,
Նստում ես դեմս, մազերդ ես սանրում:

ԽՈՒՇՈՒՇ

Իսկ դու մի նայիր...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Ու չեմ էլ նայում:
Թե նստեմ, Խուշուշ, մազերիդ նայեմ,
Երեսիդ նայեմ ու այլ տեղերիդ,
Մուրճիս հարվածը խոտոր կընթանա,
Ու կխաթարվեն նախշերն իմ բոլոր:
Է, Խուշուշ աղջիկ, այդ Բյուզանդիոնից
Դեռ շատ աղետ է մեր գլխին գալու:

ԽՈՒՇՈՒՇ

Այդ Բյուզանդիոնի անունն է ելել,
Քերովբե վարպետ, մի ասա տեսնեմ,
Քո Անին հիմա ինչո՞վ է պակաս
Այդ Բյուզանդիոնից... Մի ամիս առաջ
Անիում էի: Կինարմատները
Ալ ու զառ հագել, պատշգամբներում
Տղամարդկանց հետ նստել խնջույքի,
Գինի վայելում, տաղ էին ասում,
Ապա կաքավում սիրուն, կարմրած...
Այ այսպես, նայի՛ր...

(Արձակ մազերը ծածանելով, սկսում է մանրիկ պարել):

ՔԵՐՈՎԲԵ

Մեղա, տեր, մեղա,
Գոնե այս մարդուց, այս ծեր գուսանից
Քաշվեիր մի քիչ:

ԽՈՒՇՈՒՇ

Գուսա՞ն ես, իրա՞վ,
Դե, փանդիող առ, նվագիր, ու ես՝

Մի կուշտ կաքավեմ: Ախ, վաղուց, վաղուց
Սիրտս կարոտ է երգի ու տաղի:

ՔԵՐՈՎԲԵ

Ժամանակներս փոփոխվել են հույժ,
Ու նոր աղետ է սիրտս գուշակում
Հայոց աշխարհին:

ԳՈՒՍԱՆ

Հայոց աշխարհից
Ե՛րբ է աղետը անպակաս եղել:

ՔԵՐՈՎԲԵ

Իրավ ես ասում, և սակայն այսօր
Աղետը հազար կերպարանք ունի,
Մերթ հայտնվում է հոռոմի տեսքով
Ու դավի տեսքով ու մերթ ապական
Վարքի ու բարքի, ընչաքաղցության,
Ոչ ոք չի ուզում արդար գործ անել,
Բոլորն ուզում են վայելել միայն,
Եվ աղարտվում է մարդկային հոգին,
Ազգն է աղարտվում: Եվ վախենում եմ,
Որ անգեմ մնանք ժամանակների
Ու հողմերի դեմ: Այ, իմ աշակերտը՝
Արամանյակը, քեզ լավ օրինակ,
Մի տես, արևը ուր է քարձրացել,
Իսկ նա իր համար քնած է հանգիստ...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Արամանյակդ ծույլ է ու անբան...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Ծույլ չէր նախապես, այդ պատանյակին
Քո Սիմավոնը շեղեց իր ուղուց,

Գլուխը լցրեց Արաքստանի
Ու Հնդստանի մարգարիտներով,
Տեսավ՝ տղա է քաջ ու պնդաջիղ,
Խոսք ու գրույցով միտքը պղտորեց,
Որ հետը տանի ու քարավանի
Պահնորդների մեջ ունենա մի քաջ,
Զորեղ պատանի: Իր գործը գիտի
Քո Սիմավոնը...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ի՛մ Սիմավոնը...
Տապանը շինեմ մեջ մամռած քարի,
Դռնակը քարեմ... Ի՛մ Սիմավոնը...
Ոչ առնում է ինձ ու ոչ էլ թողնում,
Որ մարդու գնամ: Գնում, կորչում է
Հնդստանների ճանապարհներից,
Տարին բոլորած հազիվ է գալիս.
Խուշո՛ւշ, քեզ համար տես ինչ եմ քերել,
Խուշո՛ւշ, քեզ համար տես ինչ եմ առել...
Գլուխը հողեմ ես քո առածի
Ու քո քերածի... Ինձ դրա՞նք են պետք:

ՔԵՐՈՎԵՆ

Ի՞նչ է պետք, Խուշուշ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Է, ի՞նչ իմանամ,
Թե ինձ ինչ է պետք. ինքս էլ չգիտեմ...
Եվ գիտեմ սակայն, որ պետք է մի բան,
Անհայտ, անծանոթ, հեռավոր մի բան,
Որ ինքս էլ հաստատ չգիտեմ, ի՞նչ է...

ՔԵՐՈՎԵՆ

Մարդ էլ չիմանա՞, թե ի՞նչ է ուզում...

ԳՈՒՍԱՆ

Լինում է, վարպետ, այդպես լինում է,
Ինչ-որ ծառավ է սկսում անվերջ
Տոչորն է հոգիդ, ու չես իմանում,
Թե ի՞նչ ես ուզում... Եվ պատեպատ ես
Գլուխդ տալիս...

(Իջևանատնից ճակոտալով դուրս է գալիս Արամանյակը)։

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Բարի առավոտ,
Ախ, խուշուշ, խուշուշ, իմ ու քո բախտը
Չի բերում կյանքում, չի բերում ու վերջ։

ԽՈՒՇՈՒԾ

Բախտս որ բերեր, այս ավերակում
Վեր չէի ընկնի քոո բուի մեմն,
Որ ծառան դառնամ սրա ու նրա։

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Ի՞նչ երազներ եմ տեսել այս գիշեր,
Ա՛խ, ինչ երազներ... Ի՞նչ աշխարհ էր դա՝
Կարմիր ու կանաչ... Ի՞նչ ծառեր կային,
Ի՞նչ ալ պտուղներ, ի՞նչ զմրուխտ թավքեր,
Ու ծով կար, խուշուշ... Ու, խոսքը մեր մեջ,
Ինչ թեւ էիր դու...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Հենց այդ էր պակաս,
Ի՞նչ էի աճում ես անբանիդ թեւ։

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Ականջդ քեր մոտ, որ ասեմ, թե ինչ...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Կորի՛ր, անառակ...

ԱՐԱՄԱՆՑԱԿ

Ա՛խ, ինչ երազ էր,
Ավաղ, արթնացա, ձեռքիցս փախաւ...
Ծիշտ այնպես, ինչպես այն կայսրը, Խուշուշ,
Փախաւ քո ձեռքից... Ոտքդ պագանեմ,
Ե՛կ, մեկ էլ պատմիր, թե ինչպես եղաւ:

ԽՈՒՇՈՒԾ

Սիրտ չունեմ, կորիր...

ԱՐԱՄԱՆՑԱԿ

Պատմիր, կկորչեմ...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Քերովքե վարպետ, զսպիր այս խենթիդ...

ԱՐԱՄԱՆՑԱԿ

Այսպես, ուրեմն, մեր այս Խուշուշը
Եվ Կատարիներն...

ՔԵՐՈՎՔԵ

Լսել ենք, գիտենք...
Ե՛կ, անցիր գործիդ...

ԱՐԱՄԱՆՑԱԿ

Այսպես, ուրեմն,
Մեր այս Խուշուշը ու Կատարիներն
Կոստանդնուպոլսի մի գինետան մեջ...
Խուշուշ, հոգեկա, գինետան անունն
Ի՞նչ էր, մոռացա...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Գիճետան անուն
Արամանյակ էր, գիժ Արամանյակ...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Հա, հա, հիշեցի՝ «Հարբած կառապան»...
Մեր այս խուշուշը և կատարիճեմ
Մատուկակել են այդ գիճետան մեջ,
Ու մերս է մտել հիրավի հարբած
Մի խենթ կառապան... Խմել է, խմել,
Դարձյալ է խմել, ոսկե դրամներ
Ծաղել աջ ու ձախ, հետո աչքունքով
Մոտիկ է կանչել մեր այս խուշուշին,
Ասել է՝ գնանք...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Ե՛կ, գործիդ անցիր:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Զէ՛, թող սկսեմ ու գիտեմ հաստատ,
Որ հետո ինքը կշարունակի,
Իսկ ինքը, վարպետ, շատ լավ է պատմում,
Խնդալով, լալով... Սկսիր, խուշուշ...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Կոծոծի մման փեշիս է կպել:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Ուրեմն այսպես, մոտիկ է կանչում
Մեր այս խուշուշին, ասում է՝ գնանք...
Բայց, դե, երևի այդպես չի եղել,
Այդ կատարիճեն երևի քեզմից
Առ ավելին է եղել գեղեցիկ,
Ու հենց սկզբից նրան է կանչել:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ինձնից գեղեցիկ... Տեսա՞ր իմչ ասաց.
Ո՛չ, ինձ է կանչել, ինձ աչքով արեց
Ու ասաց՝ գնանք... Ես էլ ասացի՝
Դե գնա կորիք, հարբած կառապան...
Ու հետո կանչեց Կատարինեն,
Ու սա էլ գնաց... Գնաց ու հանկարծ
Դարձավ կայսրուհի... Ի՞նչ իմանայի,
Որ հարբած ու խենթ այդ կառապանը
Ծորերը փոխած մեծն կայսրն է
Բյուզանդիոնի...

(Երկար, երկար ծիծաղում է, ու ծիծաղը հանկարտ
է հեկեկոցի):

Խեղճ Կատարինեն,
Իմ սիրո՞ւմ, սիրո՞ւմ... Քիչ վայելեցիր:
Հետո գլուխը կտրեցիմ խեղճի,
Ի՞նչ գլուխ ունեք, սիրում, գեղեցիկ
Ու լիքը լցված սատանաներով...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Դե՛, լացդ կտրիր... Այդ արցունքներդ էլ
Խոշոր են այնքան, ասես ամպրոպի
Կաթիլներ լինեն... Ծիշտն ասա, Խուշուշ
Եթե կայսրուհի դառնայիր հանկարծ,
Ու ես էլ հանկարծ Պոլիսդ գայի,
Ինձ քեզ սիրեկան չէի՞ր պահի դու...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ծում կպահեի քեզ դուանս մոտ...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Աստված է վկա, սիրով կգայի:
Խուշուշ, լսել եմ, որ Սիմափոնը՝
Քո սիրեկանը...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Լեզուդ քե՛զ քաշի...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Լա՛վ, լա՛վ, բան չասի, սիրեւանդ չէ,
Քո ազգականն է, մորքորիւ տղան,
Պապիդ հորեղբոր տղայի տղան,
Ի՞նչ ասեմ, էլ ով... է, միով բանիվ,
Քո ՍիմաՎոնը: Ասում են արդեն
Պարտավ է հասել ու այսօր-էգուց
Այստեղ կլինի...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Կլինի, քե՛զ ինչ...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Գլուխս կառնեմ ու հետը կերթամ...
Թե չէ՝ ինչ է սա, նստիր ու տաշիր,
Տաշիր, հա տաշիր, մանդրիկ տաշիր,
Փշուր առ փշուր... Մինչև պատիկ
Մի նախշ դուրս բերես...

ՔԵՐՈՎԱԵ

Է՛, Արամանյակ,
Բան չես հասկանում դու դեռ աշխարհից:
Բան չես հասկանում վաստակից արդար:

(Իջևանատնից դուրս է գալիս Գորգիլը):

ԳՈՐԳԻԿ

Բարի առավոտ...

ՔԵՐՈՎԱԵ

Բարի՛մ հետը գա:

ԳՈՐԳԻԿ

Ձի գալիս սակայն... Նայում եմ ահա
Ծանապարհներին. ոչ ձիու դոփյուն,
Ոչ ուղտի զանգակ ու ոչ էլ անգամ
Զոռոցն է լսվում էշ-ավանակի:

ԽՈՒԾՈՒԾ

(Ծիծաղելով ցույց է տալիս Արամանյակի կողմը):

Քիչ առաջ գալիր ու կլսեիր...

ԳՈՐԳԻԿ

Մի՛ խնդա, աղջիկ, գործերս վատ են
Ու սաստիկ են վատ...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Խիստ մի դժգոհիր,
Տե՛ս, ինչ-որ մեկը գալիս է ահա:

ԳՈՐԳԻԿ

Է՛, ոտավոր է, մախաղն էլ ուսին,
Մի ծակգրպանի մեկն է երևի:

(Ծամկեքի փոշին մագ-մորուքի մեջ մտնում է Աղամոսը, որ
հոգնած է ու մի քիչ հարբած):

ԱՂԱՄՈՍ

Բարի ողջույն ձեզ, հարգարժան այրեր...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Բարին արևիդ, ճամփորդ բարեկամ:

(Աղամոսի հայացքը հանկարծ դիպչում է Խուշուշին ու երկար ժա-
մանակ չի պոկվում):

ԱՂԱՄՈՍ

Իջևանատերն ո՞վ է ձեզանից

ԳՈՐԳԻԿ

Ասենք թե ես եմ, դու խոսքդ խոսիր:

ԱՂԱՄՈՍ

Օթևան կտա՞ս...

ԳՈՐԳԻԿ

Եթե բորոտ չես

Եվ ունես դրամ...

ԱՂԱՄՈՍ

Բորոտությունը

Երևի քեզ պես մարդկանց է սիրում,
Իսկ դրամ ունեմ:

ԳՈՐԳԻԿ

Ո՞վ ես, ինչացո՞ւ...

ԱՂԱՄՈՍ

Մարդ եմ...

ԳՈՐԳԻԿ

Տեսնում եմ, բայց ի՞նչ մարդ ես դու,
Նրանցից թո չե՞ս, էն, որ քշեցին,
Որ աքսորեցին...:

ԱՂԱՄՈՍ

Թո՞ղդրակյա՞ն...

ԳՈՐԳԻԿ

Հա, հա,
Նրանցից հո չե՞ս...

ԱՂԱՄՈՍ

Ձէ, նրանցից չեմ,
Աստծո կալից շաղված, շաղախված
Մարդ եմ ինձ համար...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Բայց երևում է,
Որ շաղախելիս աստված մի քիչ էլ
Գիմի է խառնել քո ասած կալին...

ԱՂԱՄՈՍ

Իսկ ի՞նչ իմացար, որ քիչ է խառնել...
Կուզեի՞ր սակայն, որ ե՛ս գուշակեմ,
Թե քեզ հունցելիս աստված ինչեր է
Խառնել քո կալին...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Գորբա՞ց ես, գուշա՞կ...

ԱՂԱՄՈՍ

Հեմց այդ եմ, որ կամ...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Իրա՞վ, գուշա՞կ ես...

ԱՂԱՄՈՍ

Ասեմք, թե իրավ, ի՞նչ կցանկայիր...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Կցանկանայի, որ բախտս բացես:

ԱՂԱՄՈՍ

Օ՛, շատ դժվարին քան ես պահանջում:
Կանացի հոգին տարրալուծելը
Բարդ է, խիստ է բարդ:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Եվ սակայն ինչո՞ւ...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Ինքդ չգիտե՞ս... Քո այդ հոգու մեջ
Յոթ սատանա կա:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Դու ձայնդ կտրիր:

ԱՂԱՄՈՍ

Այո, խիստ բարդ է, սակայն ձեռքդ տուր
Եվ աչքերիս մեջ նայիր ակնդետ:
Այսպես, ուրեմն, նախ սահմանված էր,
Որ դու լինեիր երկնային էակ...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Հո՛, հո՛, Խուշուշը՝ երկնային էակ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Էլի մեջ մտավ, թո՛ւմ, ձայնդ կտրիր...

ԱՂԱՄՈՍ

Բայց հողը ծանր է ու քեզ ցած քերեց:
Եվ սահմանված էր, որ դու ծովահարս
Լինեիր նաև... Ջի վարսեր ունես
Ծովային հարսի...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Հո՛, հո՛, հո՛, Խուշուշ,
Երկնքից իջար ու ծովը մտար,
Չէ, շա՛տ սիրուն է խոսում այս մարդը,
Ուսյալ կլինի...

ԱՂԱՄՈՍ

Եվ սակայն ծովն էլ
Դաժան է սաստիկ ու ափ նետեց քեզ:
Բայց քո հոգու մեջ չի մարել արբեք
Հուրը երկնային և չի խաղաղվել
Խռովքը ծովի... Խռով սիրտ ունես
Ու մահ սիրող, չես սիրել սակայն,
Տառապել ես լոկ. շատ ես տառապել...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Դու սույր ես, եղբայր...

ԱՂԱՄՈՍ

Եվ սպասում ես,
Ապասում մեկին, ոո հեռուներից
Պիտի գա շուտով ու սեր բերի քեզ:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Այդ մեկը ահա ճիշտ գուշակեցիր,
Սիմավոնն է դա, գալու է շուտով:

ԱՂԱՄՈՍ

Ով է՝ չգիտեմ: Եվ գիտեմ սակայն,
Որ գա պիտի նա, հասակիդ նայի,
Մազերիդ նայի, նայի աչքերիդ
Առեղծվածների՞ն... Հոգուդ մեջ նայի,
Հաղորդվի պիտի հոգուդ կրակին
Եվ այդ կրակից խենթանա պիտի...

ԽՈՒՇՈՒՇ

Թող տերը լսի քո ձայնը, եղբայր,
Դու սուրբ ես իրավ...

ԳՈՐԳԻԿ

Սուրբ է, չէ, չէ մի,
Խենթ է պարզապես, հարբած է ու խենթ:

ԱՂԱՄՈՍ

Չգիտե՞ս սակայն, որ խենթ լինելը
Առավել է լավ, քան լինել հիմար...

ԳՈՐԳԻԿ

Դե, դե, հարբած ես, բայց լեզվիդ կապը
Ձեռքիդ մեջ պահիր...

ԱՂԱՄՈՍ

Թե լեզվիս կապը
Ձեռքիս մեջ լինեք, հիմա երևի
Եպիսկոպոսի կարգ կունենայի,
Ու դու ծնկածալ կիջնեիր իմ դեմ:

ԳՈՐԳԻԿ

Եպիսկոպոսի՞... Ես հենց էն գլխից
Իսկույն հասկացա, որ դու կարգալույծ
Վանական ես մի, վանքից վոնդել,
Դուրս են արել քեզ...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Կարծյոք, այս մարդը
Իրավ է ասում:

ԱՂԱՄՈՍ

Այո՛, այդ մեկը
Իրավ է ասում:

ՔԵՐՈՎԱԵ

Եվ սակայն, եղբայր,
Վասն ինչո՞ւ եմ քեզ կարգալուծ արել:

ԱՂԱՄՈՍ

Ծշմարիտն ասած, ինքս էլ չգիտեմ...

ԳՈՐԳԻԿ

Երևի վասն հարբեցողության...

ԱՂԱՄՈՍ

Երևի... Սակայն իմացիր, եղբայր,
Որ գիցիմ բնավ գիցի չէ միայն,
Այլ ճշմարտություն... Գիցիմ է Քաճախ
Ծշմարտությունը լուսերես հանում:
Նա բարի մարդուն դարձնում է իսկույն
Առավել բարի, քաջին՝ առավել
Քաջ ու աներկյուղ, ճշմարտախոսին՝
Առավել արդար ու պայծառամիտ,
Իսկ Քիմարների՝ առավել հիմար,
Այդ իսկ պատճառով երևի կյանքում
Չես խմում երբեք ու լավ ես անում:
Չիմես երբեք:

ԳՈՐԳԻԿ

Եվ խմեմ պիտի...

ԱՂԱՄՈՍ

Քո գործն է, խմիր...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Իսկ ի՞նչ էլ ոչինչ
Չունե՞ս ասելու...

ԱՂԱՄՈՍ

Ունեմ, այն էլ շատ,
Այն էլ անսպառ... Եվ թողնենք սակայն,
Որ մնացյալը քեզ գիշերային
Աստղերը ասեն, հովերը ասեն
Թաքուն շշուկով, խոտերը ասեն
Սոսափով քնքուշ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Աստղե՞րը, ինչպե՞ս...

ԱՂԱՄՈՍ

Կասեն, կլսես...

ԳՈՐԳԻԿ

Ասում եմ խենթ է,
Ու չեք հավատում...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Խելքիդ բանը չէ,
Իսկ ես հասկացա միտքը այս մարդու:

ՔԵՐՈՎԱԾ

Շատ բան հասկացար, բայց չհասկացար,
Որ վաղուց ժամն է գործի անցնելու:
Դե եկ, մուրճդ առ ու գործիդ անցիր:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Նախ, քիչ հաց ուտենք, Քերովբե վարպետ,
Իմ որովայնը դատարկ է լրիվ:

ՔԵՐՈՎԱԾ

Իմն էլ է դատարկ... Զգում եմ սակայն,
Որ երբ դատարկ է իմ որովայնը,

Արթուն է միտքս, և աչքս է արթուն,
Ու այդ պահերին նախշերս առավել
Լավ եմ ստացվում...

ԱՂԱՄՈՍ

Իմաստուն խոսեց,
Այդպես է, այո, փորձովս գիտեմ:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Իմաստուն խոսեց... Տես, ո՞նց է քրտնել,
Մեջքը ջուր է ողջ...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Քրտինքը, տղաս,
Օգտակար է խիստ, նա է դուրս մղում
Մարդկային մարմնից ամենայն աղտոտ,
Թունավոր տարրեր, և դառնում է մարդ
Առաքյալի պես մաքուր ու արդար:

ԱՂԱՄՈՍ

Դարձյալ վարպետը իմաստուն խոսեց:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Բայց որովայնս օգուտ չունեցավ:

ՔԵՐՈՎԲԵ

Է, Արամանյակ, համբերությունդ
Եղունգաչափ է... Հնոց խոսք է սա՝
Ասում են. ով որ համբերանք ունի,
Ջրադաս ունի ,որ կյո՛ր տարին
Աղուն է աղում... Խուշուշ, բեր սինին:

(Աղամոսին)

Իսկ դու, բարեկամ, ամունդ էլ չասիր...

ԱՂԱՄՈՍ

Աղամոս...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Նստիր, նստիր, Աղամոս,
Ժամփից ես գալիս, սոված կլինես,
Նստիր ու մեզ հետ աղ ու հաց կիսիր...

ԱՂԱՄՈՍ

Ժամփից եմ գալիս, սոված չեմ սակայն,
Զեմ սովում երբեք... Թե գինի ունեք,
Մի գավաթ, անշուշտ, անուշ կանեի:

ՔԵՐՈՎԲԵ

Գինի էլ ունենք:

ԱՂԱՄՈՍ

Դե, փառք աստծու:

(Խուշուշը քերում է սինին ու դնում վարպետի առաջ):

ՔԵՐՈՎԲԵ

Նստիր, Աղամոս, մոտ արի, Գուսան...

ԱՂԱՄՈՍ

Ես այս գավաթով կենացդ եմ խմում,
Պատվական վարպետ: Արդար մարդ ես դու
Եվ շատ ճշմարիտ խոսքեր ասացիր:
Ծշմարիտ խոսքեր շատերն են ասում,
Եվ սակայն, ավաղ, քչերն են միայն
Ծշմարիտ խոսքը վերածում նյութի,
Գործի, հրաշքի: Բո այս խաչքարը
Ծշմարտություն է ու հրաշալիք:
Կենացդ լինի:

ՔԵՐՈՎԵՑ

Ողջ լեր, Աղամուս...

ԱՂԱՄՈՍ

Իջևանատներ, իմձ տե՛ղ պիտի տասս

ԳՈՐԳԻԿ

Նախ դրամը տուր...

ԱՂԱՄՈՍ

Ա՛ռ, դրամդ առ
Եվ ամուր պահիր: Դրամը ձեռքից
Հանկարծ թռչելու հատկություն ունի:

ԳՈՐԳԻԿ

Իմ ձեռքը պինդ է: Խուշուշ, տար սրամ
Ու տեղավորիր...

ԱՂԱՄՈՍ

Գնացի՞նք, Խուշուշ...

(Գնում են)

ԳՈՐԳԻԿ

Բան չհասկացա... Խենթի է մնան:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Իսկ իմձ դուր եկավ այդ կարգալույծը...

ԳՈՐԳԻԿ

Հարկավ դուր կգա: Դրա գլխի մեջ
Հով է ու քամի, ինչպես քո գլխում:

ՔԵՐՈՎԱԾ

Չէ, չեղավ, Գորգիկ... Ինձ էլ այդ մարդը
Դուր եկավ իրոք, թեև մի սակավ
Խորհրդավոր է ու տարօրինակ:

ԳՈՐԳԻԿ

Հայոց աշխարհի ճանապարհներին
Շատ են շատացել խենթ ու ցնորված
Շրջափակները:

ՔԵՐՈՎԱԾ

Բայց սա ուրիշ է...

ՎԱՐԱԳՈՒՅՐ

Երկրորդ պատկեր

(Գիշեր: Իջևանատան կամարների տակ սեղան է դրված:
Պատերին գանված մոմակալներից մոմեյը լույս ու ստվերներ են
տարուբերում: Սեղանի շուրջը նստած են Աղամուր, Քերովբեն,
Արամանյակը, Գորգիկը, Գուսանը, Ծաղրածուն, լարախաղացները,
անպարարները: Քիչ այն կողմ միայնակ նստած է Խուշուշը: Սե-
ղանին գինու գավեր են դրված, ուտելիք: Ծաղրածուն ելնում է
տեղից ու բարձրացնում գավսիթը):

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Խմելուց առաջ մի առակ ասեմ.
Մի ոմն լավ մարդ խմող էր սաստիկ
Եվ տկարություն ունեցավ աչքի...
Բժշկին դիմեց, ու սա էլ ասաց.
«Գինու գավաթին ձեռք չտաս բնավ,
Այլապես իսկույն կուրանաս պիտի»:
Իսկ նա գավաթը ձեռքն առավ, ասաց.
«Դե, մնաս բարով, իմ աչքերի լույս,
Լավ է կորցնեմ լուսամուտներս,
Քան ամբողջ տունս ավերակ տեսնեմ»...
Ես էլ նույնն ասեմ ու խմեմ գինիս:

ԵՂԱՄՈՍ

Ես էլ նույնն ասեմ, Ծաղրածու եղբայր:
Խմելուց հետո աշխարհը աչքիս
Ուրիշ է թվում... Ի՞նչ սքանչելի
Վայր է, նայեցեք: Արարատ լեռան
Շերմակ կատարը ցուանք է տալիս
Ու շառավիղ է նետում աստղերին:
Ինչ վսեմ լյառ է... Եվ այսպիսի լյառ,
Հավատացեք ինձ, ոչ մի տեղ չկա,
Ոչ մի աշխարհում...

ՔԵՐՈՎԱԾ

Ծա՞տ աշխարհներ ես
Տեսել, Աղամոս...

ԱՂԱՄՈՍ

Ծա՞տ... Թափառել եմ
Աշխարհե-աշխարհ ու երկրե-երկիր:
Իմ այս ոտքերին փոշիները կան
Արաքստանի ու Հնդստանի:
Արաքստանի իմաստունների
Զրույցն եմ լսել ու մատյաններն եմ
Ընթերցել մրանց: Հնդիկ մոգերիմ
Ընկեր եմ եղել, շատ բան եմ տեսել
Ու շատ բան ուսել...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Աղամոս եղբայր,
Այդքան աշխարհք ես տեսել դու կյանքում,
Այդքան թափառել... Ինձ չէի՞ր ասի,
Թե ո՞ր եմ արդյոք գնում, վերջանում
Մանապարհները համայն աշխարհի...

ԱՂԱՄՈՍ

Գնում եմ, տղա, ու չեմ վերջանում:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Այդ ինչո՞ւ, ինչպե՞ս, պետք է որ մի տեղ
Վերջանան սակայն...

ԱՂԱՄՈՍ

Ու չեն վերջանում
Քանզի աշխարհը գնդի ձև ունի...

(Բոլորը զարմացած սկսում են իրար նայել, իսկ Գորգիկը
քրքջում է):

ԳՈՐԳԻԿ

Գնդի ձև, հա՛-հա՛... Լսեցի՞ք, մարդիկ,
Աչքովս եմ տեսնում, որ տափարակ է,
Իսկ սա ասում է գնդի ձև ունի:
Որ ասում էի խենթ է, ցնորված,
Չէիք հավատում, դե հավատացեք...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Ես էլ ասում եմ, մարդու ականջը
Ինչու է այսպես պստիկ մնացել...
Արի մի ասա՝ շատ բան է լսում
Ու կույշ է գալիս խեղճը ամեն օր...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Եվ դու դա լո՞ւրջ ես ասում, Աղամոս...

ԱՂԱՄՈՍ

Հարկավ, Քերովբե...

ԳՈՐԳԻԿ

Գնդի ձև, հա՛-հա՛...
Դիտմի նման... Սատանան ասես
Խտուտ է տալիս, ու չեմ կարենում

Քրքիջս պահել... Բա դա ինչպե՞ս է,
Որ ես վրայից ցած չեմ գլորվում...

ԱՂԱՄՈՍ

Դու չես գլորվի, նստուկդ հաստ է:

ՔԵՐՈՎԲԵ

Բա՛ւ չեմ հասկանում, դու լո՞ւրջ ես ասում:

ԱՂԱՄՈՍ

Մի՞թե, Քերովբե, ես կարող եմ քեզ
Անլուրջ քան ասել... Բայց ե՛ս չեմ ասում,
Ինձանից առաջ, շատ ու շատ առաջ,
Դա իր մատչանում գրել, ասել է
Մի հանճարամիտ, իմաստուն մի այր՝
Անանիա կոչյալ մեծ Շիրակացին:
Հզոր այր էր նա, ծանոթ էր նրան
Շարժումներն աստղերի ու տիեզերաց
Գաղտնիքը խորին ու անմեկնելի...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Աշխարհը կլո՛ր... Հրաշալի է,
Ա՛խ, գլոր-գլոր ես այդ աշխարհով
Գնայի անվերջ ու ճանապարհին
Գտնեի հանկարծ ես այն երկիրը,
Որ հենց այս գիշեր երազում տեսա...
Ա՛խ, ինչ աշխարհ էր, կարմիր ու կանաչ,
Ի՛նչ ծառեր կային, ի՛նչ ալ պտուղներ,
Ի՛նչ զմրուխտ հավքեր ու ծո՛վ կար կապույտ...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Աղամոս եղբայր, ես միտք եմ անում,
Որ գուցե մարդն այդ՝ Անանիա կոչյալ
Այդ Շիրակացին, իրավ է ասել:
Մեծ ճշմարտությունն այդպես է, այո՛,

Նա խենթության է նախապես նման
Ու ենթակա է ծաղր ու ծանակի
Եվ հետո է լոկ լույսի պես պարզվում...

ԱՂԱՄՈՍ

Այո, լույսի պես, քայքայվում է,
Լույսն արարողը մեռած է լինում,
Եվ սկսում են մեծարել նրան...
Ինչ որ է, խմենք... Խուշուշ, ինչո՞ւ ես
Միայնակ նստել... Ե՛կ, դու էլ խմիր...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Կխմեմ, այո՛, ծաղալ եմ սաստիկ:

(Մոտենում է, նստում և միանգամից դառարկում գալաթը):

Ինչ երանություն, երակներս ի վար
Ասես թե աստծո օրհնանքն է հոսում,
Երազն է հոսում ամենաչքնաղ...
Ախ, Գուսան եղբայր, մի լավ տաղ ասա,
Սիրտս կարոտ է երգի ու տաղի...

ԳՈՒՍԱՆ

Սիրում աղջիկս, ծերացել եմ ես
Եվ մոռացել եմ քոլոր տաղերը
Սիրո, վայելքի ու խրախճության,
Եվ հիմա արդեն միայն մի տաղ է
Հնչում սրտիս մեջ...

ԱՂԱՄՈՍ

Հենց այդ տաղն ասա:

,

ԳՈՒՍԱՆ

Ասե՛մ, ինչո՞ւ չէ...
Ղողանջեք անմխիթար,

Զանգակներ Հայաստանյաց,
Հյուսիսից մինչև հարավ
Ղողանջեք տրտմաթախիծ,
Լուր տարեք ամենեցուն,
Որ ծախվեց Անին մեր սուրբ,
Արծաթով ծախվեց Անին՝
Միածին Հիսուսի պես...

Քե՛զ ասեմ, Անի քաղաք,
Քե՛զ ասեմ, սքանչագույն,
Քե՛զ ասեմ և մանավանդ
Փառքն ասեմ մայր տաճարիդ,
Տաճարդ ոտից գլուխ
Աստծո հարսն էր ասես,
Երեսին՝ քողը լուսո,
Երթունքին՝ լուսո աղոթք...

Հոռոմաց կայսրը պագշոտ
Աչք դրեց այդ սուրբ հարսին,
Հոռոմաց կայսրը պագշոտ
Ծանկացավ Անին զավթել...
— Ո՛չ, երբեք,— բամբ որոտաց
Գագիկը՝ մանուկ արքան,
— Ո՛չ, երբեք,— արձագանքեց
Ալևոր Պահլավունին:

Եվ կայսրը Մոնոմախոս
Փրփրեց գահին նստած,
Եվ կայսրը Մոնոմախոս
Հեղեղեց լուտանք ու թույն,
Եվ կայսրը Մոնոմախոս
Գումարեց գալլերի գունդ
Եվ հայոց հողը հղեց
Իսկուսա զորավարին:

Եվ եկավ գունդը գալլոց,
Ծովացավ ի դեմ Անվո,

Ծովացան ի դեմ Անվո
Նիզակներ, բաբան ու նետ,
Իսիտասն ասաց՝ բերեք,
Բանալին տվեք Անվո
Եվ փոեք ոտքերիս տակ
Իբրև լաթ դրոշը ձեր:

Եվ Անին ի պատասխան
Հոհոաց զվարթ ու խենթ,
Եվ Անին ի պատասխան
Բյուրավոր զանգեր հարեց,
Ալևոր Պահլավունին
Իր աշխետ ձիուն հեծավ,
Ալևոր Պահլավունին
Սեզ բաշն իր թափահարեց...

Քե՛զ ասեմ, Պահլավունի,
Ալևոր սպարապետ,
Քե՛զ ասեմ, այր գերագույն,
Քե՛զ ասեմ, արծվի զարն,
Քո ձեռքը թև էր արծվի,
Սակայն թև բռունցքավոր,
Եվ բռունցք, որ շանթակերպ
Սրով է շարունակվում:

Ալևոր արծվի նման
Կոնչաց Պահլավունին,
Եվ Անվո դարպասներից
Դուրս սուրաց քաշերի. հետ,
Լեռները ասես հեռվից
Ծերունուն գլուխ տվին,
Ծառաչեց գետն յիսուրյան
Եվ քաջի գովքը վիպեց...

Արշավեց Պահլավունին,
Մխրճվեց ոսոխի մեջ,
Հավքերի երամի մեջ

Արծիվն է այդպես խրվում,
Առյուծն է այդպես թռչում
Եղջերվաց հոտին ընդդեմ,
Ամպերի գնդերի դեմ
Կայծակն է այդպես շաշում...

Եվ եղավ անեղ մախճիր,
Վիրավոր գալլի մման
Կաղկանձեց զորքը հոռոմ
Եվ փախավ, որջը քաշվեց:

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Գուսան, ներիր ինձ, մի պահ ընդհատեմ,
Ասում, խոսում եմ, թե Իսիտասը
Մատակ ձիով է Անիից փախել...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Ի՞նչ տարբերություն, մատակ ձիով է
Փախել Անիից, թե՞ որձ նժույգով:

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Մատակ ձին, տղաս, միզելու համար
Չի կանգնում ճամփին,
Այդ իսկ պատճառով փախուստի համար
Մատակն է հարմար:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Հա՛-հա՛-հա՛-հա՛-հա՛...

ԳՈՒՍԱՆ

Այդպես է, այո:

ՔԵՐՐՈՎԲԵ

Դե, շարունակիր...

ԳՈՒՍԱՆ

Ետ դարձավ Պահլավունին,
Մազերին իր մոխրագույն
Նստել էր ոռակի փոշին,
Ասես սուրբ լույս էր թառել...

Եվ կայսրը Մոնոմախոս
Փրփրեց ոսկե գահին,
Եվ կայսրը Մոնոմախոս
Իր դժնի խոհը խորհեց.
Չե՞ք տալիս Անին սրով,
Չե՞ք տալիս Անին սիրով,
Ես Անին դավով կառնեմ
Ու կառնեմ խարդավանքով...

(Գուսանը խոնարհում է գլուխն ու երկար լուռ):

ԱՂԱՄՈՍ

Ինչո՞ւ լռեցիր, մնացյալն ասա,
Պատմիր դավն այդ ճեճո՞ւ ու անարգանքի
Սյուներին գամիր դավաճանների՞ն...

ԳՈՒՍԱՆ

Առայժմ միայն այսքանն եմ հյուսել...

ԱՂԱՄՈՍ

Ափսո՞ւ, քյուր ափսոս...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Ո՛ղջ լինես, Գուսան,
Որ քո շանթակերպ, ճշմարիտ խոսքով
Ծանոթես Բավիտյան այդ վեստ Սարգիսին
Ու մնացյալին... Մեղա, տե՛ր, մեղա,
Լեզուս չի դառնում, խոսում եմ սակայն,
Որ այդ ճեճո՞ւ դավին, այդ ճեճո՞ւ վաճառքին
Մասնակից է և Բայրապետն Հայոց...

ԱՂԱՄՈՍ

Մասնակի՞ց, օ, ո՛չ... Դավաճաններից
Առաջինն է նա...

ԳՈՐԳԻԿ

Ես չեմ հավատում,
Ոխ ունես իր դեմ...

ԱՂԱՄՈՍ

Ոխ, այն էլ ահեղ,
Ահավոր մի ոխ, զորավոր մի ոխ...

ԳՈՐԳԻԿ

Երևի ինքն է հերետիկոսիդ
Կարգալուծ արել...

ԱՂԱՄՈՍ

Եվ դա է նրա
Այն միակ բարի ու արդար գործը,
Որ նա արել է աշխարհիս վրա...

ԳՈՐԳԻԿ

Իսկ իմ կարծիքով սուրբ Հայրապետը
Մեղք չունի այդտեղ: Մեր Գազիկ արքան
Անխոհեմաբար ինքը վեր կացավ,
Գնաց Բյուզանդիոն... Գնաց և, ավաղ,
Կալանվեց այնտեղ:

ԱՂԱՄՈՍ

Անխոհեմաբա՞ր...
Տասը անգամ էր Մոնոմախոսը
Կանչել Գազիկին, բայց նա անալով

Ծեր Պահլավունու իմաստուն խոսքին,
 Ձեր շարժվել տեղից... Դե, լսիր հիմա,
 Քերովբե վարպետ... Եթե մոտդ գար
 Փոխանորդն աստծո, կաթողիկոսը
 Ամենայն հալոց, և իր գրիչը
 Թաթսիսեր ոչ թե սև մելանի մեջ,
 Այլ պատարագի գինու մեջ արդար,
 Որ Քրիստոսի արյունն է կարմիր,
 Եվ այդ սուրբ արյամբ երդման թուղթ գրեր,
 Թե Մոնոմախից քեզ չի լինելու
 Եվ ոչ մի վտանգ, և ոչ մի վնաս,
 Չէի՞ր հավատա ու չէի՞ր արդյոք
 Գնա Բյուզանդիոն...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Կհավատայի ու կգնայի:

ԱՂԱՄՈՍ

Գագիկ արքան էլ, որ այդ էր արուար
 Ու աստվածաւեր, հավատաւ ահա,
 Այդ միակ անգամ չանսաց խորհողին
 Քաջ Պահլավունու, ելավ ու գնաց...
 Գնաց ու չեկավ: Եվ վաճառեցին
 Մեր անտեր Անին... Անին արծաթով,
 Հողը, մայր հողը, որ մեր քաջ նախնյաց
 Աճյունն է արդար, ծախեցին, այդ:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Մեղա քեզ, աստված, մի՞թե այդ ամենն
 Այդպես է եղել:

ԳՈՒՍԱՆ

Տարաբախտաբար

Այդպես է եղել:

ԱՐԱՄԱՆՑԱԿ

Օ՛ր, այդ ամենից
Արյունս արդեն մաղձի է փոխվում:

ԱՂԱՄՈՍ

Իսկ իմը վաղուց, վաղուց է փոխվել...
Եվ այդ մաղձը սև՝ սև օձ կդառնար
Ու ինձ կխայթեր, եթե այդ մաղձից
Ու այդ վրեժից Ռոզուս մեջ Քանկարծ
Ծնունդն իր չառներ մի սուրբ Քայտնություն:
Ես հրաշք պիտի անեմ աշխարհում:
Պիտի մեր ցրիվ գորքը գումարեմ
Եվ զինեմ պիտի լեռնականների գնդերը վայրի
Ու այդ հեղեղը քաց պիտի թողնեմ
Հոռոմաց վրա...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Բայց ինչպե՞ս, ինչո՞վ...

ԱՂԱՄՈՍ

Ոսկո՛վ, գուտ ոսկով...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Եվ ունե՞ս ոսկի...

ԱՂԱՄՈՍ

Չունեմ, բայց շուտով, հենց վաղը գուցե
Կունենամ անչափ...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Գուցե թաքուցյալ
Գանձի տե՞ղ գիտես...

ԱՂԱՄՈՍ

Գանձի տե՞ղ, օ, ոչ...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Էլ ինչպե՞ս հապա...

ԳՈՐԳԻԿ

Խե՞նթ է, խելագար...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Նա հավատով է այդ ամենն ասում:
Հավատով ասված ամենայն խոսքի
Պիտի հավատալ:

ԱՂԱՄՈՍ

Ոսկով կիսցկեմ

Ես հոռոմների կոկորդը ազահ
Եվ ոսկե շղթա կդնեմ ճրանց
Զորավարների ազահ ձեռքերին,
Ետ կառնեմ Անիմ, ետ կառնեմ հողը...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Խորհրդավոր է խոսքդ, բարեկամ,
Ու չեմ հասկանում քեզանից ոչինչ,
Մերթ բարբառում ես այնքան իմաստուն
Եվ այնքան արդար, ասես քո շուրթով
Զրույց եմ անում մեր նախնիները...
Եվ մերթ անհեթեթ բաներ ես ասում,
Ու մոլորվում եմ ու չեմ հասկանում...

ԱՂԱՄՈՍ

Եվ սակայն շուտով հասկանաս պիտի...
Ինձ գինի լցրե՞ք...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Եվ ինձ էլ՝ գինի...

Աստված իմ, աստված, այս ի՞նչն է այսպես
Տոշորում հոգիս, խմել եմ ուզում...

ԳՈՐԳԻԿ

Լսածներիցս իմ ականջները
Ղժղժում են դեռ, բայց քարավանի
Զնգոց եմ լսում...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Խուշուշ, կա, չկա,
Քո Սիմավոնն է՝

(Աղամոսը երկար մալում է Խուշուշին, ու սա էլ չի փախց-
նում իր հալացքը)։

ԱՂԱՄՈՍ

Ի՞նչ Սիմավոնն է...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Վաճառական է։

ԱՂԱՄՈՍ

Եվ դու իրե՞նն ես...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Իրենն եմ այնքան, որքան իրենն է
Աստղը երկնքում և օդում ճախրող
Վայրի տատրակը...

ՔԵՐՈՎԱԵԾ

Ուղտի քարավան...
Զարմանալի է ուղտ անասունը,

Աստծո անճոռնի այդ արարածը
Նվազ է սիրում, զանգակի նվազ:
Օրերով կերթա ծարավ, անոթի
Ու քան չի ուզի, միայն թե լինի
Զանգակի նվազ... Համբերատար է:

ԳՈՐԳԻԿ

Բայց և ռխակալ...

ԱՂԱՄՈՍ

Բարությունից է,
Համբերանքից է դառնում ռխակալ:
Ծա՛տ է համբերող, բայց երբ տեսնում է,
Որ համբերանքը չարաշահում են,
Քինոտում է նա, դառնում ռխակալ:

ՔԵՐՈՎԲԵ

Հապա ի՞նչ անի...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Մի զարմանալի
Բնույթ էլ ունի: Իսկույն զատում է
Լավ ու վատ մարդուն: Եվ վատի դեմքին
Հանկարծ այնպիսի թույնով է թքում,
Որ սա օրերով երեսը բռնած
Մղկտում անվերջ ու գալարվում է:

(Զանգակների ձայնը գիշերվա միջով կարկաչում, հասնում է
իջևանատանը և լուռ: Գորգիկը դուրս է գալիս ու իսկույն վե-
րադառնում):

ԳՈՐԳԻԿ

Այո, հիրավի, Սիմափոնն է դա,
Խուշո՛ւշ, շտապիր, գնա ընդառաջ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Հենց այդ էր պակաս...

ԳՈՐԳԻԿ

Սատանաներդ

Եկե՛լ եմ էի...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Սատանաներս

Միշտ էլ իմձ ձեռն եմ:

ԱՂԱՄՈՍ

Սիմավո՞ւմ... Տեսնե՞մք ի՞նչ Սիմավոմ է

ԳՈՐԳԻԿ

Ծտապի՛ր, աղջիկ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ասի՛ չեմ ցնա:

ԳՈՐԳԻԿ

Թո՛ւմ, խելքի կտոր չունի այս խենթը...

(Մտնում է Սիմավոմը, ճամփորդական շորերով է, գավազանով):

ՍԻՄԱՎՈՆ

Բարի ողջույն ձեզ, գալս չիմացա՞ք,
Չեկաք ընդառաջ...

ԳՈՐԳԻԿ

Չիմացանք, ներիր...

ՄԻՄԱՎՈՆ

Բարև քեզ, Խուշուշ: Գորգիկ, դու գնա,
Օգնական եղիր իմ ծառաներին:

ԳՈՐԳԻԿ

Աչքումքիս վրա:

ԱՂԱՄՈՍ

Դո՞ւ ես, Սիմավոն...

ՄԻՄԱՎՈՆ

Աղամուսը չե՞ս...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Ծանոթ դուրս եկաք...

ՄԻՄԱՎՈՆ

Ոչ մի ծանոթ, մենք դարանցում
Մեկտեղ ենք ունել, քնել նույն խցում,
Կիսել աղ ու հաց... Եվ քանի տարի...
Եվ կարծում էի, թե դու, Աղամուս,
Մեր այն Խցկոնքում, խցիդ մեջ փակված
Տքնում ես խոնարհ, մատյաններ ծաղկում,
Գրքեր ես գրում քերականության...
Եվ կարծում էի, թե արդեն վաղուց
Դու վարդապետի կարգ ես ստացել:
Բայց ի՞նչ եմ տեսնում, աշխարհականի
Զգեստը հագած, նստել քեզ համար
Գինի ես խմում...

ԱՂԱՄՈՍ

Արդար չես խոսում,
Չէ որ էն գլխից ասում էիր ինձ,

Թե ես երբևէ կարգ չեմ ստանա,
Վեր չեմ բարձրանա, է, միով բանիվ,
Մարդ չեմ դառնա ես... Մոռացե՛լ ես դու...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Ոչ, չեմ մոռացել, կատակում էի:
Հիշում եմ նաև, որ դու շատ հաճախ
Ասում էիր ինձ, թե դու, Սիմավոն,
Լավ վաճառական կլինես կյանքում:

ԱՂԱՄՈՍ

Տեսնում ես ահա, մենք դեռ պատանի,
Լավ գուշակներ ենք երկուսս էլ եղել:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Այո, երևի... Եվ սակայն մեր մեջ
Շնորհաշատը դու էիր միայն,
Բայց ինչպե՞ս եղավ և ինչո՞ւ եղավ,
Որ քո շավիղը խոտորվեց այդպես...

ԱՂԱՄՈՍ

Կարող եմ պատմել, թե ինչպես եղավ,
Բայց անկարող եմ քեզ մեկնաբանել,
Թե ինչպես եղավ, որ իմ շավիղը
Խոտորվե՛ց այսպես...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Հեզնում ես, հեզնիք
Եվ սակայն պատմիր, թե ինչպես եղավ...

ԱՂԱՄՈՍ

Ծամփից ես գալիս, հաց անուշ արա՝
Ու գինի խմիր, իսկ ես կպատմեմ...

(Բեմը դանդաղորեն մթնում է, հետո նույն դանդաղությամբ լուսավորվում: Անտառ է, ծառերի արանքից երևում է վանքի ուր-վագիծը: Աղամուտը արեղայի զգեստով շրջում է ծառերի մեջ, ծաղիկ է քաղում, հուտոտում, և հանկարծ դիմացից ելնում է սպիտակ շորերով նուրբ ու քարայիկ մի աղջիկ):

ԱՂԱՄՈՍ

Որտեղի՞ց այսպես դու հայտնվեցիր,
Մեղա, տե՛ր, մեղա, ծաղկած մասրենու
Թփի՞ց դուրս եկար, թե՞ այն գետակի
Ծերմակ փրփուրից...

ԱՂԶԻԿ

(ծիծաղելով)

Դու այդ ինչե՞ր ես
Ասում, արեղա, ուխտի ենք եկել,
Մերոնք ներքևում մատաղ են մորթում,
Իսկ ես ծաղիկ եմ հավաքում այստեղ:

ԱՂԱՄՈՍ

Դու այնքան ես նուրբ ու աներկրային,
Որ մի պահ թվաց, թե այս մասրենու
Թփից դուրս եկար կամ այն գետակի
Ծերմակ փրփուրից...

ԱՂԶԻԿ

Ծաղկած թփերից
Ու գետակների փրփուրից ճերմակ,
Իրա՞վ, կարող եմ աղջիկնե՞ր դուրս գալ...

ԱՂԱՄՈՍ

Նայած ում համար, ի՛նձ համար, այո...
Անգամ իմ խավար ու խոնավ խցի
Քարե պատերից ամենայն գիշեր
Ելնում է հանկարծ մի չքնաղ աղջիկ:

Եվ հիմա ճայում, ճայում եմ ես քեզ
Ու տեսնում եմ պարզ, որ այդ աղջիկը
Հենց դու ես, որ կաս...

ԱՂԶԻԿ

Իմ խեղճ արեղա,
Ես երբևիցե խուցոյ չեմ մտել:

ԱՂԱՄՈՍ

Ինքդ չգիտես, հաճախ ես մտել...
Այդ ինչ աչքեր եմ, այդ ինչ կրակ է,
Ու քիչ է մնում, որ սև սքեմս
Բռնկվի հանկարծ ու դառնա մոխիր...

ԱՂԶԻԿ

Ինչե՛ր ես խոսում, քեզ պես արեղա
Չեմ տեսել երբեք... Ում հանդիպել եմ,
Աչքերը իսկույն թեքել է մի կողմ,
Ասես չարք եմ ես... Իսկ դու ճայում ես.
Ծանթում ես ասես, և այդ շանթերից
Աչքերս եմ ցավում, սրտիկս է ցավում,
Ու հաճելի է այդ ցավը, գիտե՞ս...

ԱՂԱՄՈՍ

Իրա՞վ ես ասում...

ԱՂԶԻԿ

Եվ ինչո՞ւ պիտի
Ես քեզ սուտ ասեմ...

ԱՂԱՄՈՍ

Դու ոտից գլուխ
Մերմակ ես այդպես, ու սև եմ, ավա՛ղ,
Ես ոտից գլուխ... Ձերոնք ներքևում

Մատաղ եմ մորթում, և աղ արյունը
Հոսում է հիմա, գնում խառնվում
Գետակի մաքո՛ւր, մաքո՛ւր ջրերին...

ԱՂԶԻԿ

Աստված իմ, աստված, դալուկ ես որքան,
Եվ սակայն ուրիշ դալկություն է դա,
Մոմի դալկություն, որ կարծես ահա քոնկի պիտի...

ԱՂԱՄՈՍ

Եկ քեզ համբուրեմ...

ԱՂԶԻԿ

Ամո՛ւր համբուրիր:

(Երկար-երկար համբուրվում եմ, իսկ ծառերի ետևից արե-
ղաների մի սև երամ լրտեսում է նրանց):

ԱՂԱՄՈՍ

Ջերոնք ներքևում մատաղ եմ մորթում,
Իսկ դու, իմ տեսիլք, գնա ու նորից
Ծաղկած մասրենու թփի մեջ մտիր,
Սուզվիր գետակում, որի ջրերին
Արդեն մատաղի արյուն կա խառնած...

ԱՂԶԻԿ

Ես ոչ մի տեղ էլ չեմ մտնի, օ՛, ոչ,
Ոչ մի գետակում չեմ սուզվի երբեք,
Ես նորի՛ց կգամ, ես նորի՛ց կգամ...

(Աղջիկը դանդաղորեն սկսում է հեռանալ: Բեռնը նույն դան-
դաղությամբ սկսում է մթնել ու ապա նույն դանդաղությամբ լու-
սավորվել):

ՍԻՄԱՎՈՆ

Ու եկա՞վ նորից...

ԱՂԱՄՈՍ

Ձեկավ ալլես,
Դուստրն է եղել ինչ-որ իշխանի,
Հայտնել էին հորն, ու սա աղջկան
Ամուր փակել էր իր դղյակի մեջ
Եվ ինձ թողել էր տեսիլքը նրա:
Դղյակը գտա... Ու խենթի նման
Գիշեր ու ցերեկ պտտվում էի
Ծուրջն այդ դղյակի, որ գոնե հեռվից
Տեսիլքն իր տեսնեմ... Ցնդել էր, չկար,
Ցնդել ցողի պես, մշուշի նման:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Եվ վասն դորա՞ կարգալույծ արին:

ԱՂԱՄՈՍ

Ո՛չ, վանահայրը քարի գտնվեց...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Էծան ես պրծել: Սակայն ի վերջո
Քեզ վասն ինչո՞ւ կարգալույծ արին:

ԱՂԱՄՈՍ

Ասեմ, ու լսիր: Կարգալույծ արին,
Քանզի տերն ինքը ինձ ողորմություն
Արեց ի վերուստ... Աչքերս քացեց
Ու միտքս քացեց, և ես ուսեցի
Արվեստ մի վերին ու զարմանալի...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Ի՞նչ արվեստ է դա...

ԱՂԱՄՈՍ

Գերագույն արվեստ,
Ոսկի բաղադրել կրակի ձեռքով... \

ՍԻՄԱՎՈՆ

Հսել եմ, այո, կա նման արվեստ,
Հոռոմի լեզվով արքիմիկոս եմ
Կոչվում այն մարդիկ, որ զբաղվում են
Այդ մութ արվեստով: Հասու եմ նաև,
Որ ոչ մեկը դեռ չի գտել ոսկին,
Եվ ճամոզված եմ, որ երբևիցե
Չի էլ գտնելու... Դա ցնո՛րք է լոկ...

ԱՂԱՄՈՍ

Օ՛, ոչ, Սիմավուն, ցնորք չէ բնավ,
Մեծ ու գերագույն մի խորհուրդ է դա:
Եվ այդ խորհուրդը խորունկ ու մթին
Անդունդների ունի, ուր պիտի իջնել
Գիտության լույսով, նաև հավատի
Կանթեղով անշեջ: Եվ այդ ճամփան է,
Որ գերել է ինձ ու տանում է ինձ...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Եվ վասն դորա՞ կարգալույծ արիւն...

ԱՂԱՄՈՍ

Այո՛, այս անգամ գրեցին ուղիղ
Կաթողիկոսին... Ո՛չ վանահայրը,
Նա ուսյալ մարդ է: Գրեցին նրանք՝
Վանքի բվերը: Գրեցին, թե եւ
Մոգության դժ(ո) ճամբան եմ ընկել,
Հերետիկոս եմ, նեո եմ, սրբապիղծ...
Եվ նման բաներ: Հավատաքննիչ
Եկավ վերևից ու ատյան արին:
Եվ այսպես եղավ իմ դատաստանը...

(Բեմը դանդաղորեն մթնում է ու դանդաղորեն լուսավորվում:
Վանքի գրատան սրահն է: Պատի տակի քարե նստարանին նըս-
տած են յոթ վանական: Դիմացի սյունին կոթնած, սյունի նման
ուղիղ կանգնած է Աղամոսը: Մեջտեղի քարե սեղանը դեռ
ազատ է):

Ա. ՎԱՆԱԿԱՆ

(Նայելով Աղաճոսին)

Ինչ կոկոզավիզ տեսքով է կանգնած...

Բ. ՎԱՆԱԿԱՆ

Նայեցեք Ռապա, ինչ ամբարտավան
Քմծիծաղով է նայում ամենքիս,
Կարծես թե ինքը պիտի մեզ դատի
Եվ ոչ մեկը՝ իրեն:

Գ. ՎԱՆԱԿԱՆ

Շամբո՛ւշդ զքեզ...

Դ. ՎԱՆԱԿԱՆ

Հարբեցո՛ղդ պիղծ...

Ե. ՎԱՆԱԿԱՆ

Եղկելի՛դ, մե՛ող...

Ա. ՎԱՆԱԿԱՆ

Սադայելական ժանտախտի վիժվածք,
Հիշում ես մի օր դեմ առ դեմ կանգնած,
Ինձ անվանեցիր նեղնակատ հիմար...
Դե, հպարտացիր քո լայն ճակատով՝
Խիստ հարմար տեղ է աղվեսադրոշմ
Տպելու համար... Կրակը վաղուց
Բորբոքել էմ խիստ: Խարանը արդեն
Այնքան շիկացել, որ ճերմակել է,
Ի՛նչ ճենճերահոտ կփռի չորս դին...

Բ. ՎԱՆԱԿԱՆ

Բայց խարանումով պետք չէ, որ գործը
Գոցված համարենք...

Գ. ՎԱՆԱԿԱՆ

Երբե՛ք ու երբե՛ք...

Խարանն ինչ է որ, խարանը ոչինչ,
Հետո էլ պիտի բթամատերը
Տապարով հատել, որ չկարենա
Սատանայական անոթների հետ
Էլ գործ ունենալ...

Դ. ՎԱՆԱԿԱՆ

Ոտքի ջլերը,

Ոտքի ջլերը պիտի կտրատել,
Որ չկարենա էլ մոգերի հետ
Հանդիպման գնալ...

Ե. ՎԱՆԱԿԱՆ

Իսկ ես մի ուրիշ

Պատիժ հղացա: Նետենք խենթանոց,
Սա խոսք է խոսում, թե այս աշխարհը
Կլոր է իբրև, գնդի ձև ունի...
Նետենք խենթանոց, թող խենթերի հետ
Նստուկներն իրենց դնեն այդ գնդին
Ու գլոր-գլոր գնան տարտարոս...

ԲՈՂՈՐԸ

Մատները հատենք, քրածե՛ծ անենք,
Դնենք գելարան, նետենք խենթանոց...
Մենք սուրբ հավատի նվիրյալներն ենք,
Սուրբ Քրիստոսի զինվորներն ենք քաջ,
Այդ լավ իմացիր, նեղդ սրբապիղծ...

(Մտնում են հավատաքննիչը և վանահայրը):

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Ինչ քստմենքի աղմուկ է այստեղ,
Թվում է ոչ թե աստծո խաղաղ

Ու երանապետ մի տուն ես մտել,
Այլ բյուզանդական մի գեշ գինետուն...

Ա. ՎԱՆԱԿԱՆ

Ներիր, սրբազան, ստուգապես ներիր...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Ամբաստանյալը այս կորովադեմ
Երիտասարդն է...

Բ. ՎԱՆԱԿԱՆ

Նա ինքն է՝ մեղք...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Խոսքերդ կշռիր, մենք դեռ չենք քննել
Գործերը նորա ու դեռ չգիտենք,
Նե՞՞ր է նա, թե՞ ոչ:

Գ. ՎԱՆԱԿԱՆ

Ներիր, սրբազան,
Հայտնապես ներիր, բայց յուր մեղքերը
Պարզ են լույսի պես...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Լույսը, արեղա,

Լոկ արտաքուստ է այդքան պարզ թվում,
Բայց ներքուստ բարդ է ու անքննելի:
Հաճախ այնպես է նա մեզ կուրացնում,
Որ շուրջքուրդը չենք տեսնում ոչինչ:
Եվ դորա Քամար ծամանել եմ ես,
Որ ձեզ այդքան պարզ թվացող լույսը
Ոչ միայն աչոք, այլ մտոք զննեմ,
Տեսնելու Քամար, թե ձեր այդ լույսին՝
Չե՞ք խառնել արդյոք ամբաստանության

Ամտես ասեղներ, նախանձի խիթեր
Եվ գրպարտության զեռուններ զագիր...

ՎԱՆԱԿԱՆՆԵՐ

(Զուրը միասին փովում եմ հատակին ու այդպես փոված ճղճղում):

Երդվում եմք տիրոջ սրբազան խաչով,
Որ մեր գրյանքը ճշմարտություն է...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Վանահայր, խոսիր... Պատմիր կարճառոտ
Ո՞վ է, ի՞նչ մարդ է այս վանականը:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ

Նախ՝ ասեմ, որ նա այր է խիստ ուսյալ
Ու հանճարամիտ...

ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆՆԵՐ

— Մեղա՛, տե՛ր, մեղա՛...
— Օ՛, երկինք, փլվիր, խոսի՛ր, տարտարոս...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Լոեք, պապանձվեք:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ

Նա անգիր գիտե
Մեսրոպյան գրով մինչև արդ գրված
Մատյաններն ամեն, քաջաճմուտ է
Եբրայերենին և հունարենին:
Ընթերցել է հին իմաստնասիրաց
Ու քերթողների մատյաններն ամեն:

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Հիանալի՛ է: Դու երեկոյան
Իմ խուցը արի, որ մայրամուտի

Խաղաղության մեջ մեծ Սոկրատեսից
Զրուցե՞նք մի քիչ և Հորացիոսի
Տաղերը հիշե՞նք... Հիանալի՛ է:
Վանահայր, խոսքդ ավարտին հասցրու:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ

Հույժ հետամուտ է ամեն գիտությանց,
Անանիա կոչյալ մեծ Ծիրակացու
Թվերն է քննում, շարժմունքն աստղերի
Եվ քիմիական վարդապետության
Դասեր է առել ոմն մեծանուն,
Հմուտ արաբից...

Դ. ՎԱՆԱԿԱՆ

Մի ժոգից, դևից,
Քրիստոնեության մի նենգ հալածչից:

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Մենք պալտավոր ենք օգտակարության
Դասեր ստանալ ամենայն տեղից,
Ամենայն ազգից, ամենայն ցեղից,
Իսկ ամենից շատ մեր ոսոխներից...
Ամբաստանյալն այս ցարդ դեռ չի արել
Այնպիսի մի բան, որ արժանի է
Դատափետության...

Ե. ՎԱՆԱԿԱՆ

Ամբաստանյալն այդ
Բռնել անտառում աղջիկ է պագել,
Աղջիկ է պագել...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Աղջիկ է պագել,
Գործն՛լ ես իրավ այդպիսի արարք...

ԱՂԱՄՈՍ

Եղել է, այո, նման մի դիպված:

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Երևի ինչ-որ մի չար սատամա
Մտել էր քո մեջ ու խճճել էր
Հոգուդ կծիկը...

ԱՂԱՄՈՍ

Ո՛չ, սատամամ չէր,
Արարիչն իմքը...

ՎԱՆԱԿԱՆՆԵՐ

— Լսեցի՞ք...
— Տեսա՞ք սրբապիղծ հոգին...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Բայց ի՞նչ աղջիկ էր...

Ա. ՎԱՆԱԿԱՆ

Ոչ խղճուկ ճորտի...
Ազնվականի, Վոամ իշխանի...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Հիշեցի, այո, ճանաչում եմ այդ
Աղջկա մորը... Վանահայր, սակայն
Այդ մեղքի համար ինչ պատիժ տվիր
Այս սանձագերծին...

ՎԱՆԱՀԱՅՐ

~ Ծգնակեցությամբ
Փակեցի խցում և ստիպեցի,
Որ հունարենի քերականությամբ
Դասագիրք գրի:

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Հիասքանչ պատիժ,
Գրե՛ց...

ՎԱՆԱՀԱՅՐ

Գրեց և այն էլ
Կատարելաբար:

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Այդ պատիժդ միշտ
Ուժի մեջ պահիր... Եվ այսուհետև
Վստահ կլինեմ, որ ձեր այս վանքից
Կինարմատները կվերադառնան
Առանց պագվելու: Խոսիր, վանական...

ՎԱՆԱՀԱՅՐ

Ինչպես ասացի, ամբաստանյալը
Մտերմացել էր մի արաքի ձեռ
Եվ քիմիական վարդապետությամբ
Դասեր էր առնում այդ գիտուն մարդուց...
Այլազան իրեր, սրվակներ բերում,
Լցնում էր խուցը և գիշերն ի լույս
Փորձեր էր անում: Ծառ զարմանալի
Ներկե՞ս ստացավ, բուրավետ խեժեր...
Դրանց վաճառքով վանքս շենացավ,
Ծաղկեց օրեցօր: Ինքն այդ ամենից
Մի դահեկան էլ չպահեց իրեն
Եվ սակայն հիմա...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Մի շարունակիր,
Ամբաստանյալը ալքիմիկոս է:
Պղինձն ուզում է վերածել ոսկու՝
Այն, ինչ աստված է ստեղծել կյանքում,

Անձեռնամուխ է: Իսկ նա ուզում է
Աստծո ստեղծած տարրերը փոխել...
Այլ խոսքով ասած, երազում ես դու
Կյանքի պղինձը դարձնել ոսկի,
Տառապանքի ժանգ՝ անանց քերկրություն...
Բայց եկեղեցին հաստվեց աշխարհում,
Որ ոչինչ, ոչինչ կյանքում չփոխվի,
Իսկ ես զինվորն եմ այդ եկեղեցու:
Դու էլ կարող ես դառնալ կորովի
Զինվորը նրա, այն էլ ի՞նչ զինվոր...
Ընտրություն արա:

ԱՂԱՄՈՍ

Ընտրություն չունեմ:

Իմ ուղին մեկ է: Ես փնտրեմ պիտի:
Որո՞նեմ պիտի իմ երազանքը
Եվ գնամ միայն նրա ետևից...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Այդպիսի քաներ: Ի դեպ, վաճառայր,
Հո միսը թի՛մ չէր այն խորովուի,
Որ ճաշակեցինք ատյանից առաջ,
Մարտողությունս կարգին չէ կարծես...

ՎԱՆԱՀԱՅՐ

Հի՛ն... Ի՛նչ ես ասում, հենց նոր էր մորթած...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Այդպիսի քաներ: Լսիր, Աղամոս,
Քեզ կարգալույծ եմ անում այս պահից,
Դու ոտխն ես իմ...

ՎԱՆԱԿԱՆՆԵՐ

— Փա՛րք քեզ, արարիչ...

Ծառագեց նորից սուրբ ճշմարտության

Արևը մթնած...

— Փա՛նք քեզ, սրբազան...

ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉ

Լոն՛ք, անբաններ...

(Աղամոսին)

Իսկ դու, բարեկամ,
Երեկոյան դեմ իմ խուցը արի,
Որ Սոկրատեսից գրուցենք մի քիչ
Եվ Հորացիոսից տաղեր վերհիշենք...

(Բեմը դամդաղորդեմ լուսավորվում է: Աղամոսն ու Միմավոնը
առաջվա պես մատած են դեմ-դիմաց):

ՍԻՄԱՎՈՆ

Այդպիսի քաներ... Բայց չեմ հավատում
Ես քո արվեստին...

ԱՂԱՄՈՍ

Եվ իզուր, սակայն:

Ես օրինակով միտքս կպարզեմ,
Որ լավ հասկանաս... Կան վայրի ծառեր,
Պտուղը լեղի, մանրիկ ու լեղի,
Բայց երբ պատվաստ ես անում այդ ծառին,
Ազնվանում է պտուղը նրա:
Այդպես են նաև մետաղներն ամեն,
Պղինձն հատկապես: Կարծես ձգտել է
Նա ոսկի դառնալ, քայց չի կարեցել:
Ինչ-որ մի տարր է պակասել նրան:
Եվ ես այդ տարրը գտել եմ արդեն:
Եվ ահա այստեղ, կրծքիս վրա է
Գաղտնիքը նրա:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Եվ սակայն ինչո՞ւ

Դեռ չկա ոսկիդ:

ԱՂԱՄՈՍ

Մի քար, մի քար է
Պակասում լոկ ինձ, քար, որ թեժ հրից
Երկյուղ չունենա ու չքայքայվի:
Ես գիտեմ հաստատ՝ քարն այդ կգտնեմ
Արագած լեռան երակների մեջ:
Վաղը Արագած պիտի քարձրանամ:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Որքան հիշում եմ, ոսկու մկատմամբ
Դու մի առանձին սեր չես ունեցել,
Այդ ինչպե՞ս հանկարծ ոսկեսեր դարձար:

ԱՂԱՄՈՍ

Այս ոսկին ալ է, որոնմամ տեճ է
Եվ ճշմարտության ստույգ որոնում...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Դու չարչարել ես քո միտքը ամվերջ
Եվ սակայն իզուր:

ԱՂԱՄՈՍ

Իզուր չէ, օ՛, ոչ,
Միտքը միշտ իրեն չարչարի պիտի,
Որ թևեր առնի: Երևի առաջ
Հավքերը բոլոր արարածներ են
Եղել գետնամած և չարչարանքով
Ու տառապանքով թևեր են առել,
Դարձել թևավոր: Միտքն էլ է այդպես...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Բամ չեմ հասկանում: Խուշուշ, եկ այստեղ,
Տես, ինչ մանյակ եմ քերել քեզ համար,
Ամեն զմրուխտը մի սալորի չափ...

ԽՈՒՇՈՒԾ

(Վերցմում, մի պահ թիացած մայրում է մամայակիմ)։

Վա՛խ, իմչ մամյակ է... Բայց պետք չէ սա ինձ...

(Արհամարհանքով նետում է սեղանին)։

ՍԻՄԱՎՈՆ

Խուշուշ, հարբած ես երևում աչքիս։

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ինչո՞ւ երևում... Հարբած եմ, այն էլ
Ինչպե՛ս եմ հարբած...

ԱՂԱՄՈՍ

Գինի քեր, Խուշուշ,
Այս գիշեր պիտի խրախճանք անենք,
Մի հրաշալի, մի մեծ խրախճանք...

(Խուշուշը գնում է)։

ՍԻՄԱՎՈՆ

Բամ չեմ հասկանում։

ԱՂԱՄՈՍ

Ու չես հասկանաւ
Կամացի հոգին ո՞վ է հասկացել,
Որ դու հասկանաս։ Եվ մամանավանդ
Այսպիսի՝ կնոջ...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Ինչպիսի՞ կնոջ...

ԱՂԱՄՈՍ

Խուշուշի միայն առեղծվածային,
Անիմանալի ու չքնաղ կնոջ...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Նա ճասարակաց կին է պարզապես...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Կատվի մոտքը մսին չհասավ,
Միտք արեց, ասաց, այսօր ուրբաթ է...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Լեզուդ քեզ քաշիր...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Եվ ինչո՞ւ քաշեմ,
Այդ խուշուշն ասես լուսնյակը պատռել,
Միջից է ելել...

ԱՂԱՄՈՍ

Իրավ է ասում:
Ու այն էլ ասեմ, որ թե նա սիրի
Որևէ մեկին, ապա կմեռնի
Այդ սիրո ճամար...

(խուշուշը մտնում, գինու նոր գավեր է ղնում սեղանիմ):

ԽՈՒՇՈՒՇ

Եվ ինձ էլ գինի...
Աստված իմ, աստված, այս ի՞նչ է այսպես
Տոչորում հոգիս... Խմել եմ ուզում,
Երգել եմ ուզում և կաքավել եմ
Ուզում ես սաստիկ...

ԱՂԱՄՈՍ

Երգի՛ր, կաքավի՛ր,
Ինչ կուզես արա... Նվագիր, Գուսամ,
Նվագածուններ, փողերը փչեք...

(խուշուշը պարպում է գավաթը և տկտկտ է երգելով պարել):

ԽՈՒԾՈՒԾ

Սերը կրակ է,
Գինին կրակ է,
Սրտիկս լեցուն,
Ու լեզուս փակ է,
Սրտիկս լեցուն,
Սրտիկս տաք է,
Բայց, ա՛խ, հմ սերը
Ամպերի տակ է:
Ելի՛ր, փոթորիկ,
Ամպերը վանիր,
Իմ ծուխն ու բոցը
Միմչ երկինք Քանիր:
Մի թողնիր, որ ես
Աչսպես լուռ միսամ,
Թևերը կոտրած
Հավքի պես ճխամ...
Աստված, տատրակի
Մի գույգ թև տուր իմն,
Իմ ճորտակ սիրում
Ջորեղ տեր տուր իմն:
Սրտիկս ճող է,
Միտում է, թաց է,
Աչքերս փակ են,
Ու սիրտս քաց է...

(Աղամուտը վեր է կենում, սկսում է Խուշուրի ձևը կատարել-
քեն պարել):

ՍԻՄԱՎՈՆ

Անզգամ աղջիկ, անամոթ աղջիկ,
Ես քեզ ցույց կտամ: Այս խմորը դեռ
Ծատ ջուր կտանի...

(Գնում է):

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Սպառնաց, գնաց:
Իմ անպարարներ, լարախաղացներ,
Դե, ասեք, լսեճք. ովքե՞ր եմ արծվի
Բները քանդում. ովքե՞ր եմ քանդում..

ԲՈԼՈՐԸ

Մկներն եմ արծվի բները քանդում,
Մկներն եմ արծվի բները քանդում:
Անե՛ծք մկներին...

ԵԱՂՐԱԾՈՒ

Ովքե՞ր եմ արծվի ձվերը ուտում...

ԲՈԼՈՐԸ

Մկներն եմ ուտում ձվերը արծվի,
Անե՛ծք մկներին...

ՎԱՐԱԳՈՒՅԸ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջին պատկեր

(Իջևանատան բակը: Վաղ առավոտ է Մթնշաղ: Աղամուտը,
Փախաղը ձեռքին, դուրս է գալիս ու կանգնում քակում):

ԱՂԱՄՈՍ

Լուսաստղը այսօր որքան պայծա՛ր է
Ու որքան խոշոր: Եվ խոտերն այսօր
Ինչ զարմանալի բույրով եմ բուրում:
Մեծ արևագա՛լ, օգնական ինձ լեր,
Օգնական ինձ լեր, ով լյառ Արագած,
Ու շնորհիր ինձ այն քարը անկեզ,

Որ ես կարենամ մյուսի վերածել
Իմ երագանքն ու իմ տառապանքը...

(Իջևանատմից դուրս է գալիս Խուշուշը, մազերն արձակ, գիշերային սպիտակ շապկով):

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ձեի՞ր սպասում...

ԱՂԱՄՈՍ

Սպասում էի
Քեզ իմ ողջ կյանքում: Գիտեի, որ կաս,
Որ կաս ինչ-որ տեղ: Որո՞նում էի
Ու չէի գտնում... Ի՞նչ գեղեցի՜կ ես,
Մազերդ արձակ ու թևերդ քաջ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Այսօր աշխարհը ուրիշ է ասես,
Նույնն է ամեն ինչ, նույնը չէ սակայն...
Լուսաստղը, մայի՛ր, ինչ վառ է շողում,
Եվ ինչ-որ բան է շշուշում քամիմ,
Առաջին անգամ եմ ես հասկանում
Ծշուկը նրա...

ԱՂԱՄՈՍ

Խուշուշ, սիրելիս,
Սովորույթ ունեմ գիշերը քնել
Մի ձեռքս դրած ճակատիս վրա,
Մյուսը՝ սրտիս... Եվ ամեն գիշեր
Այն ձեռքս էր այրվում, որը հանգչում էր
Ծակատիս վրա... Սակայն այս գիշեր
Այնպես սաստիկ էր այրվում այն ձեռքս,
Որ միշտ ականա հանգչում է սրտիս:
Ինչպե՞ս բռնկվեց այս կրակը սուրբ...
Սակայն ինչպես էլ բռնկված լինի;

Օրհնյա՛լ լինի թող... Թող օրհնյա՛լ լինես
Անձրևի նման, ցորյանի նման,
Ողկույզի նման թող օրհնյալ լինես,
Իմ Մագթաղինե...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Գնա՛նք. Աղանոս,
Այստեղից գնանք, կարող եմ տեսնել,
Գնանք ծիրանի այն ծառը գրկենք,
Որ նա հովանի լինի մեր սիրուն:

(Գնում, կանգնում են ծիրանի ծառի տակ: Աղանոսը գրկում է
Խուշուշին և սկսում համբուրել):

ԱՂԱՄՈՍ

Քեզանից հողի, խոտի, անձրևի
Բուրմունք է գալիս ու սիրո բուրմունք,
Եվ քո աչքերն են անիմամալի,
Եվ քո շուրթերին անհայտ աշխարհի
Երանությունն է դողում ու հևում,
Եվ քո մարմինը փխրում է ասես
Իմ մատների տակ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Իսկ ես քեզանից
Լեռան ու հողմի բուրմունք եմ առնում,
Զորավոր լեռան, զորավոր հողմի...
Եվ թևերիդ տակ ես ինձ զգում եմ
Տատրակի նման ու լալ եմ ուզում...

ԱՂԱՄՈՍ

Իմ երազանքի ճամփին քեզ գտա...
Դու գեղեցիկ ես ու հրաշալի
Երազանքիս պես: Եվ սակայն նորից
Կանչում է ճամփան, ու ստիպված եմ

Ծառավ ջութներով ու ծառավ արշամբ
Բաժանվել քեզմից:

ԽՈՒՇՈՒԾ

Երբ վերադառնաս,
Քեզ կպարգևեմ այն, ինչ կարող է
Կիմը պարգևել իր սիրեցյալին:
Բայց սիրտս, սիրտս, չգիտեմ ինչու,
Ամպերջ ճնշվում և ուզում է լալ...

ԱՂԱՄՈՍ

Ձե, չլաս, Ռոզիս, ու եկ բաժանվեմք:

ԽՈՒՇՈՒԾ

Մի քիչ էլ մնա...

ԱՂԱՄՈՍ

Եկ շուտ բաժանվեմք,
Որ շուտ Ռանդիպեմք...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ձե՛, քիչ էլ մնա...

ԱՂԱՄՈՍ

Իրիկնամուտին այստեղ կլինեմ...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Այդքան ժամանակ ինչպե՞ս սպասեմ...
Մի քիչ էլ մնա...

ԱՂԱՄՈՍ

Դե, մնաս բարով...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ձե, քի՛չ էլ մնա...

ԱՂԱՄՈՍ

Հասկացիր, հոգիս...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ես հասկանում եմ, բայց սիրտս, ավաղ,
Ինչպե՞ս հասկանա...

(Աղամոսը Խուշուշին գրկում, առնում է թևերից ու շարժվում դեպի իջևանատուն։ Սիմափոնը լուսամտից տեսնում է Որանց։ Աղամոսը համբուրում է Խուշուշին, վերցնում մախաղմ ու ճամփա ընկնում)։

ԱՂԱՄՈՍ

Դե, մնաս բարով...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Բարի ճանապարհ։ Ես ամբողջ օրը
Կադորթեմ աստծուն...

(Խուշուշը մտնում է ներս։ Բենը որոշ ծամամակ դատարկ է մնում։ Հետո դուրս է գալիս Քերովբեն, նստում խաչքարի դեմ ու ակտում է տաշել։ Քիչ հետո դուրս է գալիս Խուշուշը, նստում գե-
րանին ու սկսում է մազերը սանրել)։

ՔԵՐՈՎԱԵԵ

Տոթ էր այս գիշեր ու սաստիկ էր տոթ։

ԽՈՒՇՈՒԾ

Այո, տոթ էր խիստ։

ՔԵՐՈՎԱԵԵ

Եվ ամբողջ գիշեր
Անհանգիստ եղա, կես քում, կես արթուն։

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ես մմանապես:

ՔԵՐՈՎԱԵ

Երևում է, հա,
Քնատ ես թվում: Թվում է նաև,
Թե ամենօրվա այն խուշուշը չես:

ԽՈՒՇՈՒԾ

Այդ ինչո՞ւ, վարպետ...

ՔԵՐՈՎԱԵ

Ես ի՞նչ իմանամ,
Այսօր մի տեսակ ուրիշ ես թվում:

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ի՞նչ տեսակ, վարպետ...

ՔԵՐՈՎԱԵ

Զգիտեմ, խուշուշ,
Աչքերդ եմ ուրիշ, հայացքդ է ուրիշ,
Մերթ թվում է, թե երանություն է
Իջել քեզ վրա ու մերթ թվում է,
Թե տխուր ես խիստ ու մտահոգված:

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ասենք այդպես է, և սակայն ինչպե՞ս
Դու նշմարեցիր...

ՔԵՐՈՎԱԵ

Ով որ խաչքար է
Տաշում, սիրելիս, նա սուր աչք ունի...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Թող տերը փրկի ինձ սուր աչքերից:

ՔԵՐՈՎԵՆ

Բայց իմ աչքերը բարի են, խուշուշ,
Իմ սուր աչքերից դու մի վախենա:
Աղամոսն ո՞ր է, դեռ չի՞ արթնացել:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Արագած ելավ...

ՔԵՐՈՎԵՆ

Այդպիսի մարդիկ
Լեռներ են սիրում, ծովեր են սիրում,
Անդունդներ ու վիհ... Սաստիկ անհամբարտ,
Սաստիկ խոռվյալ այրամարդ է մա:

(Դուրս է գալիս Արամանյակը):

ԽՈՒԾՈՒԾ

Օ՛, այսօր ծուլդ վաղ է արթնացել:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Մի չարախոսիր, գլուխս է ցավում,
Ու ես չգիտեմ, գինո՞ւց էր արդյոք,
Թե այն երեկվա խոսք ու զրույցից...
Բան չհասկացա, այդ Աղամոսը
Սո՞րք է, իմաստո՞ւն, թե՞ խենթ ու խելառ...

ՔԵՐՈՎԵՆ

Սուրբը և խենթը մոտիկ են իրար,
Նույնն են համարյա...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Այնպես կուգեի
Թողնել ամեն ինչ ու գնալ, գնալ
Նրա ետևից...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Այն մեկին թողած,
Այս մեկի՞ն կպար...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Այդ Աղամուսը
Խորհրդավոր է ու ձգում է ինձ:

ՔԵՐՈՎԱԾ

Եկ, Արամանյակ, եկ, գործիդ անցիր,
Մի քիչ որ քրտնես, այդ գլխացալիդ
Կթռչի իսկույն...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Ինչ արած: Նստեմ:
(Դուրս է գալիս Գուսանը, մատում գերանին):

ԳՈՒՍԱՆ

Բարի առավոտ ու արդար արև

ՔԵՐՈՎԱԾ

Արևշատություն բարի Գուսանիդ:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Մեր այս Գուսանը լոտում է ամպերը,
Ոչինչ չի խոսում...

ՋԵՐՈՎԵՆ

Բայց երբ խոսում է,
Արար աշխարհը լսում է նրան:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Հորեղբայր Գուսան, դու երեկ տաղդ
Անավարտ թողիր, ու ես չիմացա,
Ի՞նչ եղավ վերջը քաջ Պահլավունին...

ԳՈՒՍԱՆ

Դե, ասեմ, ըսիր...

Եվ գնաց Գագիկ արքան,
Եվ գնաց դուռը կայսեր,
Եվ գնաց Գագիկ արքան,
Խորխորատն ընկավ դավի,
Սուգ արեց աշխարհն Հայոց.
— Ավա՛ղ քեզ, մանուկ արքա,
Ախ, ավա՛ղ, Ռազար ավաղ,
Մեր Ռուրիներ, մեր հրածին...

Իսկ այն անձ Սարգիսը վեստ
Անիի բալնիքն առած,
Բյուզանդիոն չվեց շտապ
Ու դրեց կայսեր առաջ,
Եվ կայսրը եղավ, Ռազավ
Արնացող իր ծիրանին
Եվ խաղաց դեպի Անի,
Որ քաղաք մտնի շուքով...

— Ո՛հ երբեք,— բերդի գլխից
Կոնչաց Պահլավունին,—
Բանալին Անվո քաղքի
Ահա իմ ձեռքին է դեռ,
Բանալին Անվո քաղքի

Իմ սուրն է, առ' ր իմ, շողա,
Եվ շաշիր կայսեր գլխին,
Ծառաշիր կայծակի պես...

Ամո՛թ քեզ, սակայն ամոթ,
Կայսերո՛ւ քրիստոնյա,
Ամո՛թ քեզ, հազար ամոթ,
Դավադիր Մոնոմախոս,
Այս անգամ կաշառեցիր
Դիլինի ամիրային,
Անհավատ ամիրային
Հանեցիր սուրբ խաչի դեմ:

Եվ արի Պահլավունին,
Գրիգոր որդուն առած,
Արշավեց դեպի Դվին,
Արշավեց գնդով ընտիր,
Եվ սակայն նենգ էր սաստիկ
Ամիրան Աբուսուար,
Ամիրան Աբուսուար
Խորամանկ, պիղծ էր սաստիկ...

Ամիրան Աբուսուար
Փոխեց հունն Ազատ գետի,
Ծրջակա այգիքն ամեն
Ողողեց գետի ջրով,
Խաղողի այգիներում
Դարաններ լարեց թաքուն,
Խաղողի վազերի տակ
Զորք պահեց աղեղնավոր...

Խրվում էր հողերի մեջ
Նժույգը Պահլավունու,
Նժույգը Պահլավունու
Խճճվում վազերի մեջ,
Կռվում էր սակայն արին
Նեճերի տարափի տակ,

Հողի մաջ խրվում խորունկ,
 Կռվում էր Պահլավունին,
 Կռվում էր ծերն ալևոր,
 Կռվում էր, խուլ մոնչում,
 Եվ տեսավ հանկարծ, ավաղ,
 Որ ընկավ խոցված որդին,
 Թուլացավ բազուկը ծեր,
 Մշուշվեց աչքն արցունքոտ,
 Ու խրվեց խոնավ հողում,
 Ու ինքն էլ ընկավ խոցված...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Հե՛յ վախ, ես այնտեղ լինեի պիտի...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Մեր արքաներն ու նախարարները
 Չկարողացան այս հողը պահել,
 Մենք պիտի պահենք... Ես պիտի սլահեմ
 Այսպես անշտապ ու խամբերանքով
 Այս որձաքարից փշուր առ փշուր
 Կորզելով ոգի ու գեղեցկություն...
 Եվ պահի պիտի այն մշակն ահա,
 Որ սարալանջիմ կորեկի նվազ
 Իր արտն է հնձում... Եվ Աղամուր՝
 Իր խենթ ու խելառ երազանքներով,
 Եվ պահի պիտի այս գուսանը ծեր
 Խոսքովն իր արդար... Եվ պահի պիտի
 Ծառն այս ծիրանի, որ արմատներդ
 Քարի մեջ խրած, պտուղ է տալիս...

(Նսվում է ձիերի դոփյուն, Գորգիկն իսկույն ~~հարթ է գալիս~~
 իջևանատնից):

ԳՈՐԳԻԿ

Ձիերի դոփյուն... Ախորժալուր է
 Այդ ձայնն ինձ համար... Կին է առջևից,

Մեծաշուք տիկին, իսկ ետևից էլ
Ծառաներն եմ յուր...

(Ձիերի դոփյունը կանգ է առնում, մտնում է Թուխմաղ՝ գեղեցիկ, ջքեղ)։

ԹՈՒԽՄԱՄ

Ողջո՛ւյն ամենքիդ։

ԳՈՐԳԻԿ

Ողջույն քեզ, հարգո, մեծաշուք տիկին։

ԹՈՒԽՄԱՄ

(Դիտելով Խուշուշին)

Որքամ հանդուգն է այս արարածը,
Նստել արանց դեմ, մազերն է հյուսում։
Հանդուգն է, այո, զի գեղեցիկ է,
Ի՛նչ մազեր ունի, մետաքս եմ ասես,
Ծեմաց աշխարհի ոսկեգույն մետաքս...
Անունդ ի՛նչ է...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Խուշուշ է, տիկին։

ԹՈՒԽՄԱՄ

Եվ իմչո՞ւ ես դու եկել ու ընկել
Այս անկյունը խույ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Է, բախտ է, տիկին։

ԹՈՒԽՄԱՄ

Կշողշողայիր դու Անիի մեջ։

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ում շողշողալու շնորհ է տրված,
Ամենայն տեղ էլ կարող է շողալ:

ԹՈՒԽԾԱՄ

Եկ, սիրունիկս, քեզ տանեմ Ամի,
Իմ տունը տանեմ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ասում ես, սակայն
Չես տանի երբեք...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Այդ իմչո՞ւ, Ռոզիս...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Դե, դա շատ է պարզ... Ինքդ ասացիր,
Որ գեղեցիկ եմ ու Ամիի մեջ
Կարող եմ շողալ... Դու կճամդորժե՞ս,
Որ շողամ կողքիդ...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Օձի խելք ունես...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Խելք չունեմ, օ՛, ոչ, բայց այդ քաները
Լավ գիտեմ, տիկին:

ԹՈՒԽԾԱՄ

Երևում է պարզ,
Որ թեև կյանքում դեռ շատ չես ապրել,
Բայց շատ քաներ ես մաղել քո ճամփին:

ԽՈՒՇՈՒՇ

Միշտ ես երևի...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Իսկ Ռիմա, Խուշուշ,
Մի քան հարցնեմ... Ձեր այս կողմերում
Չի՞ երևացել մի քիչ խենթավում,
Մի քիչ գեղեցիկ, արքենալ սիրող
Մի թափառական...

ԽՈՒՇՈՒՇ

Երևացել է:

ԹՈՒԽԾԱՄ

Ամուսն գիտե՞ս:

ԽՈՒՇՈՒՇ

Գիտեմ՝ Աղամոս...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Եվ ո՞ր է սակայն...

ԽՈՒՇՈՒՇ

Հուսադեմին էր,
Ելավ ու գնաց դեպի Արագած:
Բայց քո ի՞նչն է նա, մեծաշուք տիկին,
Նա թափառական, իսկ դու...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Ի՞նչ...

ԽՈՒՇՈՒՇ

Շքեղ

Ո՞ւ մեծահարուստ...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Արագա՞ծ գնաց ու ե՞տ է գալու:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Անպայման, տիկին, իրիկնադեմիմ
Այստեղ կլինի...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Ի՞նքը քեզ ասաց...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ի՞նքը ինձ ասաց...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Իջևանատեր,
Տար ծառաներիս ու տեղավորիր:

(Գնում է):

ԳՈՐԳԻԿ

Աչքունքիս վրա...

ԱՐԱՄԱՆՑԱԿ

Լսեցի՞ր, վարպետ...

ՔԵՐՈՎԱԵ

Լսեցի, այո...

ԱՐԱՄԱՆՑԱԿ

Մի բամ կա այստեղ:
Ասում էի, չէ, որ Աղամուսը խորհրդավոր է:
Ինչո՞ւ է, տեսնես, տիկինն այդ ջքեղ
Ընկել ետևից...

ՔԵՐՈՎԱԲԵ

Է, ի՞նչ իմամաս,
Աշխարհը քարո՞ւ է, ու կյանքը՝ խրթին:

(Դարձյալ ձիերի դուրսում: Գորգիկը դուրս է գալիս, ձեռքի
ճակատի՞մ՝ մալում է հետուն):

ԳՈՐԳԻԿ

Թո՛ւմ... Հոռոմներ են, այն էլ շատվորիկ,
Կգամ, կլցվեն, կուտեն, կխմեն,
Կաղտոտեն չորս դիմ, հետո կգնամ,
Մի քոռ պղինձ իսկ չվճարելով:

ՔԵՐՈՎԱԲԵ

Է՛, ձեզ ինչ ասես, հայոց իշխաններ,
Է՛, քեզ ինչ ասես, դավաճամ Սարգիս,
Մարդն էլ իր Ռոդը, իր սուրբ հայրենի՞մ,
Այն միակ քանը, որ չի վաճառվում,
Օտարի՛մ ծախի... Դե լսիր ասես,
Երեք քամ կյանքում կործանարար են
Հայրենյաց համար... Եվ առաջինը
Երկապուտության ախտն է մոլեգին,
Որ մախադուտն է դավաճանության:
Ապա երկրորդը կաշառքն է, որով
Ամարդարության ուղին են հարթում...

(Ծաղրածում, որ մինչ այդ դուրս էր եկել ու ըստ էր Քե-
րովքե՞ին, շարունակում է նրա խոսքը):

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Երրորդն այն ձեռքն է բիրտ ու վալքենի,
Որ իմաստունի քերանն է փակում
Ու բացում լեզուն սուտ ու կեղծիքի...

(Մտնում են քյուզանդացի սպան ու զինվորները: Մյուս գա-
լիս է դեպի իջևանատուն, իսկ զինվորները ձեռքի մտրակներով
սկսում են հարվածել ծիրանի ծառին, վերին ճյուղերի պտուղները
թափելու համար):

ՍՊԱ

Իջևանատերն ո՞վ է ձեզանից...

ԳՈՐԳԻԿ

Ես եմ, քո ծառան...

ՍՊԱ

Գինի կթերես,
Գառան խորովու և թարմ կարմրախայտ:

ԳՈՐԳԻԿ

Գինի կլիճի, մաս խորովու:
Սակայն կարմրախայտ, կմերես, տիար,
Ձունեմ այս պահին:

ՍՊԱ

Հրամայո՛ւմ եմ:

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Այդ կարմրախայտը փոքրիկ է թեև,
Բայց անհնազանդ մի արարած է
Եվ հրամանով չի ելնում գետից,
Չի պառկում իսկույն թեժ տապակի մեջ...

ՍՊԱ

Հանդգնում է, տես: Լինի կարմրախայտ...

(Նայելով Խուշուշիմ)

Իսկ այս թռչնակը ո՞ր աշխարհից է
Հայտնվել այստեղ...

(Մտնում է իջևանատուն, իսկ զինվորները ջապումակում են
ճորավել ծիրանի ծառը):

ՔԵՐՈՎԱԾ

Հե՛յ, Ռե՛յ, զինվորներ,
Մի՛թե չեք կարող մարդու պես քաղել...

ԶԻՆՎՈՐ

Ծառք քարձր է շատ...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Այո, քարձր է շատ:
Իսկ թե քարձր է շատ, ուրեմն պիտի
Մտրակաճարվի...

ԳՈՒՍԱՆ

Ծիրանի իմ ծառ,
Ծիրանի իմ ծառ,
Այս շեկ ժայռի մեջ
Ինչպե՛ս է մնում
Մորճիկդ պայծառ,
Պտուղդ պայծառ...
Անցնող ու դարձող
Քարով է տալիս,
Փայտով է տալիս
Ու խարազանով...
Ինչպե՛ս է սակայն,
Որ ապրում ես դեռ,
Ինչպե՛ս է սակայն,
Որ մնում է դեռ
Մորճիկդ պայծառ,
Պտուղդ պայծառ,
Ծիրանի իմ ծառ,
Ծիրանի իմ ծառ...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Վարպետ, չգնա՛մ, շանսատակ անեմ
Այդ զինվորներից...

ՔԵՐՈՎԱԾ

Տեղդ վեր ընկիր,
Նրանք զինավառ, իսկ դու մեն-մենակ,
Մենակ ու անզեն... Խեղճ հայոց աշխարհ...
Վեր կաց, զավակս, վեր, գնանք գետակ,
Ես ոտից գլուխ այրվում եմ արդեն,
Գնանք, գետակում զովանանք մի քիչ:

ԱՐԱՄԱՆՑԱԿ

Գնանք, այլապես համբերությունս
Հասնում է արդեն...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Ու մենք էլ ձեզ հետս

(Գնում եմ: Բեմում մնում է միայն Խուշուշը, և այդ ժամանակ դուրս է գալիս Սիմավոնը և նստում կողքին):

ՍԻՄԱՎՈՆ.

Ինչո՞ւ մանյակը դեմ շարտեցիր:

ԽՈՒՇՈՒՇ

Ես չեի ուզում իմ պարանոցից
Ծանրություն կախել... Բերած մանյակդ
Ծանրագին էր շատ:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Եվ սակայն առաջ
Դու սիրում էիր այդպիսի բաներ...

ԽՈՒՇՈՒՇ

Ո՞ր կինը կյանքում այդպիսի բաներ
Ձի սիրում, ասա...

ՄԻՄԱՎՈՆ

Ի՞նչ, դադարե՞լ ես
Դու կիմ լիմելուց...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ընդհակառակը,
Հեմց մոր է միայն, որ դառնում եմ կիմ:

ՄԻՄԱՎՈՆ

Էլ ի՞նչ կա հապա...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ոչինչ, պարզապես
Ուզում եմ լիմել հավքի պես ազատ:
Ցեսե՞լ ես, սակայն, որ հավքը վզիմ
Մամյակ ունենա...

ՄԻՄԱՎՈՆ

Դե, լսիր, Խուշուշ,
Ամեն ինչ գիտեմ, դու սեր ես ձգել
Այդ Աղամոսիմ: Սակայն այդ խենթը,
Այդ շրջմոլիկը քեզ կկործանի
Ու դեպի անկում կտանի մա քեզ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Օ՛, անկումի մեջ սարսուռ կա ու դող,
Իսկ ես այնպես եմ սիրում սարսուռը
Եվ սիրում դողը...

ՄԻՄԱՎՈՆ

Խենթացել ես դու,
Սակայն լուրջ խոսենք: Խուշուշ, կա կյանքում
Սիրում էի քեզ, քայց չգիտեի,

Զի իմն էիր դու... Եվ սակայն Ռիմա,
Երբ Ռեուանում ես, գնում ես անդարձ,
Ես մոր եմ զգում գիմն իմ կորստի
Եվ չափն իմ սիրո ու տառապանքի:
Ողջամիտ եղիր, եկ, գնանք Ամի,
Մեր պսակն անենք Անվո տաճարում...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ոչ, դա չի լինի, չի լինի երբեք...
Եվ ինչո՞ւ ես դու այդպես գումատվել
Եվ ինչո՞ւ ես դու այդպես դողդողում:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Եվ չե՞ս վախենում դու իմ վրեժից,
Ես ահավոր եմ ու վրիժառու:

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ես ոչ մի բանից արդեն վախ չունեմ,
Զի երջանիկ եմ...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Բայց նայիր, որ այդ
Երջանկությունդ շատ կարճ չտևի...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Թեկուզ և մի օր, թեկուզ և մի ժամ...

(Մտնում է իջևանատուն)

ՍԻՄԱՎՈՆ

Ես չգիտեի, որ այդքան ահեղ,
Ահավոր ես, խանդ... Եվ քացի այդ էլ,
Թե Աղամոսն այդ իր ասած ճրաշքն

Իրապես անի, ապա կդառնամ
Ես չնչիմ մի մարդ, չնչիմ արարած:

(Գորգիկը քերում, սեղամ է դնում կամարների տակ: Քիչ հե-
տո դուրս է գալիս քյուզանդացի սպան ու մատում է սեղանի մոտ:
Սիմավոնը քարձրանում է տեղից ու մոտենում նրան):

Ողջո՛ւյն, գոյ,ապետ:

ՍՊԱ

Ողջույն քեզ, ողջույն:
Ո՞վ ես, ինչացո՞ւ...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Վաճառական եմ:

ՍՊԱ

Եկ, մատիք կողքիս, մեկտեղ ճաշ անենք,
Թե չէ մեն-մենակ տխուր է սաստիկ:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Միրով, և սակայն ես պիտի լինեմ
Հյուրասիրողը...

ՍՊԱ

Խնդրեմ, օ՛, խնդրեմ,
Ծնորթ կամես ինձ...

(Խուշուշը քերում, ուռելիք է դնում սեղանին: Սպան զար-
կում է Խուշուշի հետույքին: Խուշուշը խփում է ձեռքին ու հե-
ռանում):

Բարբարո՞ւ եք դեռ:
Ես քնքշությամբ եմ մոտենում նրան,
Նա զարկում է ինձ... Չէ, ազգ եք չնչին:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Չնչիմ եմք գուցե, բայց ոչ բարբարոս...
Ինչպես դեռ հնուց մեր քերթողահայր
Մոպսեսն է ասել, ածու եմք փոքրիկ,
Բայց գործեր ունենք, որ արծանի են
Հիշատակության...

ՍՊԱ

Հիշատակությա՛ն...
Այդ ի՞նչ գործեր են, որ ես չգիտեմ:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Եղել են և շատ... Եվ սակայն շուտով
Հայոց աշխարհում կատարվի պիտի
Այնպիսի մի գործ, որից զղրուհ
Աշխարհը համայն...

ՍՊԱ

Էլի՞ պարծեցաք...
Մի ասա տեսնեմ, թե ի՞նչ գործ է դա:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Նախ մի-մի գավաթ դինի ճաշակենք:
Թող ձեր մեծ կայսեր կենացը լինի
Եվ քո կենացը լինի, Վորապետ:
Ձեր հովանու տակ աշխարհը հայոց
Նր բախտը գտավ...

ՍՊԱ

Քչերն են սալայն,
Որ հասկանում են ճշմարտությունն այդ:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Ձեր հովանու տակ ու ձեր զորությամբ
Քարավաններս շարժում եմ ազատ
Աշխարհից աշխարհ և գոհ եմ անչափ...

ՍՊԱ

Դու գործից խոսիր... Ի՞նչ գործ է, որից
Դղրդա պիտի աշխարհը համայն...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Լսիր, զորապետ, հայոց աշխարհում
Ի հայտ է եկել իմաստուն մի մարդ,
Մի մոգ, մի կախարդ, որ ի գորու է
Ոսկու վերածել մետաղներն ամեն...

ՍՊԱ

Ի՞նչ, ի՞նչ ասացիր...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Այո, զորապետ,
Ոսկու վերածել մետաղներն ամեն:

ՍՊԱ

Ես չեմ հավատում, մեզանում էլ կան
Այդպիսի մարդիկ, սակայն ոչ մեկին
Դեռ չի հաջողվել այդ հրաշքն անել:
Ո՛չ, չեմ հավատում:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Ինքս էլ նախապես
Չեի հավատում... Եվ սակայն հետո,
Երբ հասու եղա նրա արվեստին
Ու հմտությանը, լցվեցի խորին,
Ստույգ հավատով: Դո՛ւ էլ հավատա:

ՍՊԱ

Ասե՛ք, հայ եք դուք և ընդունակ եք
Ամենայն ինչի: Բայց ճանաչո՞ւմ ես
Դու այդ կախարդին:

ՄԻՄԱՎՈՆ

Այն էլ շատ մոտից:
Խորունկ միտք ունի, ամենագետ է,
Աստծո մատը կա նրա ճակատին:

ՍՊԱ

Բայց ո՞ր է ապրում, որտե՞ղ է հիմա:

ՄԻՄԱՎՈՆ

Այստեղ էր երեկ...

ՍՊԱ

Այստե՞ղ և գնա՞ց...

ՄԻՄԱՎՈՆ

Գնաց, բայց կգա... Այդպես, զորապետ,
Շուտով, Բենց վաղը հայոց աշխարհում
Ոսկին կդառնա այնքան լիառատ,
Որ հավերժ անգամ ոսկի կկտցեն,
Եվ մենք կդառնանք մեծ ու զորավոր...

ՍՊԱ

Այդպիսի բաներ, այդպիսի բաներ...
Զարմանալի է, և սակայն, սակայն...

(Խոսքը կիսատ է թողնում: Բենը դանդաղորեն մթնում է ու
Բետո դանդաղորեն լուսավորվում: Պատի տակի գերանին միայնակ
նստած է Խուշուշը ու երկար-երկար նայում է ճանապարհին...
Հանկարծ վեր է կենում, ձեռքը դնում ճակատին ու նայում հեռուն):

ԽՈՒԾՈՒԾ

Նա՛ է, գալի՛ս է, նա՛ է, գալի՛ս է:

(Մտնում է իջևանատուն ու դուրս գալիս ջրով լի տաշտակը
ձեռքին: Քիչ Բետո մտնում է Աղամուրը):

ԱՂԱՄՈՍ

Ես եկա, հոգիս: Իմ որոնածը
Գտա ու եկա:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Դե, մատիւր, մատիւր,
Քոչերդ հանեմ, ոտքերդ լվամ,
Որ խոնջությունդ անց կենա մի քիչ:

(Աղամոսը մատում է գերանին, խուշուշը հանում է մրա քո-
շերը և սկսում է եռանդով ոտքերը լվանալ: Հենց այդ պահին
դուրս է գալիս Թովածամը):

ԹՈՒԽԾԱՄ

Զարմացար անշուշտ...

ԱՂԱՄՈՍ

Զարմացա, բայց քիչ...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Է՛յ, խուշուշ աղջիկ, չքվիր այստեղից:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ես գործ եմ անում:

ԹՈՒԽԾԱՄ

Մի սրա՛ն մայիւր...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Թե ինձ շատ մայի, վնասը քոնն է:

ԹՈՒԽԾԱՄ

Լսեցի՞ր, տեսա՞ր այս ծամկտրանին:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ե՛ս եմ ծամկտրած... Ծամերիս նայիր,
Հասնում եմ մինչև իմ կրունկները
Եվ Աղամուսին շատ եմ դուր գալիս...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Այդ ե՛րբ հասցրիր խելքահամ անել
Եվ ա՛յս աղջկան... Սրբի տեղ դրել,
Չոքել է քո դեմ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Նա սուրբ է, իրավ...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Սուրբ է, ինչպես չէ...

ԱՂԱՄՈՍ

Դու գնա, Խուշուշ,
Ես Թուխծամի հետ քիչ զրույց կանեմ,
Իսկ դու հաց սարքիր:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Թե դու ես ասում,
Իսկույն կգնամ:

(Գնում է):

ԱՂԱՄՈՍ

Ինչո՞ւ ես եկել...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Եկա ասելու, որ ատում եմ քեզ,
Որ անիծում եմ այն օրն ու ժամը,
Երբ հանդիպեցինք:

ԱՂԱՄՈՍ

Իսկ ես օրհնում եմ:
Թող օրհնյա՛լ լինի այդ օրն ու ժամը,
Զի մենք կարճ մի պահ երջանիկ եղանք:

ԹՈՒԽԾԱՄ

Եվ այդ կարճ պահը ինձ համար դարձավ
Անվերջանալի, երկար տառապանք:

ԱՂԱՄՈՍ

Տառապա՛նք... ինչո՛ւ... սիրո պարզևած
Տառապանքները վայելք են մույնպես:

ԹՈՒԽԾԱՄ

Թող տերը քեզնից անպակաս անի
Այդ վայելքները...

ԱՂԱՄՈՍ

Սիրով կընդունեմ...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Բայց ընդունակ չես դու տառապելու,
Զի անզգամ ես... Հիշիր այն օրը,
Մեր հանդիպումի առաջին օրը...
Ես քեզ կանչեցի, որ դու զմուսես
Դիակն ամուսնուս, բայց դու ոչ վիշտս
Ու ոչ սևերս հարգեցիր այնժամ
Եվ սկսեցիր ինձ սիրահետել...

ԱՂԱՄՈՍ

Դու քո վշտի մեջ ու սևերի մեջ
Գեղեցիկ էիր ու անմատչելի...
Իսկ անմատչելին իմ երազանքն է
Ու իմ տենչանքը...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Եվ սկսեցիր

Վարպետորդու պես խայծերդ նետել...

ԱՂԱՄՈՍ

Ես քո ականջին ասացի միայն,
Որ քո վշտի մեջ ու սևերի մեջ
Շա՛տ ես գեղեցիկ... Եվ, խոսքը մեր մեջ,
Դա դուր եկավ քեզ...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Անիծյալ լինեմ...

Օ՛ր, ես փոխանակ շաշուն ապտակով
Դեմքդ այրելու, փխրեցի իսկույն:
Ի՞նչ գտա քո մեջ... Բյուր պայազատներ,
Մեծատոհմիկներ միայն քղանցքիս
Դիպչելու համար հոգի կտային...
Ի՞նչ գտա քո մեջ, քո այդ վայրենի,
Բիրտ հայացքի մեջ, որ ամենայն ինչ
Փռեցի քո դեմ...

ԱՂԱՄՈՍ

Ծնորհապարտ եմ

Քո սիրո համար ու քո քնքշանքի,
Ծնորհապարտ եմ քո մարմնի համար,
Ուր բնակվում է արարիչ ոգին,
Կյանքի խորհուրդն ու երանությունը...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Ծնորհապա՛րտ ես... Եվ սակայն հետո
Կանացիական հպարտությունս
Ոտնատակ տալով, փախար տմարդի...

ԱՂԱՄՈՍ

Ե՛ս...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Մոռացե՛լ ես դու այն գիշերը...

ԱՂԱՄՈՍ

Այդ ո՞ր գիշերը...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Վերջին գիշերը...

(Բեմը դանդաղորեն մթնում է: Քարն նկուղ: Բորբոք վառվում է քուրան: Քուրային դրված կավե անոթների դեմ Աղամուսը հեթանոս քուրմի նման ծնկաչոք՝ ինքն իրեն խոսում, ասես աղոթում է):

ԱՂԱՄՈՍ

Տե՛ր, սատար եղի՛ր, մերթ թվում է թե
Ոսկու փայլ առավ ու մերթ այդ փայլը
Երազի նման ցնդում է անհետ...
Թող քիչ էլ եռա... Մոլեգնությունը
Պակասում է դեռ... Իսկ երբ թերի է
Մոլեգնությունը, ծնածը միշտ էլ
Թերի է լինում և օրապակաս...

(Մոմի աշտանակը ձեռքին. գիշերային թափանցիկ զգեստով
նկուղ է իջնում Թուխծամը):

ԹՈՒԽԾԱՄ

Դեռ չե՛ս ավարտում այդ մոգությունդ,
Որ գնանք վերև...

ԱՂԱՄՈՍ

Ո՞ր գնանք, հոգեկ...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Այդ ինչպե՞ս թե ուր... Մեր անկողինը
Բացել եմ վաղուց, քեզ եմ սպասում:

ԱՂԱՄՈՍ

Ա՛խ, անկողինը... Թուխծամ, հասկացիր,
Այս գիշեր կյանքիս ժամն է գերագույն,
Շուտով, շատ շուտով երազս պիտի
Ցուցլա իմ դեմ... Ցուցլա ամբողջ
Իր շքեղությամբ... Եվս մի վայրկյան,
Մի քանի վայրկյան... Նայիր, մի՞թե սա
Ցուլանք չէ ոսկու... Նայիր, մի խոսիր...

(Իրար հենված նայում են երկար-երկար, հետո Աղամոսը
զայրացած շուտ է գալիս):

Թո՛ւմ, չար սատանա, անիծյալ գրող,
Խաբեբա տեսիլք, նենգավոր ցնորք,
Ցուլանքը խամրեց, խամրեց ու կորավ...
Եվս մի վայրկյան, մի քանի վայրկյան
Ու շողար պիտի...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Չի՛ շողա, գնանք...

ԱՂԱՄՈՍ

Ախ, դո՛ւ էլ, դո՛ւ էլ ինձ չես հավատում...

(Գլուխն առնում է ափերի մեջ, նստում քարե նստարանին
Թուխծամը գնում, բացում է կողքի դուռը և քիչ հետո վերադառ-
նում, ձեռքին մի մեծ սինի՝ լի ոսկով ու անգին քարերով):

ԹՈՒԽԾԱՄ

Ահա քեզ ոսկի ու անգին քարեր,
Գանձարաններս լիքն են դրանցով,
Առ, որքան կուզես, միայն ձեռք քաշիր
Այդ սին ու պատիր երազանքներից:

(Աղամոսը գլուխը քարձրացնում, նայում է իրեն պարզած
սինուն, ելնում է տեղից, ոտքով հարվածում սինուն, որ թռչում

է Թուիծամի ձեռքից: Թուիծամը սկսում է շոյել Աղամոսի մա-
զերը):

Խենթս, միակս, տանջվածս, լավս,
Իմ քարքարոսս, եկ գնանք վերև,
Գնանք՝ այդ հոգնած ճակատդ շոյեմ,
Գնանք՝ հանդարտեմ քո այդ բիրտ արյան
Վայրենի եռքը... Գնանք, քարքարոս...

ԱՂԱՄՈՍ

(Հանկարծ վեր է թռչում)

Օ՛, սքանչելի իմ ձախողություն,
Որ մայրն ես գյուտի, գտա վերջապես...
Գտա... Այդ քարն էր, այո, այդ քարն էր
Միայն պակասում ,որ շողար ինքը՝
Ինքը՝ հրաշքը... Գտա ու գնամ
Նրա ետևից...

ԹՈՒԻԾԱՄ

Սպասի՛ր, իմ բիրտ,
Լուսաբացին էլ կարող ես գնալ...

ԱՂԱՄՈՍ

Գտա... Գնացի... Գտա... Գնացի...

(Բեմը լուսավորվում է: Աղամոսն ու Թուիծամը նորից կանգ-
նած են իրար դեմ):

ԹՈՒԻԾԱՄ

Եվ մոռացե՛լ ես դու այդ գիշերը...

ԱՂԱՄՈՍ

Եվ դա գիշե՛ր ես անվանում դու լոկ...
Դա հույսի թռիչք և երազանքի
Անկում էր դաժան: Այն ակնթարթն էր,

Երբ Ռոդէ մարդն ու ոգեղեն աստված
Իրար դեմ-դիմաց կանգնում են որպէս
Ահեղ ախոյան: Այն ակնթարթը,
Երբ իրար գալիս ու կայծակնայիմ
Մի բռնկումով միաձուլվում են
Կյանքի գաղտնիքն ու խորհուրդը մահի:

ԹՈՒԽԾԱՄ

Եվ ես չկայի այդ վայրկյանիդ մեջ...

ԱՂԱՄՈՍ

Անդունդ էիր դու, ձգում էիր վար,
Պիտի թռչեի ես այդ անդունդով...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Եվ թռար... Այն էլ քարքարոսի պէս:
Լսի՛ր, Աղամոս, միտքս թշնամիդ
Եվ սակայն սիրտս քո ճորտն է հլու...

ԱՂԱՄՈՍ

Իսկ իմ մեջ, Թուխծամ, ընդհակառակն է...
Միտքս ասում է՝ ողջամիտ եղիր,
Թուխծամը լավն է, մա ամենալավ
Կի՞նն է աշխարհի ու սիրում է թեզ,
Նրա մոտ գնա: Ե՛մ սիրտս սակայն
Ըմբոստանում է ի՞նչ ուղեղի մեջ:

ԹՈՒԽԾԱՄ

Ինչո՞ւ է այդպես, ինչո՞ւ է այդպես...

ԱՂԱՄՈՍ

Զգիտեմ, Թուխծամ, չգիտեմ ոչի՞նչ...
Կգա ժամանակ, երբ մարդն աշխարհում

Աստծո օգնությամբ և իր սեփական
Մտքի զորությամբ կրացի գաղտնիքն
Ամենայն նյութի ու երևույթի,
Սակայն մի գաղտնիք կմնա հավետ
Անլուծանելի... Գաղտնիքը սիրո...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Հենց այդ գաղտնիքն է տոչորում հոգիս...
Երբ դու հեռացար, ինձ այնպես թվաց,
Թե ինձ ձգեցին անապատ մի չոր:
Ու ոտից գլուխ այրվում էի ես:
Քեզ էր պահանջում արյունն իմ ծարավ,
Եվ իմ ձեռքերի տխուր քնքշանքը
Քեզ էր աղերսում... Հիմա էլ ահա
Այդ աղջնակը, այդ լիրբ Խուշուշը...
Լսիր, Աղամոս, եկ գնանք ինձ հետ...

ԱՂԱՄՈՍ

Գնանք, ծվարենք քո ճոխ պալատում,
Ուտենք, հղիանանք ու ճարպակալած՝
Փտե՛նք ձանձրության... Չէ, Թուխծամ, երբե՛ք...
Դա իմ բախտը չէ: Ես գնամ պիտի,
Թափառեմ անվերջ, որոնեմ պիտի...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Դու քո գտածն ես ուզում կորցնել
Եվ որոնում ես այնպիսի մի քան,
Որ չես գտնելու...

ԱՂԱՄՈՍ

Կգտնեմ, Թուխծամ,
Որոնեմ պիտի ու փորձեմ անվերջ,
Ու թե չգտնեմ, բայտ անգամ դարձյալ
Որոնեմ պիտի... Ինձ որոնումի

Երջանկությունը և հրաշքն է պետք:
Որոհեմ պիտի, ինձ հրաշքն է պետք...

(Իջևանատնից նախ դուրս է գալիս Միմալոնը, ապա Ծաղ-
րածուն՝ լարախաղացների, անպարարների, նվագածուների հետ)։

ՍԻՄԱՎՈՆ

Եկա՞ր, Աղամոս...

ԱՂԱՄՈՍ

Փա՛ռք համբարձյալին,
Փնտրածս գտա, գտա ու եկա...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Եվ ի՞նչ...

ԱՂԱՄՈՍ

Այս գիշեր հրաշք կլինի...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Ձի լիճի հրաշք, չի լիճի երբեք...

ԾԱՂՐԱԾՈՒԻ

Իմ անպարարներ, լարախաղացներ,
Դե, ասեք, լսե՞նք, կլինի՞ հրաշք...

ԾԱՂՐԱԾՈՒԻ ԽՈՒՄԲԸ

Առանց հրաշքի լույսը չի բացվում,
Առանց հրաշքի չի բխում աղբյուր,
Ծիլը չի ծլում առանց հրաշքի,
Առանց հրաշքի թավքը չի թռչում...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

Երկրորդ պատկեր

(Քարտի ի ժպտերի արանքում կրակ է վառվում, և ամբողջ բեմը ողողված է կարմիր հրացուլով: Կրակիմ կավե կաթսա է դրված: Աղամոսն ու խուշուշը կանգնած են կրակի դեմ):

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ա՛խ, իմչ գույներ եմ այս կաթսայի մեջ,
Աստղեր եմ ասես ծնվում ու մարում
Ու մոր աստղեր եմ ծնվում վերստին...
Այս իմչ գեղեցիկ մոլեգնությունն է,
Եվ իմչ խոռվք է... Հավատա, հոգիս,
Իմ սիրտն էլ հիմա հույ՛մ վիճակում է:

ԱՂԱՄՈՍ

Եվ մարդու համար լոկ այդ վիճակն է
Բնական վիճակ... Երբ որ չի սիրում
Մարդ արարածը, ուրեմն թերի
Ու անկատար է: Նյութն էլ է այդպես
Եվ ունի հոգի... Պղինձը, ահա,
Ձգտել է ասես, որ դառնա ոսկի,
Բայց չի խոռվել այնքան մոլեգին,
Որ ազնվանա: Այո, նյութերն էլ
Ոգեղեն են միշտ... Եվ ես կրակով
Ուզում եմ հիմա այնպես խոռվել
Նյութի պաղ ոգին, որ մա էությանմ
Ընթանա դեպի կատարելություն...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Աղամոս, հոգիս, մի սև խոռվք է
Իրիկամսուտից իմ սիրտը մտել
Ու տանջում է ինձ: Չե՛ս ասի արդյոք,
Թե մեծահարուստ, սիրուն տիկինն այն
Ի՛նչ ուներ քեզ հետ և ի՛նչ էր ուզում:

ԱՂԱՄՈՍ

Իմ սերն էր ուզում...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Եվ նրան թողած,
Դու ի՞նչ ես սիրում...

ԱՂԱՄՈՍ

Սպասիր մի պահ...

(Պարկից ինչ-որ բաներ է հանում ո. ցույց տալիս խուզույթին)։

Տեսնո՞ւմ ես իրմ այս...

ԽՈՒԾՈՐԾ

Երկաթ է. այո...

ԱՂԱՄՈՍ

Բայց ոչ պարզ երկաթ, մագնիտիս է սա,
Խենթ հոգի ումի։ Ըսկ սա երկաթ է,
Մոտեցնում եմ, տես, ձգեցին իրար
Ու կպան իրար...

ԽՈՒԾՈՐԾ

Ա՛խ, իրավ, կպան,
Այդ ինչպե՞ս եղավ, ձգեցին իրար
Ու կպան իրար... Այդ ինչպե՞ս եղավ,
Հրա՛ջք է ասես...

ԱՂԱՄՈՍ

Իսկ սա դրամ է,
Ոսկեդրամ է, մոտեցնում եմ, տես,
Նույն մագնիտիսին... Չեն ձգում սակայն,
Չեն կպչում իրար...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Չե՛մ կաշում, իրավ...
Բայց ի մշ, նա ոսկի, ու երկա՛թ եմ ես...

ԱՂԱՄՈՍ

Երկա՛թ... Աշխարհի քնքշանքն է քո մեջ,
Քո մատների մեջ, քո պարանոցի
Եվ քո կուպերի նվաղումներում...
Քնքշություն ես դու և կրակ ես դու,
Իսկ ես աշխարհում կրակն եմ սիրում,
Կրակից մաքուր ոչ մի բան չկա:
Նայիր այս բոցին, ասես իրանիդ
Բեկբեկումն է սա... Իսկ այս բոցը շեկ
Ասես ծփանքն է ոսկե մագերիդ:
Եվ այս կայծերը, որ մերթ հանգչում են
Ու մերթ բռնկվում, այնպես նման են
Առեղծվածային քո հայացքներին:
Ու երբ քեզ տեսա, մեկն այդ կայծերից
Իմ սիրտը ընկավ, իսկ սիրտս, Խուշուշ,
Ծա՛տ է դյուրավառ:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Աստված իմ, աստված,
Եվ այդ ժամանակ ինչպիսի խոսքեր
Ասացիր դու ինձ, ու ես խենթացա:
Եվ իմ գլուխը այնպես պտտվեց,
Ասես թե եկել, կանգնել էի այս
Անդունդի եզրին: Դու օր ցերեկով
Անդունդն այս տեսել ու նայե՛լ ես վար...

ԱՂԱՄՈՍ

Տեսել եմ, նայել: Ի՛նչ անտակ անդունդ,
Ի՛նչ վիճ է խորին... Այս անդնդաշատ
Հայոց աշխարհում դեռ չէի տեսել
Այսպիսի անդունդ: Ու երբ կանգ առա

Ու վար նայեցի, ձգում էր նա ինձ,
Ինչպես աչքերդ եմ ձգում, սիրելիս,
Հոգիդ է ձգում...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Դեռ այս անդունդը
Չի իջել ոչ ոք, դեռ մարդկային ոտք
Չի դիպել այնտեղ: Արծիվն է միայն
Երբեմն իջնում անեղ կոինչով:

ԱՂԱՄՈՍ

Ու ես այս տեղը ընտրեցի, Խուշուշ,
Որ հեռու լինի մարդկային աչքից,
Ու մեր կրակը չտեսնի ոչ ոք:

ԽՈՒՇՈՒԾ

Նստեմ, Աղամոս, և դու գլուխդ
Դիր իմ ծնկներից, որ ես քո այրվող
Ծակատը շոյեմ, քո բաշը շոյեմ,
Գուրգուրա՛մ վրադ...

(Խուշուշը նստում է, Աղամոսը գլուխը դնում է նրա ծնկներից):

ԱՂԱՄՈՍ

Կյանքն ինչ անեղ է
Ու երանելի: Որքան հրճվալի
Պահեր է նա դեռ պահել ինձ համար:
Ես առավոտյան քո ստինքների
Թրթիռն զգացի, բայց դեռ չեմ տեսել
Նրանց լույսը սուրբ...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Կտեսնե՛ս, հոգիս...

ԱՂԱՄՈՍ

Նոր Ռացի բույրը առա քո մարմնից,
Բայց չեմ ճաշակել դեռ ոչ մի պատառ:

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ու կճաշակե՛ս... Ես քոնն եմ, Ռոզիս,
Ես ոտից գլուխ քո զոհն եմ խոնարհ...

ԱՂԱՄՈՍ

Ոչ, իմ պարզևն ես: Իմ այսքան, այսքան
Խոնջենքից հետո ու տառապանքից,
Տերն ինքն ի վերուստ ինձ շնորհ արեց
Եվ ինձ պարզևեց հայտնությունը քո...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Երջանիկ եմ ես... Առաջին անգամ
Իմ ամբողջ կյանքում երջանիկ եմ ես:
Պարզի՛ր, Աղամոս, ի՞նչ բան է արդյոք
Երջանկությունը...

ԱՂԱՄՈՍ

Երջանկություն՞ներ...
Ինքս էլ մի կարգին չգիտեմ, Խուշուշ,
Երևի կյանքում որոնումն է դա,
Այս ապականված ու չար աշխարհում
Լույսի որոնում, բարու որոնում,
Լեռնային մաքուր, պայծառ աղբյուրի,
Անծանոթ ծաղկի, անծանոթ հավքի,
Անծանոթ աստղի հավե՛րժ որոնում...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Դու հայտնվեցիր, ու երջանիկ եմ,
Այնքան երջանիկ, որ վախենում եմ,
Ես չգիտեի, որ, այո, կյանքում

Երջանկությունն էլ կարող է լինել
Այսքան ահավոր... Լսո՞ւմ ես, հեռվից
Ինչ-որ մի բու է անվերջ կոնչում,
Եվ ահավոր է կոիմչը նրա:

ԱՂԱՄՈՍ

Այնտեղ քիչ հեռու ավերակներ կան,
Առավոտ տեսա, ավերակից է
Կոնչում այդ բուն...

ԽՈՒՇՈՒՇ

Ես վախենում եմ
Այդ Սիմավոնից, ահավոր է նա...
Երբ հետս խոսեց, դողում էր այնպես
Ու գունատ էր խիստ... Այդ ավերակից
Ես նրա ձայնն եմ ասես թե լսում,
Բայց չեմ վախենում, զի ինձ հետ ես դու...

ԱՂԱՄՈՍ

Ու մի վսիւենա...

(Բարձրանում է տեղից, մոտենում է կաթսային):

Տե՛ս, կաթսայի մեջ

Ծիածաններ են արդեն գոյանում:

(Ծոցից հանում է մի մազադաթ ու երկար նայում: Նրանք
չեն նկատում, որ քյուզանդացի սպան ու զինվորներն անձայն
գալիս ու մթան միջից հետևում են իրենց: Առամուտը մազադաթը
ծոցն է դնում ու աղոթքի պես սկսում է շշմջալ):

Իսկ հիմա ահա աստծով առնեն
Մի նուկի մառելիս և ապա առնեն
Մի նուկի ծծումբ, գումարեմ նաև
Մի բուռ մուղթարի և առավե՛լս
Կրակն արծարծեմ...

ԽՈՒՇՈՒՇ

Ինչե՞ր ես խոսում,
Քո ասածներից բան չհասկացա...

ԱՂԱՄՈՍ

Ու չես հասկանա... Ծածուկ լեզու է,
Աղավաղեզու: Իսկ հիմա ահա
Ուրբաթը դնեմ այս լուծույթի մեջ
Եվ դնեմ ապա քարն իմաստության
Եվ առավե՛լս կրակն արծարծեմ...

ԽՈՒՇՈՒՇ

Նայի՛ր, Աղամոս, նայիր, պղինձը
Արդեն սկսեց ոսկու փայլ առնել...

ԱՂԱՄՈՍ

Այո, սկսեց... Փա՛ռք քեզ, արարիչ,
Փառք ու գոհություն, որ չզլացար
Ու ինձ մեկնեցիր այս հրաշքը սուրբ...
Կարծես, հիրավի, շողում է ոսկին:
Եվս կարճ մի պահ՝ ու նա կհասնի
Կատարելության...

ԽՈՒՇՈՒՇ

Սակայն ինչ չար է
Կոնչում այդ բուն, ու ես ահավոր
Ջայներ եմ լսում այդ ավերակից
Ու մութ անդունդից... Իսկ դու, Աղամոս,
Ջայներ չե՞ս լսում...

ԱՂԱՄՈՍ

Ես հիմա միայն
Քո ձայնն եմ լսում ու ձայնն եմ լսում

Լոկ այս կրակի... Ի՞նչ հիասքանչ է
Կրակը երգում...

(Մի պահ լռում է ու ասես երագի մեջ շնջում)

Դու այս մասրենու
Թփի՞ց դուրս եկար, թե՞ այն գետակի
Ծերմակ փրփուրից... Ջերոնք գետափին
Մատաղ են մորթում, և ալ արյունը
Հոսում է հիմա, գնում, խառնվում
Գետակի մաքո՛ւր, մաքո՛ւր ջրերին...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ի՞նչ մասրենու թուփ, ի՞նչ մատաղ է դա,
Դարձյալ ոչ մի քան չեմ հասկանում ես...

ԱՂԱՄՈՍ

Ախ, ոչինչ, ոչինչ... Չգիտեմ ինչու
Հանկարծ հին մի հուշ հենց այս վայրկյանին
Այցի եկավ ինձ:

(Սպամ ու զինվորները մոտենում են նրանց):

ՍՊԱ

Այս ի՞նչ ես այստեղ
Եփում, քարեկամ...

ԱՂԱՄՈՍ

Ապուր է, տիար...

ՍՊԱ

Ապուր է, այո, գիտեմ ինչ ապուր,
Քաջատեղյակ եմ ես ամեն ինչի:

ԱՂԱՄՈՍ

Մատեն՛ի եմ, այո՛, այդ Սիմավո՛ւնը...

ՍՊԱ

Մատեն՛ի... Ոչ, ինչո՛ւ... Պարծեցել է լոկ
Քո իմաստությամբ ու քո արվեստով,
Լսիր, ուրեմն, թե ինչ եմ ասում.
Առ այդ ապուրդ ու գնանք ինձ Տեստ,
Տանեմ Բյուզանդիոն:

ԱՂԱՄՈՍ

Ի՞նչ եմ կորցրել
Քո Բյուզանդիոնում...

ՍՊԱ

Բան չես կորցրել,
Սակայն կգտնես փառքն ու պատիվը
Պալատականի ու մագիստրոսի:

ԱՂԱՄՈՍ

Ես պալատների ապրանք չեմ, տիար,
Շրջմուխկ եմ ես ու թափառական,
Եվ այդ փառքը ինձ բավ է լիովի:

ՍՊԱ

Բայց հպատակն ես դու Բյուզանդիոնի
Եվ պարտավոր ես ինձ հպատակվել:

ԱՂԱՄՈՍ

Իսկ ես էլ, տիար, նրա Ռամար եմ
Այս բոցը վառել, որ էլ չլինեմ
Հպատակը քո: Համբերիր մի քիչ,
Հենց որ այս գործը ավարտի բերեմ,

Ոսկով կրեոնեմ գրաստները քո:
Գիտեմ, որ շատ ես սիրում դու ոսկի,
Անչափ ես սիրում... Լեշխարհի վրա
Ամեն ինչից շատ ոսկի ես սիրում:
Այդպես չէ՞, տիար, ճիշտ չեմ ասում ես...

ՍՊԱ

Մի շաղակրատիր: Հրամայում եմ
Առ այդ ապուրդ ու գնանք ինձ հետ..

ԱՂԱՄՈՍ

Այո, բեռների ոսկով կբարձեմ,
Առոք ու փառոք կուղարկեմ քեզ տուն.
Եվ դա կաշառք չէ, պարզապես՝ նվեր...

ՍՊԱ

Դե, բավակա՛ն է, վերջ տուր ասացի...

ԱՂԱՄՈՍ

Ոսկի փռեմ զինվորներիդ դեմ,
Եվ ոսկու համար նրանք կսկսեն
Իրար միս ուտել ու կոկորդ կրծել,
Եվ շունչ կքաշի աշխարհը հայոց:
Դե, ասա, ասա, թե զինվորներիդ
Ձեռն սիրում ոսկի ու ոսկու համար
Կոկորդ չեն կրծի...

ՍՊԱ

Համբերությունս

Մի չարաշահիր...

ԱՂԱՄՈՍ

Համբերող եղիր

Ու քիչ էլ լսիր: Ով ոսկի ունի,

Հարգում եմ նրան: Ես իմ հայրենյաց
Նժարի վրա ոսկի կդնեմ,
Լեռնաշափ ոսկի... Եվ ուզած-չուզած
Քո ազա՜ն կայսրը գլուխ կթեքի
Ոսկու շողշողուն այդ լեռների դեմ...

ՍՊԱ

Բարբարոս արմեն... Թե կամքով չգաս,
Ապա կտանեմ քեզ շղթայակապ:

ԱՂԱՄՈՍ

Թե բարբարոս եմ, ինչո՞ւ ես հապա
Կողոպտել ուզում մտքիս և հոգուս
Հրաշալիքը...

ՍՊԱ

Ասացի ես քեզ...
Դու հպատակն ես մեծ Բյուզանդիոնի,
Այդ իսկ պատճառով նրանք եմ նաև
Քո միտքն ու հոգին...

ԱՂԱՄՈՍ

Այդ ի՞նչ ասացիր,
Նաև իմ մի՞տքը... նաև իմ հոգի՞ն...
Հա՛-հա՛-հա՛-հա՛-հա՛...

ՍՊԱ

Զինվորներ, ի գեմ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

(Խուշուշն ինքն իրենցով ծածկում է Աղամոսին ու գողում):

Հե՛յ, հե՛յ, արթնացե՛ք, օգնեցե՛ք, մարդիկ...

(Զինվորները մի պահ վարանում են: Հենց այդ ժամանակ գիշերային շապկով, մագերն արձակ, հևասպառ քեմ է ընկնում Թուխժամը ու մույնպես ինքն իրենով ծածկում Աղամոսին):

Հե՛յ, հե՛յ, արթնացե՛ք, օգնեցե՛ք, մարդիկ...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Ձայնդ չի հասնի... Ես չար երազից
Վեր թռա հանկարծ ու դուրս մետվեցի:

ՍՊԱ

Ես կարծում էի, անպաշտպան է սա,
Բայց ինչ գեղեցիկ ու ինչ վայրենի
Պաշտպաններ ունի...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Ձեռք չտաք նրան,
Ես ձեզ բոլորիդ ոսկով կողողեմ,
Ձեռք չտաք նրան:

ՍՊԱ

Քո ոսկին, տիկին,
Թող որ առայժմ իր տեղում մնա,
Մեզ հիմա միայն ա՛յս ոսկին է պետք:

ԽՈՒՇՈՒԾ

Հե՛յ, հե՛յ, արթնացե՛ք, օգնեցե՛ք, մարդիկ...

ՍՊԱ

Զինվորներ, իսկույն ոլորեք թևերն
Այդ էգ վագրերի ու ամուր պահեք...

(Զինվորները ոլորում են նրանց թևերը: Սպան մոտենում է Աղամոսին):

Տուր մագաղաթն ասն, որ թաքցրել ես
Քո կրծքի վրա...

ԱՂԱՄՈՍ

Ո՛չ, չես ստանա...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Ա՛խ, տուր, Աղամոս...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Աղաչում եմ, տո՛ւր...

ԱՂԱՄՈՍ

Ո՛չ, չի ստանա... Ուրեմն ձերն Եմ
Նաև իմ մի՞տքը, մաև իմ հոգի՞ն...
Դուք այդ երկունսն էլ հիմա կստանաք...

(Աղամոսը ուստնում, վերցնում է կաթսան ու սկսում է ծայ-
րով վեր քարծրանալ: Հայտնվում են Ծաղրածուն, անպարարները,
լարախաղացները):

ԽՈՒԾՈՒԾ

Կանգ առ, Աղամոս, անդունդ է ցածում,
Անդո՛ւնդ է, անդո՛ւնդ...

ԱՂԱՄՈՍ

Անդունդ է, գիտեմ...

ՍՊԱ

Հիմար արմենը այդ ի՞նչ է անում...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Բարձրանում է վեր...

ՍՊԱ

Բայց ինչո՞ւ համար...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Որ նետվի ներքև...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Կանգնի՛ր, Աղամոս,
Գալի՛ս եմ, կանգնիր...

ԱՂԱՄՈՍ

Չէ՛, չգաս, հոգիս...

ՍՊԱ

Ջիմվորնե՛ր, հասեք, բռնեցեք նրան..

(Խուշուշն ու զիմվորները սկսում են մագլցել ժայռն ի վեր, քայց զիմվորները իրար ետևից վար են գլորվում, և միայն Խուշուշն է, որ թեթև ու ճարպիկ մագլցում է վեր)։

ԽՈՒՇՈՒԾ

Կանգնի՛ր, Աղամոս...

ԱՂԱՄՈՍ

Չէ՛, չգաս, հոգիս...

(Աղամոսը նետվում է ներքև, Խուշուշը ճշում ու նվաղած ընկնում է ժայռի կրծքին)։

ՍՊԱ

Ախ, հիմար արմեն, հիմար ու համառ...

(Բոլորը, ման Թուխծամը, մոտենում են անդունդի եզրին)։

Իսկ տեսարանը գեղեցիկ է հույժ,
Կիսահալ ոսկին մութ անդունդն ի վար
Ծորում է, ցոլում... Գեղեցի՛կ է հույժ...

(Թուխծամը մոտենում, ապտակում է սպալին):

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Լո՛ւյս դարձավ, գնաց...

ԾԱՂՐԱԾՈՒԻ ԽՈՒՄԲԸ

Լո՛ւյս դարձավ, գնաց...

Լո՛ւյս դարձավ, գնաց...

(Բեմը դանդաղորեն մթնում է ու արագորեն լուսավորվում:
Խուշուշն ու Թուխծամը, սևեր հագած, նստած են գերանին: Քիչ
այն կողմ Գուսանն է, Ծաղրածուն, աճապարարները, լարախաղաց-
ները: Քերովբեն ու Արամանյակը նստած տաշում են):

ԳՈՒՍԱՆ

Ծիրանի իմ ծառ,
Ծիրանի իմ ծառ,
Այս շեկ ժայռի մեջ
Ինչպե՛ս է մնում
Մորճիկդ պայծառ...
Պտուղդ պայծառ...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Աստված իմ, աստված, դիակն էլ չկա,
Որ ես մազերս պատանքի նման
Տարածեմ վրան ու մոմերի տեղ
Աչքերս վառեմ...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Այո, այդ վիհից
Անհնարին է դիակը հանել:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Դու կեր կդառնա մա արծիվներից:

ԳՈՒՍԱՆ

Լավ է կեր դառնա մա արծիվներին,
Քան թե որդերին:

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Երբ գահավիժեց
Նա անդունդն ի վար, ասես թե աստղ էր,
Աստղ էր ասես, որ գահավիժեց:
Եվ մութ անդնդում երկար ժամանակ
Լույս էր ցուցում, ասես թե լույս էր
Բխում անդունդից...

ԾԱՂՐԱԾՈՒԻ ԽՈՒՄԲԸ

Լո՛ւյս դարձավ, գնաց...
Լո՛ւյս դարձավ, գնաց...

ԽՈՒՇՈՒՇ

Եվս մի վայրկյան,
Մի քանի վայրկյան, ու տեսներ պիտի
Նա իր հրաշքը, չտեսավ սակայն...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Հայ էր, աղջիկս, իսկ հայի բախտը
Միշտ էլ այդպես է: Որոնում է մա,
Մաքառում, տքնում, ու թվում է թե
Ուր որ է ահա կատարվի պիտի
Հրաշքը վերին, բայց վերջին պահին
Ինչ-որ բան գալիս, ողջը խաթարում,
Ավերակում է... Ու չկա՛ հրաշք...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Բարի առավոտ... Գիշերս ինչ-որ
Իրարանցում կար, բայց քունս խորն էր

Ու չհասկացա՝ ի՞նչ է կատարվում:
Ինչո՞ւ եք լռել, ինչո՞ւ չեք խոսում...

ԾԱՂՐԱԾՈՒԻ ԽՈՒՄԲԸ

Մկներն են արծվի բները քանդում...

ԽՈՒԾՈՒԾ

Եղումզներովս պիտի ես հիմա
Աչքերդ փորեմ...

ՍԻՄԱՎՈՆ

Հեռու ինձանից,
Անառակ դու կիմ...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Պետք չէ, աղջիկս,
Այդպիսիների արդար պատիժը
Չերուստ է գալիս:

ՍԻՄԱՎՈՆ

Այդ ի՞նչ եք ասում,
Բամ չեմ հասկանում...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Լավ ես հասկանում...

ՍԻՄԱՎՈՆ

(Արամանյակիմ)

Տղա՛, ինձ լսիր, ի՞նչ որոշեցիր,
Գալո՞ւ ես ինձ հետ...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Ես որոշեցի,
Որ քեզ հենց հիմա այս արդար մուրճով
Ծանաատակ անեմ:

ՔԵՐՈՎԱԾ

Տղա՛ս, սուրբ մուրճի
Մի պղծիր դրա զազրելի արլամբ:

(Սիմավոնը, ետ-ետ մայելով, դուրս է վազում):

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Հորեղբայր Գուսան, ասա, վերջապես
Մեր Ռայոց ազգից դավաճանները
Ե՛րբ կվերանան...

ԳՈՒՍԱՆ

Դավաճաններ՞րը...
Զգիտեմ, տղաս: Եվ գիտեմ սակայն,
Որ ամենայն ազգ ունի սեփական
Դավաճանները: Դավաճանությունն
Ազգի բնույթ է, բնույթ է մարդու:
Մենք մերն ենք տեսնում ու մերոնց գիտենք...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Բայց մերոնք շատ են...

ԳՈՒՍԱՆ

Ծատ չեն, մենք ենք քիչ,
Ու շատ են թվում դավաճանները:
Մի շուրջդ մայիր, քանիսս ենք այստեղ...
Այսքանիս միջից մեկն էր դավաճան:

(Դրսից լսվում է մի աղիողորմ ճիչ, և մղկտալով մերս է ընկ-
նում Սիմավոնը):

ՍԻՄԱՎՈՆ

Վա՛խ, վա՛խ, երեսս, ջո՛ւր Ռասցրեք, ջո՛ւր,
Այրվում է, վառվում, ջո՛ւր Ռասցրեք, ջո՛ւր...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Աստված աստակեց...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Ո՛հ, դեռ աստված չէ,
Ուղտը, մատ ուղտն է թքել երեսին,
Ուղիղ երեսին, ուղիղ աչքերին:

ԳՈՒՍԱՆ

Ով սուրբ կեանքանի...

ՍԻՄՈՎՈՆ

Վա՛խ, երեսս, վա՛խ,
Վա՛խ, աչքերս, վա՛խ, ջո՛ւր հասցրեք, ջո՛ւր...

(Ոչ ոք չի շարժվում տեղից: Սիմավոնը գոռալով դուրս է գնալում):

ՔԵՐՈՎԲԵ

Առաջին պատիժն արդեն ստացավ,
Թող հաջորդներին սպասի հիմա...

ԳՈՐԿԻԿ

Եկա... Լսեցե՛ք. այդ հոռոմները
Շատ չարչարվեցին, որ անդունդն իջնեն,
Որ գտնեն ոսկին ու Աղամոսի
Ծոցից վերցնեն ինչ-որ մագաղաթ,
Բայց չկարեցան անդունդը իջնել...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Նրանք կարող են ասպատակ անել
Դաշտերը ռայոց... Բայց հայոց վիհերն
Ու անդունդները չեն կարող մտնել:
Մեր ոգու մման խորունկ են սաստիկ
Ու անմատչելի...

ԳՈՐԳԻԿ

Իսկ ես, Քերովքե,
Այդ ոսկուց ահա մի կտոր գտա,
Վիճի եզրին էր թափվել ու սառել...
Նայում եմ, ու մերթ թվում է, թե սա
Ոսկի է իրոք, նայում եմ դարձյալ՝
Ոսկի չէ ասես... Ու մոլորվում եմ...

ՔԵՐՈՎԵՆ

Հասկա բեր նայեմ... Խամրել է, ավաղ,
Պղինձ է դարձյալ, ու չկա ոսկին...
Ու չկա ոսկին: Ու մինչև հիմա
Ես չհասկացա, թե առա՛ստա՛յ: Այ
Կյանքում կա՞ ոսկի... Ոսկի՞մ երևի
Երազն է մարդու: Նրա երազը
Խլեցին կյանքում: Երևի չկա
Առավել դաժան, ահավոր մի քան,
Երբ որ երազդ եմ խլում այս կյանքում
Ու որոնումիդ երջանկությունը...

ԽՈՒՇՈՒԾ

Ավա՛ղ, ողջ կյանքում ես միայն մի օր
Երջանիկ եղա...

ՔԵՐՈՎԵՆ

Դրա համար էլ
Փառք տուր ասածուն...

ԹՈՒՆԾԱՄ

Իսկ ես ոչ մի օր,
Կյանքում ոչ մի օր չեղա երջանիկ,
Ոսկիների մեջ ու շքեղության
Չեղա երջանիկ... Բայց ես էլ պիտի
Փառք տամ ասածուն: Երբ Աղամուրը

Ապրում էր ու կար, ու ես, թշվառս,
Ետևից ընկած, որոնում էի,
Տառապում էի, բայց ապրում էի:
Ի՞նչ պիտի անեմ սրանից հետո,
Ի՞նչ պիտի անեմ...

ՔԵՐՈՎԱԵ

Համբերես պիտի:

ԹՈՒԽԾԱՄ

Իմ ամբողջ կյանքը համբերանք էր լուկ,
Բայց էլ սեր չկա, ուրեմն չկա
Այլևս և ուժ...

(Հեռու-հեռվից, ասես խորունկ անդունդից, երաժշտության
ձևով լսվում է Աղամուսի անկման աղաղակը):

ԾԱՂՐԱԾՈՒ.

Լսո՞ւմ եք, մարդիկ,
Դա Աղամուսի անկումի ճիչն է...
Անդունդը խորն է ու շատ է խորը,
Եվ նրա ձայնն է դեռ արձագանքում...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Ո՛չ, չե՛մ համբերի... Ու թե սեր չկա,
Ամենքինն եմ ես, որպես հերատուկ...

ՔԵՐՈՎԱԵ

Տե՛ր իմ, խենթացա՞վ...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Ամենքինն եմ ես,
Բայց նախ և առաջ Սիմափոհինը...
Նրան զգվանքով իմ ծոցը կառնեմ,

Զգվանքով նրան կշոյեմ քնրո՛շ
Ու շոյանքներով կթունավորեմ...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Իրավ խենթացավ...

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Կանացի ոխն է
Արթնացել իր մեջ...

ԹՈՒԽԾԱՄ

Կընկնեմ ետևից
Այդ քյուզանդացու, կգտնեմ նրան,
Ու թե կանացի հմայքով չեղավ,
Ապա հմայքով իմ ոսկիների
Թակարդ կլարեմ... Օ՛, նրանք շուտ են
Այդ թակարդն ընկնում... Լսեցի՞ք, մարդիկ,
Ամենքի՞նք են ես, որպես հերատուկ...
Ծո՛ւտ, իմ մծույզը...

(Դուրս է վազում):

ԽՈՒԾՈՒԾ

Խեղճ, իմ խեղճ Թուխժամ,
Տառապած Թուխժամ...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Գորգիկ, ասում ես,
Այդ հոռոմները չկարողացա՞մ
Անդունողը իջնել...

ԳՈՐԳԻԿ

Չկարողացան...

(Դարձյալ հեռվից-հեռու լսվում է Աղամուսի անկման աղաղակը):

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Անդունդը խորն է ու շատ է խորը,
Եվ նրա ձայնն է դեռ արձագանքում...

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Նա ինձ է կանչում... Ես գնամ ափսի
Ու իջնեմ անդունդ...

ՔԵՐՈՎԲԵ

Սա էլ խենթացավ...
Դեռ այդ անդունդը չի իջել ոչ ոք:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Սակայն ես կիջնեմ:

ՔԵՐՈՎԲԵ

Դա մահ է ստույգ:

ԱՐԱՄԱՆՅԱԿ

Սակայն ես կիջնեմ: Ես վեր կհանեմ
Այն մագաղաթը, ես կվերծանեմ
Գաղտնիքը նրա: Ես, Աղամոսի
Գաղտնիքը բռնած, կգնամ անվերջ,
Որ այդ հրաշքը լինի երբևէ...
Եվ հավատում եմ, այդ սուրբ հրաշքը
Կլինի կյանքում...

ԳՈՒՍԱՆ

Ծիրանի իմ ծառ,
Ծիրանի իմ ծառ,
Ես էլ ասում եմ,
Այս շեկ ժայռի մեջ
Ինչպես է մնում

Մորճիկդ պայծառ...

Պտուղդ պայծառ...

(Դարձյալ լսվում է Աղամոսի անկման աղաղակը):

ԾԱՂՐԱԾՈՒ

Անդունդը խորն է ու շատ է խորը,
Եվ նրա ձայնն է դեռ արձագանքում:

ԳՈՒՍԱՆ

Մոռացել էի բոլոր տաղերը
Ոխի, սխրության ու հերոսության...
Զգում եմ սակայն, որ իմ մեջ նորից
Որոտն է ծնվում... Գնամ, որոտամ
Աշխարհով արար, երգեմ ոգեվին.

— Ե՛կ նորից, Պահլավունի,

Ալևոր սպարապետ,

Ալևոր արծվի մման

Կոնչա լեռներն ի վար,

Սլացիր լեռներն ի վար,

Որոտա լեռներն ի վար...

Ես գիտեմ հիմա, այն ազգն է տոկուն,
Ով իմաստության խենթությունն ունի...

ՔԵՐՈՎԱԵ

Իրավ ես ասում, սակայն ասածդ
Թերի է, Դուսան: Այն ազգն է տոկուն,
Ով իմաստության խենթությունն ունի,
Բայց նաև ունի իմաստությունը
Մեծ համբերության... Ես գիտեմ հիմա,
Հրաշքն ապրում է այդ Աղամոսի
Խենթ երազներում, բայց և ապրում է
Իմ այս մուրճի մեջ ու այս խաչքարի
Եվ այն մեջքածալ մշակի հոգում,
Որ սարալանջին կորեկի նվազ
Իր արտն է հնձում... Որ ապրում է նա

Այս ճյուղակոտոր ծիրանի ծառի
Ավիշների մեջ...

ԽՈՒՇՈՒՇ

(Գնում, փարվում է ծիրանի ծառին):

Ծիրանի իմ ծառ,
Իմ Աղամոսս, ծարավ ես, ծարավ...
Ու ես սափորով միշտ ջուր կկրեմ
Մեր պաղ գետակից, որ զովություն տամ
Քարի մեջ խրված քո արմատներին...
Ծիրանի իմ ծառ, ծիրանի իմ ծառ,
Իմ Աղամոսս...

(Քար լուռության մեջ լսվում է միայն Քերովքեի մուրճի զնգոցը):

Ո՞ր սև աղզիկ արևին
Ի՞ր սև մազերը պրեւ,
Լաց է լինում օրօհաշով՝
Վարդ կողիկն է կորցրել:

ԿՈՄԻՏԻԱ

Եվ ես նրան մի անգամ
Այսպես տեսա երազում...
...Ամպը լացել, հեռացել,
Ու թաց հողն էր երազում:

Նա հանդերից էր գալիս,
Գյուղի ճամփով խաղաղիկ,
Սև սքեմի փեշերիմ
Փուշ էր կպել ու ծաղիկ:

Մխում էր դաշտը գարնան,
Մխում էր թաց ու տրտում,
Եվ Արարատը պարզված
Ցուլցում էր կապույտում:

Ծամփեզերքին ծվարել
Աչքը ծավի մի ծաղիկ
Ու իր թախիծն էր խառնում
Դաշտի տխուր ծիծաղին:

Նա հաճութից էր գալիս,
Գունատ շուրթերը մխում,
Դողում էին ականա,
Ու մեղեդին էր բխում...

Կարկաշում էր մեղեդին
Կոկորդաձայն ու թավիշ,
Կարոտանքից թրթռում
Ու տվայտում էր ցավից:

Լեռան աղբյուրն էր ասես
Քարերի մեջ հեկեկում,
Ու երամը կոունկի
Իր հոգնած չուն էր բեկում:

Եվ նա աչդպես երգելով
Դողացող ձեռքս առավ
Ու ինձ տարավ հերկերով,
Այգիներով ինձ տարավ...

Տարավ դժվար լեռներով,
Մացառներով ու փշով,
Լույսի միջով ինձ տարավ
Ու կապուտակ մշուշով:

...Լեռան շուրթին ծվարած
Գյուղը ծխում երկնքում,
Զրադացի ու հացի
Անուշ բույրով է խնկում:

Եվ հին տնակն իր անտաշ,
Իր վայրենի քարերով
Մեջքը տվել արևին,
Տաքանում է արևով:

Ներսում մութ է... Մրապատ
Գերաններ են ու թարեք,

Ու թախծում է թարեքին
Հազարամյա մի Նարեկ:

Ծող է կաթում երդիկից,
Հին թարեքին ու կուծին,
Ծող է կաթում Նարեկի
Հազարամյա մշուշին:

Ծող է կաթում երդիկից,
Լույս է կաթում ու արև
Օրորոցին, որ կապույտ
Նուխայով եմ զարդարել:

Եվ մեղեդին է ծփում
Օրորոցի տաք շնչով,
Իր պանդուխտին սպասող
Հարսի խոնարհ մրմունջով:

Ծավալվում է ու ծփում
Առաստաղի տակ մրոտ
Ու պատեպատ է խփում
Անմեկնելի մի կարոտ:

Ու պատեպատ է խփում
Քնքշություն մի ամոթխած,
Մի ամոթխած բարություն
Ու տխրություն մի հոգնած:

Եվ Վարդապետն է լուս
Օճորքի սև շուքի տակ,
Սև սքեմի փեշերից
Հույս է կաթում և օրհնանք..

Եվ տանում է ինձ հորից
Մացառներով ու փշով,
Լույսի միջով է տանում
Ու կապուտակ մշուշով:

...Գարնան գոլ է դաշտերում,
Գարնան բույրեր են հարբած,
Եվ քայլում է դաշտերով
Մի շիկահեր այգաբաց:

Անէացող մուծի հետ
Մինչև սարը ոլորվել,
Ու ձգվել է մի երկար
Ոսկեդերձան հորովել:

Եվ եզները սպիտակ
Իրենց կողերը ճոճում,
Լույս են խմում ու ոսկե
Շառագայթ են որոճում:

Եվ հնչում է մեղեդին
Արշաույսի մեջ արդար,
Ծավալվում է արևի
Ալիքների հետ խարտյաշ:

Մի սերմնացան է ասես,
Որ քարի բուռը բացում
Ու դաշտերի վրա թաց
Օրհնություն է տարածում:

Ցելերին է տարածում,
Ցողաթաթախ այդ հանդիմ
Ու տարածում հավերժից,
Անսահմանից էլ անդին:

Եվ Վարդապետն է քայլում
Շաղի միջով ու շողի,
Սև սքեմի փեշերից
Կաթում է հոտը հողի:

Եվ տանում է ինձ նորից
Մացառներով ու փշով,

Լույսի միջով է տաճում
Ու կապուտակ մշուշով:

...Լեռան քարե լանջն ի վեր
Իբրև քարե աղերսանք,
Բարձրանում է կիսավեր,
Խաչը քեկված հին մի վանք:

Ու նման է ճա ալնպես
Այն հոգնատանջ Հիսուսին,
Որ Գողգոթա է ելնում
Սեփական խաչը ուսին:

Կամարների շուրթերին
Հին տողեր են, հին գրեռ,
Որ պատել են մամուռով,
Առեղծվածի պես լուել:

Խորանի մեջ մամոռտած
Խաղում է շող մի տրտում
Ու կամարից կաթկթող
Արտասուքը մկրտում:

Եվ ծփում է մեղեդին,
Ասես թե լույս է գտված,
Ասես թևում է վերում
Աներևույթ մի աստված:

Թևում թեթև ու հետո
Գմբեթն ի վեր համբարձում,
Գնում է ճա, անհրոնի
Կապույտ դռներն է բացում:

Վարդապետը վերացած,
Քալ է անում տրտմաշուք,
Սև սքեմի փեշերից
Լույս է կաթում ու արցունք:

Եվ տանում է ինձ մորից
Մացառներով ու փշով,
Հույսի միջով է տանում
Ու կապուտակ մշուշով:

...Իր մամուռով, հատակի
Ոսկիներով իր բուռ-բուռ
Ցուլցում է ժայռի տակ
Խղճի նման մի աղբյուր:

Վարդավա՛ռ է... Կակաչի
Բոցը հովից ծիծաղում
Ու քարափի շրթունքից
Մարջան ու լալ է կախում:

Հաղ են կախել ու մարջան
Գյուղի հարսն ու աղջիկներ
Ու շիկնել են արևից,
Երգ ու պարից են շիկնել:

Թրթռում է օդի մեջ
Հաքրքանը զրնգում,
Ծաղ է գալիս ջրի հետ
Ու փշրվում է քնքուշ:

Մի շենկ աղջիկ հովի դեմ
Իր շենկ մազերը ցրել,
Հաց է լինում ծիծաղով՝
Վարդ կոշիկն է կորցրել:

Հաց է լինում ծիծաղով,
Մեջքի շիվը քեկքեկում,
Ծաղիկն ասես ցողի տակ
Բարակ ցողունն է թեքում:

Եվ հնչում է մեղեդին,
Կարկաչում է սիրավոր,

Քարեքար է նա թռչում
Լորիկի պես վիրավոր:

Ծավալվում է ծայրեծայր
Սիրո պես տաք ու փխրուն,
Փուլ է գալիս ամպի պես
Ու անձրևի պես տխրում:

Եվ Վարդապետն է քայլում
Աչքերում լույս ու թախիծ,
Ու փեշերից սքեմի
Ցող է կաթում ու ծաղիկ:

Եվ տանում է ինձ նորից
Մացառներով ու փշով,
Լույսի միջով է տանում
Ու կապուտակ մշուշով:

...Բայց այս ի՞նչ է, Վարդապետ,
Սև շանթն այս ո՞վ է ճոճում,
Տես, եզները սպիտակ
Զարհուրանք են որոճում:

Եվ կարկուտը սևակնած,
Եվ կարկուտը դժնդակ,
Կակաչի բոցը առած,
Տրորում է ոտքի տակ:

Եվ արյուն է կաթկթում
Օրորոցին, թարեքին,
Եվ արյուն է կաթկթում
Հազարամյա Նարեկին:

Աղջնակն այն, որ թեքում,
Բեկում էր մեջքն իր դալար,
Ինչ-որ քողոտ ձեռքերում
Գալարվում է խելագար:

Ո՞վ է սև ծուխն այս վառել,
Սև շանթն այս ո՞վ է ճոճում,
Տես, եզները սպիտակ
Մահ ու մութ են որոճում:

Անապատ է, անապատ,
Արևը թույմ է ու ժանգ,
Անապատ է, անապատ,
Ամծայրածիր մի պատանք...

Եվ Վարդապետն է քայլում
Իր սև թևերը քացած,
Ասես թե խաչ է քայլում
Անապատով շիկացած:

Քայլում է նա, շուրթերին
Սև լուռությունն է այրվում,
Սև սքեմի փեշերից
Մահ է կաթում ու արյուն:

Մի սև աղջիկ արևին
Իր սև մազերը ցրել,
Լաց է լինում ծիծաղով՝
Վարդ կոշիկն է կորցրել:

Եվ Վարդապետն է քայլում,
Լաց է լինում ծիծաղով,
Սև սքեմի փեշերից
Մահ է կաթում ու աղոթք:

Եվ մեղեդին է ճնշում
Ավազների վրա տաք,
Ասես մխանք է զոհի
Ո՞ր հրեղեն պատարագ:

Ասես աղբյուրն է լեռան
Քարերի մեջ հեկեկում,

Ու երամը կոունկի
Իր հոգնած չուն է բեկում:

Հնչում էին կապույտում,
Զնգում քամքիո ու զանգեր.
— Հանգե՛ք, որքեր իմ արնոտ,
Հանգե՛ք, զոհեր իմ, հանգե՛ք...

Եվ մարում է մեղեդին
Անարձագանք ավազում,
Եվ Վարդապետն է քայլում,
Եվ Վարդապետն է վազում:

Եվ Վարդապետն է վազում
Ծուրթին ծիծաղ, շուրթին ճիչ,
Պատառոտված սքեմից
Մահ է կաթում ու քրքիջ:

Եվ Վարդապետն է վազում,
Եվ Վարդապետն է վազում,
Եվ քրքիջը խելագար
Խլանում է ավազում...

... Եւլ զարմայալ ծնիչերիս,
Որ մարդն աշխարհ լալ է վառվում...

ԲԱՅՅ ԾՆՎԵՅԻ

Ա

Երբ գարնան հետ պատանու տաք երակներում
Արյունն այնպես է վարարում,
Ոչ խենթանում է ու եռում՝
Նոր մանուկ է աշխարհ գալու...
Երբ շուրթերը ոչինչ չասած, անգոր լոռւմ,
Ու միայն սիրտն ու միայն սի՛րտն է թրթռում՝
Նոր մանուկ է աշխարհ գալու...

Իսկ արյունը պատանեկան
Ստեղծված է, որ տաք եռա,
Սիրտը, սիրտը՝ որ խենթանա,
Խելագարվի ու թրթռա...

Եվ տաք, այդ տաք վարարումից,
Խելագարվող այդ արյունից
Մանուկներ են աշխարհ գալիս:

Ամեն վայրկյան այս աշխարհի ամեն մասում
Մանուկներ են աշխարհ գալիս,

Ամեն վայրկյան

Կյանքն իր այնքան սովորական խոսքն է ասում.

— Մանուկներ են աշխարհ գալիս:

— Մանուկներ են ծնունդ առնում

Ծիլերի պես, ծաղիկների

Ու ասողների...

...Բայց իմ ծնունդն այս աշխարհում

Դժվար եղավ անասելի:

Բայց իմ ծնունդն այս աշխարհում

Հրաշք եղավ,

Հեքիաթ եղավ չհնարված:

Մի սև ոճիր՝ մարդու կերպար ու տեսք առած

Ու ձեռքի մեջ առած ահեղ մի յաթաղան,

Բարձրացել էր, որ աշխարհում

Հայ մանուկներ աշխարհ չգան,

Բարձրացել էր, որ չծնվեմ,

Բայց ծնվեցի...

Բ

Կա մի աշխարհ—

Իմ գիշերվա երազն է նա,

Կա մի աշխարհ—

Իմ վերքն է նա տվնջական:

Այնտեղ եմ ես ծնվել մի օր,

Այն լեռներում բարձրագնա,

Ռոռնք Ռիմա երազի պես կան ու չկան:

Այն լեռները— կապույտի մեջ՝ կապույտ ալիք,

Կատարներից փրփո՞ւր է դա, երա՞զ, թե՞ ծյուն,

Այն լեռները, որ խոյանում

Դեպի ոլորտն արևալիր

Եվ հասնել են ուզում աստծուն...

Այն լեռները՝ կապույտ ցառում,

Այն լեռները՝ կապույտ երազ,

Որ աստծուն են հասնել ուզում
Ու չեն հասնում:

Այն լեռները... Իսկ անդհոտ
Եփրատն այնպես է որոտում, այնպես թնդում,
Որ դառնում է ճերմակ մի ողբ, ճերմակ մի սուգ...
Ու ժայռեր կան, որ կարծրացել անարտասուք
Եվ աչքերում՝ ամեն մեկը մի քարանձավ,
Պահել մորմոք, պահել են ցավ
Ու դարձել են խոսող քանդակ:

Ժայռերն ի վեր՝ հսկայական երկնքի տակ՝
Հազարամյա վանք ու մատուռ՝
Քանդակազարդ, պղնձադուռ,
Իսկ երկնամուխ ձևերի մեջ
Այնքան սլացք ու երազանք,
Որ թվում է՝ հիմա նրանք
Լուսն տեսիլք պիտի դառնան
Ու համբառնան...

Իսկ որմերին՝ քարե ողկույզ,
Քարե արև ու քարե լույս,
Ապա՝ դեմքեր զարմանալի՝
Աստծո տեսքով, սրբի տեսքով
Դեմքեր տանջված, դեմքեր հայի,
Զլուհ տեսքով աստվածամոր ու Եվայի՝
Հայուհիներ՝ աչքերը բոց,
Մայրագործ ու լիածոց:

Իսկ եթե մեկն այդ քարեղեն
Վանքերի մոտ հողը պեղեր,
Ապա նրանց հիմքերի տակ պիտի գտներ
Ոսկուց ձուլված Անահիտներ
Եվ Աստղիկներ լուսաստիճք:

Կապույտ լեռներ, կապույտ երկինք...
Ու երկնքի անանձնական հայացքի տակ՝
Հովիտներում, ուր խայտում են գետ ու վտակ

Եվ լեռների խորշերի մեջ ժայռակուտակ՝
Հագարամյա ու հայանուն գյուղեր ու շեն,
Որ կարող են ու կհիշեն
Մահը ամմառ ու գեղեցիկ մեր Արայի,
Հարսանիքը Արտաշեսի ու Սաթինկան,
Ապա կոիվն Ավարայրի,
Որ իմացյալ մահով ընկան
Նախապապերն իրենց հզոր:

Գյուղեր ու շեն... Եվ գարնանը գիշեր ու զօր
Հովիտներին ու ձորերին ու սարերին
Փովում էր երգը մաճկալի,
Իսկ ամռանը ոսկե փոշին ոսկե կալի
Ծխանների կապույտ ծխին
Եվ մորաթուխ հացի բույրին միահյուսվում
Ու օրհնանք էր դառնում խաղաղ:

Գյուղեր ու շեն, ապա մի հիմ գյուղաքաղաք...
Այստեղ ծագումն արեգակի
Մաքոքի երգն էր ողջունում
Եվ Անիից քերված հայրենն հայրենաբառու
Ինչպես այնտեղ՝ հիմ Անիում,
Այստեղ էլ վեմ, ժայռ ու ապառ
Դարձել էին կամար ու սյուն,
Դարձել տաճար, կամուրջ ու տուն,
Դարձել մի նոր, փոքրիկ Անի:

Եվ ամեն օր շողերի մեջ վաղորդայնի
Մաքոքների ձայնն էր հնչում
Իբրև մի երգ արդար ու պարզ:
Գործում էին, գործում էին աղջիկ ու հարս,
Գործում կտավ ու կտավին
Հայրենների ոսկե թելերն էին հյուսում,
Հյուսում կարոտն իրենց հեռու պանդուխտ լարի,
Սպասումը՝ սիրահարի
Ու սև թելերն իրենց ցավի
Խառնում չին ճերմակ հենքին այդ կտավի:

Գործում էին, գործում էին...
Իսկ թխաբեղ տղամարդիկ
Դրսում մանած էին թանում,
Ներկում կտավ ու մանուսա:
Ու երբ կարմիր ու երբ դեղին,
Լաջվարդ կտավն էին տանում,
Փռում էին տանիքներից,
Թվում էր թե այդ քաղաքում
Հանդես է, տոն...

Բայց տոն չկար այդ քաղաքում:
✓ Այնտեղ բարին՝ լեռան հետև,
Ու չարն էր միշտ դռան հետև:
Եվ այդ չարը՝
Ձեռքին ահեղ մի յաթաղան,
Եվ այդ չարը՝
Կերպարանքով եմիշերու,
Հաճախ խուժում ապերասան,
Ավարում էր բեռ-բեռ քրտինք,
Արյուն հեղում առու-առու...

Ու երբ խորշակն ավարտու
Հեռանում էր ու խլանում,
Սրից փրկված տղամարդիկ
Նորից մանած էին թանում,
Հարս ու աղջիկ նորից նստած
Գործում էին ու կտավին
Հյուսում թելերն իրենց ցավի,
Մորմոքն իրենց կորուսյալի,
Իրենց սև սուգն էին հյուսում:

Բայց կյանքն իրենցն է միշտ ուզում...
Իսկ հնամյա այս քաղաքի երակներում
Հին անեցու զվարթ արյունն էր դեռ եռում,
Տրոփում էր զվարթ Անին...
Եվ ամառվա ջինջ գիշերով
Իրենց վրա առած երկնի

Աստեղնահյուս մեծ հովանին,
Նրանք կապե կտորներից
Հայրեն ու տաղ էին ասում...
Մեկն ասում էր և սպասում,
Որ մոտակա մի կտորից
Ուրիշն իրեն արձագանքի...
Եվ արձագանքն հնչում էր միշտ
Աղբյուրի պես ու զանգակի:

Թե սիրու տեր
Աղջկա ձայնն էր դողանջում,
Տղան գիտեր՝
Այդ իրեն է թաքուն կանչում:
— Այ թուխ տղա, արտիկ ու սեր,
Մեր այգու մեջ վարդ է բուսեր,
Երեկ առտու վարդերուն տակ
Մատանուս ակն եմ կորուսեր...
Եվ քիչ հետո վարդենու տակ
Ծայր էր առնում թաքուն մի սեր՝
Ախ, երևի
Մատանու ակն էին փնտրում...

Ծաճանչների հետ արևի
Նորից լուծ մաքոքների ձայնն էր հնչում
Երգի նման արդար ու պարզ:

Գործում էին, գործում էին աղջիկ ու հարս,
Գործում կտավ ու կտավին
Հայրենների ոսկե թելերն էին հյուսում,
Հյուսում կարտուն իրենց պանդուխտ հեռու յարի,
Սպասումը սիրաճարի
Ու սև թելերն իրենց ցավի
Խառնում էին ճերմակ հենքին այդ կտավի:
Գործում էին, գործում էին հարս ու աղջիկ,
Եվ նրանց հետ մի աղջնակ,
Որ իմ մայրը պիտի դառնա,
Երբ անց կենա մորիկն արնոտ:

Իսկ այդ փոքրիկ, հին քաղաքից
 Շատ հեռու չէր դաշտը Կարնու
 Կարնո դաշտը... Անծայրածիր, անպարագիծ...
 Գարնամ օրը յոթը անգամ սեգ Բյուրակնից
 Բերում թուխ-թուխ, ծանր ամպեր,
 Դաշտի վրա թոն էր մանում
 Ու յոթն անգամ արև անում:
 Ու յոթն անգամ դաշտի վրա ցող էր կաթում,
 Ու յոթն անգամ դաշտի վրա շող էր կաթում,
 Ու յոթն անգամ կապում կապույտ մի ծիածան:
 Ու ցողի տակ,
 Ու շողի տակ
 Ծփում էր արտն ալեծածան,
 Ալեկոծում զմրուխտ ու լույս:
 Ծփում էր արտն ալեծածան
 Ու գեղջուկի հոգու վրա
 Փռվում իբրև ոսկե մի հույս:

Եվ ամռան հետ ծովանում էր հույսը ոսկի:
 Թուխ արտույտը լուսաբացին
 Ծողն էր ըմպում հասուն հասկի
 Ու փառք ձոնում արդար հացին:
 Իսկ գյուղացին կայծակնակերպ իր գերանդով
 Քալ էր անում պապենական ծով-ծուփ հանդով
 Ու ոսկի էր փռում շերտ-շերտ,
 Հույս էր փռում ոտքերի տակ:
 Ու կիտվում էր կուտակ-կուտակ
 Աստղահատիկ արդար ցորենն ու լույս գարին:
 Այդ ծով բարին...
 Հագուրդ կտար դա որկորին իսկ Ծարայի,
 Սակայն, ավաղ, միշտ դատարկ էր տաշտը հայի:

Տուրքն էր տալիս տերունական,
 Բեկից առած պարտքն էր տալիս:
 Վճ, ոչ, պարտք չէր՝ ձնագնդի՝

Գլոր-գլոր սարից գալիս,
Սար էր դառնում:

Պարտքն էր տալիս, ինքը նորից մնում անմաս
Եվ տվածը նորից իբրև պարտք էր առնում,
Ու քեկին էր անցնում մաս-մաս
Պապենական հողը հաշի...
Ուզած-չուզած՝ պանդուխտ դարձիր
Կամ ֆիդայի...

...Ու պանդխտում էին ցրանք:
Օտար ու չար քաղաքների պատերի տակ
Ծավից երգեր էին հյուսում,
Թե՛ իմ քյաքուլը թե՛ արեք
Ու ինձ համար պատանք կարեք:

...Ու ֆիդայի էին դառնում:
Մոսին առնում, ելնում էին սարերն ամպած
Պաշտպանելու պատիվ ու հաց:
Եվ սրտերում թշնամական գնդակը տաք
Ընկնում էին սարի, քարի ու թփի տակ:

Բայց զարնան հետ,
Երբ հյուրակնից գալիս էին ամպերը թուխ,
Իրենց ծոցից կայծակ հանում ու որոտում,
Հորովելն էր ձգվում նորից ամպշող օդում,
Եզներն էլի ձգում էին,
Գեղջուկն էլի իր եզան հետ
Սկսում էր գրույցն իր հին
Լեցում ցավով,
Ծիգ ու ջանքով,
Անգոր ցասմամբ
Ու քնքշանքով...

Եզներն էլի ձգում էին,
Մաճկալները քրտնաճակատ՝
Ակոսի ծիրն էին ծրում

Ուղիղ՝ որպես սև ճառագայթ:
 Աչքերի մեջ տխուր մի հույս,
 Արշալույսից մինչ արշալույս
 Հերկում էին,
 Ու զարթնում էր մայրությունը տափաստանի...
 Հերկում էին,
 Երգում էին՝
 Ու նրանց հետ մի պատանի,
 Որ իմ հայրը պիտի դառնա,
 Երբ անց կենա մորիկն արնոտ:

Գ.

Բայց այդ գարուն երգ չլսեց դաշտը Կարնո:
 Նախ լռություն իջավ մի մեծ,
 Գյուղի շրթունքը կարկամեց,
 Զարհուրանքից ու զարմանքից
 Քար կտրեցին մարդիկ մի պահ
 Ու համրացան...
 Եվ հետո խուլ փոթորկի պես
 Ահագնացավ անգոր մի ձայն.
 — Այդ ինչպե՞ս թե թողնել հավետ տուն ու երդիկ,
 Պապենական հանդեր ու կալ,
 Այդ ինչպե՞ս թե թողնել հավետ մի ողջ երկիր,
 Թողնել հավետ ու հեռանալ:
 Ախր, աղբյուրն այս սառնորակ
 Մո՛ր նման է քեզ հետ խոսել,
 Ապ ու պապիդ քրտինքն է տաք
 Այս ակոսին կաթ-կաթ հոսել:
 Ախր ամեն շիրիմի տակ
 Սիրտ է թաղված պապի ու հոր,
 Ինչպե՞ս թողնել ու հեռանալ,
 Տեր, դու եղիր մեզ դատավոր:

...Ու չիմացան՝
 Մարագների օճորքներից,
 Հողի տակից ու խորքերից

Հանե՞լ հին զենք ու հրացան,
Ընդդիմանա՞լ,
Թե՞ հեռանալ:
Սակայն ինչպե՞ս ընդդիմանալ,
Երբ այրերին տարել վաղուց,
Աշխարհակալ պատերազմի
Սևբոց երախն էին գցել:

Ինչպե՞ս պիտի ահեղ չարին
Դեմ կանգներին մանուկ ու ծեր:

Եվ գեղջուկներն այդ պարզամիտ,
Որ միշտ հույսին էին փարվել,
Ինչպե՞ս և ի՞նչ իմանային,
Որ ինչ-որ տեղ, ինչ-որ մարդիկ,
(Ծերմակ ձեռնոց հագած մարդիկ),
Իրենց սև մահն են արարել
Եվ արարել այնքան հմուտ,
Այնքան ճարտար ու բանիմաց...
Եվ դուրս եկան:
Արեգական շողքի դիմաց
Գարուն էր տաք և ինչ գարուն,
Հողի ուռած երակներում
Վարարում էր մի տաք արյուն
Եվ մայրություն էր աղերսում:
Եվ դուրս եկան:
Դրսում արև,
Սակայն սև էր իրենց ներսում:
Ու երբ ծայրը քարավանի
Հասավ գյուղի շիրիմատուն,
Այնտեղ մայրեր քանի-քանի
Ծունկի եկան լուռ ու տրտում,
Ծունկի եկան, խաչ հանեցին,
Խաչ հանեցին ու ձայնեցին.
— Ելեք հողից ապ ու պապեր,
Ախ, մեր օրը սև է կապել,
Ելեք, որ մենք պառկենք հողում:

Եվ մամուսպատ քարերը հիմ
Էլ առավել քար կտրեցին:
Եմիչերին քշեց իր ձիւ
Ու մտրակի շառայունով
Ահեղ շանթեց, արյունոտեց
Ու շուրթերի վրա մորթեց
Ծիչը ցավի:

Երկինքը՝ մեծ, օդը՝ ծավի,
Եվ արևի ձեռքերն անտես
Հողի ծալքից շղարշ-շղարշ
Գոլ եմ համում ու ծածամում.
Եվ զանգակիկ ծաղիկն ահա
Անգստի դողամջներ է շուրջը ցանում:
Երկինքը՝ մեծ, օդը՝ ծավի,
Եվ ձմհալի ջրերն ուրախ
Հալիս էին առանց ցավի:
Արևը տաք, օրը բարի,
Եվ մամուռն իսկ շիրմաքարի
Ասեռ ծիծաղ լիներ կանաչ,
Կանաչ էին խաչքար ու խաչ,
Եվ կանաչ էր աշխարհն արար:

Երկինքը՝ մեծ, օդը՝ ծավի,
Բայց զնգում էր միչը ցավի.
— Ելեք հողից, ապ ու պապեր,
Ախ, մեր օրը սև է կապել,
Ելեք, որ մենք պառկենք հողում...

Սեզի կանաչ քողն էր դողում՝
Սարսուռն էր մորթը հողի:
Հետո նրանք վեր նայեցին
(Դեպի գահը արարողի.
— Ո՛ր ես տանում, ասա, մեզ ո՛ր...
Սակայն հայի աստվածն, ավաղ,
Ծերությունից խուլ էր ու կույր
Եվ չլսեց, չասաց ոչինչ:

Օրը մեծ էր, երկինքը՝ ջինջ:
Ու սև սուգը քարավանի
Սև ակոսի պես ակոսեց դաշտը գարնան
Ու գնացին:
Եվ նրանց հետ այն պատանիմ,
Որ իմ հայրը պիտի դառնա:

Ե

Իսկ այն փոքրիկ, հին քաղաքում,
Որ զարթնում էր մաքոքների զվարթ երգով,
Հիմա վայրի մի խուժան էր աղաղակում:

Մաթ ո՛ր թալան էր քաղաքում:
Մաքոքները լռել էին,
Չէին գործում ճերմակ կտավ,
Մինչդեռ այնքան կտավ էր պետք՝
Մի ողջ ազգի պատանքացու:

Գետակի մոտ՝ այնտեղ, ցածում,
Ծվարել էր փոքրիկ մի տուն,
Եվ այդ տան մեջ դողում էին
Ու դողալով լուռ աղոթում
Մի հեզ աղջիկ ու ծեր մի կին:

Աղմուկն արդեն խուլ որոտում
Ու հասնում էր այդ տնակին:
Եվ ի՞նչ, և ի՞նչ պիտի անեն
Մի հեզ աղջիկ ու ծեր մի կին:

Արդեն դռներն են կոտրտում,
Արդեն զնգում է ապակին,
Միայն հրաշք պիտի լինի,
Անհնարին, չեղած հրաշք,
Որ ազատվեն մի հեզ աղջիկ ու ծեր մի կին:

Եվ հրաշքն այդ, իրոք, եղավ,
Հանկարծ կինն այն տեղից ելավ
Ու մոտեցավ լուսամուտին:

Եվ ի՞նչ... Հանկարծ լուսամուտից
Կարմիր ոսկի տեղաց գետին,
Այն խուժանի գլխի վրա
Ոսկի տեղաց՝ մի թուռ լիրա...
Այդ աղջկա ու ծեր կնոջ
Տարիների տքնությունից,
Տարիների հոգնությունից
Կաթիլ-կաթիլ քամված լիրա:

Խուժանն իսկույն վրա նետվեց, անցավ իրար:
Եվ այդ պահին իրար ձեռքից ոսկի խող
Այդ խուժանի միջով անցան,
Ջորալանջի արահետով վեր քարձրացան
Պատավ մի կին ու մի աղջիկ,
Որ իմ մայրը պիտի դառնա:

Զ

Քարերն ամեն իրենց տեղում, անշարժ են, լուռ,
Լոկ հայի բախտն է գլորվել...
Գարնան գիշեր... Լուսնկայից
Ծերմակել են հանդ ու բլուր,
Եվ քարավանը ոլորվել,
Կծկվել է դաշտի մեջ քաց:
Քարավանը... Ի՞նչ քարավան՝
Ասնս գալի երախի դեմ
Մի արնածոր սիրտ է կախված:

Գարնան գիշեր, անհուն գիշեր,
Դու կապույտի ,անսահմանի,
Ոգեղենի պայծառ խորհուրդ...
Լույսն է ամպից սյուն-սյուն իջել,
Որ մարդկային հոգին տանի

Դեպի աստծո ոլորտը լուրթ:
Գարնան գիշեր, ճառագայթից,
Աստղալուսից ու ազատից
Դու ճարտարված հսկա տաճար,
Գարնան գիշեր, բարի, բարի,
Ու թվում է, թե աշխարհի
Սրտում հիմա ոչինչ չկա
Չնչին ու չար...

Գարնան գիշեր, քո կապուտակ,
Քո լուսեղեն գմբեթի տակ
Մարդ արարածն արարչասեր
Միայն սիրուց պիտի խոսեր,
Խոսեր սրտի սուրբ շշուկով,
Լցվեր վճիտ արտասուքով,
Խորհեր պիտի ու աղոթեր...
Եվ ո՛չ երբեք արյուն որեր...
Բայց որեցին:
Նժույգներով իջան սարից,
Մայր ու մանկան կոխոտեցին,
Բեռ ու պաշար կողոպտեցին,
Իսկ այրերին, զույգ-զույգ կապած,
Գետափ տարան:

Մահը մի է ու մի տեսակ,
Բայց այդ ճերմակ լուսնյակի տակ
Հազար տեսակ, հազար ձևի
Տանջանք ու մահ հնարեցին:
Նախ մի փայտե խաչ բերեցին,
Ու թե դարեր, դարեր առաջ
Ձեռք ու ոտքից էին խաչում,
Ապա հիմա հայ գյուղացու
Աչքերի մեջ մեխ գամելով
Խաչ հանեցին:

Ժանգոտ պայտեր էին բերել,
Մարդկանց ոտքերը պայտեցին,

Կոկորդաները թրատեցին,
Սրատեցին ու զարկեցին
Եւ կրսամեռ թողած մրանց
Կամզեցին ու սակարկեցին.

— Ով ուզում է Քանգիստ մեռնել՝

Երկու ոսկի,

Մի գնդակը՝ երկու ոսկի,

Թանկ չէ քնափ:

Եվ աշխարհում այնպես եղավ,

Որ գնվեց մահն էլ կաշառքով:

Ու շարեցին մրանց շարքով:

Եվ մրանց հետ այն պատամում,

Որ իմ Քայրը պիտի դառնա:

Տնքում էր լուտ հողը գարնան,

Իսկ լուսնկամ՝ աչքն աշխարհի,

Նայում էր լուտ ու անտարբեր:

Ա՛խ, գոմե դուք, քարդ-քարդ ամպեր,

Ա՛խ, գոմե դուք վարագուրեք

Աչքն ամամոթ լուսնկայի:

Գնդակները ճարճատեցին,

Եվ գետակի ջրերը պաղ

Կարմրեցին ու տաքացան արյամբ հայի:

Է

Հովն է փչում հարավային,

Թասամանի կապույտ բոցից

Կաթիլ-կաթիլ ցող է կաթում,

Ոսկե մի շող հուրհրատում

Եվ ճեղքում է կանաչ շապիկն ալվան վարդի:

Վարդ է, ինչ վարդ.

Աչքիդ առաջ արբեշումե

Իր թերթերն է ահա քանում,

Մեծանում է ու մեծանում,

Դառնում հսկա,
Աշխարհի չափ հսկա մի վարդ...
Ու այդ վարդի թերթերի մեջ
Մի աղջիկ է քնել հանդարտ,
Ինքն է քնել...
Գարնան արևն իր վետվետուն լույսը հիմել,
Քող է արել, փռել վրան:
Ջո՞ւրն է իջնում լանջով լեռան,
Թե՞ երկնքով չուն է անցնում դա կոունկի:

Տոն է, տոն է հավթոուկի...
Երկնի կապույտ գմբեթի տակ
Ծախր են անում աղավնիներն այն սպիտակ,
Ծախր են անում անթիվ-անթիվ աղավնիներ,
Վարուժաններ ու մարիներ,
Ծախր են անում, գտնում իրար
Ու թև-թևի՝
Վերանում են ու լողանում
Ծաճանչների մեջ արևի:

Աշխարհն արդար, երկինքը խոր...
Միշտ այսպիսի ջինջ պահերին են երևի
Այս աշխարհում ծնունդ առնում
Երգեր,
Աստղեր,
Մանուշակներ:
Երգը հնչում էր հիրավի.
— Ախ, ինձ առներ ջուլհակ տղան,
Մաքոք նետեր, անուշ պագներ...
Ու ճախրում են կապույտի մեջ
Երգեր,
Աստղեր,
Մանուշակներ:
Բայց ոչ, երգ չէ... Աչքը բացեց,
Գիշեր է սև, սև մի մարագ...

— Բաջի, ելեք, ելեք արագ,
Քանի մութ է, ընկեք ճամփա:

...Ջրդուհին է, որ իրիկունն իրենց խղճաց
Եվ օթեան տվեց ու հաց:

— Ելեք, թե մարդս իմանա,
Բաջի, մահն է թե իմ, թե ձեր:

Ու մթամ հետ ճամփա ընկան այն կինը ծեր
Եվ աղջիկն այն, որ իմ մայրը պիտի դառնա:

Ը

Իսկ պատանիս՝ ճակատն արնած,
Ընկած է դեռ գետի ափին: _
Բարձրացել է արոեն արփի՞ղ,
Բայց գետափին ընկած է նա:

Եվ մի անգղ՝ սևագլուխ ու ամեհի
Սավառնում է արդեն վրան,
Որ աչքերը բնից պեղի,
Սիրտը հանի
Ու վայրաքար խրախճանի:

Բայց ա՛յս անգամ այդ գիշակեր
Անգղի բնագոյն էլ սխալվեց՝
Ո՛չ, մեռած չէր դեռ պատանին:

Ու արթնացավ, ծարավ էր շատ
Թե ծարավ է, ուրեմն կա,
Ապրում է դեռ:
Ու չիմացավ՝ ինչի համար
Սկսեց լալ ու շշուշալ ինչ-որ բառեր,
Որ միացան, դարձան «Հայր մեր»...

Արծիվների, անգղների երամը սև
Իջնում էր վար, ելնում էր վեր,
Մագիլներում՝ դեռ տաք սրտեր,
Կտուցներում՝ աչք ու աղիք:

Գետը ծփում էր խաղաղիկ:
Խմեց: Լվաց ճակատն արնոտ,
Իսկ արցունքը հոսում էր դեռ:

Ծուրջը կանաչ, կանաչ արտեր,
Եվ բյուրավոր ոտքերի տակ՝
Հունից ելած մի ճանապարհ:
Ոչ, ցերեկվա լույսով արդար
Նա չի գնա ճանապարհով,
Լույսն այս երկրում աղետ է չար,
Ու լոկ խավարն է ապահով:

Եվ նա մտավ արտը կանաչ:
Ծանոթ բույրեր
Եվ ակոսներ փխրուն ու տաք...

Եվ փխրուն հողն իր գլխի տակ,
Պառկեց մի տաք ակոսի մեջ:
Եվ աշխարհում այս բովանդակ
Մեռակ էին դեմ-հանդիման
Մի պատանի և մի երկինք՝
Հսկայական ու կապուտակ:

Եվ պատանին արտում պառկած,
Զրույց բացեց կապույտի հետ.

— Ախր այդպես աչքդ միշտ բաց՝
Նայել ես մեզ գիշեր-ցերեկ,
Ասա, ինչ ենք արել քեզ չար:

Երբ արեգակը քո արդար
Հարավսլիին գոլ հովի հետ
Գարնան գալու լուրն է դրկել,
Եղել ենք մենք, հողն ենք հերկել,
Խորն ենք հերկել...

Արդար սրտով սէրմ ենք ցանել
Ու մեր մաքից ե՞րբ ենք հանել

Ընդուն-թուրն քո հավքերին,
Անցվորներին, աղքատներին...
Ու բուռ-բուռ էլ
Նրանց համար ենք սերմանել:

Ասա, ի՞նչ ենք արել քեզ չար:
Դու էլ մեզ հետ եղել ես հաշտ,
Գարնան օրով տաք ու պայծառ
Ցոթը անգամ ամպ ես ճամփել դու Կարնո դաշտ
Ու յոթն անգամ արև արել:
Յո՛թը անգամ ցող էր կաթում Կարնո դաշտին,
Յո՛թը անգամ շող էր կաթում Կարնո դաշտին,
Ու յոթն անգամ կապում կապույտ մի ծիածան:

Ու կանգնում էր արտը... արտ չէր՝
Ոսկե մի պատ...

Ասա, ի՞նչ ենք արել քեզ վատ:

Արծիվների, անգղների երամը սև
Իջնում էր վար, ելնում էր վեր,
Մագիլներում՝ դեռ տաք սրտեր,
Կտուցներում՝ աչք ու աղիք:

Արտը ծփում էր խաղաղիկ,
Եվ արտի հետ՝ մի լույս ծաղիկ,
Մի ցողաթաց ապրեմ-չապրեմ:

Հետո քնեց, կոպերի տակ՝
Երկինք, երկինք մի կապուտակ
Ու մի ճերմակ ապրեմ-չապրեմ:

Երբ արթնացավ, աչքերի դեմ
Ապրեմ-չապրեմ ծաղկի նման
Մի պայծառ աստղ էր հուրհրում:

Եվ նա ելավ, բռնեց ճամփամ
Ու հայացքը լուսնկալույս հեռաստանին,

Քայլեց հեռուն...

Քայլեց նորից այն պատանին,

Որ իմ հայրը պիտի դառնա:

Մեր մարդկային արյունը տաք՝
Թեև հեղուկ, սակայն ունի
Զարմանալի հիշողություն:
Նա ի բնե երևի շատ է ընդունակ
Որդոց որդի հաղորդելու
Մորմոք ու ցավ,
Թախծ ու թույն
Եվ տառապանք, և տառապանք:

Իսկ մեր ցավը հին է, օ՛հ, հին...
Եվ գիշերվա ճանապարհով
Մենակ քայլող այդ պատանին
Իր արյան մեջ վաղուց ուներ
Ծվեցները այն խավարի,
Որ ահավոր կովից հետո
Իջել էր լուռ ու չարաշուք
Դաշտի վրա Ավարայրի:

Այդ ցավի մեջ
Սև մութը կար այն քարայրի,
Որ դյուցազուն, միամորիկ
Մեր Մհերին իր գիրկն առավ
Ու կողպվեց, փակվեց հավետ:

Եվ փոշի կար, և փոշի կար
Մեր Անիից լուսագմբեթ,
Մի բուռ փոշի, մի բուռ մոխիր,
Մի բուռ անյուն...
Ախուրյանի
Հառաչն ու ողբը շառաչուն
Եվ սև սուգը նախնիների,

Որ թողեցին ավեր Անիմ
Եվ գնացին կուլ գնալու
Օտարության հեռաստանին:

Եղեռնի սև ճամփաներով
Քայլում էր լուռ այդ պատանին,
Եվ հնավանդ նրա ցավին
Հյուսվում էր ցավ մի դժնդակ,
Այնպիսի ցավ, որ մինչև այդ
Չէր մխացել ոչ մի դարում,
Ոչ մի ուրիշ երկնքի տակ:

Քայլում էր նա, և այդ ցավին
Խառնվում էր ահեղ մի ճիշ:
...Թփերի մեջ պառկած էր լուռ
Եվ թփերի, փշի միջից
Տեսավ նա պարզ:

Բերել էին,
Բերել էին աղջիկ ու հարս,
Բերել էին
Աբրեշումի թելի մման լույս աղջիկներ,
Լույս աղջիկներ, որ գիտեին
Արշալույսի մման շիկնել,
Կույս աղջիկներ, ոռոնց կրծքին
Չէր դիպել շողմ իսկ լուսնյակի...
Եվ ի՞նչ... Պատսուռ-պատառ արին
Զգեստները նրանց հագի,
Մերկացրին արևի դեմ:

Եվ հետո ճիշ... խենթ ճիշերից
Միաճյուսված ահեղ մի ճիշ,
Որից փշուր-փշուր եղան
Արեգակն ու երկինքը ջինջ:

...Քայլում էր նա, և այդ ցավին
Հյուսվում էր մի անգոր ցասում:

Մայր ու մանուկ սև խուժանից
Մի փշուր հաց են աղերսում:
— Հա՛ց... ինչո՞ւ հաց...
Սիրտ ու ջիգյար կա խորոված:
Ջեզանից առաջ այստեղ եկած քարավանի
Սիրտն ու ջիգյարն ենք խորովել,
Համեղ է շատ:
Ու ճայթում է սև խուժանի
Քրքիջն իբրև ահեղ մի շանթ:

...Քայլում է նա, և այդ ցավին
Հյուսվում է մի անգոր բողոք:

...Մանուկներ են կմախքացած,
Մանուկներ են մերկ ու հողոտ,
Մանուկներ են
Տառապանքից իմաստնացած,
Ակնագուռից դուրս պոռթկացած
Սև ու ճերմակ արևներով:
Մանուկներ են՝ քայլող բողոք,
Քայլող կսկիծ, քայլող ծարավ
Ու քայլող սով են անողոք:

Մանուկներ են՝ ողջ աշխարհի
Խղճին նետված անձայն բողոք:

...Քայլում է նա, ու այդ ցավին
Հյուսվում է մի անմար կրակ,
Դաժան մի հուր, ահեղ մի բոց:

— Բավ է,— ասաց ենիշերին,—
Էլ հոգնեցինք քրքրելուց
Կանացի շոր, մարմին ու ծոց,^Ս
Եկեք վառենք այս լրբերին...
Դե, ոսկուն ինչ պիտի լինի,
Չի մոխրանա, հայ չէ ոսկին...

Ու վառեցին,
Ոտքից գլուխ նավթ շաղեցին
Ու վառեցին...
Ու վառեցին ծոցվոր կանանց,
Ալևորված մամիկների,
Թոթով ու թույլ մանուկների
Գլուխն ի վար նավթ շաղեցին
Ու վառեցին...
Ու պարեցին բոցերը շեկ,
Ու պարեցին վառվող կանայք,
Ու մոխրացան պարող կանայք
Այդ հրեղեն, ահեղ պարում:

Եվ զարմացավ ենիչերին,
Որ մարդն այդքան լավ է վառվում...
Հանգել էր բոցն արդեն վաղուց,
Ենիչերին երգ սուլելով,
Տաք մոխիրն էր արդեն մաղում
Ու ոսկի էր փնտրում նորից,
Բայց պատանու,
Բայց պատանու աչքերի մեջ
Բոցեր էին դեռ փողփողում,
Պարում էր դեռ հրդեհն այն չար
Եվ կպարի հուր-հավիտյան այն ցավի մեջ,
Որ ժառանգել է իր հորից:
Հետո ցավն այդ անցնի պիտի իմ արյան մեջ
Ու մորկի պիտի նորից:
Բայց պատանին ի՞նչ իմանար դեռ աշխարհում,
Որ երբ մարդ են, երբ կենդանի մարդ են վառում՝
Ծանկանում են ճշմարտության լույսը մարել:
Իսկ այս անգամ ուզում էին հավետ մարել
Մի պարզ, մի պարզ ճշմարտություն.
Այն, որ հողն այս,
Փոքրիկ անկյունն այս աշխարհի
Հողն է եղել, հողն է հայի...
Մի պարզ, մի պարզ ճշմարտություն,
Այնքան նման ճշմարտությանն այն հասարակ,

Թե երկիրն այս արևի շուրջն է պտտվում,
Ծշմարտություն, որի համար
Մի օր նույնպես մարդ եմ վառել։ ✓

Փ

Բայց այդ պահին, ախ, երևի,
Կար աշխարհում ինչ-որ մի վայր,
Մի արևոտ, կանաչավետ
Ու ցողաթաց մի դաշտավայր,
Ուր չկար մահ ու չկար ցավ
Եվ ուր չկար անգամ թախիծ,
Ջրերն էին ուրախ զնգում
Եվ ծիծաղում աջ ու ձախից...
Սուլում էին հավքերն այնտեղ
Երգերն իրենց անհոգության,
Արծաթե խոփն էր փողփողում,
Շոնչում էր հին մի գութան։
Ճերմակ գառներ էին մայում,
Սահում էին ճերմակ ամպեր,
Ծիչով իրար էին փարվում
Ջրերն ուրախ ու անհամբեր։
Ու մանուկներ կային այնտեղ՝
Հագած ճերմակ, ծափ ու ծաղիկ,
Շուրթի վրա ամեն մի տան
Ծուխ կար կապույտ ու խաղաղիկ։
Հավքեր կային զարմանալի
Եվ անծանոթ ծառեր կային
Եվ բարություն և բարություն
Եվ բարություն մի մարդկային։
Լույսի նման սեր կար առատ,
Ուր ծավալվում էր ծայրեծայր...
Ախ, երևի, ախ, երևի
Կար աշխարհում ինչ-որ մի վայր...

Ողջույն, Եփրատ, հայոց դու գետ,
 Հայոց ոգի, հայոց երակ,
 Ժայռ ու քարի մեջ մոլեգնող,
 Ժայռը փշրող, քարը հեգնող
 Ծերմակ մրրիկ, ճերմակ կրակ:
 Դար ու դարեր Տավրոսն ի վար
 Իջել ես դու արար-վարար,
 Իջել ես դու առու-առու,
 Իջել ես դու վտակ-վտակ,
 Հյուսվել ես դու ասքի մման
 Եվ հորդացել,
 Ժայռերի դեմ հոխորտացել
 Եվ ծածանել հողմերի դեմ
 Քո բաշն ահեղ ու սպիտակ:
 Մեր փոթորկոտ երկնքի տակ
 Դու պատմության հետ շառաչել,
 Մեր պատմության հետ հառաչել.
 Կուրծք ես տվել ու ծառացել
 Քո ոսոխի, քո բախտի դեմ
 Ու երկնքի:

Հայոց դու գետ, հայոց երակ,
 Մեր արյան պես արդար ու հին...
 Կար ժամանակ, որ մեր սիրտ աստվածուհին
 Մշո դաշտի մութն իր վրա քող էր անում
 Եվ պաղպաջուն քո ջրերի մեջ լողանում,
 Լողանում մերկ ու գեղեցիկ...

Եվ պարմանիք, մեր պարմանիք սիրակար:
 Մշո բարձրիկ լեռներն ի վեր մինչ առավոտ
 Թե՛ծ խարույկներ էին վառում,
 Որ հիանա՜ն աստվածուհու
 Լուսաստինք գեղեցկությամբ...
 Սակալն Աստղիկը ամոթխած
 Տավրոս սարից վար էր քերում կապույտ մի ամպ,

Մշո: դաշտի մութը փոխում կապույտ մուծի
Եվ լողանում էր ապահով
Ծղարշի տակ այդ մշուշի:
Եփրատ, նորից ջրերիդ մեջ
Մերկ աղջիկներ են լողանում՝
Անահիտներ ու Աստղիկներ,
Խոնարհիկներ. Համեստիկներ
Եվ Լուսիկներ լուսաստիճք:

Բայց լողն է դա նրանց վերջին,
Ու ողբի հետ քո սպիտակ
Նրանց սև ողբն է բարձրանում,
Հասնում երկինք:

Նրանց խել, մերկացրել,
Նրանց լկել են վայրաբար...

Եվ կուգեին, ախ, կուգեին,
Որ ջուրը քո ջուր չլիներ,
Լիներ հալած կուար ու կապար,
Որ նետվեին, հրդեհվեին,
Մոխրանալին վայրկենաբար:

Տես, ձեռք-ձեռքի, ամոթահար,
Ծամերն իրենց կապած իրար,
Քո ժայտերից գիրկդ են նետվում
Ասուպների լույս անկումով:

Եվ լեռները, և լեռները,
Պատկառանքի ընկրկումով,
Եփրատ, ճամփա են քեզ տալիս,
Որ սրբազան բեռդ տանես,
Տանես քո ողբն ահեղաձայն:

Հայոց դու գետ, հայոց երակ,
Կար ժամանակ, որ ափերիդ
Տոմ էր, հանդես ու ծիածան:

Այստեղ փողեր էին փչում,
Այստեղ թմբուկ էին զարկում,
Խոլ մծույգներ էին վարգում
Ու տոնն անում մավասարդի:

Թմբուկներ են մորից զարկում...
Մայրը ահա չոր ու ցամաք
Կուրծքը բացել
Ու ոսկրացած իր բռունցքով
Զարկում, զարկում է մոլեգին,
Ու թմբուկի ձայն է գալիս,
Չոր թմբուկի...

Եվ փողեր են փչում մորից,
Ողբն իր փողն է մորից փչում,
Որ վայում է գալարածայն՝
Նման բութի:

Աղավնիներ էին թևում
Կապույտի մեջ այս հթերի...
Ու երամներ, ու երամներ կան վերևում՝
Սև երամներ են մայրական անեծքների:

Հայոց դու գետ, հայոց երակ,
Հայոց երազ Արածանի...

Բայց ո՞վ կտա, էլ ո՞վ կտա
Նրանց սուրբ ծովիը ծխանի,
Առավոտը մավասարդյան...

Զավակներիդ քարավանները քրքրված
Եկել ահա որք ու շվար,
Ծովացել են ափերդ ի վար,
Ծովացել են որպես սոսկում,
Որպես մորմոռ ու տառապանք:
Եկել են, տես,
Որ ճակատներն իրենց այրված,

Կուրծքը, կուրծքը հողմահարված,
Շուրթերն ու սիրտը ծարաված
Պարզեն շնչիդ, ջրափոշուդ,
Ալիքներին քո պաղպաջուն...
Հայացքներով լուռ աղերսում,
Մանուկները ջուր են ուզում,
Մի կաթիլ ջուր:

Բայց ահարկու ենիչերին,
Վիշապի պես նստել ջրին,
Սև երախից ծուխ է ժայթքում,
Մոխիր ու բոց...

Եվ ճրագի պես թրթռում,
Մարում են լուռ, անշունչ մարում
Մանուկները,
Մանուկները այն գրկանոց:

Սակայն սուգի ու ողբի մեջ
Այդ որտեղի՞ց զրնգացիր
Ու որտեղի՞ց թռաք հանկարծ
Ուրախության անզուսպ դու ճիչ...

Մայրն է գտել կորած որդում,
Սեղմել կրծքին իր ցամաքած
Ու ժպտում է, ժպտում է լուռ
Արտասուքի ծովի միջից:

Սեղմել կրծքին
Ու շուրթերով իր պապական
Համբուրում է,
Համբուրում է դեռ կատաղի.
— Քո սուգն էինք արել արդեն,
Մեր սուգի մեջ, մեր ողբի մեջ
Դու որտեղի՞ց իջար հանկարծ,
Ո՛վ, ծիրանի պայծառ ծաղիկ...

Եվ համբուրում,
Համբուրում է դեռ կատաղի
Գտած որդուն, այն պատանուն,
Որ իմ հայրը պիտի դառնա:

Սակայն եկավ ենիչերին,
Ջեռքը սրին, հայացքն արնած.
— Դեռ արո՞ւ կա քարվանի մեջ...
Մայրը ոտքերն ընկավ նրա
Ու աղաչեց,
Գութ աղերսեց ավազակից.
— Ախ, էֆենդի, տասը զավակից
Միայն այս մեկն է մնացել...
Եվ աչքերը ավազակի
Ժպտացին մեղմ ու քնքշագին.
— Ոչինչ, բաջի, հիմա իսկույն
Մատաղ կանեմ քո զավակին:

Մայրն աղերսեց ու ծառս եղավ,
Մայրն ու Եփրատը ծառս եղան՝
Հառաչելով որոտագին:
Մայրը տեսավ, իր զավակին
Տարան քարափ, քարով զարկին,
Գլորեցին անդունդն ի վար՝
Ալիքների մեջ Եփրատի:

Մայրը կանգնեց երկնքի դեմ,
Կանչեց երկինքն իր մայրական ահեղ դատին:
— Հայի աստված,
Անսիրտ աստված,
Թքել եմ ես քո ճակատին:

Ու ծառս եղան,
Մայրն ու Եփրատը ծառս եղան՝
Սև անեծքներ հանճարելով.
— Ոչ, չմեռնես, ենիչերի,
Այլ ծակծկվես,

Որ ջրերդ վազեն տաք-տաք,
Էլ հողի մեջ սերմ չձգես,
Դառնաս ավեր, խուլ ջրաղաց,
Անցած փեթակ...

Ու մոլեգնեց ենիչերին,
Ձեռքը նորից տաքավ սրին,
Սուրը շողաց,
Սուրը սուլեց,
Մոր անիծող գլուխն ընկավ,
Ընկավ գլուխն արնոտ հողին,
Ընկավ գլուխն ու... չլոեց...

Եվ մի վայրկյան,
Երկու վայրկյան
Խոսեց գլուխն արյունածոր,
Ու անեծք էր խոսքը նրա,
Մի անծանոթ, մի ամենի,
Ահեղ անեծք...

Ենիչերին նախ վարանեց,
Ապա նորից սուրը հանեց
Ու խենթացավ..
Այն թրատված գլուխն էլի նա թրատեց,
Հետո դարձավ,
Ջարկեց, հատեց,
Սրահարեց, ասպատակեց
Ու մոլեգնեց մինչև գիշեր:

Եվ լուրջյուն իջավ հետո,
Բլուրները կապույտ հագան,
Իսկ Տավրոսը մեծին վայել սև էր հագել:
Եփրատը կանգ առավ մի պահ,
Խեղդեց արցունքն իր մայրական
Եվ սկսեց պատարագել...

Երգում էր նա քարերի մեջ քար աշխարհի,
 Երգում էր նա կուրծքը տված ժայռ ու քարի,
 Երգում էր նա կապույտի մեջ ու լոռայան
 Երգը ողբի և հարության:

Երգում էր նա, և թախծալուր նրա հանգում
 Նարեկա մեծ տառապյալի

Ձայնն էր ասես արձագանքում:

Երգում էր նա, որ աշխարհում այս բարձրաբերձ
 Լեռներ կան վեհ՝ կատարներին երազ ու ձյուն,
 Որ խոյանում դեպի ոլորտը աստղամերձ
 Եվ հասնել են ուզում աստծուն,
 Բայց չեն հասնում...

Փեշերն ի վար կախված քարերն, օ՛, ծանր են շատ:
 Երգում էր նա, որ լեռներում այս բարձրաբերձ
 Մարդն էր ապրում,
 Նա, ստեղծման սուրբ կրակով հոգին սրբած,
 Փոթորկում էր դեպի վերին ոլորտը բաց,
 Ուր լույսը մեծ ու բարությունն առատ է շատ,
 Փոթորկում էր իր ոգեղեն
 Կապույտ ու լույս փոթորիկով,
 Բայց փշրվում էր նա ուժատ:

Տառապանքի քարերը ժեռ՝ ծանր էին շատ:

Երգում էր նա, ու թախծալուր նրա հանգում
 Կոմիտասյան մեղեդին էր արձագանքում:
 Երգում էր նա, որ լեռներում այս բարձրաբերձ
 Ու լեռների հովիտներում պտղիճավետ
 Մարդն էր ապրում...

Նա երգով էր խոսում քարի ու հողի հետ,
 Իր տխրաչյա եզների հետ
 Թեթևություն ու հույս բեթող
 Հորովելով էր գրուցում:
 Մարդն էր ապրում...

Նա, որ գիտեր իր տխրության սև մութ ամպից

Ջամել Ռույսի, քամել լույսի կաթիլն անքիծ
Եվ իր տխուր ուրախությամբ ուրախանալ...
Նա, որ գիտեր տառապանքի ապառներից
Ազնվության աղքյուր հանել
Ու աղքյուրի պես ցոլանալ:

Երգում էր նա, որ բարձրաբերձ այս լեռներում
Մարդն էր ապրում...

Եվ տքնության, տառապանքի
Գիշերներում մեծ ու անհուն
Աչքը հառած մի հեռավոր, պայծառ աստղի,
Իր տքնությամբ ազնվանում,
Մաքրվում էր ու մեծանում,
Որ մարդկության հսկա ծառին
Նաև իր լույսն ու բարությունը պատվաստի:

Երգում էր նա,
Եվ ասիների ժայռին գամված,
Մարդն էր մեռնում,
Մարդն էր մեռնում արնաքամված,
Մեռնում էր որք ու կարեւեր:

...Զարը մարդուց զորեղ էր դեռ:

Երգում էր նա քարերի մեջ քար աշխարհի,
Երգում էր նա կուրծքը տված ժայռ ու քարի,
Երգում էր նա կապույտի մեջ ու լռության
Երգը ողբի ու հարության:

ԺԳ

Եվ առավոտ եղավ ու լույս:
Զրեռն ի վար Եփրատ գետի
Արեգակը ծվեմ-ծվեմ
Ծիրանիներ փռեց կրկին:

Կեռմաններով լեռնաշին մեղ արահետի
Ծած եմ իջնում հեզ մի աղջիկ ու ծեր մի կին:

Առավոտ է, ջիճջ առավոտ,
Ծող է շաղում արդեն արփին,
Եվ ջրահեղձ ՚հ պատանի
Ընկած է դեռ գետի ափին:
Եվ մի անգղ՝ սևագլուխ ու ամեհի
Սավառնում է արդեն վրան,
Որ աչքերը բնից պեղի,
Սիրտը հանի
Ու վայրաքար խրախճանի:

Բայց այս անգամ էլ գիշակեր
Անգղի բնագողը սխալվեց.
Ո՛չ, մեռած չէր այդ պատանին:

Ընկած էր նա, բայց նրա փակ աչքերի դեմ
Գարնան օրն էր իջել Կարնո տափաստանին:
Գարնան օրն այն, որ յոթն անգամ սեգ Բյուրակնից
Բերում էր թուխ, ծանր ամպեր,
Դաշտի վրա թոն էր մանում
Ու յոթն անգամ արև անում:
Ու յոթն անգամ դաշտի վրա ցող էր կաթում,
Ու յոթն անգամ դաշտի վրա շող էր կաթում,
Ու յոթն անգամ կապում կապույտ մի ծիածան:

Իջնում էին մայր ու աղջիկ ու քարացան:

— Սպանել ու ջուրն են նետել,

Ջուրն է բերել...

— Բայց չէ, մայրիկ, շնչում է դեռ.

Դեռ չի մեռել:

— Ինչ ջահել է ու ինչ մորճուկ,

Ես դեղ ու ճար կանեմ նրան,

Ջուր քեր դու, ջուր...

Եվ պատանին աչքը բացեց,

Վրան թեքվել են գութի պես

Մի ձեզ աղջիկ ու ծեր մի կին:

Դեռ արյուն է վերքից կաթում,

Բայց նա ոտքի ելավ կրկին:

Ու կինն ասաց.

— Գնանք, որդի,

Գնանք մեզ հետ բարձրանանք սար:

Սարը բարձր էր:

Ու երկնքին, ու լույսերին էր հավասար:

Եվ գնացին:

Դեռ պատանու այրող վերքից

Ծիթ-շիթ արյուն էր կաթկթում,

Բայց գնացին:

Լեռան գագաթն արևի դեմ հուրհրատում

Ու շողում էր հազարերանգ:

Ու գնացին, ելան նրանք՝

Այն կինը ծեր, որ մեծ մայրս պիտի դառնա,

Եվ այն աղջիկն ու պատանին,

Որոնց շուրթերը դեռ լուրմ

Ու սրտերը ու լոկ սրտերն են թրթռում:

Եվ բարձրացան,

Ելան նրանք...

Այրող վերքից շիթ-շիթ արյուն էր դեռ կաթում

Եվ լեռնային արահետին

Աստղերի պես հուրհրատում,

Հուրհրատում լույսերի մեջ ու լուռությամ:

Խսկ անդնդում Եփրատը դեռ

Երգում էր երգն իր հարության:

ԺԴ

Երգն հարության... Այդ լուսալիք երգի միջով

Քայլ էր անում մի պատանի

Խարտիշագեղ ու հրաշյա...

Եվ գարնան հետ, երբ պատանու երակներում
Եռա արյունն ու վարարի,
Խելագարվի ու պղպջա,
Նոր մանուկ է աշխարհ գալու:
Մանուկներ են աշխարհ գալու
Ծիլերի պես,
Ծաղիկների
Ու աւտղերի:
Այսպես, ծնունդն իմ՝ աշխարհում
Դժվար եղավ անասելի,
Հրաշք եղավ,
Հեքիաթ եղավ, չհնարված:

Մի սև ոճիր՝ մարդու կերպար ու տեսք առած
Ու ձեռքի մեջ առած ահեղ մի յաթաղան,
Բարձրացել էր, որ աշխարհում
Հայ մանուկներ աշխարհ չգան,
Բարձրացել էր, որ չծնվեմ,
Բայց ծնվեցի...

... Որ խաչքար դառնամ
Իմ մարմնի խաչով:

ՌԵՔՎԷՄ

Ա

Ես եկել էի, որ այստեղ լռեմ,
Ես եկել էի, որ չոքեմ ծունկի,
Քարանամ այստեղ առանց արցունքի,
Հետո իմ փոքրիկ հողը հեռանամ,
Գլուխս դնեմ մրա քարերին

Ու թե լամ՝ այնտեղ,

Մորմոքամ՝ այնտեղ...

Եվ սակայն ինքս էլ չիմացա՝ ինչպես
Ծորթերս յիսկան աղի տաք համին...

Ախ, ոսկորները...

Դեր-Ջորի քամին

Մանկան ոսկորից սրինգ էր սարքել

Եվ արշալույսի խաղաղության մեջ

Սուլում էր մահվան անմահ նվագներ:

Սրինգն էր սուլում

Ու տեսիլներ էր կախում լազուրում:

Պատառոտվում էր պատանքն ավազի,

Ավագի տակից ելնում էր, ծփում
Մի խարտյաշ մանկան գանգուր մի ալիք...

— Ա՛խ, գնանք, որդի,
Քելք արա, ո՛ւշ է...
— Մերիկ, ա՛խ, մերիկ,
Ոտի՛կս է ցավում,
Այս ճամփան՝ ավագ,
Այս ճամփան փուշ է,
Ու ծարավ եմ ես,
Ծարավ եմ,
Ծարա՛վ...

Դեր-Չորի քամին
Մանկան ոսկորից սրինգ էր սարքել
Եվ նվագում էր ծարավի, մահվան
Անմահ նվագներ:

Ես եկել էի, որ այստեղ լռեմ,
Ես եկել էի, որ չոքեմ ծունկի,
Քարանամ այստեղ առանց արցունքի,
Բայց ագռավները...

Ի՞նչ ունեն արդյոք սև ագռավները
Չոր ու ամայի այս անապատում,
Որ գալիս, լույսը սևով են պատում,
Ծախրում են, ճշում, կոնչում են չոր,
Կտուցով քանդում ավազը տոչոր,
Բախվում են իրար, թևին են տալիս,
Ասես թե որս են խլում իրարից...

Ու ես թիշեցի.
Երկար են ապրում ագռավներն այս սև
Ու թեովից կրկին այստեղ են հասել,
Որ կերակրվեն վաղեմի հուշով,
Որ մանկան մաքուր աչուկներ հանեն,
Սրտեր ծվատեն
Ու խրախճանեն...

Ագռավնե՛ր, սակայն,
Իգո՛ւր եք եկել,
Նրանք վաղուց են մոխրացել այստեղ,
Վաղուց են դարձել փոշի ու անյուն,
Եվ ձեր թևերը զուր են շառաշում
Այս դեղին, այս սև
Ավազի վրա՝
Այս անծայրածիր գերեզմանոցի...

Բ

Աշխարհում՝ անթիվ գերեզմանոցներ,
Անթիվ շիրիմներ՝ հողագունդն ի վար...
Եվ սակայն շիրիմն իմ ժողովրդի,
Իմ մի բուռ, փոքրիկ իմ ժողովրդի
Ամենամեծն է
Աշխարհում արար...

Դեր-Ջորի քամին
Մանկան ոսկորից սրինգ էր սարքել
Եվ արշալույսի խաղաղության մեջ
Սուլում էր մահվան անմահ նվագներ:
Սուլում էր, հուշում,
Որ ավազի տակ
Մի կարմիր-կանաչ
Ու մի կապուտակ
Երազ կա թաղված...
Եվ անապատը,
Որ հսկա ու փակ
Մեռյալի կույ էր թվում իմ աչքին,
Ծարժվում էր ասես,
Ու այն կապուտակ,
Այն կարմիր-կանաչ
Երազն էր ցոլում...
... Գյուղի բարդին էր կատարն օրորում,
Ու լույսերի մեջ արևազալի
Զիլ զրնգում էր օրհներգը կալի:

Արեգակի մեջ ու մղեղի մեջ
Որոճում էին եզներն սպիտակ,
Եվ մանուկների ատամների տակ
 Համ էր ցորենի,
 Համ էր արևի
Ու համ էր կաթի...

Տաք մղեղի մեջ ու արեգակի
Հարս ու աղջիկներն օրորվում էին
Ու ցորեն էին էրնում մաղերով,
Աշխարհի վրա ասես շաղելով
 Սեր ու բարություն:

Հետո գիշերը՝ սոսափյունի մեջ,
Աստղալույսի մեջ ու անհունի մեջ
Կապե կտուրներն անըջում էին,
Եվ հոգնած, փակված կոպերի տակով
 Լուռ շրջում էին
 Երազանքները՝
Հույսերի ոսկե աստղերով առլի:

Ծեկ անապատը
Դեղին ու հսկա կոպ է մեռյալի,
Որ իր տակ հավետ ու անդարձորեն
Թաղել էր արև ու լույսի ցորեն,
Թաղել տերևի թրթիռ ու սոսափ,
Ողկույզի շնորհ, ջրերի հոսանք,
Հողի բուրումներ, մրգի բարություն,
Մեղվի տաք տքնանք ու համբերություն,
Արարչությունն է թաղել մայր հողի
Եվ արարողի երազն է թաղել:

Սուլում է քամին ու երգում ահեղ,
 Որ ավազի տակ
Թաղված են աստղեր ու մարգարեններ...

Եվ ավազները շարժվում են ասես,
Եվ ավազներից ելնում է ահա

Մի ասպետական կորովի հասակ,
Հեթանոսորեն գեղեցիկ մի այր
Ու շնչում է լուսե քարքառով.
— Ես կարող էի դարիս ճակատը
Բանաստեղծության աստղերով զուգել,
Բայց իմ ճակատը փշրեցին քարով...

Սուլում էր քամին ու երգում ահեղ,
Որ ավազի տակ թաղված են երգեր
Ու մարգարեներ...

Եվ ավազները շարժվում են ասես,
Եվ ավազներից ելնում է ահա
Մի սքեմավոր, սկավոր մի այր:
Սև թևերի պես սքեմը բացած,
Սավառնում է նա իբրև սև մի տենդ,
Սավառնում իբրև ոգու ցավը խենթ,
Սավառնում, հաճում, հետո թևաբեկ
Ծունկի է իջնում նա անապատին,
Ծունկի է իջնում
Իբրև խելագար,
Սևասուն սամում...

Ավազ է առնում նա անապատից,
Մոխիր է առնում նա անապատից
Ու ծամում,
Ծամում...

Եվ հետո
Հանկարծ

Մոխրից սևացած նրա շուրթերին
Թառում են, դողում լույսերը վերին,
Եվ սկսվում է
Մի սուրբ պատարագ...

Հողմեր են սուլել,
Սլացել վայրագ,
Զվել են տարիք,

Եվ ավագներ են չվել տարագիր,
Բայց անապատում ալիքվում էր դեռ
 Զնգացող ցավը,
 Զնգացող ծուխը,
 Զնգացող բոցը
 Այդ պատարագի...

Եվ պատարագի ալիքի միջով
Դեռ քայլ են անում մի խարտյաշ մանուկ
 Ու ցամքած մի մայր...

— Ա՛խ, գնանք, որդի,
Քելք արա, ո՛ւշ է...
— Մերիկ, ա՛խ, մերիկ,
Ոտիկս է ցավում,
Այս ճամփան՝ ավագ,
Այս ճամփան փուշ է,
Ու ծարավ եմ ես,
Ծարավ եմ,
Ծարա՛վ...

Ակնա ջրերը, ախ, արար-վարար,
Ակնա ջրերը կապուտաչ էին,
Ակնա ջրերը քարափներն ի վար
Զրնգոց էին ու կարկաչ էին,
 Ակնա ջրերը
 Աստղերի անհայտ
 Ակունքից գալիս
 Ու լալիս էին,
 Ծիծաղից լալիս...

Արևն ընկնում էր ակնադբյուրի մեջ
Ու սառնությունից սարսռում, դողում
 Իսկույն ճաքում էր,
Ակնա ջրերի պաղպաջունը ջինջ
Ծուրթերիդ վրա աստղային կում էր...
Երկրի անձրևը, ախ, արար-վարար

Ու կապուտաչ էր,
Երկրի անձրևը քարափներն ի վար
Ծունչ ու շառաչ էր,
Երկրի անձրևը երակ-երակ էր,
Երկրի անձրևը կապույտ լեղակ էր,
Երկրի անձրևը հորոչ էր, հեղեղ էր,
Եվ ահեղ կիրճը նրա դեմ նեղ էր,
Գետը ուռչում էր տեղատարափից
Եվ հովազի պես
Վեր էր մագլցում
Ժայռ ու քարափից:
Տե՛ր, այդ անձրևից մի երակ տալիր,
Գեթ մի շիթ տալիր,
Խարտյաչ մանկիկը ընկել ավազին,
Հևում է, նայի՛ր,
Հևում, լուում է
Ու մարմնում է...
Բայց դու՛ խուլ,
Դու՛ կույր,
Դու այս աշխարհի
Խիղճը անմաքուր,
Մայրը քեզանից չի հայցում ոչինչ,
Լոկ վեր է հղում ապրաստուր մի ճիչ,
Հետո երգում է,
Երգում ծիծաղով,
Ծնորված երգում,
Որ կախօրրան է պարտեզում կապել
Ու վրան վարդի թերթեր է թափել,
Սոխակին կանչել, ասել է. «Արի՛
Ու քունը հսկիր իմ մինուճարի»...

Սակայն սոխակի թևը չէ, օ՛, ոչ,
Ավազի թևն է
Իջնում զավակին,
Ագռավի սևն է
Իջնում զավակին...

Իմ Արարատյան սրբազան Ռողից
Երկնքի միջով ես այստեղ հասա...

Ու եղավ մի ժամ, մե՛ծ, ահեղ մի ժամ,
Երբ ինքնաթիռի շուրջ հեշտասառ
Եվ իմ հայացքը շոյում էին լուռ
Մեզանից հատված,
Մեզանից զատված
Մեր հովիտները կանաչ ու տխուր...

Ու ես իմ կյանքում առաջին անգամ
Զգացի, Երկիր, քո ձգողական
Ուժը ահավոր:
Զգում էին ինձ,
Զգում էին վար,
Մեր հովիտները,
Վիհերը խավար,
Ծանապարհները մեր կայծակնաձև,
Որ շառաչել են մեր պատմության հետ
Ու ահագնացել...
Բայց լուռ են հիմա,
Թափուր են հիմա...

Մշուշ կար ցածում,
Մշուշ մի թեթև,
Ու ինձ թվում էր, թե դա ծուխն է լուրթ
Այդ հսկայական գոհասեղանի,
Որ մխում է դեռ:
Ու ես երկնքից Եփրատը գտա,
Ու լեռնապարը գտա Տավրոսի,
Ու գտա մի վանք,
Որ թվում էր, թե
Ուր որ է պիտի հայերեն խոսի:

Ու շեներ տեսա հովիտներն ի վար,
Ու շեներ տեսա լանջերին քարոտ,

Ո՛րն ես, Արաբկիր, իմ ծննդավայր,
Իմ արյան մորմոք, իմ արյան կարոտ...

Ու ես երկնքից իջել էի վար,
Թափառում էի երկրում իմ ավեր
Եվ ոգում էի անդունդներն ի վեր.

Մեր շեներն այստեղ
Ավերվում են լուռ,
Ավերակներս են
Ինձանից խլել...

Ակնա ջրերը
Հոսում են տխուր,
Աղբյուր-ակներս են
Ինձանից խլել...

Աստղիկը մերկ է
Մշո մուծի տակ,
Իմ աստվածներն են
Ինձանից խլել...

Մհերի դուռը
Մնացել է փակ,
Առեղծվածներս են
Ինձանից խլել...

Այստեղ հանգչում է
Ծիրիմը պապիս,
Պապիս աճյունն են
Ինձանից խլել...

Ահեղ Եփրատը
Ջարկում է ափին,
Այդ շառաչյունն են
Ինձանից խլել...

Թափառում էի հովիտներն ի վար,
Դեզերում էի անդունդներն ի վեր...

Մշուշն էր ծփում.

Մշուշ չէր դա, ո՛չ,

Դա ծուխն էր կապույտ

Այն հսկայական զոհասեղանի,

Որ մխում է դեռ:

Եվ աչքերիս մեջ արցունք էր դառնում

Ծուխն այդ մահահոտ:

— Ախ, իմ հայրենիք,

Իմ ծննդավայր,

Իմ ասպատակված,

Իմ որբ, իմ ցավոտ,

Գնում եմ դեպի շիրիմդ հսկա,

Որ ավազներից ընկնեմ ծնկաչոք,

Որ լռեմ այնտեղ,

Քարանամ այնտեղ,

Որ խաչքար դառնամ

Իմ մարմնի խաչով...

Դ

Արևը ելել,

Իմ գլխի վրա կանգնել հսկումի

Եվ ինձ ձուլել էր իմ ստվերի հետ:

Անապատային շիկացած մի տեղ,

Իմ ներքանների մաշկը այրելով,

Հասնում ճակատիս

Ու բոցկլտում էր ճակատիս վրա:

Ինձ քամի էր պետք ու քամի չկար:

Ես ուզում էի քայլել ավազով,

Բայց ձայներ էին խճճվում ոտքիս,

Եվ հառաչանքի թեժ բոցերն էին

Կտրում իմ ճամփան:

Ջուր էր աղերսում անապատը շեկ,

Եվ անապատի ալիքները շեկ

Մարող, մարմրող մանուկների պես
«Ջո՛ր» էին ճշում...

Ես ուզում էի շնջալ նրանց.

— Ելե՛ք, մանուկներ,

Ես ջոր կբերեմ ձեզ Արագածից,

Մեր աղբյուրների սառնորակ լացից

Ալիք կբերեմ,

Որ դնեմ այրվող ձեր ճակատներին.

Հովեր կբերեմ,

Զովեր կբերեմ,

Սուսափ կբերեմ,

Զով ամպ կբերեմ,

Որ ձեզ պարուրեմ...

Ես ուզում էի այդպես շնջալ,

Եվ սակայն ձայնս ելնում, դիպչում էր

Անապատի պես իմ չոր հագագին

Ու խլանում էր,

Մարում տխրագին:

Կանգնել էի ես

Համրությամբ կքած,

Քարե արցունքիս

Ծանրությամբ կքած,

Կանգնել էի ես

Ու խրվում էի ավազների մեջ:

Կարմիր էր ավազն ու ավազը՝ սև,

Բոսոր էր ավազն ու ավազը՝ սև,

Դեղին էր ավազն ու ավազը՝ սև,

Ու խրվում էի ես դեղին ու սև

Այդ հառաչի մեջ,

Ես խրվում էի իմ դաժամ դարի

Մղձավանջի մեջ...

Եվ անապատը հառաչում էր ձիգ.

— Դա՛ր քսաներորդ,

Ես խարամ էի քո խղճի վրա,
Բայց այդ խարամից քո խիղճը չայրվեց
Եվ նոր, նորանոր սև խարամներից
Քո դեմքը եղծվեց
Ու ծաղկատարվեց...
Ծաղկատար դեմքով դու ինչպե՞ս պիտի
Պոտվես չքնաղ արեգակի շուրջ...

Եվ անապատը հառաչում էր ձիգ,
Եվ անապատի այդ հառաչանքում
Ասես մահացած մարգարեների
Բողոքն էր զանգում.
— Դա՛ր քսաներորդ,
Դարեր ու դարեր մենք սեր նյութեցինք,
Բջիջ առ բջիջ քամեցինք բարին,
Մեր մի բուռ սրտով մենք փոթորկեցինք
Ու փոթորկումի
Մեր մաքրությունը տվինք աշխարհին,
Մենք խարույկ ելանք,
Ողջակիզվեցինք,
Դարձանք լույս ու հուր,
Կայծակների պես
Մենք փշրվեցինք,
Որ քեզ պարգևենք երկինք մի մաքուր
Եվ հայացքիդ դեմ կախենք հարության
Առասպելները
Հիասքանչ ու մեծ...
Դու ի՞նչ արեցիր սերը մեր նյութած,
Մեր նյութած բարին.
Ինչպե՞ս կարեցար Դեր-Ջոր արարել,
Ինչպե՞ս կարեցար այս քուրան վառել,
Ինչպե՞ս կարեցար սև խրախճանքի
Կանչել դու չարին...
Եվ հառաչում էր անապատը ձիգ.
— Տե՛ր, քիչ էր կարծես ինձ վերուստ տրված
Բախտն ամայության,
Հավերժ ամլության,

Հավերժ համրության
Այս քախտը տխուր,
Որ քերիտ հետո իմ մեջ թաղեցիր
Ողջակիզության փոթորիկն այս խուլ
Եվ տվայտանքը այս խուլ ձայների...

— Ա՛խ, գնանք, որդի,
Քելք արա, ո՛ւշ է...
— Մերիկ, ա՛խ, մերիկ.
Ոտիկս է ցավում,
Այս ճամփան՝ ավազ,
Այս ճամփան՝ փուշ է,
Ու ծարավ եմ ես,
Ծարավ եմ,
Ծարա՛վ...

Եվ արթնանում էր հուշն անապատի,
Եվ հուշերի պես արթնանում էին
Ալիքները տաք,
Նախ շնչում էին ալիքները տաք,
Հետո հառաչում,
Մոնչում էին ալիքները տաք,
Պտտվում էին կրունկի վրա,
Դառնում ամեհի մի պտուտահողմ
Ու երկնքի մեջ մխրճվում էին
Դեղին,
Ծիկացած,
Հրեղեն մի ոխ...

Ե

Հետո գիշեր էր:
Դեռ լուսին չկար:
Ագռավներն ասես
Իրենց թևերի սևի սևն էին
Քամել ու փռել այդ անապատին:
Դեռ ջրջում էի ես դառնապատիր

Ավագների մեջ
Ու մաքուր էի որպես առաքյալ:
Այս անապատի բոցը ինձ զտել,
Ավագն այրող հողմը մկրտել,
Եվ արցունքներս մաքրել էին ինձ...
Ես մաքուր էի, զուր էի ու ջինջ
Որպես առաքյալ...

Հեռվից նայողին կարող էր թվալ,
Թե անապատի թախծության վրա
Ծրջում է այրվող, մերկացած մի սիրտ,
Կամ առկայծում է թափառիկ մի հուր...
Քամին դեռ մանկան ոսկորը առած,

Սուլում էր տխուր,
Ու սև էր, սև էր, սև էր ամեն ինչ...

Ու միայն տեղ-տեղ
Մահացող մանկան աչքերի նման
Ֆոսֆորափայլն էր շողում տենդագին

Ֆոսֆորի փայլը,
Ոսկորի փայլը,
Այդ ահավորը,
Այդ սարսուղին
Ամենի ցուրտը...

Անապատներում գիշերը ցուրտ է:
Եվ ցերեկային շոգ տենդից հետո
Ես ոտից գլուխ
Սարսուռում էի...

— Ո՛ր եք, ագռավներ, ո՛ր եք հեռացել,
Եկեք, ֆոսֆորի այս փայլը կտցեք
Ու տարեք, գցեք
Աշխարհի սրտին
Ու խղճի վրա:

Սև էր գիշերը...

Ու սև գիշերը,

Ֆոսֆորափայլի մոմերը ձեռքին,
Հսկում էր մահվան այդ մեծ եզերքին:

Բայց մոմերն ի՞նչ են,
Ո՛չ, մոմեր պետք չեն,
Ես Արարատի ճակատից պոկած
Կայծակ կբերեմ, շանթեր հրեղեն,
Նրանց արմատը այստեղ կխրեմ,
Որ ծառերն անեն շանթ ու կայծակի
Ու մման ոսկե արևածագի
Նահատակներին վրա շողշողան...

• • •
Հետո գիշերը կանգնել էի ես
Եփրատի դաժան կամուրջի վրա:
Լուսինը ելավ:
Անապատային կարմիր մի լուսին:
Կարմիր լուսն՝ տակ
Եփրատը կարմիր ցոլանք էր տալիս,
Ու թվում էր ինձ,
Թե երակն է մա,
Բացված երակն է
Հայոց աշխարհին:
Կանգնել էի ես:

Սպիտակ հագած մի բարա՛կ աղջիկ
Եփրատի դաժան կամուրջի վրա
Եվ լուսնկայի անուրջի վրա
«Սուրբ-սուրբ» էր երգում:
«Սուրբ-սուրբ»-ը՝ սարսուռ,
«Սուրբ-սուրբ»-ը՝ ոգի,
«Սուրբ-սուրբ»-ը՝ լույսը
Անմահ մորմոքի,
«Սուրբ-սուրբ»-ը՝ կարոտ
Ու վերին թախիծ,
«Սուրբ-սուրբ»-ը հյուսված
Կիրակնալույսից ու մթնշաղից,
Հյուսված արցունքից
Ու խնկաբույրից,
Պոկված դեղձենուց,
Լեռան աղբյուրից,
Պոկված մայր հողի բացված երակից,

Զոհասեղանի կապույտ կրակից,
Մեր անդունդների խորացումներից,
Մեր կատարների ցուացումներից...

«Սուրբ-սուրբ» էր երգում:
Լսում էր, լսում Եփրատը լռած
Ու հետո ասես ինչ-որ բան հիշում
Ու հայերեն էր Եփրատը խշշում:
«Սուրբ-սուրբ» էր երգում...
Ու տիեզերքում
Լոռություն էր խոր:
Ու «Սուրբ-սուրբ»-ի մեջ
Իմ հայրենիքն էր ցոլում հեռավոր:

Լեռները կապույտ
Ու թանձր կապույտ ալիքներ տալով:
Ծփում են, ծփում ու չեն քարանում,
Տիեզերական զրնգում ու զով
Մի լուռություն է այդ վեհաբանում:

Արարատ լեռը անհունին թիկնել,
Ցուլքեր է նետում ձյան ու սառույցի,
Կատարի ամպը արևից շիկնել
Ու բաշ է դարձել քնած առյուծի:

Իսկ այնտեղ՝ ցածում,

Ապրիլ է նորից...

Զննալը լացել,

Խենթացել,

Անցել,

Հետքից թողել է փրփուրը ծաղկի...
Ծղանքների մեջ արևածագի

Մեղվի

Ու ծաղկի

Ներդաշնությունն է քաղցրորեն զնգում,

Դաշտը ծայրեծայր այրվում է քնքուշ,

Դաշտը ծայրեծայր հեղեղ է ծաղկի,

Հրդեհ է ծաղկի,

Դաղկի զրնգոց...

Ապրիլը դաշտից առել կայծ ու բոց,
 Լեռներն է ելել
 Ու լեռներն ի վեր
 Վառել մասրենու վայրենի թփեր,
 Վառել կակաչներ ու հորոտ-մորոտ,
 Զանգակածաղկի ծիծաղն արևոտ
 Եվ հրաշքներ է վառել անանուն,
 Իսկ հավերժության կապույտ սահմանում
 Վառել է ահա՝
 Հարության նման
 Հրեղեն ու բորբ
 Մի ցայգածաղիկ...
 Ախ, իմ հայրենիք,
 Անապատները նետեցին վրադ,
 Որ դու չծաղկես...
 Ու հիմա հեռվից,
 Այս անապատից
 Նայում եմ ես քեզ,
 Ես քեզ եմ նայում, իմ հին տառապանք,
 Ես քեզ եմ նայում, դարավոր իմ խաչ,
 Եվ մահվան մթին այս անապատում
 Ես ծնկաչոք եմ
 Քո ծաղկի առաջ...

Լեռները կապույտ
 Ու թանձր կապույտ ալիքներ տալով,
 Ծփում են, ծփում ու չեն քարանում...
 Արևածագի լույսերով օծված
 Խաղաղություն է այդ վեհարանում...
 Այնտեղ՝
 Հավերժի կապույտ սահմանում
 Վառվում, ցոլում է ծաղիկը հրկեզ...
 Քո ցայգածաղկի
 Կերոնի առաջ
 Ծնկաչոք եմ ես...

1977

Հակոբ — Երեան

Անձ հերոսէ է կանգնած հայոց փոքրիկ հողի...

ՃԱՆԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՏԻ ՄԻՋՈՒԿ

ՆԱԽԵՐԳ

Իմ գանգրահեր մանուկ, փոքրիկ քո ձեռքը տուր
Ու եկ իջնենք քեզ հետ ձորն այս կանաչ ու ճոխ.
Տե՛ս, օրն ինչքան է ջինջ, թվում է ոչ թե ջուր՝
Լույս է բերում Զանգուն շէկ ժայռերի միջով:
Եվ դու շնչում ես խոր, իմ գանգրահեր մանուկ,
Ու իմ ձեռքը թողած՝ սլանում ես ներքև,
Խիմղի ալիքն է քեզ իր թևերին տանում,
Եվ ուզում է սիրտդ խայտա՛լ, ճչա՛լ, երգե՛լ:
Սլանում ես ներքև... Կանգ առ մի պահ սակայն,
Նայի՛ր այս հուշարձան աղբյուրների շարքին,
Լսիր նրանց սրտի երգը հերոսական,
Երգը անմահության, խիզախության, փառքի:
Կա՛նգ առ,

Նայի՛ր,

Այստեղ Կոշևոյն է հպարտ,
Գաստելլոն է այստեղ ու այստեղ է Զոլյան,
Չայկինան է այստեղ Ուլյայի հետ կանգնած,
Մատրոսովն է՝ հոգում հազար երգ ու խոյանք:
Կա՛նգ առ այստեղ.

Նայի՛ր,

Այնպես անցան նրանք
Իրենց կյանքի ուղին, այնպես վեհ ու անբիծ,
Որ մահվանից հետո հիշատակը նրանց
Զինչ աղբյուր է դարձել քո լուսավոր ճամփին:
Ու խոյանում են վեր՝ հպարտ, հաղթահասակ,
Գրանիտից կերտած աղբյուրները փառքի,
Իբրև հերոսների մի փառապանծ դասակ,
Որ հավերժի առաջ լուռ կանգնել է շարքի:
Եվ այդ անմահների անմահական շարքում,
Մատրոսովի կողքին

(Սի՛րտ, հպարտ ես զարկում)
Մեծ հերոսն է կանգնած հայոց փոքրիկ հողի...

Թեքվիր, իմ լավ մանուկ, այս աղբյուրի ցողին,
Զուր չէ սա հասարակ, երգ է սա սխրանքի,
Այս կարկաչը վճիտ նրա ձայնն է անգին,
Նրա կյանքը երկրորդ, հիշատակը պայծառ,
Որ այս ջրի նման երկարում է անծայր...
Իմ զանգրահեր մանուկ, իսկ դու գիտե՞ս արդյո՞ք
Թե նա ինչ է արել քախտի համար քո մեծ,
Նա ճամփան է մահվան փակել իր լայն կրծքով
Եվ իր սրտի միջով ճանապարհ է քացել
Դեպի խաղաղություն, դեպի օրն այս մաքուր,
Դեպի արևն այս վառ, դեպի գարունն այս ճոխ,
Որն այնքա՛ն է պայծառ, թվում է ոչ թե ջուր՝
Լույս է բերում Զանգուն շեկ ժայռերի միջով...

1

Ամռան առավոտ է: Ցողն է ծխածանում,
Կապույտ մուծ է ելնում Մթնաձորից հեռու,
Եվ կածանով քարակ, որ գետափ է տանում,
Զուրն է իջնում ահա քնքուշ մի եղջերու:
Աչքերի մեջ նրա արշալույսն է բեկվում,
Շողշողում է մորթը արեգակի հրից,

Եվ Հունանը զգույշ իր ճամփան է թեքում,
Որ եղնիկն այդ երկշոտ հանգիստ իջնի ջրի:
Թեքում է իր ճամփան ու քայլում է հեռու,
Բրիգադի արտն է գնում ստուգելու:
Մերթ օրորվում արտերն ու «հերանց են գնում»,
Մերթ ծփում են քամուց ու մերթ ծառս են լինում,
Այնպես հորդ են ծփում թեք լանջերից ներքև,
Որ ուզում է սիրտդ խնդությունից երգել:
Նա պոկում է մի հասկ ու ափի մեջ փշրում,
Հարդը տալիս քամուն, հատիկներն է հաշվում:
Լեցուն հատիկներն են աստղերի պես խոշոր
Լայն ափի մեջ նրա ցոլում ոսկեփոշով:

— Բերքը լավ է,— ասում ու քայլում է հեռու,—
Ժամանակն է կարծես հունձը սկսելու,
Ժամանակն է, այո՛...

Սակայն որոտ մի խոլ.

Եվ քացում է Հունանն իր կոպերը ծանր.
Շուրջը դաշտն է ռազմի, շուրջը գիշեր է խոր,
Սեղմված է կրծքին սառը հրացանը:
Աշուն է, ցուրտ ու մեզ: Ծովի քամին թեթև
Վառողի ծուխն է սև դեռ օրորում օդում,
Ինչ-որ գյուղ է այրվում բլուրների հետև
Եվ հորիզոնն ամբողջ արյունոտում:
Աշուն է, ցուրտ է, մեզ:

Մի՞թե երազ էր այն

Լեռնաշխարհը կանաչ, երկինքը խոր ու ջինջ,
Մթնաձորի մուժը, առավոտը ամռան,
Եվ ծփանքը արտի՝ Նավսի հեռու լանջին:
Ոչ, երազ չէր, սակայն երազ դարձավ հանկարծ,
Եվ ամեն ինչ կյանքում փոխվեց հենց մի օրում,
Երբ առաջին ումբը Բրեստի վրա ընկած՝
Արձագանքեց ահեղ Ծովի կապույտ ձորում:
Եվ լեռնաշխարհը քո, տունը հայրենական,
Երջանկությունը քո ու ամռան օրը շոգ
Երեքացին հանկարծ ու հանկարծ շոտ եկան
Քո մոր կոպից կախված արցունքի մեջ խոշոր...

Երջանկությունը քո... Հեշտ չի տրվել նա քեղ,
Որ դու հեշտ ու խաղաղ այն ոսոխին զիջես:
Հունա՛ն, արի՛ զինվոր, մինչ գիշեր է ամպոտ,
Մինչ դադարի պահն է խրամատին իջել,
Ես ուզում եմ քեզ հետ քայլել կյանքիդ ճամփով՝
Քո մանկության շեմքից խրամատն այս մինչև:
...Ամռանն այնպես ջինջ է Ծափի գետը կապույտ,
Ափի ավազն այնպես հաճելի է ու տաք,
Մանուկները խմբով ահա ջուրն են թափվում
Ու ճեղքում են գետի ալիքները հստակ:
Սակայն ինչպե՞ս ջոկեմ ես քեզ խմբից այդ հոծ,
Ինչպե՞ս գտնեմ, Հունան, քեզ ջրերի մեջ լուրթ,
Բոլորն աչքեր ունեն, քո աչքերի պես բոց,
Եվ անտառի մորուց սևացած ձեռք ու շուրթ:

Բայց ես գտնում եմ քեզ... Մի փրփրած ալիք
Ահա ուզում է քո ճանապարհը շեղել,
Դու քո փոքրիկ, ուժեղ կուրծքը առաջ տալիս
Ու ճեղքում ես գետի ջուրը կապտահեղեղ:
Երեկոն է հետո իջնում լուռ ու դանդաղ,
Անտառներն են կարծես այրվում Նավսի լամջում,
Ու քո մայրը ահա, կանգնած շեմքին ձեր տան,
Զայն է տալիս հեռվից ու քեզ տուն է կանչում:
Դու ելնում ես ձորից: Ահա և տունը ձեր,
Հայրդ ծալապատիկ ցստել է տան շեմքին,
Լայն ճակատի վրա կնճիռներ ու գծեր,
Ամենօրյա հոգսն ու հոգնությունը դեմքին:
Հին խսրի վրա, քարդու ծառի ներքո,
Մայրդ խոնարհ ու լուռ՝ ձեր սուփրան է բացում,
Գարեհացն է միակ կիսում արդար ձեռքով:
Ու լուռ է...

Այնտեղ, ձորերի մեջ, ցածում,
Խստանում է մութը, ու մութի հետ կարծես
Ավելի է մթնում հոգնած դեմքը քո հոր,
Կնճիռների ծալքում հազար հոգս ու հարցեր
Եվ հոնքերի ներքո մի տխրություն կա խոր:

Հետո տեղից ելնում ու հառաչելով երկար
 Դիմում է քո խոնարհ, քո բարեգութ նանին.
 — Նվազ է հացն էլի, կյանքը շատ է դժվար,
 Բատրակության պիտի տանք Հունանին:
 Փոքրիկ բատրակ տղա... Տարիների մոծից
 Ահա տեսնում եմ քեզ լծափայտին նստած,
 Հոգնած, նիհար եզներն արդեն ընկել ուծից,
 Բայց ակոսում եմ դեռ աշնան հողերը թաց:
 Ի՞նչ աշուն է, նայիր... Ողջ անտառն է վառվել,
 Կածանների վրա հոնն է հիմա կաթում,
 Տերևներ են թափում լորիները ջահել
 Եվ սարալանջն ամբողջ իրենց ոսկով պատում:
 Ի՞նչ աշուն է... Հիմա դու կուզեիր այնպես
 Անտառների խորքում շրջել անհոգ, անփույթ,
 Ուրախ խմբով ելնել Նավսի կատարը վես
 Կամ ընկույզի գնալ Մթնաձորը կապույտ:
 Սակայն հոգսն է նստել քո ուսերին վտիտ.
 Երջանկությունը դեռ անծանոթ է սրտիդ,
 Ու չգիտես դու դեռ, որ հյուսիսում հեռու
 Հոկտեմբերյան կովի կարմիր մորիկներու:
 «Ավրորայից» թռած մի լուսեղեն ական
 Վճռել է բախտը քո ու ապագան:
 Ու չգիտես դու դեռ, որ լեռներից այս սեզ
 Ու ձորերից այն կողմ կա մի վսեմ քաղաք,
 Ուր Կրեմլն է կանգնած: Եվ Կրեմլում լուսե
 Մեծ Իլլիչն է ապրում, ու նա գիտե, որ այս
 Հեռու, փոքրիկ գյուղում, լեռների մեջ կորած
 (Որտեղ ինքը թեկուզ չի էլ եղել երբեք),
 Կա մի բատրակ տղա, գեղջուկի պարզ մանուկ,
 Որի համար կյանքում երջանկություն է պետք...
 Երջանկությունը քո... դու չզգացիր անգամ,
 Թե նա ինչպես գտավ քեզ արևի տակ ջերմ.
 Այդ այն օրն էր, գուցե, երբ առաջին անգամ
 Ղողանջեց զանգը զիլ ու քեզ դասի կանչեց:
 Կամ այն օրը, գուցե, երբ զարմանքով մանկան
 Դու իմացար, որ մե՛ծ, մե՛ծ է աշխարհն արար,
 Եվ աշխարհում այդ մեծ ճամփաներ կան այնքան.

Որոնք փովեն պիտի քո ոտքերի առաջ,
Որ աշխարհը միայն ձեր ձորը չէ կապույտ,
Զեր անտառը փարթամ ու գետակը ձորի,
Որ քեզ, Ծավում ծնված գեղջուկի պարզ որդուդ,
Կտակված է ամբողջ մեկ վեցերորդն հողի:

Ամռան գիշեր է գով: Զորում գետն է ծփում,
Ալիքները բախում իր ժայռեղեն ափին,
Իսկ կտուրի վրա մանուկների խմբում
Իր հեքիաթի թելն է ձգում Զաքար պապին:
Բայց քնում է պապին, հենց հեքիաթի կեսում՝
Իր կտրիճին թողած հրաշք-այգու ճամփին.
— Հետո՞, պապի, հետո՞, — բայց պապին չի խոսում,
Պապին քնել է լուռ:

Լույսն է ցոլում ամպից...

Եվ մանուկներն ահա հարթ կտուրին նստել,
Հեքիաթից թև առած՝ զրուցում են անվերջ:
— Ո՞վ կարող է հիմա Նավսի կատարն ելնել:
— Ո՞վ կարող է, տղերք, այ, քաջ է նա, կասեմ:
— Արջ կլինի այնտեղ:
— Անտառում շատ է մութ:
— Կարծում ես արջ չկա՞ր հրաշք-այգու ճամփին:
— Դե, իհարկե, չկար...
— Ախր սուտ ես ասում...
— Սո՞ւտ եմ ասում, կուգես, այ, հարցրու պապին,
Բայց երազ է տեսնում Զաքար պապին արդեն,
Երկար, ճերմակ մորուքն իր մահակին հենած...
— Ինչո՞ւ ելար, Հունան:
— Ես գնում եմ, տղերք:
— Այդ ո՞ւր, ո՞ւր ես գնում...
— Նավս եմ գնում...
— Մենա՞կ...
— Եկեք մեկտեղ գնանք...

Փոքրիկ, խիզախ տղա, ես քեզ հետ եմ եղել,
Ես քեզ հետ եմ կարծես քայլել ամբողջ կյանքում,
Ահա դժվար ճամփան ձեզ տանում է վերև,

Մութ գիշեր է, ձորում գետն է արձագանքում
Ու դուք ելնում եք վեր համառ, խիզախ, տոկոմ,
Ծակատների տված գիշերվա զով հովին,
Վերելքի իղձն է վեճ ձեր լուսավոր հոգում,
Ու տենչանք է դարձել ձեր սիրտն ամբողջովին:
Փոքրիկ, խիզախ տղա, ես հասկանում եմ քեզ,
Դու բարձրացիր, ելիր, մոտ է կատարն արդեն,
Միշտ սրտիդ մեջ պահիր վերելքի տենչը վեճ,
Զէ՞ որ կյանքում այնքան գազաթներ կան քո դեմ:

Հետո տեսնում եմ քեզ նստած ձեր տան շեմքին,
Կարդում ես դու ուշիմ սև հոնքերդ լարած,
Ինչ-որ վեհություն է իջել քո թուխ դեմքին,
Աչքերիդ մեջ խոշոր կրակներ կան վառված:
Կարդում ես դու ուշիմ, քո հայացքի հանդեպ
Բացված դասագրքից հառնում է մի նկար.
Ծափումյանը կրծքին իր շապիկը քանդել,
Զեռքը դրել սրտին ու կանգնել է հպարտ:
Անապատ է անծայր, գիշեր է ու քամի,
Ու մութ գիշերվա մեջ համալարկն է թնդում,
Բայց հնչում է ըմբոստ ձայնը Ծափումյանի,
— «Կեցցե՛ կոմունիզմը ամբողջ հողագնդում»:

Փակում ես դու գիրքը ու նայում ես վերև,
Լույսն է ոսկեգոծել կատարները լեռան,
Խորունկ մի թախիծ է քո ջինջ հոգին գերել,
Կարո՞ղ ես դու արդյոք ապրել նրա նման:
Ու պատասխան որպես քո հոնքերն են լարվում
Սեզ թոփչքի պատրաստ արծվի թևերի պես,
Աչքերիդ մեջ պայծառ լույսն է բոցավառվում,
Եվ այդ լույսը այնպես, այնպես սազում է քեզ:
Դու ե՛րբ հերոսացար... Այդ այն օրն է գուցե,
Երբ առաջին անգամ մանը քո ձեռքն առած
Եվ հայացքդ հառած արշալույսին բոցե՝
Համայնական հողը ակոսեցիր պարարտ:
Երբ հորովելը քո արշալույսի հետ զով
Ալիք-ալիք փովեց աշնան խոնավ ցելին,

Եվ անտառները մութ ու ժայռերը հզոր
 Խոլ արծազանք տվին քո ջինջ հորովելին:
 Եվ սիրեցիր կյանքում դու վաստակը արդար,
 Խորունկ ակոսները հայրենական հողի,
 Գիշերները հնձի, արտերը քո փարթամ
 Ու գերանդու փայլը հասկերի մեջ դեղին:
 Եվ դու դարձար այնպես ճշմարիտ ու բարի,
 Դու սիրեցիր ելնել բարձունքները անհաս,
 Կամ ճոխյգը հեծած՝ ամենից խենթ, վայրի,
 Սլանալ ու սուրալ կածաններով կանաչ:
 Սլանալ ու սուրալ ինչպես լեռան քամին,
 Ինչպես փոթորիկը, ուրախությունն ինչպես,
 Ուրախությունը քո, որ այդ պայծառ ժամին
 Դու անկարող էիր քո սրտի մեջ զսպել:
 Այո՛, այնքան առատ, շռայլորեն այնքան
 Քեզ պարզն էր տրված ուրախությունը խենթ,
 Որ անկարող էր քո սիրտը պատանեկան
 Այն չկիսել մի այլ, քնքուշ մի սրտի հետ...
 Ո՛վ կլինի արդյոք, դեռ չգիտես ոչինչ,
 Որտեղի՞ց է գալու, անհայտ է քեզ հավետ,
 Բայց զգում է սիրտդ ինչ-որ խայտանք մի ջինջ,
 Եվ անկարող ես դու այն սրտիդ մեջ պահել:

•

Եվ տարիներ անցան: Լեռների զով գրկում
 Պատանության անզուսպ սլացումներ կային,
 Հետո հասունացած՝ դու կանգնեցիր շարքում,
 Դու համարձակ, շիտակ, խոհեմ բանակային:
 Դու անվրեպ խփիր, պետք է գալու դա քեզ,
 Սև փողերն են հեռվից ուղղում քո մեծ հողին,
 Դու սիրում ես, տակայն սովորիր և ատել,
 Սիրիր մարդուն, ատի՛ր քո ոսոխին:

Հետո լույս էր, գարուն... Դու այդ հիշում ես սբարզ,
 Լեռնաշխարհն էր ելնում թանձր մառախուղից,
 Երկնքի մեջ անհուն շողում էր լեռը Նալս,
 Լանջին ամպի նման հոտն էր փովել գյուղի:

Լույսն էր, լույսն էր ծփում կատարների միջև,
 Ու անտառն էր ծփում լեռների թեք լանջին,
 Հորովելը սարից ալիք-ալիք իջել
 Ու ձուլվել էր հովտում տրակտորի կանչին:
 Ծուխն էր ելնում գյուղից իբրև երազ ու հուշ,
 Ինչ լավ էին ծաղկել հոնի ծառն ու մորին,
 Բայց ընդհատվեց հանկարծ հորովելն, ու քնքուշ
 «Սոնա յարը» զնգաց Ծավի կապույտ ձորից:
 «Սոնա յարը», սակայն շիկնեցիր դու հանկարծ,
 Ու ջերմացավ սիրտս ինչ-որ թաքուն հրից...
 Աղջիկները ահա ժպտացին քեզ հանդարտ
 Եվ կծերը առած՝ աղբյուրն իջան ջրի:
 Եվ նրանցից մեկը, որ սև ծամեր ուներ,
 Աչքեր ուներ՝ ամուսն գիշերվա պես մաքուր,
 Թարթիչների տակից նայեց քնքուշ ու մեղմ
 Ու ժպտաց քեզ թաքուն...

Առաջին սերը քո... Նա քեզ թուփչ ժպտաց
 Այդ լեռնուհու խավար թարթիչների տակից,
 Նրա քայլքից թեթև, արշալույսից այդ թաց,
 Գարնան օդից, ցողից, կապույտ մանուշակից:
 Երջանկությունը քո... Լկդ այն օրն էր գուցե,
 Երբ սեփական ձեռքով դիրի հիմքը քո տան,
 Որի հարկի ներքո հետո քո մայրը ծեր
 Ծռալ ձեռքով բացեց հարսանիքիդ սուփրան,
 Ծիծառները հետո քո տան քիվի ներքո
 Հյուսեցին բույնն իրենց ապրիլի զով ծեգին,
 Ու լեռնուհին սևաչ օրոր ասաց երգով
 Քո նորածին որդուն, քո թուխ Հենգելիկին:

...Սակայն ողջը փոխվեց ու շուտ եկավ հանկարծ,
 Ոսկե ամպի նման ցնդեց հենց մի օրում,
 Երբ առաջին ումբը Բրեստի վրա ընկած՝
 Արձագանքեց ահեղ Ծավի կապույտ ձորում:
 Եվ դու, որ քո կյանքում վաստակն էիր սիրում,
 Քո հողն էիր սիրում հայրենական,
 Առար Բրացանը, առար նոնակ ու ումբ,
 Եվ զինվորի այս գորշ շինելը դու հագար...

...Եվ գիշեր է հիմա, գիշեր է մութ, անեղ,
 Երկնքի սև լաթին աստղերը չեն շողում,
 Դուզայայի վրա նենգ ոտխն է թառել՝
 Իր դիրքերը փորած քո հայրենի հողում:
 Ոտխը քո... Անթիվ տանկեր է նա բերել,
 Որ խոփերի հետքը քո դաշտերից ջնջի,
 Ավերի տունը քո, որ կերտել ես երեկ
 Այնտեղ՝ Ծավի ձորում, Նավսի կանաչ լանջին:
 Որ արտերը ոսկի, քո իսկ ձեռքով վարած,
 Ծարակ անի անկուշտ հրդեհների բոցին,
 Որ ուրուրը, մահվան դաժան բեռը առած,
 Պտույտ գործի որդուդ խաղաղ օրորոցին:
 Որ չլինի գարուն Ծավի կապույտ ձորում,
 Աղջիկները չերգեն, ու չծաղկի հոնին,
 Որ էլ չելնես Նավսի կատարները շողում
 Ու չնայես կապո՛ւյտ, կապո՛ւյտ հորիզոնին:
 Բայց ոչ, դա չի՛ լինի. իբրև ազնիվ որդի
 Բաց դրոշի առջև ու քո ժողովրդի
 Դու երդում ես տվել:

(...Օգոստոս էր, ամառ,
 Հիշո՞ւմ ես դու արդյոք, իմ Հայաստան, իմ մայր,
 Երբ որդիները քո եկել դասակ-դասակ
 Ու գունդ առ գունդ եկել՝ սևաչ, պարթևհասակ
 Ծարվել էին այնտեղ, հրապարակում այն քաղ,
 Ուր Իլլիչն է կանգնել քարե պատվանդանին:
 Ու երբ շարքի առաջ ալ դրոշը ծփաց,
 Երդում տվին նրանք...

Ու երդումի ձայնին
 Լեռնաշխարհը ամբողջ արձագանքեց կարծես:
 Հայ ժողովուրդ, իմ մայր, այդ դու զինվոր դարձել՝
 Երդում էիր տալիս որդիներիդ շուրթով,
 Երդում էիր տալիս, որ քո խիզախ սրտով
 Կմարտնչես հանում քո նոր քախտի, քո տան
 Հանում քեզ պարգևած այս մեծ երջանկությամ):

Եվ դիվիզիան շնաց: Հետո աշուն էր ցուրտ,
 Սեզ Կովկասի վրա ամպերն էին իջել,
 Հրետաճու զարկը անդունդներն էր ցնցում
 Ու խուլ արձագանքում կատարների միջև...
 Չքմաղ լեռներն էին պատել ծխի մուծով,
 Ասես դրոշ էր սև, որ ոսոխն էր կախել,
 Անթիվ իր տանկերի բիրտ ու վայրի ուժով
 Թշնամին էր քախվում մեր զորությանն ահեղ:
 Զինվո՛ր, հոգնած զինվո՛ր, քայլում ես դու ահա
 Այրված քաղաքների ու գյուղերի միջով.
 Նրանք շնչում էին, ծաղկում էին խաղաղ,
 Նշանք չքեղ էին. զնգում էին ու ճոխ:

Նայիր ահա այստեղ, այս հրդեհված այգում
 Մի տնա՛յ է եղել պատշգամբով կապույտ,
 Բալեհիներն էին առեն գարնան ծաղկում,
 Եվ ամձրևն իր վնիտ խնդությունն էր թափում:
 Արևին եմ նայել լուսամուտները ջիմջ,
 Վարդի թուփն այս ծաղկել ու ռացել է թերթեր,
 Զով է արել քնքուշ այս վիրավոր կեչին,
 Երբ մանուկը նստել ու դասերն է սերտել:
 Սակայն նայիր, հիմա մի ծխնելույզ է լոկ,
 Ու մոխիր է միայն երջանկության տեղակ,
 Մոնչում է քամին իբրև արդար բողոք,
 Իբրև որդեկորույս մոր աղաղակ:

Զինվո՛ր, հոգնած զինվո՛ր, ի՞նչ է մազերիդ մեջ,
 Մամփաների փոշի՞ն, թե ճերմակել ես դու,
 Մերմակե՛լ ես, փույթ չէ, վրեժի հուրն անշեջ
 Ծիկացել է արդեն քո սրբազան սրտում:
 Լսո՛ւմ ես դու որոտն ստեպներից հասած.
 Մայր Վոլգան է այնտեղ գրոհների բոցում:
 Արդար է գործը մեր:

Ու մենք գիտենք՝

Տոն կլինի նաև մեր փողոցում...

Եվ սկսվեց տոնն այդ Քրիստոսնու երգով
Ու մեր սայլուտների անձրևներով փայլում...
Հողն էր տարուքերվում մեր քայլերի ներքո,
Ու վրեժն էր մեր խիտ շարքերի հետ քայլում:
Եվ բանակները մեր արշավեցին առաջ,
Արշավեցին ոխով մի սրբազան,
Եվ քաջ գնդապետի՝ Սաֆարյանի վարած
Հայոց գնդերն ահա Դոլգայային հասան:

2

Դոլգայա լեռը. նա բլուրների մեջ հոծ
Խոյանում է վերև նման քարե պատի.
Իբրև հեքիաթական մի անառիկ ամրոց
Հսկում է նա վերից ամբողջ շրջապատին:
Դոլգայայի կուրծքը ականներն են ծեծել,
Դոլգայայի լանջը արկերով է հերկված,
Արմատահան է ողջ շուրջը անտառը ծեր,
Եվ ժայռերը բոլոր արյունով են ներկված:
Դոլգայայի լանջը պատած է ականով,
Դոլգայան է կանգնել իր փողերը հառած՝
Դեպի հաղթանակ ու խաղաղություն տանող
Մեր մեծ երթի առաջ:

Դոլգայայի դիմաց՝ խոնավ խրամատում
Զինվորներն են ահա նստել հոգնած ու լուռ,
Մեկը նոր ստացած իր նամակն է կարդում,
Մեկը թիկն է տվել ու ծխում է տխուր:
Մեղմ երգում են Հունանն ու տղերքը նրա,
(Որոտում է հեռվում մի մոլորված ական),
Ողորվում է թեթև՝ խրամատի վրա
Մախորկայի ծուխն ու երգը հայրենական:
Հանկարծ շշուկ անցավ՝ «Գնդապետն է գալիս»:
Թափ տվեցին տղերքն զգեստները փոշոտ,
Եվ խրամատ մտավ գնդապետը արի՝
Խստությունն ու բարին աչքերի մեջ խոշոր:
Զինվորները խմբով ողջունեցին նրան,

Ու գրույցը ձգվեց խրամատու խոնավ,
 — Զանձրանո՛ւմ եք, տղերք...
 — Այո՛, կարծես, մի քիչ:
 — Ոչինչ, վաղը արդեն մենք կսկսենք գործել:
 — Շատ ամուր է նստել այնտեղ գերմանացիմ:
 — Այո՛, ամուր է քիչ, սակայն պետք է փորձել:
 — Փորձել և գրավել,— ասաց Սաքանյանը
 Ու քարծուների մայեց անվրդով ու հանգիստ:
 — Եվ գրավել, այո՛,— գնդապետի ձայնը
 Հրամանի մեծ հնչեց հատու և խիստ,—
 Դե ուրեմն այսպես, վաղը լուսաբացին
 Հարձակվում ենք. պետք է փոքրիկ ջոկատներով
 Հենց այս գիշեր էլնել, հասնել նրանց գծին,
 Խրամատներ փորել ու հարձակման պահին
 Անակնկալ առնել նրանց կրակային
 Կետերն ամեն:

Սակայն ձեր ջոկն ո՞վ կտանի...
 Բայց այդ հարցով, լավ է դիմենք քաջ Հունահիմն...
 Ասա, Հունան:

— Ես եմ, սերժանտ Ավետիսյան,
 Զանգեզուրից եմ ես, լեռների լավ ծանոթ,
 Քաջ եմ տղերքը իմ, մենք կարող ենք անձայն
 Լեռան լանջը հասնել ոլոր այն կածանով
 Եվ գրոհել ծեղիմ...

Գնդապետը անթարթ
 Նայեց երկա՛ր, երկա՛ր, աչքերի մեջ քո սև.
 Հայացքը քո այնպես շիտակ է ու հսկողարտ,
 Չկա վարանումի նշույլն անգամ այնտեղ:
 Ժիտակ ես դու նայում: Քո ձուլածո դեմքից
 Դեռ չի ջնջվել քնքուշ հետքը պատանության,
 Բայց հոգներիդ միջև ընկած խորունկ մի գիծ
 Հոգներն եմ քո լարել զույգ թևերի նման:
 Խոշոր ու սև աչքեր, ազնիվ ու լայն ճակատ,
 Եվ լեռնոս գծեր՝ գեղեցիկ ու կոպիտ...
 Զինվորի շոր հագած կարծես կանգնած է այդ
 Իմ հայ ժողովրդի հերոսական ոգին...
 Կարո՛ղ ես դու, այո՛...

Մուտք քարձումքն է քո դեմ:
Ժամն է: Բարձրանում է տեղից դասակն արդեն:
Հունա՛ն, արի՛ զինվոր, ժամն է արդեն հիմա,
Ծասման ալիքն արդեն ծփում է քո սրտում,
Եվ ուզում եմ քեզ հետ ես քայլ առ քայլ գնալ
Խոնավ խրամատից մինչև անմահություն:

* * *

Լոռություն է խորունկ, լոռություն ու գիշեր,
Եվ լսում ես միայն դու զարկերը սրտիդ.
Արդյոք ի՞նչ ես խորհում, արդյոք ո՞ւմ ես հիշել,
Թխորակ քո որդո՞ւն, անտառնե՞րը ձեր խիտ,
Թե՞ քո մորը պառավ: Ա՛խ, քո մայրը պառավ...
Հինգ որդի նա ուներ ու մեծակ է հիմա,
Պատերազմը մտավ նրա տունն ու տարավ
Խնդությունը նրա՝ Նա մեծակ է հիմա,
Եվ դաշտից գալով տուն՝ լուռ նստում է շեմքի՜մ
Ու նայում կարոտով ամառի ճամփեքին:
Ա՛խ, մայրիկ, գուցե ես չեմ արել դեռ ոչինչ,
Գուցե չեմ հատուցել դեռ սիրուն քո արդար,
Եվ եթե այս կովից տուն դառնամ ես նորից,
Կլինեմ կրկնակի, կրկնակի հոգատար:
Բայց, մայրիկ, ժամը չէ՛, չեմ դառնա ես դեռ սուռ,
Դու դեռ մի սպասիր հեռավոր քո որդուն:
Տե՛ս, գնում ենք ահա գիշերով այս խորին,
Որ կյանքի թշնամուն դուրս քշենք մեր հողից:

Լոռություն է խորունկ.

Բայց մի դեղին հրթիռ

Օդ է ելնում թափով ու ցած իջնում խաղաղ:
Կանգ է առնում մի պահ տրոփը ձեր սրտի,
Ու թվում է մի պահ, թե ողջ աշխարհն ահա
Տեսնում է ձեզ...

Այո,

Հիմա աշխարհն արար

Տեսնում է ձեզ,

Նայում ձեր վերելքին խիզախ,
Հույսով ձեզ են նայում Բալկաններից խավար
Ու Փարիզից տանջված մինչև Մադագասկար,
Մինչև Խաղաղական ձեզ են նայում հիմա:
Ձեզ են նայում նրանք, ով մերկ է ու անտում,
Ովքեր տառապել են աշխարհի մութ բանտում,
Ձեզ են նայում հույսով:

Դե, բարձրացեք, քաջեր, ելե՛ք՝ մութ է քանի,
Նշմարե՛լ է ոտխն արդյոք վերելքը ձեր...
Հրթիռներն են կախվում նման հարցականի,
Անպատասխան հանգչում անտառների մեջ ծեր:
Արդեն կիսել եք դուք բարձունքի լանջը թեք.
Արդեն անցել եք դուք փշալարի տակից,
Բայց ձեր անցած ճամփան լոկ ճամփա չէ, երբե՛ք.
Ավելի եք մոտիկ հիմա հաղթանակին:
Ավելի եք մոտիկ խաղաղությանը դուք,
Ձեր օջախին, տանը, ձեր հարազատ գյուղին,
Տառապանքի միջով դեպի երջանկություն,
Դեպի բախտ է տանում ձեր այդ դժվար ուղին:
Սողում եք դուք փոշոտ, հոգնած ու հևասպառ,
Մացառներն են քերծում խրոխտ դեմքերը ձեր,
Ո՛չ, ճամփա չէ դա լոկ, սերունդների համար
Դա լեզենդ է, հեքիաթ, պատմություն է ու երգ:

Հրթիռները նորից... Նկատել են, այո՛,
Հրթիռներից անթիվ, կարծես, ցերեկ է լույս:
Ակոսում են օդը ականները վայոդ,
Գնդակներն են սուրում խենթ ու խելակորույս:
Բայց, հարազատ երկիր, հող իմ հայրենական,
Դու անսահման, դու մեծ, ամենազոր ու թանկ,
Քո բլուրը, փոսը, քո ամեն գուղձն անգամ
Պաշտպանում է նրանց այնպես, ինչպես նրանք
Իրենց կրծքով, կյանքով, իրենց բոսոր արյամբ
Պաշտպանում են, մայր հող, քո ամեն թիզը թանկ:
Լուսանում է. ծուխը աղջամուղջի հովից
Տարածվում է, փովում անտառների վրա,

Բարձրանում է արևն, ու հայելին ծովի
 Փայլփլում է հեռվից երանգներով շուայլ:
 — Հունան, նայիր ահա, ի՛նչ գեղեցիկ է, տե՛ս,
 Ծովն արևի ներքո, ի՛նչ շքեղ է, թովիչ...
 — Գեղեցիկ է, սակայն, երբ Դոլգայա՝ն առնենք
 Ու բարձունքից նայենք մեր հայրենի ծովին,
 Այն ժամանակ արդեն նա ավելի ուրախ
 Ու գեղեցիկ փայլով կշողշողա մեր դեմ...
 Դոլգայայի լանջին խրամատներ փորած՝
 Սպասում են նրանք հարձակումին ահել:
 Աշուն է, ի՛նչ աշուն... Ելնող արևի տակ
 Անտառները ոսկի հրդեհներ են թվում,
 Ու ճեղքելով օդը իրենց սեպով ճերմակ,
 Կոունկները տխուր դեպ հարավ են չվում,
 Թողած ուկրաինական բարդիները սեզ՝
 Արյուն ու վիշտ տեսած ուկրաինական հողում,
 Նրանք չվում են լուռ: Սակայն «Յունկերսը» նենգ
 Սուրում հեռվից, նրանց ճանապարհն է շեղում:
 Չվե՛ք դուք, կոունկներ, բայց գարնանը նորից
 Իջե՛ք ուկրաինական բարդիներին այն վես,
 Մենք ոսոխի հետքը կջնջենք մեր հողից,
 Խաղաղություն կտանք ողջ աշխարհին ու ձեզ:
 Էլ չի լինի արյուն, ու «Յունկերսները» նենգ
 Էլ չեն շեղի երբեք ձեր երկնային ուղին,
 Եվ դուք խաղաղ կիջնեք և ապահով կիջնեք
 Մեր հայրենի դալար բարդիների ճյուղին:
 Լոռություն է, ինչպես փոթորիկից առաջ
 Սեղմվել է խումբը խոնավ խրամատում,
 Եվ հայացքը խաղաղ հեռու դաշտին հառած՝
 Զինվոր Սաքանյանը ինչ-որ բան է պատմում.
 — Այո, ժամանակն է հիմա վար ու ցանքի,
 Սարերում մեր Լոռու սկսել են վաղուց...
 — Մեր կոլխոզում հիմա, — ասում է Սեթն հանգիստ, —
 Այգեկու՞թ է հիմա, ոսկեհատն են քաղում:
 — Իսկ Վոլգայի վրա, է՛խ, Վոլգայի վրա
 Հիմա ձկան որսի լավ օրերն են գալիս, —
 Վասիլին է ասում, ու աչքերում նրա

Երազանքն է ցոլում կապույտ ու թախծալի:
 «Առավոտ է, արև Երևանում հիմա,—
 Խորհում է ինքնիրեն մի պատանի զինվոր,—
 Դեղնել է ողջ ամտառն իմստիտուտի դիմաց,
 Լսարանում դաս է ու լոռություն է խոր»:
 Ու լոռություն է խոր ճակ ոազմի դաշտում,
 Թևածում է խաղաղ շունչը առավոտի,
 Եվ սեղմվել էք դուք խոնավ խրամատում,
 Դուզայայի լանջին, մեռզ թշնամուն մոտիկ:
 Դուք՝ զինվորներ մի քուտ, նրանք՝ ամբողջ մի գումդ,
 Դուք լանջին եք լեռան, նրանք՝ լեռան վրա,
 Բայց դուք թիկունք ունեք, նրանք չունեն թիկունք,
 Դուք տենչերով եք լի, տենչանք չունեն նրանք:
 Ջեր ճակատի աստղը՝ պայծառ աստղ է հուլյսի,
 Իսկ ճակատին նրանց՝ թաղումի խաչն է սև,
 Ալ է դրոշը ձեր՝ նման արշալույսի,
 Իսկ նրանցը՝ սև ու խավարամած գիշեր:
 Մինչ դուք բախտ եք տանում, վիշտ են բերել նրանք,
 Կոմունիստներ եք դուք, ֆաշիստներ են նրանք...

Ո՞ւմ են հիշում արդյոք դժվար ժամից առաջ,
 Ի՞նչ են մտաբերում, արդյոք ի՞նչ են խորհում.
 Հունա՛ն,— Հենգելի՛կն է քո աչքերի առաջ,
 Թե հայրենի գյուղը Ծավի կապույտ ձորում,
 Կամ գուցե ողջը դու մոռացել ես հիմա,
 Եվ հիշում ես միայն դու ոսոխին ու քեզ,
 Հիշում, որ դու հիմա պիտի ելնես, գնաս
 Ու կուրծք-կրծքի՝ քո մեռզ ոսոխի հետ բախվես...
 Այդպես ամպրոպն է խոլ սկիզբ առնում հանկարծ,
 Փոթորիկն է այդպես տափաստանում պարում,
 Դու ես երգում ահեղ, պատերազմի աստված,
 Եվ հարձակման սկիզբն ազդարարում:

Հետո մի պահ նորից լոռություն է տիրում,
 Մի անսահման, մի մեծ, խորունկ մի լոռություն,
 Փոշու ամպերն է գորշ քամին տարուբերում,

Ու վառողի ծովսն է կապույտի մեջ ցնդում:
Բայց մի վայրկյան էր դա: Հետո «ուռան» թնդաց
Ու անհնար դարձավ ցատման թափը ալահել,
Եվ թշնամու համար այնպես անակնկալ
Սկսեցին մերոնք իրենց գրոհն անել:

Արդյոք ինչքա՞ն տևեց, վայրկյա՞ն էր դա, մի օ՞ր,
Բե՞ մի դար էր ամբողջ, դու չես հիշում ոչինչ,
Նոնակն ես քո հիշում, հետո պայթյունը խոլ,
Թշնամական դօտից հառաչանքներ ու ճիչ:
Հետո երկրորդ, երրորդ նոնակն ես դու նետում,
Խարխլվում է դօտը... Դու քայլում ես առաջ,
Փոշու ամպեր են գորշ, վառողաբույր օդում
Տարածվում է մի խուլ, մի մետաղե շառաչ:
Ու դու տեսար հանկարծ հենց քո կողքին, մոտիկ,
Երերում է Աեթը, հողն է սեղմում ափում,
Ընկնում է նա, փորձում նորից ելնել ոտի,
Դու գրկում ես նրան .

. . . Հետո մութ է կապույտ
Ծաղիկների վրա ցողն է ծիածանում,
Խուլ խշշոց է լսվում Մթնածորից հեռու,
Եվ կածանով քարակ, որ գետափ է տանում,
Ցած է իջնում ահա քնքուշ մի եղջերու:
Աչքերի մեջ նրա արշալույսն է բեկվում,
Շողշողում է մորթը արեգակի հրից,
Եվ դու ահա զգույշ ճանապարհիդ ես թեքում,
Որ եղնիկը չքնաղ հանգիստ իջնի ջրի...
Իջնի ջրի...

Զո՛ւրը...

Ծավ գետի ջուրը ջինջ
Երկնքի պես կապույտ ու սառույցի պես սառ:
Դու ծարավ ես, հոգնած,

Օրը տոթ է, կիզիչ,
Դու իջնում ես գետը, գնում ես դու, հասար...
Բայց ցամաք է գետը, ավազ է գորշ ու չոր,
Շիկացել են գետի քարերն անգամ կապույտ,
Դու քարձրանում ես վեր շեկ ժայռերի միջով,

Մի աղբյուր կար այստեղ, մի պաղ, վճիտ աղբյուր.
Շատ է հեռու ջուրը... Ո՛չ, հեռու չէ, հասար,
Ահա շուրթիդ կպավ մի պաղպաջուն ալիք,
Դու աչքերդ ես քացում,

Աղբյուրը չէ դա սառ,
Վասիլին է թեքվել ու քեզ ջուր է տալիս:
— Վիրավո՞ր եմ...

— Այո...

— Բայց դու թող ինձ, գնա,
Տե՛ս, կովում են մերոնք, գնա, նրանց հասիր,
Ես կկապեմ վերքս, կբարձրանամ, կգամ...
Նա համբուրում է քեզ: Օրորալով հագիվ
Դու ելնում ես տեղից... Սեթն է ընկած կողքիդ,
Նա գունատ է, անշարժ: Իսկ քեզ այնքան մոտիկ
Մի գնդացիի մոլի արճիճ է դեռ մտնում
Ու գրոհող ջոկին գետնին գամած պահում:

Քողարկված դո՞տ է դա... Հենց այդպես է, այո՛,
Անհայտ էր դօտն այս մեզ, ինչպես անել սակայն...
Ակոսում են օդը գնդակները վայող,
Հեովից որոտում է «ուռան» հերոսական:

Գնդացիքը դօտից դադար տվեց մի պահ,
Վասյան տեղից ելավ, ուզեց նետվել առաջ,
Բայց երերաց տեղում: Ու լսեցիր ահա
Դու մեծ սրտից բխող մի զսպված հառաչ:

4

Վասյան... գնդացիքը... Ինչպես անել սակայն,
Ի՞նչ խորհեցիր արդյոք դու աչքերդ փակած:
Դա մի վայրկյան էր լոկ: Դու ուզեցիր նորից
Հիշել դեմքը որդուդ, կնոջդ դեմքն ճիշեղ,
Հիշել նրանց, սակայն լույսի շողերը շեկ
Խանգարում են կարծես: Գուցե այդպես է միշտ,
Երբ որ շատ ես սիրում, անհնար է գուցե
Դիմագծերն ճիշեղ...

Հեովում, ծովի վրա լուսաբացի քամին
Բեկբեկում է լույսի արահետները շեղ:

Դու ելնում ես տեղից, գնում երեքալով,
Գնում որպես վրեժ, որպես սպառնալիք:
Ետ ես նայում մի պահ, հեռվից հորձանք տալով,
Ծավալվում է մերոնց գրոհն ալիք-ալիք:
Բայց այս դօտը ահա... Ծողերի մեջ, փոշում,
Դու գնում ես՝ աչքդ հրակնատին հառած,
Ծուռ ես գալիս մի պահ ու ողջ ձայնով գոչում.
— Այս գնդացիքը էլ չի գործելու, առա՛ջ...

Դա մի վայրկյան էր լոկ: Հրակնատի անցքից
Դուք նայեցիք իրար՝ դու և ոսոխը քո.
Նա՛ սարսափից իր սև, դու՛ անսահման հանգիստ
Ու բռնած սիրտը քո...

Նա կրակեց, հետո
Ծարավ էիր դու խիստ, սարսափելի ծարավ
Ու քարձրանում էիր կանաչ լանջով Նավսի,
Աղբյուրն ահա, սակայն տես ինչքան է քարակ,
Արտասուքի նման կաթում է նա հագիվ:
Բայց կաթիլն էլ վերջին ակունքում կանգ առավ,
Ժամաքել է արդեն շուրթը աղբյուրակի
Եվ դու ծարավ էիր, սարսափելի ծարավ,
Ծարավ ջրի,
Օդի,

Ծարավ կյանքի...

Շառաչելով անցավ նրա սրտի միջով,
Երկիր, քո տառապանքն արճիճի հետ ահեղ,
Դու ծա՛ռս եղիր, շաչի՛ր ու մոլեգնի՛ր, Սև ծով,
Քո մեծ սրտով երգիր երգը նրան վայել:
Մեզ արտասուք պետք չէ, անձրև է դա խաղաղ,
Սուրա մեզ հետ առաջ, ատելության հեղեղ...

Դուգայայի վրա որպես պատվո պահակ
Ծածանվում է փառքի դրոշմ արյունաճերկ:
Ու կանգնեցին այնտեղ զինվորները լոին,
Ծովը շաչեց, երգեց ու ծառս եղավ վրդով,
Հունանն ընկած էր լուռ կուրծքը գնդացրին,
Ընկած գունատ, խաղաղ, պատառոտված սրտով...

Նրա սրտի միջով բացված ճամփով այդ մեծ
Զորագնդերը մեր իրենց ցաւամաք արդար
Գնում էին հոգնած, փոշոտ ու հողմածեն
Դեպի խաղաղություն ու հաղթանակ...

ՎԵՐՋԵՐԳ

Այստեղ պետք էր դնել վերջակետը գուցե
Եվ կամ պատմել այն վառ ծաղիկների մասին,
Ծաղիկների մասին շաղոտ ու անբասիր,
Որ գարունն է նրա հողաթմբին բացել:
Բայց հերոսի կյանքը մահով չի ավարտվում,
Եվ անկարող ես դու վերջակետը դնել:
Մեծ սրտերի զարկը գնդակով չի հատվում
Ու չի լոռւմ երբեք...

Դուք հիշո՞ւմ եք այն մեծ

Արշալույսը բացված հողագնդի վրա,
Հաղթանակի օրվա արշալույսը շուայ,
Երբ մենք լալիս էինք ու ծիծաղում էինք,
Եվ վառողից այրված շրթունքներով մեր տաք
Ռայխստագի շեմքին մենք համբուրվում էինք,
Գրկախառնվում քեզ հետ, մեծ Հաղթանակ:
Ու լուրջուն եղավ: Գնդակներով ծակված
Ռայխստագի պատին ու պատմության վրա
Մենք գրեցինք մեկ-մեկ մեր անունները պարզ,
Մենք գրեցինք այնտեղ բոլոր նրանց ի դաս,
Ով գենք կառնի մեր դեմ ու կփորձի կրկին
Մտնել մեր հողը սուրբ, մեր հայրենի այգին:
Եվ այդ վսեմ պահին բոլորն այնտեղ տեսան,
Ընկերների ձեռքով քարե կամարների
Մեծ տառերով գրված. «Հունան Ավետիսյան.
Նա հայրենի Ծալից հասավ մինչև Բեռլին»:

Ծալի ձորում հիմա գարուն է ու արև,
Նորից խոփը արծաթ Նավսի լանջն է հերկում,

չորսն են իջնում ծեփն աղջիկները ջահել
Եվ Հունանի մասին երգ են հիմա երգում:
Խնձորենու ծառն այն, որ Հունանն էր տնկել,
Ջուգվել, շորորում է ճերմակ ծաղկաթերթում,
Հովանու տակ նրա Հենգելիկը նստել,
Ահա ուշիմ ու լուրջ դասերն է իր սերտում:
Ու բաց դասագրքից՝ հայացքով իր խաղաղ
Հայրն է նայում իրեն, ու նա կարդում է լուռ.
«Այս գնդացիին էլ չի գործելու, առա՛ջ,—
Գոչեց Հունանը քաջ ու իր կրծքով ամուր
Փակեց հրակնատը: Գնդացիին լռեց...»:

Գնդացիին լռեց... Խաղաղություն իջավ,
Ծափի կապույտ ձորում լույս է հիմա հորդել,
Սակայն խտանում են հեռվում ամպերը չար,
Ատոմային ումբ են ձուլում այնտեղ քո դեմ:

Բայց իմ Զանգվի ձորում առավոտ է ու լույս,
Կանաչել են, հորդել այգեստանները ճոխ,
Օրն այնքան է պայծառ, թփում է ոչ թե ջուր՝
Լույս է բերում Զանգուն շեկ ժայռերի միջով.
Եվ խոյանում են վեր խրոխտ, հաղթահասակ
Գրանիտից կերտած աղբյուրները փառքի,
Իբրև հերոսների մի փառապանծ դասակ,
Որ հավերժի առաջ լուռ կանգնել է շարքի:
Եվ այդ անմահների անմահական շարքում,
Մատրոսովի կողքին

(Սի՛րտ, հպարտ ես զարկում)

Մեծ հերոսն է կանգնած հայոց փոքրիկ հողի,
Կանգնած լույսերի մեջ, ճաճանչի ու շողի...
Հորձանքի հետ իր խենթ Զանգուն լույս է տանում,
Ծողշողում է պայծառ արեգակը վերից:
Եվ մանուկներն անթիվ թեքված ջուր են խմում
Հերոսության, փառքի այդ ջինջ աղբյուրներից:

Ոյստա՛վոր արդար,

Ո՛նր հա՛վիրժուրդյան վճիռն ես գրել,

Կըրճի Կնիքո՛ւլ քո սուրճ հանճարի:

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ, ԶՐՈՒՅՅ ՆԱՐԵԿԱՅՈՒ ՀԵՏ

Նարեկա վանքը՝ երկնքից կախված քարն մի քուրվառ,

Եվ այրվող մի սիրտ,

Հրդեհվող մի սիրտ՝ քուրվառում քարն...

Ու ես իմ դարից խենթ ու հողմավար

Այցի եմ գալիս

Քե՛զ, խղճի ճորտակ, քարու մարգարե,

Քե՛զ, բուծիչ քարբառ, լույս անպարագիծ,

Աստծո ախոյան ու գրուցակից,

Քամզի սրբորեն չոքելու համար,

Իմ տագնապները ոգելու համար,

Խոկալու համար,

Տոկալու համար,

Թեթևամալու, հառնելու համար

Խղճիդ խորանձ է ամենից հարմար...

Ներիր, ճգնակյա՛ց,

Իբրև ուխտավոր մի ոտաբորիկ,

Վաճառ կապուտակ լճակի ափով ես պիտի գայի,
Ես գերեզմանդ պիտի փնտրեի երկնքի կոպին,
Ծուկի իջնեի
Ու քեզ իմ դարի օրհնանքը տայի:

Եվ սակայն ներիր, ներիր, բարեգո՛ւթ,
Ներիր, ոգու հաց, լույսի մանանա,
Անկարող եմ գալ,
Ինձնից խլված է լեռնաշխարհն իմ լուրթ,
Գերեզմանը քո ու լիճը Վաճառ:

...Տո՛ւն պիտի լինե՞ր այդ վանքի բակում,
Լինե՞ր Վարդավառ,
Երգեի՞ն պիտի ու կաքավեի՞ն հարսն ու աղջիկներ,
Զուր պիտի տեղար,
Լո՛ւյս պիտի տեղար անձիկներն ի վար,
Եվ օրը պիտի
Նրանց ծիծաղի ցոլանքից շիկներ:

Եվ պիտի լինե՞ր նաև այլ մի տոմ,
Շիրիմիդ վրա
Տո՛ւն պիտի լինե՞ր բանաստեղծության,
Եվ քերթողները կարդայի՞ն պիտի ներթողներ ու ձո՞ւ՝
Վասն արևի,
Սիրո,
Թախծության:

Բայց լսիր, անե՛ղ,
Այն աղջիկները,
Որ գային պիտի բակը քո վանքի
Եվ ամեն մեկը նմանվե՞ր պիտի մի աստվածամոր,
Ոսոխի բրդոտ ու բիրտ թաթերում մեռան լլկանքից,
Մերկությունն իրենց
Ծածկած լոկ իրենց սև ու սուգ ծամով:

Եվ մանուկներն այն,
Որ վանքիդ բակում

Ջոհվող գառների անհույս մայունից տխրեին պիտի,
Իրենք, հենց իրենք
Գառների նման ճերմակ ու մաքուր
Սրահար եղան ավազների մեջ սև անապատի:

Եվ քերթողները,
Որոնց ճակատին քո մատն էր վերին,
Եվ ամեն մեկը լույսի ճամփորդ էր,
Խղճի սուրբ մի աստղ,
Անապատների ճանապարհներին
Ջարդված գանգերով ընկան դիտապաստ:

Գիշեր է հիմա,
Աստղերի տխուր զրնգոցի տակ
Ինչ-որ նահատակ ասույաներ մեռան,
Եվ Կաթնծիրը,
Որ երկարում է հրեղեն ու տաք,
Ասես հառաչն է Արարատ լեռան...

Գիշեր է նորից
Արթնացել նորից ցավն իմ տվալտող
Ու մորմոքում է կրկին ու կրկին,
Եվ Կաթնծիրը մի տող է միայն,
Հրեղեն մի տող,
Մեր տառապանքի չգրված գրքից:

Նսիր ինձ, անո՛խ,
Ու ես ոյս ունեմ, քեն ունեմ քո դեմ,
Ես գանգատ ունեմ և ունեմ անեծք,
Ինչո՞ւ սուզվեցիր
Դու աստվածային ոլորտն այն վսեմ,
Ինչո՞ւ քերեցիր ու դրիր մեր մեջ
Այս խիղճը անեղծ...

Եվ ինչո՞ւ պիտի
Քո աստվածային ու սուրբ բարբառով
Մեր անձն ու հոգին

Այդ անգոր խղճին մենք առնչեինք,
Կանգնած վայրենի այս լեռների մեջ՝ վայրենի քարով
Մեր ժանիքները պիտի սրեինք ու կոնչայինք:

Մեր ինչի՞ն էին, ասա, հարկավոր
Ուտան ու վանքեր,
Օծված ինքնության այս վսեմ ոճով,
Սրեինք պիտի մեր ժանիքներն ու սրերը մեր կեռ,
Ասպատակեինք վայրենի քոչով:

Պիտի ելք տայինք
Մեր բնագոյների վայրենի բուքին,
Նենգեինք պիտի ու խարդավեինք,
Շողոմ խոսքերով դանակ խրեինք
Հանդիպողների մեջք ու թիկունքին,
Բարեկամներին պիտի դավեինք...

Բայց մեղա՛, մեղա՛, բյուր անգամ մեղա,
Ինչե՞ր եմ ասում,
Բերանս ծեփիր քո արդար աջով,
Խափանիր, քափի՛չ, խոսքն իմ սևասուն
Լուսե հեղեղիդ ահեղ շառաչով...
Մաքրիր ինձ անճառ ճառագայթներով,
Կասկածանքներիս սև մուծը վանիր,
Աստծուն առնչված քո սուրբ մատներով
Խղճիս մեջ խրված այս իալյթը հանիր,
Լվա ինձ կապույտ քո ամպրոպներով,
Արտասուքներիդ մաքրությամբ ցողիր,
Սրբիր ճակատս աջով քո ներող
Եվ ինձ օրհնությամբ նորից ողողիր:

Մեղք չունես, գիտեմ,
Դեռ ջրհեղեղյան տապանից իջել,
Այգի ենք տնկել մենք ձեռքով Նոյան,
Մեր քրտինքն ենք տաք
Տվել ողկույզի բարությանը ջեռ
Եվ վայրի հասկը դարձրել ցորյան:

Խղճի արմատը
Ապառաժների ոխի մեջ խրած,
Ծիրանի ծառի խոնարհ տքնանքով
Բարի՛ն ենք հիմել,
Լեռներից պեղված մեր ցոլում ոսկուց չենք թատել դրամ,
Ոսկուց ձուլել ենք աստվածուհիներ:

Մեր քարերը քիոտ
Գետերը վրա կամուրջ ենք արել,
Որ սիրո աօնիվ քարավանները այցելեմ մեր տուն,
Մեր ժամբարի հետ երկինք ենք միտել դարեր ու դարեր
Աշխարհի Քաժար
Հայցելու բարիք ու խաղաղություն:

Բայց գիտեմ ճաստատ,
Նարեկա վա՛րք արքաքար ու հի՛մ,
Որ դո ծնկաչոք խիղճ աս արարել,
Որ դու աստծո հետ
Զրույցն ես արել քո աստվածային,
Հիմա ոչխարի փարախ են արել:

✓ Ու մերիք, ահե՛ղ,
Քեմ ունեմ քո դեմ և ունեմ բողոք,
Որ քո հեծության մեծությունն ունի,
Մեր ինչի՞նչ էր պետք,
Ասա, զրույցն այդ արցունքով ողորդ,
Որ դու, մարդասե՛ր,
Բացիր աստծո հետ, լույսի, անհունի:

Մենք կամզանած էինք
Դաժան աշխարհի չորս հողմերի մեջ,
Քառուղու վրա մեհգության, մետի, ստության, սրի,
Խավարից, չարից ու դավից հյուսված
Զրա՛հ էր մեզ պետք,
Դու մեզ աստըծո լույսը հագցրիր:

Ինչո՞ւ ուզեցիր,
Որ ապավինենք մտքի կանթեղին,

Որ լույսի փոխենք մեր սիրտը այրվող,
Երբ անապատից սրարշավ եկող հորդան այն դեղին
Արտաշնչում էր լոկ մոխիր ու ոխ:

Մարեինք պիտի
Մեր կանթեղների լույսը ոսկեվոր
Ու մեր արտերի ոսկեվոր լույսը պիտի մարեինք,
Լույսը ողկույզի, լույսը հավատի, որ մթան մեջ խոր
Այն աչքերը շեղ մեր ցուցլանքը չնշմարեին:

Բայց մեղա՛, մեղա, ստուգապես մեղա,
Ներիր քուշանիս ու հոնիս կոպիտ,
Որ քարքառեցի անմահ լույսի դեմ,
Մտոք կույր եղա,
Ներիր կամ շանթիր ինձ, որպես Հոբի:

Լույսն է աշխարհի ճշմարտությունը,
Միակն ու մերկը,
Լույսն է աշխարհի գեղեցկությունը,
Միակը դարձյալ,
Լույսը ծաղիկն է արևածագի
Ու լույսը երգ է,
Լույսն է երևի այն անքննելին,
Որի անունը կյանք է հանդերձյալ:

Քո աստվածն ինքն էլ
Խտացած լույս էր ու լույսի գումար,
Քո մատյանն ինքն էլ
Տառապած շուրթով լույս է քարքառում,
Ամեն ինչ կյանքում սպառում ունի,
Ունի վերջ ու մահ,
Եվ լույսը միայն չունի սպառում:
Լույսի համար են քարձրացել խարույկ ու փոխվել լույսի,
Ու լույսն է միայն, որ պարզ է այդքան,
Այդքան անմեկին,
Ու լույսն է միայն, որ անկշիռ է,
Նման է հույսի,

Ու անկշիռ է տրվում ամենքին:
Լույսն է խտանում ու դառնում է հասկ,
Բողբոջ է դառնում,
Լույսն է ծիծաղում
Ակնադրյուրների կապուտակ կոպի՞ն
Եվ առավել է լույսն իմաստնանում
Ու գեղեցկանում,
Երբ փոխվում աստղի
Ու շողշողում է շեղբի մեջ խոփի:

Եվ ինքը՝ խոփը, հենց շեղբ է լույսի,
Մենք խոփն ենք դարեր աստծո պես պաշտել,
Եվ դուք եք վկան,
Հովիտներ Մուշի, Տարոնի, Կարսի,
Եվ դուք եք վկան, իմ Կարնո դաշտեր:

Լուսնյակ է եղել,
Անուշ է եղել քունը հոտաղի,
Կապույտ անհունը
Մեզ վրա կապույտ օրհնանք է հեղել,
Մեզ վրա ոսկե շշուկն է փովել աստղային տաղի,
Եվ մեր խոնջանքը վաստակած աստծո խոնջանք է եղել:

Բայց արյուն հոսեց մեր ակոսներով,
Մեր լույսի հասկը
Գլխատվեց անհույս ու անապաքեն,
Ու ես չեմ ունեմ, քեն ունեմ, մերո՞ղ,
Նախնիներիս դեմ ոյս ունեմ ու քեն:

Առաջին մետաղն, ասում են, դու ես ձուլել, իմ երկիր,
Բայց խոփն ո՞ւմ էր պետք,
Սրերն էին պետք ու մկունդ, ու մետ,
Եվ ո՞ւմ էին պետք
Մեսրոպյան տառերն այս երկաթագիր,
Մեզ երկաթակիր հրոսակների շառաչյուն էր պետք:

Դուք մեր ափի մեջ ինչո՞ւ դրեցիք խղճի մաճն արդար,
Յաթաղան տայիք, տապար ու կացին,

Եվ ինչո՞ւ դրի՞ք
Աստղոտ ցորենի հրաշքը խարտյաշ,
Որո՞ւմ դնեի՞ք,
Որ թույն խառնեի՞նք օտարի հացին...

Բայց ների՛ր, ների՛ր,
Վեհորեն ներիր մի վերջին անգամ,
Իսկ թե ներումի խոսքեր չգտնես,
Անեծքով շանթիր,
Ե՛ւ չԼի, դա Դմ մորմոքն էր անկամ,
Որ մերթ կուրանում
Ու ամանվում է սևասուն խանդի:

Ներիր, բարեգո՛ւթ,
Փարատիր մաղձի մոլուցքն այս դեղին
Եվ կասկածանքիս ամպերը ցրիր,
Հուշիր ինձ նորից
Դու ճշմարտությունն այն հայտնի ու հին,
Որ նա, ով սուր է իր ձեռքը առնում,
Ընկնում է սրից:

Եվ դու դարեդար
Ծնորհել լույսը քո սուրբ կանթեղի
Եվ արտասուքիդ
Ցողերով ես մեզ անվերջ լվացել,
Որ մենք կարենանք, ներքևում թողած մաղձը մեր լեղի,
Ոգու պես թեթև երկինք թևածել:

Քանզի գիտեիր,
Որ փոքր է հողը ու փոքր է ածուն,
Եվ դար ու դարեր
Հողմը այդ հողից սահման է պոկում,
Ուրեմն պիտի երկինք վերանանք,
Հասնենք աստըծուն,
Ուրեմն պիտի խորանանք, իջնենք անդունդը ոգու:

Եվ դու, նորոգի՛չ,
Մերթ վերին լույսին մեզ առնչեցիր,

Մերթ անդունդները,
Ոգու վիհերը տարար գահավեժ,
Ու մենք լույսի հետ մութը շնչեցինք,
Մենք ժառանգեցինք ավերախության տանջանքը հավերժ:

Մե՛ծդ, գիտեիր,
Տիեզերական խորհուրդը վերին,
Որ շարժման մեջ է ամեն զորություն,
Ալերախումն է,
Որ մաքրություն է բերում ծովերին,
Ու տառապանքն է բերում խորություն:
Ու մեզ մաքրեցիր,
Որ դառնանք վերին լույսին արժանի,
Որ անդունդներից հանենք բախության աստղերը կորած,
Եվ մեր քարը բիրտ,
Որ պիտի դառնար լոկ ոխ ու ժանիք,
Լույսի սյուն արինք,
Հրաշքի խաչքար
Ու խղճի խորան...

Մեր տառապանքից
Ոգու հրեղեն սյուներ բարձրացան,
Որ ճշմարտության ու գեղեցկության տեղն էին հուշում,
Մեր կարոտները
Արծաթե մաքուր զանգակներ դարձան
Եվ աստղերի պես
Լույսի դողանքներ փռեցին մութում:

Ամենն այդ գիտեմ,
Բայց երբ գիշերն է իջնում աշխարհին,
Ներիր, անարա՛տ,
Զարթնում է նորից թախիժն իմ արյան,
Զարթնում է նորից պարտությունների մորմոքը դեղին
Եվ հեկեկում է երակների մեջ իմ բազմադարյան:

Ու երբ հիշում եմ,
Որ իմ Եփրատը, քարեքար ընկած,
Ծիածաններ է հորինում անգամ գիշերվա մթնում,
Որ իմ հայրենի տնակին իջած խոշոր լուսնկան

Մեր երազներն է այնտեղ որոնում, սակայն չի գտնում,
Հիշում, որ վանքը, Նարեկա վանքը,
Ուր դու, հանճարե՛ղ,
Զրուցում էիր
Աստծո հետ,
Լույսի
Ու առեղծվածի,
Հիմա ոչխարի փարախ են արել,
Արյունն նորից փոխվում է մաղձի:

Ու երբ հիշում եմ,
Որ չի ավարտվել այն նախճիրը դեռ,
Ծարունակվում է գիշերվա դավով, ստով տվնջյան,
Որ այն Գայլը Գորշ
Սողալով ելնում Արարատն ի վեր
Եվ ժանիքներով ջնջել է փորձում
Նրա անունը աստվածաշնչյան,
Որ ամեն գիշեր
Քար են գողանում սրբաքար Անուց,
Որոնց նախշերում
Մեր տաք քրտինքի արծաթը դեռ կա,
Որ մեսրոպատառ մեր հիշատակն են այնտեղ սպանում,
Ու մորթվող հուշն է գիշերների մեջ հառաչում երկար,
Որ ջնջում,
Հերքում,
Եղծում են ոճիրն այն եղեռնական
Եվ աշխարհով մեկ դրամով գնված սուտն են որոնում,
Ու երբ մենք, սեղմած ատամները մեր,
Լոում ենք անգամ,
Ու մեր փոխարեն քարերն են գոչում,
Ուզում եմ այնպես,
Ով արդարախա՛նդ,
Որ մոնչայիր դու երկինքն ի վեր,
Եվ քո մոռնչով
Նարեկա վանքը դարձած նետ ու շանթ,
Երկինք սլաճար
Ու այս աշխարհի խղճի մեջ խրվեր:

Եվ խոռվքի մեջ,
Խառն ու խուռներամ այդ մառախուղի,
Որ մորեխների թուխպեր են ասես խավար ու անեղ,
Այդ մոխիրների, մխանքների մեջ սև ու անուղի
Խեղվում եմ ասես
Ու խարխափում եմ խենթ ու շնչահեղձ:

Ես սարսափում եմ ու շնջում եմ.

— Բացվի՛ր, առավոտ,
Ծո՛ւխ, երկինք ելիր,
Հուրհրա մորից, հայրենի օջախ,
Խաղաղվիր մորից, արյուն իմ ցավոտ,
Ու թող համբանան քո շրթունքներին հառաչանք ու ախ...

Բացվի՛ր, առավոտ,
Թող քո լույսերը անձրևեն առատ,
Թող քարին քայլի
Ամեն կածանով ու արահետով,
Հայրենի աղբյուր, ցոլա՛ անարատ,
Ինչպես արցունքը հավատացյալի՝
Աղոթքից հետո:

Ու երբ զարթնում են մանուկները մեր,
Լույսով թաթախվում,
Դառնում ճնճողուկ և խառնվում են ծաղկին ու հովին,
Ու երբ արտույտն է
Հայրենի փոքրիկ մեր արտին կախվում,
Հաշտարա՛ր վսեմ,
Հաշտվում եմ քեզ հետ, հաշտվում ոգևին...

Հաշտվում եմ քեզ հետ,
Զրաղա՛ց արդար, որ դար ու դարեր
Մեր խղճի մաքուր ալյուրն ես նյութել,
Փեթա՛կ անխափան,
Ծոցիդ մեջ առած ծաղիկ ու արև,
Մեր ոգու մեղրը զտել ես թույնից
Ու զտում ես դեռ...

Լուսարա՛ր անքում,
Անպակաս արել յուրը կանթեղի
Ու հալածել ես չարք՝ մթության,
Դեղապե՛տ հմուտ,
Բուժիչ գորությամբ բանական դեղի
Մաղձը փարատել, մեզ ուժն ես տվել ողջամտության:

Դարբի՛ն կորովի,
Դու լույսի անխոց զրահ ես կռել,
Որ հագնենք ընդդեմ խավարի, չարի,
Դատավո՛ր արդար,
Մեր հավերժության վճիռն ես գրել,
Կնքել կնիքով քո սուրբ հանճարի:

Հավատում եմ ես,
Դու պիտի քայլես աշխարհեաշխարհ,
Քեզ հետ քերթության մեր լույսը տանես...
Առաքյա՛լ անքիծ,
Դու ամենեցուն, իբրև սուրբ մշխար,
Մեր սիրո հացը պիտի բաժանես:

Պիտի ընթանաս
Այս ահեղ դարի ճամփեքով խրթին,
Մեր արդարության բարբառը հաստես,
Պարտիզպա՛ն հմուտ ու հրաշալի,
Աշխարհի սրտին
Մեր խղճի ուստը պիտի պատվաստես:

Հավատում եմ ես,
Հայոց աշխարհի լեռներից այս մով
Ալիքի նման դու պիտի պոկվես լույսով քո վերին,
Փոթորի՛կ անդուլ,
Պիտի հավերժող ալեբախումով
Մի քիչ մաքրություն խառնես աշխարհի պղտոր ծովերին:

Իսկ թե կա, իրոք,
Ու լինելու է դատաստան ահեղ,

Իսկ պատմությունը հաճախ է արդար ատյանն իր քնացում..՝
Տառապյա՛լ դու մեծ,
Դու պիտի կանգնես
Մաքո՛ւր,
Փառահե՛ղ,
Իբրև մի վկա,
Որ հավասար է հեճց իրեն՝ աստծուն...

1983

... Լ՛կունք ին իզնեի Ժողովի,
Լ՛յդ զրիւ խմեի Տի կում':

ՏԵՆԻ

Հագիմը կրակ է ու ծովն,
Հագիմը կաշմիր է ու սև,
Իսկ իմք աղջիկ է քարակ,
Երևի տասնվեց տարու...
Բացում է թևերը ահա,
Պարում է, ծփում է ասես,
Ծփում է իրանը ճկում,
Կրծքերը դողում են առույգ:

Պարում է, ծփում է ասես,
Բարձրանում, իջնում է ձերքև,
Կարմիրը և սևը խառնած,
Կրակն մրրիկ է դառնում...
Պարո՛ւմ է, պարո՛ւմ է, պարո՛ւմ,
Ու մի զույգ քարալիկ ձեռքեր
Քնքշորեն իջնում են ահա,
Արծաթե սկուտեղն առնում:

Զարթնել եմ... գիշեր է խավար,
Քունքիս մեջ զարկեր են մուրճի,
Այս ի՞նչ է պատահել ինձ հետ,
Ո՛ր էի և ո՛ր եմ հասել...

Գիշերը աշխարհին թեքված
Ո՛ր հսկա գավաթ է սուրճի,
Ու մեկը մրուրով նրա
Իմ բախտն է գուշակում ասես:

... Իսկ հեռու գետակի սոփին
Կանգնել է սևաչ մի մանուկ,
Նայում է, արև են քերում
Գետակի ջրերը ելած,
Եվ հետո քարեքար տալով,
Սպիտակ փրփուր են տանում,
Նայում է, չգիտե սակայն՝
Ամենն այդ ծիծաղ է, թե՞ լաց...

Նայում է, չգիտե սակայն,
Թե ինչո՞ւ ինչ-որ չար ձեռքեր
Քաշելով տանում են իրեն
Ու պոկում գետակի ափից...
Ախ, ամեն առավոտ, այնտեղ
Կապուտակ հավքեր են երգել,
Իսկ բարդին խշշում էր խաղաղ,
Որ վերից աստղ ու ցող թափի:

Ախ, այնտեղ անուշ էր այնպես
Ծխի հոտն ու հոտը հացի,
Մայում էր սպիտակ մի գառ,
Եվ օրը լույսով էր լեցուն...
Նայում է, գետակը ոսկե
Ծերմակել, փոխվել է լացի,
Ծերմակած իր տատի նման
Հառաչում, ծնկներն է ծեծում:

... Բայց ո՞վ է հետևում պատի
Եվ ինչո՞ւ չի գալիս, ախ, ներս,
Այդ ո՞վ է իմ մասին խոսում,
Թե ես եմ զառանցում ցավից.
«Լկարել ես այսքան ու այսքան,

Պոետի համարում ունես,
Էլ ո՞ր ես երկնչում այդքան,
Էլ ո՞ր ես վախենում մահից»...

Խավարը խտացել ասես
Ու վրւռւ ամպեր է փռել, /
Որ մերթ տոթ քրտինք են քամում,
Մերթ փոխվում սարսուռ ու դողի:
Թվում է, ուր որ է ահա
Ուղեղիս ծալքերում հրե
Պիտի որ կայծակը շողա՝
Նման մի հանճարեղ տողի:

Այդ ո՞վ էր, դու ինքդ հուշիր,
Որ քսան տարեկան մեռավ,
Հանճարեղ տրտունջը ոգեց
Ու հանգավ իբրև հուր ասուպ...
Ինչո՞ւ ես հապաղում այդպես,
Ծշնջա աղոթքդ լեռան
Ու գնա, միացիր հավետ
Մայրիկիդ ու հողին քո սուրբ:

Այդ ե՞րբ էր, որտե՞ղ եմ տեսել՝
Բարալիկ, մեճավոր մի ծառ
Բռնկվել կրակով աշման
Ու բոցը երկինք էր նետել,
Կապույտը անհուն էր այնպես,
Անհունը այնպես էր պայծառ,
Ու բոցը թրթիռ էր ոգու,
Ու բոցը ոգի էր թեթև:

Հիշո՞ւմ ես, աշխարհում մի օր
Ապրել է պոետ մի գանգուր,
Երգել է Ծաֆանե ու սեր,
Դաշտալին անամոք թախիծ...
Եվ այդպես գեղեցիկ, ջահել,
Եվ այդպես թեթև ու անփույթ,

Կտրել է երակը մի օր,
Կախվել է առաստաղից:

Չգիտեմ, ինչո՞ւ եմ այս սև
Հուշերը շանթի պես զարկում,
Չգիտեմ, կայծակի սպի՞ն
Կապո՞ւյտ է լինում, թե՞ կարմիր...
Ախ, եթե մի հնար լիներ,
Թողնեիր իմ հոգին արթում,
Իսկ ինքդ չքվեիր թավետ,
Իմ անգոր, տառապած մարմին:

Ախ, եթե մի հնար լիներ,
Մարեի քեզ, այրող իմ տեճդ,
Գնայի լեռները մեր զով,
Կորչեի կապուտակ միգում:
Ես այնտեղ Լոր գյուղից վերև
Սառնորակ մի աղբյուր գիտեմ,
Ակունքին իջնեի ծունկի,
Այդ ջրից խմեի մի կում:

Ես գիտեմ, հաճախ է այդպես՝
Մի աղբյուր, շաղոտ մի ծաղիկ,
Կամ գարնան ամպրոպ մի մաքուր,
Կամ անհայտ, անծանոթ մի կի՞ն
Հայտնվում հրաշքի նման,
Քեզ հանկարծ փրկում եմ ցավից,
Ու կրկին աշխարհը անցավ,
Ու հա՛շտ է աշխարհը կրկին:

Բայց հիմա հոդերս նվում,
Հոդերս դարձել եմ հրե,
Թներս կախվել եմ, որպես
Վիրավոր կոունկի թներ,
Ուզում եմ շնջալ, ասել.
«Ձեռքերս գլխիս տակ դրեք»,
Բայց քառը քարացել իմ մեջ,
Չի ելնում չոր կոկորդս ի վեր:

Երևի նման եմ հիմա
Աշխարհի առաջին մաշողուն,
Որ ցավից ուզել է խոսել,
Շարժել է շուրթերը իր գոց,
Չեն ծնվել բառերը սակայն,
Բառերը տառապել արթուն,
Բառերը շուրթերը այրել,
Դարձել են հառաչ ու տնքոց:

Հագինը կրակ է ու ծուխ,
Հագինը կարմիր է ու սև,
Ծփում է իրանը ճկուն,
Կրծքերը դողում են առույգ...
Աստված իմ ,այդ ո՞վ է, ասա,
Հուշի՛ր ինձ, այդ ո՞ր եմ տեսել,
Աստված իմ, չքնա՛ղ է որքան
Եվ հագիվ տասնվեց տարու:

Պարո՛ւմ է, պարո՛ւմ է, պարո՛ւմ,
Գալարվում բոցի պես ահեղ
Եվ այդպես գալարքով բոցի
Ծունկի է իջնում նա հլու...
Եվ հետո ելնում է կրկին
Ու կրկին սկսում է պարել,
Ջեռքերում սկուտեղն արծաթ
Ու վրան՝ մի արնոտ գլուխ...

Այդ ո՞վ է հետևում պատի
Եվ ինչո՞ւ չի գալիս, ախ, ներս,
Այդ ո՞վ է իմ մասին խոսում,
Թե ես եմ զառանցում ցավից,
«Ապրել ես այսքան ու այսքան,
Պոեռի համարում ունես,
Էլ ո՞ր ես երկնչում այդքան,
Էլ ո՞ր ես վախենում մահից»:

Հասկացի՛ր, վախ չունեմ ես, ո՛չ,
Ես գիտեմ, վայրկյան է դա լոկ,
Ես գիտեմ, ցավ չկա բնավ,
Կա միայն կտրվող մի թել...
Եվ սակայն իմ խորքից մի ձայն
Ինքն իրեն արձագանք տալով,
Ասում է. «Ստո՛ւմ ես, ներիր,
Ու մեղք է ցավի մեջ ստել»:

Հասկացի՛ր, ասում եմ կրկին,
Դու զուր ես բարբառում, ա՛խ, զուր,
Աշխարհում կարող էի ես
Վաղուց, շատ վաղուց չլինել:
Ես եղա կովում այն ահեղ,
Հյուսիսի հողմերի մեջ ցուրտ...
Մի գիշեր, սոսկալի հոգնած,
Ձյան մեջ եմ, հասկացիր, քնել:

Ու քունս թեթև էր այնպես,
Ես ասես ամպերից կառչել
Ու թեթև փետուրի նման
Բարձրանում, վեր էի հառնում...
Այդպես է, ասում եմ, երբ մարդ
Քնի մեջ սկսեց սառչել,
Ինքն այդպես անկշիռ, թեթև,
Մահն այդպես անցավ է դառնում:

Եվ զուր ես բարբառում այդպես,
Ես մահից վախ չունեմ բնավ,
Ես նրան մոտիկ եմ եղել,
Ես անգամ տեսել եմ նրան...
Եվ սակայն, սատանա՛ն տանի,
Արշալույսն, ա՛խ, շա՛տ է չքնաղ,
Չքնաղ է ծաղիկը ցողոտ,
Հրա՛շք է աղբյուրը լեռան:

Հրա՛շք է շշուկը աստղի,
Մամուռի արցունքը՝ հրաշք,

Հրաշք է այն դողը թեթև,
Որ կապույտ ավարտն է բոցի,
Հրաշք է շամանդաղը լուրթ
Վաղորդյան անդունդի վրա,
Հրաշք է քուրմունքը՝ բխած
Կանաչի լուսեղեն ծոցից:

Եվ դեռ կան վայրկյաններ վերին,
Որ կանչել ու կանչում են դեռ,
Եվ դեռ կա առեղծված մի մեծ՝
Արարման մուծի պես թովիչ,
Եվ բավ է առնչվի հանկարծ
Ինձ նրանց ծվենը թեթև,
Որ հոգիս հրեղեն դողով
Վերանա մեղավոր հողից:

...Բայց գիշերն այս ինչքան երկար,
Եվ լույսն այս ինչքան է դեղին,
Այրվում եմ, թվում է դարեր
Հենց այսպես խաչված եմ եղել...
Ու ջուր են շուրթերիս քսում,
Ու ջուրը թվում է լեղի,
Թվում է՝ ափերիս մեջ խոր
Խրվել են ժանգոտած մեխեր:

Թվում է՝ գալարվում ահա,
Ելնում է սնկաձև մի ծուխ,
Կախվում է աշխարհի վրա
Իբրև մի անողորձ հարցում...
Ծխի մեջ ճշում ու իսկույն
Կորչում է խարտյաշ մի մանուկ,
Ու հետո դողում է կուպիս
Մի խոշոր, շողուն մի արցունք:

Այդպես էլ չիմացա կյանքում,
Թե արցունքն ինչո՞ւ է շողում,
Ինչո՞ւ է նա այդքան հստակ,

Երբ դառն է այսքան ու աղի...
Հիմա էլ չգիտեմ նույնիսկ
Ինչո՞ւ ես կոպերիս դողում,
Արմատդ ցավիս մեջ խրած
Արցունքի հրեղեն ծաղիկ:

Ասում են, թե մարդուց բացի
Զիերն էլ արտասովել գիտեն,
Զիերն էլ կարոտից լալիս,
Կախում են բաշերը տխուր:
Նծույզներ, ձեզ շատ եմ սիրել,
Զեր խոշոր աչքերն իմ դեմ,
Նծույզներ, այս գիշեր գայիք,
Տանեիք, դուք գիտեք, ա՛խ, ուր...

Լեռներում կապույտ է ու գուլ,
Լեռներում քամին է զնգում,
Լեռներում ցավ չկա բնավ,
Կա միայն թախիծ մի լեթև,
Նծույզներ, իմ կրծքի վրա
Փռեիք բաշերդ քնքուշ,
Սուրայիք հովերի միջով,
Մարմինս հանեիք եթեր:

Այդ ո՞վ էր, չեմ հիշում հիմա,
Հներից, քաջերից մեր սեզ,
Ցավի մեջ գալարվել անքուն,
Մորմոքել, հառաչել մի օր,
Թե մահն իր վատթար է, քանզի
Անկողնում պառկած է հասել,
Երանի, հազա՛ր երանի
«Դիպել էր ի վերա ձիոյ»...

.

Հագի՞նը կրակ է ու ծուխ,
Հագի՞նը կարմիր է ու սև,
Ծփում է իրանը ճկուն,
Դողում են զիստերը նրբին...

Կարմիրը և սևը խառնել,
Պարում է, պարում է թեթև,
Ձեռքերում սկուտեղն արծաթ
Ու վրան՝ Գլուխը սրբի...

Սալումե՛, այդ դու ես, գիտեմ,
Կյանքի պես չքնաղ ու ջահել,
Կյանքի պես դաժան ու ահեղ,
Սալումե՛, այդ դու ես, գիտեմ,
Արնամած գլուխը սրբի
Բարալիկ ձեռքերով պահել,
Պարել ես դարեր ու դարեր,
Հիմա էլ պարում ես իմ դեմ:

.
Այդ ի՞նչ է մթամ մեջ հեռու,
Թափո՞ր է արդյոք, թե՞ անտառ...
Թվում է, հողմեր են ելնում
Եվ պիտի ուր որ է վայեն:
Թվում է, մթան մեջ նստել,
Քամու հետ սուլում է դանդաղ
Եվ նորից դանակ է սրում
Մի ինչ-որ սևադեմ Կայեն:

Ու շեղքը ցոլում է մթնում,
Ու շեղքը ցոլանք է տալիս,
Ու շեղքի ցոլցումն սայրին
Խիղճն ինքն է սրնոսովում ասես:
Եվ հետո խավարի խորքից
Մի զսպած քրքիջ է գալիս,
Երևի ծիծաղը մահու
Եվ մահու կատակն է դա սև:

Ու ահա թեքվում է վրաս
Մի գունատ, ոգեղեն մի դեմք,
Քիթը կեռ, աչքերի մեջ խոր
Հրաշքի տեսիլք է ու բոց...
Ծշնշում, ասում է կարծես,

Թե ի՞նչ է քո ցավն իմի դեմ,
Ինձանից խլեցին հավես
Սի վերին սրբությունն արբոց:

Մարմինս ցնդել էր ասես,
Թափանցիկ ոգի էր դարձել,
Ոգու պես այրվում էր անվերջ՝
Նահրյան մորմոքը վրան:
Եվ սակայն մթան մեջ անել
Բարձրացավ անողոք մի ձեռք,
«Նավզիկեն» անմշակ մնաց
Ու կիսատ՝ «Աղոթքը լեռան»:

Ասում եմ՝ վարպետաց վարպետ,
Ցավը չէ ինձ այդքան տանջում,
Դեռ ունեմ չքաված մեղքեր,
Մորհակներ ունեմ չմարած,
Դեռ հեռու-հեռավոր ասիից
Անհայտի խորհուրդն է կանչում,
Ծաղիկը հրաշքի նման
Ու ցողը աստղի պես վառած:

Դեռ մեղքեր ունեմ չքաված,
Ակամա ու կամա մեղքեր,
Որ գալիս ու սիրտս են խրվում
Իբրև իապթ, իբրև փուշ ու մառ...
Այդ ե՞րբ էր, կապուտակ մի բոց,
Իմ սիրտը մեջտեղից ճեղքել,
Ցերեկն ինձ հարբած էր պահում
Եվ ամբողջ գիշերը՝ խումար:

Ու եղավ հանճարեղ մի օր,
Նա ասաց. ո՛ր կուգես գնանք,
Ես այսօր շոա՛յլ եմ ասաց,
Ես այսօր նման եմ հողի...
Ի՞նչ ասեմ քեզ, անգոր իմ սիրտ,
Զգտար ճամփա ու հնար,

Ու թոռավ վայրկյանը հավետ,
Դուխ դարձավ ու դարձավ մոխիր:

Կապուտանյ աչդ բոցի համար
Դու պիտի քո կյանքը տայիր,
Պահեիր, ինչպես մեր նախնիք
Սրբազան կրակն են պահել:
Իսկ հիմա ամեն ինչ կորած,
Ամեն ինչ փոխվել է ցավի,
Ու սրտիդ ավերի վրա
Սգում է կսկիծը ահեղ:

Եվ մեղքեր ունեմ չքաված,
Որ արդեն անգոր եմ քավել,
Որ պիտի ցավիս հետ տանեմ
Ու խառնեմ մեղավոր հողին:
Իմ մայրը գիշերը մեռավ,
Երբ հանգիստ քնած եմ եղել,
Չտվի համբույրս վերջին,
Մահու դեմ մե՞ն-մե՞նակ թողի:

Եվ մեղքեր ունեմ չգործած,
Որ սակայն առավել լեղի,
Առավել թունոտ մի խայթով
Խոցել են ու խիղճս պեղել...
Որտեղ որ արնել է մի սիրտ,
Մոլեգնել սարսափը դեղին,
Թվում է, ես էլ եմ կյանքում
Այդ չարին մեղսակից եղել:

Ի՞նչ ասեմ, Նարեկա վանքի
Ծգնավոր ահեղ ու արդար,
Որ ինձ էլ քո ճորտը արիր,
Որ ես էլ աղոթեմ առ քեզ,
Որ անգամ տենդի մեջ այս տոթ
Ինքս իմ վճիռը կարդամ,

Զգործած մեղքերիս համար
Ինքս ինձ պատեալատ զարկեմ:

Եվ պարտքեր ունեմ չմարած,
Զմարած մուրհակներ ունեմ,
Ու դեռ կան մոգական քառեր,
Որ փնտրել ու դեռ չեմ գտել:
Հոգոս մեջ դողում է անվերջ
Թախծության հրաշքը գոմեղ
Եվ մյուսը ոգու հետ կապող
Անմշմար, հրեղեմ մի թել:

Գեղարդա վիմափոր վանքի
Հանճարեղ վարպետիմ եմ պարտք,
Ծմկածալ աղոթք եմ ես պարտք
Տքնամքիդ, քարագործ Մոմիկ:
Ես պարտք եմ ժայտերից կորզած
Ձեր ոգում խոմարհ ու հպարտ,
Պարտք եմ ձեր հրաշքիմ անճառ,
Ձեր անճար ծարավ ու ծոմիմ:

Զգիտեմ ,որտե՞ղ եմ տեսել,
Երևի ձորում էր Գառնո,
Մի քեկոր ապառած քարից
Մի կաթիլ արցումք էր ծորում,
Այդ կապույտ կաթիլից ծնվել,
Ծուլում էր ծաղիկ մի արմոտ,
Արցումքից ծնված այդ ծաղկիմ
Ես պարտք եմ թախիծ մի խորումկ:

Մի հսկա քնքշություն եմ պարտք
Խանդի պես այրվող մի կմոջ,
Որ մի օր իմ խուցը եկավ,
Երբ սիրտս հոգնած էր ու ծեր,
Եկավ մա հողմի պես վայրի
Ու եկավ մա իբրև շնորհ,

Որ հետո օրերիս վրա
Իր վայրի քնքշանքը գցեր...

Հագինը կարմիր է ու սև,
Հագինը՝ կրակ ու արյուն,
Հագինը վառվում է անվերջ,
Այրում է գիստեր ու իրան...
Ա՛խ, այդպես չքնաղ ու թեթև
Այդ մե՛ղքն է աշխարհում պարում,
Ձեռքերին սկուտեղն արծաթ,
Լորսամած գլուխը վրան:

Ջարթմել եմ... Գիշեր է նորից,
Քունքիս մեջ զարկեր են մուրճի,
Այս ի՛նչ է կատարվել ինձ հետ,
Ո՛ր էի և ո՛ր եմ հասել...
Գիշերը աշխարհին թեքված
Մի հսկա գավաթ է սուրճի,
Ու մեկը մրուրով նրա
Իմ բախտն է գուշակում ասես:

Գուշակի՛ր, մի քաշվիր, ասա՛,
Ես ինքս էլ տեսնում եմ անգամ,
Որ նրա մրուրի մեջ սև
Հագիվհազ մի աստղ է դողում:
Բռնում եմ նա շողը նրա,
Ուզում եմ քայլ անել դանդաղ,
Բայց միմչև ծնկներս, ավաղ,
Խրվում եմ, թաղվում եմ հողում:

Խրվում եմ, թաղվում եմ ուժատ,
Ասես թե Մհերն եմ նա որք,
Հողերս նվում եմ սաստիկ,

Ծավում են կոպերս մարող:
Բայց շողը ամուր եմ բռնել,
Բռնել եմ ճառագայթն այդ քորշ
Ու ինքս խորհում եմ իմ մեջ,
Որ դա հենց քո շողն է, Կարոտ...

Կարծո՞ւմ եք, վաղուց է արդեն,
Ինչ կյանքում հրաշքներ չկան,
Կարծո՞ւմ եք, վաղուց են արդեն
Կարոտն ու հավատը մեռել...
Եվ ահա հավատով քուրմի
Այդ ոսկե աստղի դեմ ծնկած,
Ուզում եմ մոգական խոսքով
Երկնքից նրան վար քերել:

Ու նա էլ ցլանքով իր հուր
Հմայում ու ինձ է կամչում...
Չգիտեմ, նա՞ է ցած գալիս,
Թե ես եմ սլանում եթեր...
Մեր տունը, հովիտն է այնտեղ,
Մեր ոսկե գետակն է հնչում,
Կապույտի թրթիռը հագած,
Մեր բարդին դողում է թեթև:

Ախ, այնպես անուշ է այնտեղ
Ծխի հոտն ու հոտը հացի,
Եվ շաղոտ խոտերում կորած
Սպիտակ մի գառ է մայում...
Թվում է, թե ոչինչ չկա
Կապույտից ու լույսից բացի,
Ու մայրս թեքվել է վրաս,
Թեքվել ու վերքիս է նայում:

Նայում է, մատներով բարակ
Առնում է արևի մի ջող
Ու նրա ասեղով ոսկե

Իմ ցավի փշերը հանում...
Ու հետո լեռնային ճամփան
Զրնգում հովերի միջով
Մեզ տանում ակունքն այդ գետի,
Մեզ դեպի երկինք է տանում...

1989

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հաղերգություն	5
Ծուխ ծխանի	17
Ասք սիրո և սրի	33
Ասք Մաշտոցի մասին	47
Մերմակ ձիավոր	58
Զվարթնոց	72
Թոնոդրակեցիներ	89
Ծիրանի ծառ	189
Կոմիտաս	311
...Բայց ծնվեցի	320
Ռեքվիեմ	355
Մանապարհ սրտի միջով	372
Գիշերային գրույց Նարեկացու հետ	394
Տեղ	407

ՎԱՀԱԳՆ ԱՐՄԵՆԱԿԻ ԴԱՎԹՅԱՆ

Երկեր երկու հատորով

Հատոր II

(Պոեմներ)

ВАГН АРМЕНАКОВИЧ ДАВТЯН

Сочинение в 2 томах

Том II

(Поэмы)

(на армянском языке)

Издательство «Советакан грох»

Ереван, 1985

Խմբագիր՝ Ա. Ս. Քիշոյան

Նկարիչ՝ Հ. Ա. Մամյան

Գեղ. խմբագիր՝ Գ. Խ. Գյուլամիրյան

Տեխ. խմբագիր՝ Ս. Մ. Սիմոնյան

Վերստուգող սրբագրիչ՝ Մ. Գ. Ստեփանյան

ИБ 4847

Հանձնված է շարվածքի 25. 09. 1984 թ.: Ստորագրված է տպագրության
15. 01. 1985 թ.: Ֆորմատ 84×108¹/₃₂: Թուղթ՝ տպագր. № 1: Տառա-
տեսակ «Նորք»: Տպագր. քարձր: 17,22 պայմ. տպ. մամ., 17,6 հրատ.
մամ.+1 ներդիր: ՎՖ 03110: Տպաքանակ 30.000: Պատվեր 2335: Գինը՝
2 ռ. 10 կոպ.:

«Սովետական գրող» հրատարակչություն, Երևան—9, Տերյան 91:

Издательство «Советакан грох», Ереван-9, ул. Теряна-91.

ՀԱՍԿ հրատարակչությունների, պոլիգրաֆիայի և գրքի առևտրի գործերի
պետական կոմիտեի № 1 տպարան, Երևան, Ալավերդյան 65:

Типография № 1 Госкомитета по делам издательств, полиграфии и
книжной торговли Армянской ССР. Ереван, ул. Алавердяна, 65